

Дмитро Крохмалюк

СЛОВНИК

говірки

села Шендерівка

та інших населених пунктів
Могилівського Придністров'я

Дмитро Крохмалюк

СЛІВНИК

говірки села Шендерівка

*та інших населених пунктів
Могилівського Придністров'я*

УДК 811.161.2'282(477-22Шендерівка)(038)

ББК 81.2Укр-67я2

К83

Крохмалюк Д. І.

К83 Словник говірки села Шендерівка та інших населених пунктів Могилівського Придністров'я. – К.: ТОВ ВПЦ Літопис-XX, 2015. – 248 с.

ISBN 978-966-7252-91-5

Словник містить близько 2500 діалектних слів, деяких їхніх фонетичних варіантів та сталих виразів, записаних автором у своєму рідному селі Шендерівка та інших населених пунктах Могилівського Придністров'я протягом останніх майже 40 років. Як ілюстрації використано речення зі зв'язного мовлення, прислів'я, приказки, зразки інших видів усної народної творчості, а також художні твори самобутніх письменників-земляків Леоніда Мосендза, Ніни Гнатюк, Михайла Каменюка, матеріали місцевих газет “Світова зірниця” та “Чернівецька зоря”.

У додатку до словника як ілюстрацію живого мовлення носіїв говірки вміщено дослівну фонетичну розшифровку записаних у 1991 році на магнітофонну плівку спогадів жителів села Шендерівка подружжя Крохмалюк Ірини Максимівни (08.04.1909–20.07.1993) і Крохмалюка Пилипа Матвійовича (16.07.1903–17.12.1995).

Для мовознавців, фольклористів, етнографів, краєзнавців, учителів, студентів, усіх, хто цікавиться народною мовою.

УДК 811.161.2'282(477-22Шендерівка)(038)

ББК 81.2Укр-67я2

ISBN 978-966-7252-91-5

© Крохмалюк Д. І., 2015

*Присвячую моїй улюбленій учительці
української мови і літератури
Ганні Дмитрівні Малюті
і всім односельчанам*

Передмова

На фоні значного майже двохсотлітнього інтересу дослідників до фольклору Поділля набагато менша увага приділялася ними вивченню й публікації місцевих говірок. Один із перших наукових записів говірки населених пунктів Могилівського Придністров'я здійснено в селі Бандишівка тодішнього Ямпільського повіту й у Вендичанській волості Могилівського повіту. Зібрані тут матеріали 1872 року опубліковано в сьомому томі “Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край” П. П. Чубинського.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття на Поділлі працювала ціла плеяда видатних збирачів народної творчості – Андрій Димінський, Каленик Шейковський, Сергій Венгрженівський, Анатолій Свидницький, Степан Руданський, Опанас Маркович, Марко Вовчок, Михайло Коцюбинський, Олена Пчілка та інші. І хоча до нас дійшло вкрай мало спеціальних діалектологічних записів, багато хто з фольклористів, відтворюючи почуті казки, легенди, перекази, пісні, загадки, прислів'я, приказки тощо, намагався максимально точно передати фонетичні особливості подільського говору, залишивши для нащадків цінний першоджерельний матеріал.

Після жовтневого перевороту 1917 року етнографічні студії стали небезпечними, науковий інтерес до народної мови інколи коштував дослідникам життя. Так, у 1919 році московські окупанти вивезли з Вінниці до Києва і розстріляли відомого фольклориста, знавця репертуару подільських лірників Валеріана Боржковського (після його

арешту родина, аби уникнути репресій, спалила архів дослідника)¹. Драматичні стосунки з окупаційною владою склалися в Олени Пчілки. У 1920 році, після звільнення з-під арешту в Гадячі, вона змушена була виїхати до дочки Ізидори в Могилів-Подільський, аби, як згадувала пізніше Ізидора Косач-Борисова, всією сім'єю емігрувати на Захід². Однак у дорозі 71-річна письменниця захворіла на запалення легенів і змушена була на півтора місяці затриматися в Києві для лікування. Потім ще місяць фронтовими дорогами добиралася звідти до Могилева. На біду, всього за кілька днів до її приїзду на Поділля українська армія змушена була залишити місто. Тут, як і в усій Україні, на московських багнетах встановилася більшовицька влада. Відтак Олена Пчілка з дочками і невісткою Олександрою Судовщиковою на чотири роки затрималася в місті над Дністром, де активно займалася літературною і збирацькою діяльністю.

У подальші роки вивчення фольклору Поділля то пожвавлювалося, то майже повністю припинялося, як, наприклад, у 1930-ті – 1940-і.

У 1950-60-х роках на території Вінниччини, у тому числі й Могилівського Придністров'я, збір діалектного матеріалу проводили науковці Вінницького педагогічного інституту, Київського і Чернівецького державних університетів. Вони працювали в 126 населених пунктах³, зокрема в селах Сліди, Нижчий Олчедаїв, Воєводчинці, Лядова, Бронниця Могилів-Подільського, Біляни, Борівка, Бабчинці, Сокіл Чернівецького, Михайлівка, Гальжбіївка, Клембівка, Писарівка Ямпільського, Жван, Морозівка, Бахтин Муровано-Куриловецького районів та багатьох інших. Ці матеріали представлено у перших двох томах "Атласу української мови", опублікованих відповідно у 1984-у і 1988-у роках.

---

¹ Шалак О. Український фольклор Поділля в записах і дослідженнях ХІХ – початку ХХ століття: монографія. – К.: Освіта України, 2014. – С. 81.

² Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. – Нью-Йорк – Київ: Факт, 2004. – С. 304 – 305.

³ Кровицька О. В. Назви осіб чоловічого роду в говорах Вінниччини (за матеріалами "Атласу української мови"). – У кн.: Вінницька п'ята обласна історико-краєзнавча конференція (1987 р.). – Вінниця, 1987. – С. 62.

На території Східного Поділля, де розташована Вінницька область, учені виділяють три ландшафтних райони: Могилівське Придністров'я, Ямпільське Придністров'я і Смотрич-Мурафський район. Могилівське Придністров'я “охоплює територію між Товтрами на заході і долиною р. Мурафи на сході. Північна його межа проходить від м. Джурина на Шаргород–Копайгород–Дунаївці. На півдні район включає долину р. Дністра”⁴. Тобто за нинішнім територіально-адміністративним устроєм у межах Вінницької області це у повному складі Могилів-Подільський, Муровано-Куриловецький і частково–Ямпільський, Чернівецький (на захід від Мурафи) та Шаргородський райони.

Як найдрібніша діалектна одиниця говірка села Шендерівка входить до подільської говірки волинсько-подільської групи говорів південно-західного наріччя (діалектних груп) української мови. На характер говірки вплинуло дозаселення південних районів Поділля, котрі особливо сильно терпіли від безперервних воєн і татарських набігів, втікачами з Галичини, Волині, Полісся. Коротко перелічимо деякі характерні ознаки шендерівської говірки:

1. Фонетичні ознаки: а) наголос у дієсловах на основі слова: *рóблю, нóсю, хóдю*; б) заміна йотованого *я* на твердий *а* і тверда вимова перед ним приголосного *р*: *гарáчий, раснiй, бурáк, порáдок, раднó, бúра*; в) наявне вставне *л* після приголосних *б, п, в*: *здорóвля, рiблячий, рiплях*; г) звукосполюка *вн* часто переходить у *мн*: *рiмний, рiмняти*; г) тверда вимова приголосного *т* у формах третьої особи дієслів теперішнього часу однини та множини й у формі другої особи множини наказового способу: *сидiт, спит, хóдять, нóсят, пишут, iдiт, несiт, робiт, спiт*; д) наявність звука *ф*: *фiртка, фiст, фасóля*; е) характерний наголос у займенниках родового відмінку однини: *мóго, твóго, свóго*; є) перехід ненаголошеного *е* в *и*: *пиинiця, виликий, зилéний*.

2. Морфологічні ознаки: а) в основі прикметників м'який приголосний *н* вимовляється твердо: *вéрхний, лiтний, сiний, крайний*; б) поширення закінчення *-ови* в давальному відмінку іменників чоловічого роду:

---

⁴ Чижов М. П. Український лісостеп. Фізико-географічний нарис. – К.: Радянська школа, 1961. – С. 136.

та́тови, бра́тови; в) іменники середнього роду на *-а* другої та четвертої відмін в орудному відмінку однини мають закінчення *-ом*: *тельо́м, смітьо́м, курчо́м, лошо́м, насіньо́м*; г) відсутність чергування голосних *д–дж, з–ж, т–ч, с–ш* у формах першої особи однини теперішнього часу: *но́сю, хо́дю, во́зю*; г) форми минулого часу з часткою *-сьмо, -сьти* (нині вживаються рідко): *ходи́лисьмо, ходи́лисьти*; д) утворення із суфіксами *-ішч, -ч* у формах вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників: *зелені́шчий, добрі́шчий, солóдчий, мѐнчий, зелені́шче, солóдче, мѐнче*;

3. Лексичні ознаки: а) *гладу́щик, кварта, гу́би (гриби), гудз, ка́хля, когу́т, ляпа́чка, батáльня, ма́чанка, мерзі́ти, ре́вкати, ошумѐлок*; б) для ілюстрації не завжди позитивного впливу на подільську говірку запозичень з інших мов (зокрема внаслідок русифікації) автор дозволив собі включити до словника деякі запозичення (здебільшого адаптовані мовцями) з російської і меншою мірою – з інших мов. Ці слова (а точніше, суржик) – злісний бур'ян, який, схоже, ще довго доведеться виполювати носіям говірки.

Для автора словника говірка села Шендерівка є рідною. Збирати й записувати місцеві слова і звороти я розпочав майже 40 років тому ще старшокласником під впливом моєї улюбленої вчительки української мови і літератури Шендерівської восьмирічної школи Ганни Дмитрівни Малюти. Вклоняюся їй доземно за прищеплену на все життя любов до рідного слова.

Зауважимо, що в плани автора не входило вивчення говірки всіх населених пунктів Могилівського Придністров'я, а лише фіксація особливостей говірки села Шендерівка, в якому народився і виріс. Звичайно, словник далекий від досконалості і не претендує на вичерпність, адже зібране в ньому охоплює лише невелику частину багатющої говірки окресленого регіону.

Як правило (хоча трапляються і винятки), у книзі не наводяться слова або загальноновживані синонімічні та омонімічні значення слів, які є літературною нормою. Здебільшого в таких випадках ми подаємо лише діалектне слово, тобто з усіх відомих значень слова наводиться

лише діалектне для Шендерівки і населених пунктів Могилівського Придністров'я. Омоніми у словнику окремими статтями, як правило, не подаються. Усі слова, наведені в словнику (крім тих, щодо яких зроблено окреме уточнення), поширені нині чи використовувалися раніше в селі Шендерівка. Більшість слів записано з вуст моїх шендерівських діда Пилипа і бабусі Ірини Крохмалюків, а також батьків Івана та Ольги Крохмалюків. Співавторами ж книги по праву можуть вважатися всі жителі та уродженці Шендерівки, адже всі вони творили, творять і носять біля серця нашу неповторну мову, нашу соковиту, іноді різку, іноді співучу шендерівську говірку.

Структура словникової статті включає: а) реєстрове слово (одне або кілька), набране прописним напівжирним шрифтом (усі кількаскладові слова подаються з наголосом); б) граматичні ремарки (сфера використання слова, його стилістичне забарвлення тощо); в) лексичне значення реєстрового слова подається з наведенням літературних відповідників або описово; г) у багатьох випадках реєстрові слова ілюструються одним або кількома реченнями з живого усного мовлення або літературних джерел. Якщо реєстрове слово (у фразі) або слово в реченні-ілюстрації подані курсивом, це означає, що у словнику їм присвячені окремі статті; г) локалізація слова і прізвище інформатора.

Реєстрові слова й усталені вирази подаються в алфавітному порядку. Їх налічується близько 2500.

Для економії місця назви джерел і література в реченнях-ілюстраціях словникової статті подаються в скороченому вигляді. Повністю назви цих видань вміщено у Списку використаних джерел.

Відомості про населені пункти й інші адміністративні одиниці у "Списку носіїв говірки..." подано за нинішнім адміністративно-територіальним устроєм, інколи це засвідчується словом "нині". Якщо місця народження і смерті носіїв говірки однакові, то в другому випадку написано *Там само*.

Село Шендерівка існує від кінця XVI століття. Польський канцлер і великий гетьман коронний Ян Замойський грамотою від 20 червня 1595 року за ст. ст. дає дозвіл своєму слугі шляхтичу Анджею Хжонстовському заснувати містечко Скіндерполь на місці старого селища

Черніївці (нині – смт Чернівці), а на утримання скіндерпольського костьола – село Шандирівці (нині – Шендерівка) зі ставом і млином на місці однойменного урочища⁵. Згадується Шендерівка і в списку поселень Шаргородської волості 1604 року⁶. У 1661 році згідно з подимним переписом у селі було 6 димів (дворів) (для порівняння: у сусідніх Сербах (нині – Гонтівка) – 6, Березівці – 4, Лозовій – 3)⁷. На 1830 рік село мало 53 двори, мешкало тут 211 жителів⁸. Наприкінці XIX – у першій третині XX століття динаміка кількості населення в Шендерівці була такою: на 1893 рік у селі налічувалося 147 дворів і 1297 жителів⁹, на 01.01.1906 р. – 325 дворів і 1536 жителів¹⁰, на 01.01.1909 р. – 1810 жителів¹¹, на 1920 рік – 1753 жителі¹², на 1925 рік – 506 дворів і 1982 жителі (на хуторі Попів (нині – с. Дубина), який після 1917 року заснували вихідці з Шендерівки, – 4 двори і 15 жителів)¹³, за даними перепису від 17 грудня 1926 року в Шенде-

⁵ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов. – К., 1893. – Часть 8, том I. – Материалы для истории местного управления в связи с историей сословной организации. Акты Барского староства XV–XVI в. – С. 328 – 330; Документи Брацлавського воєводства 1566 – 1606 років / Упорядники М. Крикун, О. Піддубняк; вступ М. Крикуна. – Львів, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 2008. – С. 695 – 697.

⁶ Крикун М. Г. Подільське воєводство у XV–XVIII століттях: Статті і матеріали. – Львів: НТШ, 2011. – С. 292.

⁷ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов. – К., 1890. – Часть 7, том II. – Акты о заселении Юго-Западной России. – С. 514.

⁸ Опис Подільської губернії 1830 р./Укладачі, автори вступної статті А. Б. Задорожнюк, С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, 2012. – С. 40.

⁹ Гульдман В. Населённые места Подольской губернии. – Каменец-Подольский, 1893. – С. 554 – 555.

¹⁰ Сведения о населении Подольской губернии в 1906 году. – Каменец-Подольский, 1907. – С. 59; Крылов А. Населённые места Подольской губернии. – Каменец-Подольский, 1905. – С. 465.

¹¹ Начальное народное образование в Подольской губернии. 1908/9 учебный год. – Каменец-Подольский, 1910. – С. 194 – 195.

¹² Новий адміністративно-територіальний стан Поділля. – Вінниця, 1923. – С. 23.

¹³ Населені місця Поділля. – Вінниця, 1925. – С. 244 – 245.

рівці налічувалося 475 дворів і 1780 жителів (на хуторі Попів – відповідно 32 і 118)¹⁴, на 01.09.1927 р. на території Шендерівської сільради, до якої входили село Шендерівка і хутір Попів, мешкало загалом 2024 жителі¹⁵. Надалі війни, голодомори, репресії ХХ століття, ліквідація сільської ради, перетворення села в післявоєнні роки на бригадне (читай – неперспективне), масове переселення жителів до міст, брак роботи призводили до постійного зниження в селі кількості населення. На 01.01.2015 р., за даними Шендерівської сільської ради, в Шендерівці налічувалося 318 дворів (з них заселених – 227), проживало 359 осіб; у Дубині – 90 дворів (у тому числі 63 заселених), мешкало 147 жителів¹⁶.

У національному відношенні населення Шендерівки було і залишається однорідним: майже всі – українці. Село розташоване за 3 кілометри від міжнародної траси Вінниця–Немирів–Могилів-Подільський–Кишинів. Віддаль до районного центру смт Чернівці – 10 кілометрів, до Могилева-Подільського – 25 кілометрів.

Автор висловлює щире вдячність за зауваження та цінні поради Ларисі Савельєвій, Надії Кордон, Ользі Баланюк, Олесі Крохмалюк, Василю Черняку, Олені Кордон, Ірині Савельєвій, Наталії Литвиновій, Світлані Козицькій, Світлані Ліпінській, Оксані Назарчук та всім, хто активно допомагав у роботі над словником.

---

¹⁴ Територія та населення Могилів-Подільської округи (за попередніми підсумками Всесоюзного перепису населення 1926 року): Могилів-Подільське окружне статистичне бюро. – Могилів-Подільський, 1927. – С. 46.

¹⁵ Державний архів Вінницької області. – Фонд Р-489, опис 1, справа 104, стор. 44 (таблиця “Реєстр сільських рад Могилівської округи, що існують на 1 вересня 1927 року”).

¹⁶ Довідка виконкому Шендерівської сільської ради від 19.01.2015 р. №10 (архів автора).

Умовні скорочення до словника

англ. – англійська мова
анат. – анатомічне
архіт. – архітектурне
бджільн. – бджільницьке
бот. – ботанічне
буд. – будівельна справа
відм. – відмінок
вulg. – вульгарне слово
гідронім – слово-гідронім
давальн. відм. – давальний
 відмінок
дит. – дитяче слово
дієсл. – дієслово
друга особа мн. – друга особа
 множини дієслова
друга особа одн. – друга особа
 однини дієслова
ентомол. – ентомологічне
жарт. – жартівливе слово чи
 вираз
жін. – жіночий рід
запереч. – заперечення
застар. – застаріле слово

за ст. ст. – за старим стилем
згруб. – згрубіле слово
зменш. – зменшувальне слово
зменш.-пестл. – зменшено-пестливе слово
знах. відм. – знахідний відмінок
зневажл. – зневажливе слово
зоол. – зоологічне
ілюстр. – ілюстрації
ірон. – іронічне слово
іхтіол. – іхтіологічне
кличн. відм. – кличний відмінок
кулін. – кулінарне
лайл. – лайливе слово
м. – місто
мед. – медичне
метеор. – метеорологічне
місц. відм. – місцевий відмінок
м-ко – містечко
мн. – множина
молд. – молдавська мова
нак. спосіб дієсл. – наказовий
 спосіб дієслова

- нар.* – народився (-лася)
негат. – негативне
ор. відм. – орудний відмінок
перекруч. – перекручене слово
перен. – переносне значення
перша особа мн. – перша особа множини дієслова
перша особа одн. – перша особа однини дієслова
пестл. – пестливе
пол. – польська мова
прийм. – прийменник
присл. – прислівник
реліг. – релігійне
риб. – рибальство
род. відм. – родовий відмінок
рос. – російська мова
рум. – румунська мова
с. – село
сад. – садівництво
с. г. – сільське господарство
смт – селище міського типу
спол. – сполучник
ствердж. – стверджувальне
топонім – слово-топонім
третя особа мн. – третя особа множини дієслова
третя особа одн. – третя особа однини дієслова
тур. – турецька мова
част. – частка
частіше в мн. – частіше вживається в множині
чол. – чоловічий рід

СПИСОК

носіїв говірки, на яких у тексті словника зроблено посилання, а також кореспондентів, інформаторів, записувачів лексики, сталих виразів тощо

Альошкіна (Сафонова) Людмила Вікторівна, нар. 10.08.1957 р. в м. Мінськ (нині – Республіка Білорусь); із 1980 р. мешкає в с. Букатинка Чернівецького району Вінницької області. Скульптор, художник, педагог.

Альошкін Олексій Михайлович, нар. 05.01.1957 р. в м. Ворошиловград (нині – Луганськ), із 1980 р. мешкає в с. Букатинка Чернівецького району Вінницької області. Скульптор, художник, педагог.

Баба Марфа (Максимиха-Шерепериха), нар. наприкінці ХІХ ст. у с. Озаринці Могилів-Подільського району, померла і похована в 1980-х роках у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Селянка.

Баланюк Євгена Василівна (14.08.1925, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 25.11.1999, там само). Селянка.

Баланюк (Шуткевич) Надія Антонівна (1910, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 09.04.1999, там само). Селянка.

Баланюк Ольга Яківна, нар. 20.04.1953 р. і мешкає в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Працівник культури, нині пенсіонерка.

Баланюк Максим Гнатович (1883, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 17.07.1961, там само). Селянин.

Варганович (Золова) Надія Михайлівна, нар. 12.07.1956 р. у м. Вінниця, мешкає в м. Могилів-Подільський Вінницької області. Бібліотекар.

Гажук (Паламарчук) Олена Григорівна, нар. 22.08.1942 р. у с. Бандишівка Могилів-Подільського району, мешкає в с. Букатинка Чернівецького району Вінницької області. Селянка, нині пенсіонерка.

Глушак (Ракуза) Ольга Володимирівна, нар. у 1937 р. в м. Оdesa, з 1942 р. мешкає в с. Гонтівка Чернівецького району Вінницької області. Бухгалтер, нині пенсіонерка.

Дембіцький Олександр Павлович (1960, с. Борівка Чернівецького району – 2009, с. Серебряя Могилів-Подільського району Вінницької області). Підприємець.

Іванова (Мельник) Любов Василівна, нар. 12.04.1957 р. у с. Вила-Ярузькі Чернівецького району, мешкає в м. Могилів-Подільський Вінницької області. Працівник культури, нині пенсіонерка.

Кордон (Олійник) Надія Михайлівна, нар. 28.11.1957 р. і мешкає в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Педагог, нині пенсіонерка.

Котенко Андріян Васильович (29.08.1901, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району – 31.08.1988, помер і похований у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області). Селянин.

Котенко Володимир Андрійович (27.07.1935, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району – 24.10.2013, помер і похований у м. Тульчин Вінницької області). Працівник культури.

Котенко (Мельник) Харитина Федорівна (1907, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району Вінницької області – 16.03.1979, там само). Селянка.

Крохмалюк (Баланюк) Ірина Максимівна (08.04.1909, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 20.07.1993, там само). Селянка.

Крохмалюк (Гладковська) Галина Олександрівна, нар. 27.04.1956 р. і мешкає в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Технічний працівник школи.

Крохмалюк Григорій Маркович (10.05.1910, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 19.01.1994, там само). Селянин.

Крохмалюк (Буркот) Євгена Порфиріївна (05.06.1930, с. Сугаки

Могилів-Подільського району Вінницької області—06.03.2013, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області). Селянка.

Крохмалюк Іван Пилипович (22.08.1934, с. Шендерівка Чернівецького району – 02.07.2001, м. Київ, похований у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області). Викладач тракторної справи.

Крохмалюк (Котенко) Ольга Андріївна (12.07.1929, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району – 20.01.2014, м. Київ, похована в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області). Бібліотекар.

Крохмалюк Марія Леонтіївна, нар. у 1920-х рр. в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області, померла і похована там само у 1990-х роках. Агроном.

Крохмалюк Марія Євстафіївна (1924, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 11.12.2009, там само). Селянка.

Крохмалюк Марія Пилипівна (02.08.1932, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 07.10.2013, там само). Селянка.

Крохмалюк Мотря Леонтіївна, нар. у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області, померла в 1970-х рр. Селянка.

Крохмалюк Петро Михайлович, нар. 22.01.1961 р. у с. Шендерівка Чернівецького району, мешкає в смт Чернівці Вінницької області. Будівельник.

Крохмалюк Пилип Матвійович (16.07.1903, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 17.12.1995, там само). Селянин.

Мандзюк (Кордон) Олена Вікторівна, нар. 06.11.1987 р. і мешкає в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Педагог.

Мельник Василь Федорович (09.08.1921, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району – 21.08.2007, м. Могилів-Подільський Вінницької області). Коваль, комбайнер.

Мельник (Заблоцька) Єлизавета Павлівна (27.09.1921, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району – 29.11.2005, м. Могилів-Подільський Вінницької області). Селянка.

Мельник (Козлова) Любов Валеріївна, нар. 14.02.1978 р. в м. Могилів-Подільський Вінницької області. Проживає в м. Житомир. Працівник культури.

Мельник Таїсія Олександрівна, нар. 10.05.2002 р. в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Учениця 7 класу Шендерівської загальноосвітньої школи I – II ступенів.

Николайчук Світлана Віталіївна, нар. ~у 1969 р. в с. Грушка Могилів-Подільського району Вінницької області. Педагог.

Ошовський Йосип Павлович, смт Чернівці Вінницької області, помер там само 10.02.1980 р. Голова райспоживспілки.

Поборончук (Бак) Надія Тимофіївна, нар. 14.01.1925 р. у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Селянка, нині пенсіонерка.

Поборончук Семен Григорович (1923, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 1998, там само). Селянин.

Різуник Хома Яремович (14.11.1907, с. Вила-Ярузькі Чернівецького району Вінницької області – 15.07.1995, там само). Коваль, пасічник.

Рябий Мефодій Васильович (02.07.1894, с. Кукавка Могилів-Подільського району Вінницької області – 29.05.1974, там само). Етнограф, фольклорист, краєзнавець.

Савельєва Ірина Антонівна, нар. 11.04.1994 р. у м. Вінниця, мешкає в м. Київ. Бухгалтер.

Савельєва (Крохмалюк) Лариса Іванівна, нар. 27.05.1965 р. у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області, мешкає в м. Київ. Бібліотекар.

Сопрун (Бойчук) Євгена Василівна, нар. 10.02.1959 р. і мешкає в с. Біляни Чернівецького району Вінницької області. Завгосп школи.

Сопрун Василь Васильович, нар. 30.09.1954 р. і мешкає в с. Біляни Чернівецького району Вінницької області. Агроном, бригадир рільничої бригади, нині пенсіонер.

Суша (Гладковська) Марія Антонівна (1910, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 1975 або 1976, там само). Селянка.

Татаренко (Крохмалюк) Галина Пилипівна (07.07.1941, с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області – 19.01.2011, с. Теляж Сокальського району Львівської області). Бухгалтер, кухар.

Федоренко (Баланюк) Лідія Йосипівна, нар. у 1947 р. у с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області, мешкає в м. Чернівці. Помічник вихователя дитсадка, нині пенсіонерка.

Черняк Василь Васильович, нар. 17.01.1971 р. у смт Миропіль Романівського району Житомирської області. Мешкає і вчителює в с. Біляни Чернівецького району Вінницької області. Педагог.

Шафєєва (Жмуд) Наталія Володимирівна, нар. 06.02.1972 р. і мешкає в с. Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Педагог.

Вертаюсь, щоб сільську почути мову:
Люблю, як тихо гомонять діди.
Щоб піднести до губ таку медову
Бляшану кварту чистої води...

(Ніна Гнатюк)

Знай сто наріч і їх пісні любі!
Не той скрипаль, що силу скрипок має.
Хоч кожна мова всесвіт обнімає,
Оддасть лиш рідна всі його скарби.

(Михайло Каменюк)

АБІ́-М, *спол., застар.* – аби я, якби я, щоб. Аби-м знав, де *впа́ду*, то б соломки *підстилив*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

АБІ́СЬ, *застар.* – щоб ти. Абись до *вечира* приніс корові *бурану*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

АБІ́СЬМО, *застар.* – щоб ми. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

АБІ́СЬТЕ, *застар.* – аби ви, щоб ви. *Слухайти*, абисьте знали, *шо* робити, як *мине ни стани*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

АБІ́СЬТИ – див. Абисьте.

АВÉРКИ, *застар.* – загальне прізвисько жителів села Гонтівка Чернівецького району, поширене серед жителів сусідніх сіл, зокрема Шендерівки.

А-ВУ́Ш – вигук, яким проганяють курей.

АДІ́, *застар.* – бач, гляди, дивись-но. Залежно від інтонації вигук означає: 1. Здивування. Ади, які *вилікі* гриби! 2. Осуд. Ади, який *вредний хлопиц!* (Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі). 3. Ствердження чогось, підкреслення нейтральної думки. Мій брате, ми не *щеплені* оба [автор звертається до дикого винограду – Д. К.], не *вийшло* з нас *врожайного раба*, ніхто не *бгав* під ручки нам *оперть*, тому-то нас – *ади!* – *минає й смерть...* (Михайло Каменюк. *Стрітення... С. 23*).

АДИВІНОТИСЯ – див. Адинося.

АДІНОСЯ – вигук, який означає осуд. Адинося, герой який, з меншими битися! (*Надія Поборончук, с. Шендерівка*).

АДРЕС – адреса. Напиши а́дрес на *коноверті*.

А-КО́ТА – вигук, яким проганяють кота.

АЛІ́Й, *спол.* – але. Я *ни* багато їздила, али зо два роки виїздила на тих пульманах у *Западну* – в сорок *семім* і сорок *восьмім*, *видей*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

АНДРЕ́Й – Андрій.

АНТО́ШКА – Антоніна. У кінці вулички за лісом *жіла* Антошка.

АПТІ́КА, *застар.* – аптека. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Зеленого мила... можна дістати в аптиці. (*Світова зірниця. – 1907. – № 8. – С. 12*).

АРЕШТА́НТ, *перен.* – використовується стосовно дітей, означає бешкетник, неслух, хуліган. Дай-но сюди тих арештантів, я *пока́жу* їм, як сірники брати! (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

АРИСТУВА́ТИ, *застар.* – заарештувати. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

А́РКУШ, *кулін.* – свячений білий хліб.

АТА́КИ, *топонім* – мікротопонім, що називає правобережний куток села Шендерівка навпроти лівобережної центральної частини села; куток отримав цю назву за аналогією з молдовським селищем Атаки (нині – Отач) на правому березі Дністра навпроти міста Могилів-Подільський. На Атаках в одній жінки тоді *тожи* корову вкрали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

А-ТА́СЬ – вигук, яким відганяють качок.

АФІ́Я, *застар.* – Гафія. Баба Афія *жіла* сама-одна в *старі* хаті під соломою.

А-ЦІ́БА – вигук, яким відганяють собак. Див. також Циба.

АШО́Ж, *част.* – аякже, а що ж! “Багато людей розкуркулили і вислали із Шендерівки?” “Ашож мало? Павла Баланюка вислали на Соловки, Черепуляка, Сидора старого, ще того, *шо* казали на *него* Півтора Івана, – кільканадцять їх, *тако*, було...” (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

А́Я, *застар.* – 1. *Част., ствердж.* Стверджувальне слово-речення: аякже, так, авжеж. “Ти *вечерав?*” “Ая”. 2. *Част., запереч.* Висловлення сумніву, заперечення (залежно від інтонації). “Ти *вечерала?*” “Ая, *вечерала.* Цілий день зерна макового в *писку* ни мала”. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). “Вам пояснювали чому ви у 1939 році наступали на Фінляндію?” “Ая, пояснювали. Ніхто *нічо* ни пояснював”. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

А́ЯКЖИ, *част.* – аякже.

Б

БА́БА, *кулін.* – страва із сиру чи тіста, запечена у спеціальній формі в печі або духовці.

БА́БИНІ ВО́ШІ, *бот.* – череда трироздільна.

БА́БКА – 1. Бабуся. До бабки Домни внук приїхав. Приїхав, розколошкав ніч. І вже од ранку димом дихає на пироги старенька піч. (Михайло Каменюк. *Стрітення... С. 72*). 2. *Бот.* Різновид грибів, підберезник. 3. Маленьке домашнє коваделко для клепання коси. 4. *Бот.* Подорожник.

БАБКО́ВЕ ЛІСТЯ, *кулін.* – лавровий лист.

БА́БРАТИСЯ – порпатися, гребтися, длубатися. *Цего року дощом мусіли копати картофлі, місяць бабралися в болоті.*

БАБРУ́БИС – кінець. *Типер їму бабрубис.*

БА́БЧИН – бабусин. Й так легко тоді вірилось малому, як в бабчин шепіт молитов святих... (Михайло Каменюк. *Стрітення... С. 6*).

БАДЕРÉВКА, *кулін.* – 1. Кашка з вареного на воді кукурудзяного чи іншого борошна, трохи рідша, ніж *бевка*, якою в роки голодоморів селяни рятувалися від смерті. Бадеревка – багато води і трішки

борошна, але [в 1947 році – Д. К.] це вже було спасіння. (*Чернівецька зоря. – 2003. – 12 липня. – С. 4*). 2. *Перен*. Рідка брудна маса. Після дощу під ногами булькала бадеревка.

БАДЯ – 1. Колодязний журавель з дерев'яним жолобом для водопою; згодом бадею стали називати будь-яку криницю, де є місце для водопою. Данилів Іван щодня обливався водою коло баді. 2. Великий цебер. 3. *Перен*. Велика і товста, як бочка, людина. Ця бадя наїється колись чи *ньи*?

БАЙДА́, кулін. – великий шматок хліба.

БАЙКА – брехня, дурниця, пустослів'я. Лайка – байка, битва – молитва (про різну дієвість різних методів виховання). (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БАЛА́БУХ, кулін. – хліб, який печеться з залишків тіста в печі або духовці без форми, тому не має стандартного розміру.

БАЛА́БУХИ, *мн.* – пиріжки з начинкою.

БА́ЛАК – балачка. Здалеку ми почули повільний балак – з поля верталися люди.

БАЛЄ́ТИ, *мн.* – кімнатні тапочки, легке взуття.

БАЛО́НОВИЙ, *перекруч.* – болоньєвий. Купили балонову куртку.

БАЛУХА́ТИЙ – окатий, з витріщеними очима. Див. також Балухи.

БА́ЛУХИ, *мн., анат.* – великі очі, баньки. *Чо балухи витріщив?*

БА́ЛЬ – бенкет, ситий обід. На баль ішов, як людина, а з балю – як скотина.

БА́МБАТИСЯ – 1. Висіти, теліпатися. Під возом бамбалосся відро з шмаровидлом. 2. Плентатися, іти повільно, позаду всіх. *Іди скоріши, чо ззаду бамбаєшся?*

БАМБУ́ЛА – телепень, нездара, нетямуща людина.

БАМБУЛЄ́Й ДА́ТИ – побити когось. Наші *вчера* в клубі таких бамбулей *дали аверкам* – *ни скоро тупер* до нас на танці *прийдут*.

БАНДІ́К – соняшниковий стовбур, соняшничиння. (*Вживається в с. Гонтівка Чернівецького району*).

БА́НЬКА – 1. Глиняна посудина для води з вузьким горлом. 2. Автомобільна цистерна. З перевернутої в Гонтівці баньки дорогою рівчаками текло червоне молдавське вино. (*Реальний випадок у с. Гонтівка*).

БАЊОЧКА – зменш. до Банька (1).

БАРДА, від рум. *bardă* – різновид сокири.

БАРДЗО, від пол. *bardzo* – дуже. Див. також Дзіньку́ю.

БАРІЛКА – див. Барило (1).

БАРІЛО – 1. Невелика (здебільшого дерев'яна) посудина з опуклими стінками на воду. 2. *Ірон.* Великий живіт. Ото барило наїв! 3. *Ірон.* Товста людина з великим животом.

БАТАЛЬНЯ – дерев'яний пристрій для розтирання (тіпання) конопель. Сухі коноплі тіпали на батальні, і виходило *прадиво*. (*Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

БАТЬКО – чоловік, який виконує на весіллі роль батька нареченого або нареченої, весільний батько.

БАЧИ, *третья особа одн.* – бачить. Бог *всьо* бачи.

БАЧУТ, *третья особа мн.* – бачать.

БЕ, *дит.* – дитячою мовою виражає бажання випорожнитися, а також гидливість.

БЕБЕХИ, *мн., анат.* – нутрощі, тельбухи. У бебехи в'їлося вже це *бедло*. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). Така дорога, що всі бебехи можна повідбивати. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БЕБЕШКИ, *мн., кулін., застар.* – м'ясна страва із нутрощів. Те саме, що Фляки. У *голодовку* в *Могльові* на базарі продавали бебешки. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БЕВКА, *кулін.* – 1. Ріденька кашка з вареного на воді кукурудзяного чи іншого борошна, якою в роки голодоморів селяни рятувалися від смерті. *Типер* бевку *варат* свиньом, а в голод – люди їли. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). Див. також Бадеревка. 2. *Перен.* Несмачна їжа.

БЕДЛО – домашня худоба і птиця. Пора годувати *бедло*.

БЕЗ, *бот.* – бузок. О юності *безповоротний безум*, *Печаллю* не позначені роки! Ми ворожили на суцвіттях *безу* і знайдені *ковтали* *пелюстки*. (*Ніна Гнатюк. Шовковиця... С. 88*). Доки *зозулі* *верболозам* *сняться*, Доки ще спить в *бруньках* *травневий без*, Для *ескадрилей* *теплих зір* *весняних* *Розчистяться* *аеродроми* *плес*. (*Михайло Каменюк. Дихання ріки... С. 22*).

БЕЗПОКОЇТИ – турбувати, тривожити. Вибачайте, що безпокою вас.

БЕЗУСТІДНИЙ – безсоромний. Безустидний, *людий би повстидався*.

БЕЉБАС – гладкий чоловік. (Спершу Бельбасом у Шендерівці прозивали конкретну людину, Олександра Баланюка, який був дуже товстим; із часом прізвисько стало загальним ім'ям товстої людини загалом). Він такий гладкий, *прямо*, як бельбас.

БЕМБАТИСЯ – див. Бамбатися.

БЕНДЮХ, *анат.* – див. Кендюх.

БЕСАЃИ, *мн.* – подвійна торба, яку носять, перекинувши через плече.

БЕСІДА – зайві, непотрібні, недоречні, дурні балачки. Ну і куди ця бесіда? Лиши дурні балачки! (*Єлизавета Мельник, с. Вила-Ярузькі, запис 1970-х рр.*).

БЕТЯГ – сміття із соломи, бадилля сухого бур'яну тощо. Загромадити бетяг.

БЖОЉИ, *мн., ентомолог.* – бджоли.

БИЗ, *прийм.* – без.

БИНДА – 1. Кольорова смужка якої-небудь тканини, що використовується як прикраса, деталь святкового одягу дівчини; стрічка. 2. *Перен.* Усе, що за зовнішнім виглядом нагадує довгу стрічку: річка, дорога тощо. Мені дістались у вічний спадок Стежки досвітні між винограду, І зеленава Дністрова бинда, Та дощ-співун, що хлюпоче в ринвах. (*Ніна Гнатюк. Дякую долі... С. 3*).

БИРЄ, *третья особа одн.* – бере.

БИРЄТЬСЯ, *третья особа одн.* – береться. Береться до роботи. Береться в барки. Див. також Братися в барки.

БИРІ, *нак. спосіб дієсл.* – бери. А я *кау*: “Бери сі гроші, ти й будиши мати, тамо, скільки день *пирижити*”. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БИРКЄТ – вид палива з пресованого матеріалу, брикет. Дід вніс биркету *пропалити* в грубі.

БИРЇ, *перша особа одн.* – беру.

БИРЇТ, *третья особа мн.* – беруть. Прийшла [буксирна – Д. К.] бригада, *ти й бирут, шо бачут, ашоож*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БИСТРІШЕ – швидше.

БИСЬ, *застар.* – би. *Типер* якби *ни* музеї, то *бись* *ни* знав, *шо* таке прядка. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БИЯК – 1. Робоча частина ціпа, якою молотять збіжжя. 2. Палиця, дрючок. Як візьму бияк, то лиш дрантя з вас *буди* сипатися.

БІБКИ, *мн.* – козячий, заячий чи кролячий послід. Кора на *дериві обгрижина*, а кругом – заячі бібки.

БІГАЮТ, *третья особа мн.* – бігають.

БІГОМ – швидко. Бігом іди до *мени*!

БІГУС, *кулін.* – тушкована капуста з м'ясом і шкварками. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

БІДІТИ – бідувати.

БІЖАТ, *третья особа мн.* – біжать.

БІЖИТ, *третья особа одн.* – біжить. Куди він біжить?

БІЛІШЧИЙ – біліший.

БІЛЬШИ – більше.

БІТОНЧИК – маленький бідон, бідончик. Зібрали бітончик полуниць.

БЛЕГЕЙДА – людина без певних занять і місця проживання, асоціальний тип, волоцюга. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

БЛЕНДАТИ – ледве дибати, робити щось понад силу. *Нима* вже сили блендати коло того *бедла*. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БЛЕНДИКА́ТИ – вештатися, тинятися без діла, байдикувати.

БЛИНДИКА́ТИ – див. Блендикати.

(Для) **БЛІЗІРУ** – про людське око, напоказ. Засипали для *блізіру* три ями на дорозі коло сільради, а *від'їдиш* на сто метрів від центру *силá* – колеса можна погубити.

БЛЮЗКА – блузка.

БО́БИК – радянський автомобіль-позашляховик УАЗ.

БО́БЛЯХИ, *мн.* – 1. Помпони. Шапка з бобляхами. 2. Зелені кульки з насінням на стеблах картоплі.

БОВТ – довга палиця з потовщенням на кінці, якою полохають і заганяють у *сака* рибу.

БОВТУ́Н – тухле яйце, інколи його використовують як покладок у гнізді, де несуться кури.

БО́ДЗЯ, *дит.* – нечупара, бруднуля, замазура. (*Олена Кордон, с. Шендерівка*).

БОКОТІ́НКА, *топонім, застар.* – місцева назва села Букатинка Чернівецького району Вінницької області.

БОЛЄ́ЗНЬ – хвороба.

БОЛІ́Т, *третья особа одн.* – болить.

БОЛЯ́Т, *третья особа мн.* – болять.

БОЛО́ТО, *буд.* – заміс будівельного розчину на основі глини, який за відсутності цементу використовували в мулярних роботах. Майстри звисока покрикували на *піднощиків*, аби ті *бистріше* подавали на риштовання болото.

БО́ЛЬНИ́ЦА – лікарня.

БОЛЯ́КА – рана на тілі. Пес був весь у боляках.

БОМА́ЖКА – папірець.

БО́МБАТИ́СЯ – див. Бамбатися.

БО́МКИ БІ́ТИ – байдикувати. “Яке *ниньки сьвато?*” “*Сьватої Домки: хто нічо ни роби – той б’є бомки*”.

БОРДЮ́Г – 1. Кендюх. 2. Повітряна кулька.

БОРДЮ́Х – див. Бордюг.

БОРІ́ЦКА́ТИ́СЯ – боротися, буцатися. На траві боріцкалися хлопці. Боріцкалися два цапкі.

БОРІ́ШКА́ТИ́СЯ – пустувати. Діти борішкалися, поки *ни* прийшов *учитиль*.

БОРОДА́ – підборіддя. Діти сіли на горбок, підібгавши коліна під підборіддя, спершись об них бороною, їхні очі шукають бабиної хати. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 193*).

БОРО́ДЯВКА – бородавка. Бородавки *виводят* соком чистотілу.

БОРО́НИ, *третья особа одн.* – боронить, захищає. Най Бог милує і борони. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БОРО́НІ́ТИ – забороняти. ...Коли хто схоче видрукувати [окремою книжечкою статті з газети – Д. К.], то Редакція боронити не буде. (*Світова зірниця. – 1912. – № 28. – С. 11*).

БОРО́ТИ́СЯ, *застар.* – воювати. Гамількар, котрий боровся з римлянами, мав сина Ганнібала. (*Світова зірниця. – 1907. – № 14. – С. 7*).

БО́РШЕ, *застар.* – швидше. Мой, мой! А я борше всіх буду вдома! Здоганяй! (*Леонід Мосендз. Засів... С. 180*).

БО́ТИ, *частіше в мн.* – гумові чоботи.

БРАЗА́ТИЙ (на обличчі) – товстий, мордатий. У него живіт уже через пасок *виси*, а на лиці такий бразатий, аж червоний. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БРАЗКА́ТИЙ – див. Бразатий.

БРА́ТИ ДИТІ́НУ – приймати пологи. *Кушерок ни б́уло, дохторів тожи*, то баб́у діти брали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

БРА́ТОВИ, *давальн. відм.* – братові. Помагай братови.

БРЕЙ – вигук при звертанні, подібний до “гей”, “агов”; застереження. Брей, *шо ж ти робиш!* (*Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

БРЕХУ́НКА, *анат.* – вертикальна впадина на потилиці; вважалося, що чим вона глибша, тим більше людина схильна до брехні.

БРИ́НІТИ, *бот.* – слово, яким позначають час, коли починають достигати (жовтіти, червоніти) ягоди. У садку почали бриніти вишні.

БРИХУ́Н – брехун.

БРО́ЯКА – річковий пережат; утворюється на місці, де ряд валунів перекривають рух течії; проходячи вузьке місце, вода піниться, шумить, утворює швидку і бурхливу течію. Діти цілими днями пропадали на брояці. (*Василь Мельник, с. Вила-Ярузькі*).

БРУС – 1. Відріз тканини, скручений у рулон. 2. Товста складка сала в людини на животі. 3. Зла, нахмурена, набундючена людина. Надутий, як брус. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

БРУСО́К – 1. Спеціальний камінець для гостріння коси, ножа тощо. Те саме, що мантачка. 2. Шматок сала, мила і т. п.

БУВА́ЮТ, *третья особа мн.* – бувають.

БУГА́ЛТЕР – бухгалтер.

БУГАЛТЕ́РІЯ – бухгалтерія.

БУ́ДА – курінь із жердин і гілок та соломи. У буді на баштані сидів сторож.

БУДЕ́ – б́уде. Дарма, що їхні імена Тумани понесли в Карпати, Та спів їх рук б́уде палати – Неопалима купина. (*Михайло Каменюк. Дихання ріки... С. 29*).

БУДЕ́ТИ, друга особа мн. – б́удете. Буде́ти зо мною обідати?

БУДЕ́Ш, друга особа одн. – б́удеш. Царевичу будеш в усьому рівна, не повернуся в царствіє пuste. Хай всохне в тузі там моя царівна й поганками престол мій заросте. (*Михайло Каменюк. Пісні ніжного волоцюги... С. 8*).

Б́УДИ, третя особа одн. – б́уде.

Б́УДИШ, друга особа одн. – б́удеш.

Б́УДУТ, третя особа мн. – б́удуть.

БУЖЕ́ЛА – товстий дерев'яний прут, середнє між різкою і палицею. Мама пригрозила взяти бужелу, якщо діти зараз же не помиють руки і не сядуть обідати.

БУК – різка, палиця, кийок для покарання; назва, походить, імовірно, від кия з однойменного дерева, яким били засуджених. Бука дати (побити буковою різкою чи палицею).

(Не) **Б́УЛО** – не було́. Нас забуло... А що нас забуло? – що між нами ніколи й не б́уло, стуку наших сердець не відчуло, як удвох ми співаєм, не чуло... (*Михайло Каменюк. Меч і троянда... С. 63*).

Б́УЛЬКАТИ, *зневажл.* – патякати, вести пусті, беззмістовні розмови, верзти нісенітниці. Напився *ти й* булькає тут дурне. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

Б́УРА – буря.

БУРА́К, *бот.* – буряк.

БУРАКІ́Й, *мн., бот.* – буряки. В 1906 році на картоплях купці заробляли по 40 коп. на карбованцеві, на бураках – по цілому карбованцеві... (*Світова зірниця. – 1907. – № 17. – С. 7*). ...Товариство поставило свої контрольні ваги, які вибивають на білетиках вагу воза з бураками. (*Світова зірниця. – 1912. – № 29. – С. 11*)

БУРА́Н, *бот.* – бур'ян.

БУРА́НІЙ, *мн., бот.* – бур'яни.

БУРАЧА́НКА – самогон із цукрових буряків, бурячанка.

БУРАЧІ́НЯ – бурячиння.

БУРБОНІ́ТИ – те саме, що бубоніти. Бурбонит собі під ніс. Бурбонит рівчак.

БУРДЕ́Й, *архит.* – хатина-землянка. Бурдей початку ХХ століття

із села Слобода-Яришівська Могилів-Подільського району можна побачити в Музеї архітектури і побуту України в Києві. (З газет).

БУРДЮХ – див. Бордюг.

БЎРКИ, *мн.* – тепле суконне осінньо-зимове взуття.

БЎРОЮ, *ор. відм.* – бурею.

БЎТИЛЬ – скляна пляшка чи банка для спиртних напоїв або молока, бутель.

БЎТЛИК, *змени.* – невеликий бутель. Дістала мама огірків із льоху, і націдила бутлик вишняку. (Ніна Гнатюк. Шовковиця... С. 14).

БУХТІТИ – киснути, грати, бродити (стосовно рідкої страви; коли страва збухтить, вона стає непридатною для вживання). Збухтіло молоко. Збухтів суп.

БЎЦИ, *мн.* – бутси.

БЎЧОК, *змени.-пестл.* – різка, малий бук. Як ни будиш слухатися – дам бучка. (Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі).

БУШАТИ – шуміти, дебоширити. Трутні бушають, борішкаються, коли бжолі їх виводять з вулика. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВАВКАТИ – нявкати, скиглити. Вавкали голодні котенята.

ВАКАЦІЯ, *бот.* – акація.

ВАКУВАТИ – марнуватися, стояти пустою. Вакуйи низасіяна зимля. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВАКУЇИ, *третя особа одн.* – вакує. Див. Вакувати.

ВАЛАНЦАТИСЯ – байдикувати, тинятися без діла. Такий виликий хлопц, а весь день валанцаєця биз роботи.

ВАЛÉБНИЙ – безтолковий, нетямущий, безголовий. (*Надія Поборончук, с. Шендерівка*).

ВА́ЛІНКИ, *мн.* – валянки.

ВА́ЛІНОК – валянок.

ВАЛОВІ́НА – мішковина. Мій дід Гнат на *варстаті* і *верети* робив, і рушники, і так валовину, і полотно – *всьо* робив. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВАЛУВА́ТИ – 1. Дуже голосно кричати. *Ни* валуй, я *ни* глухий. 2. Сильно сваритися. Баба валувала і кляла злодіїв.

ВА́ЛЬКИ, *мн.* – див. Вальок.

ВА́ЛЬОК, *буд.* – 1. Виріб із вологої глини, соломи і полови; з таких будівельних матеріалів до 1970-х років у Шендерівці і навколишніх селах зводили глинобитні будинки та інші споруди. 2. *Перен.* М'яка, слабохарактерна людина, про яку можна сказати “ні риба, ні м'ясо”. Чоловік у неї, як вальок – жінка *крути* ним, як *хочи*.

ВАНТ, *архит.* – прибудована до печі лежанка; те саме, що припічок, *діліжан*. Старші діти спали на ванті, а *молодчі* – на *пічі*.

ВАНЬКІ́Р, *застар.* – друга невелика кімната з одним вікном, відгороджена від основної стіною з грубкою. У ванькірі на залізній постелі спав дід.

ВАНЯ́НКА – маленька ванночка для купання дітей.

ВАР – узвар. (*Надія Поборончук, с. Шендерівка*).

ВАРА́Т, *третья особа мн.* – *ва́рять*. Варат борщ.

ВА́РГА, *від пол. warga* – губа.

ВАРГА́ТИЙ, *зневажл.* – губатий.

ВА́РГИ, *мн.* – див. Варга.

ВАРГУ́ЛИТИ – 1. Робити щось абияк, грубо, поспіхом. Таких наваргулили вареників, як постолі. 2. Їсти.

ВАРТНІ́ШИЙ – цінніший, правильніший. Наша віра [католицизм – Д. К.] вартніша. (*Почуте у смт Чернівці, де здавна проживає багато католиків*).

ВАРСТА́Т – ткацький верстат. На варстаті робили *верети* і полотно.

ВАРУ́, *перша особа одн.* – варю.

ВАРЦА́БИ, *мн., буд.* – коробка для дверей або віконна рама.

ВАСАГ – віз для перевезення сипучих або твердих вантажів. *Привезли васаг гною. Такий васаг глини нацугалив, що чуть коний ни надірвав.*

ВБУ́ТИСЯ – звикнути, призвичаїтися до чогось. Як вбутися, то *ни так уже й смирдит той биркет.* (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВГАТІ́ТИ – сильно вдарити.

ВГУРНИ́Й – упертий. *От вгурний хлопиц, чуйи і ни обзивайиця!* (Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі).

ВЕГЕРЕ́ГОМ ХОДІ́ТИ – дуже пишатися, заноситися, задаватися. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

ВЕ́ЛЯН – фата, вельон.

ВЕРЕ́ТА – рядно, здебільшого ручної роботи. ...Розлягтися купкою на вереті й, стлумивши голос, повідати страшні казки... (Леонід Мосендз. *Засів... С. 194*). Лежали хмари, наче купи листя. Вони чекали, що прийдуть жінки, Підстелять їм під голови верети І понесуть на плечах у село. (Ніна Гнатюк. *Прощання з березнем... С. 14*). І райдуга сяяла на моріжкові, як бабка стелила верети святкові. (Михайло Каменюк. *Меч і троянда... С. 11*).

ВЕРЕ́ТКА, *змениш.* – маленька ряднина. Веретка відкидується, і з прироби підноситься той, хто на ній спав. (Леонід Мосендз. *Засів... С. 198*).

ВЕРЕТЧІ́НА, *змениш.* – невеличка ряднина ручної роботи.

ВЕ́СТИ – весті.

ВЕЧЕ́РАТИ – вечеряти.

(До) **ВЕ́ЧИРА** – до вечора.

ВЗДО́ВЖ – скрізь, всюди. *У войну за румінів жиди з Буковини по силі ходили вздовж, чоботи людьом шили, костюми, де шиє – там жиє.* (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВЗО́ВАНЯ – взуття.

ВЗУ́ТЯ – взуття.

ВІ́БАВИТИ – виняньчити. Візьми – й топольку шарфіком обвий, Таких малят ти вибавив немало. (Михайло Каменюк. *Дихання ріки... С. 11*).

ВИБАРАНЧА́ТИ – перебирати. Не вибаранчай харчами!

ВІ́БИТИ – побити. [Ніно пам'ятав] як визвірився батько на сусіду шевця, що хотів вибити Ніна за розбиту шибу. (Леонід Мосендз.

Засів... С. 243). Приїхав додому п'яний, вибив жінку, але свою жінку вибив, не чужу, – хай не перечи п'яному чоловікові. (*Світова зірниця. – 1907. – № 12. – С. 4*).

ВИВÓДЯТ, *третья особа мн.* – виводять.

ВІГАРКАНИЙ – дуже вироблена, вимучена важкою фізичною роботою людина, яка все життя багато і над силу працювала, що негативно позначилося на її здоров'ї. Він був дуже вигарканий тяжкою роботою в каменоломні.

ВІГУЛИТИСЯ – прояснитися (щодо неба), описує поліпшення погоди. Нарешті трохи вигулилося небо.

ВИДÉЙ, *присл., застар.*, – мабуть, очевидно. Той сторож у Дубині Юхтим, видеї, називався. *Марусьці* тоді було рік, видеї, лишень. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВИДÍХУВАТИ, *перен.* – довго і важко відходити від чогось, виплутуватися з якихось проблем. Діти *чириз* місяць розійшлися, а батьки так *задовжилися*, *шо* ще зо два роки видихували то *висіля*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Як галли знищили Рим, то прийшлося римлянам довго після того видихуватись, поки прийшли знов до порядку. (*Світова зірниця. – 1907. – № 10. – С. 7–8*).

ВИДÍТ, *нак. спосіб дієсл.* – ведіть. Видіт *їго* сюди!

ВИДКОСЯ – видно, антонім до слова “темно”. Тої ночі видкося було, як день білий. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Надворі ще було видкося.

ВИ́ДНОСЯ – див. Видкося.

ВИ́ДРА – дуже погана, злобна людина. Золотого чоловіка мала, то *ньи*, – вона видри *гляділа*; хотіла видри – маєш, *типєр* щодня бита. (*Галина Татаренко, с. Шендерівка*). Його жінка – добра видра, видно. (*Олена Кордон, с. Шендерівка*).

ВИДРИГÓНИ – гульки, вихиляси. Він був проти цих видригонів – святкування іменин.

ВИЖОЛÓБУВАТИ – виколупувати.

ВИЖОЛÓВУВАТИ – витискати останні сили. Вижоловувати трактора. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВИЗÉ, *третья особа одн.* – везе.

ВИЗІТ, *нак. спосіб дієсл.* – везіть.

ВІЗНАТИ – дуже натерпітися, настраждатися. Вона добре визнала з тим пияком.

ВІЙМАТИ – вийняти. Злодії виймали вікно і залізли до хати. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІЙМИСЯ, *нак. спосіб дієсл., застар.* – вимога негайно вийти звідкись, іти, забратися геть. Виймися звіцци! (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВИКАБЕЛЮВАТИСЯ – 1. Чванитися, хизуватися, позувати, кривлятися, вихвалитися, заноситися. Перестань викабелюватися перед дівчатами! 2. Робити щось лише після довгих умовлянь. *Ни* викабелюйся, сідай до компанії.

ВІКАЛАПУТАТИ – полякати, потрусити, порозганяти когось. Викалапутали таки трохи тих циганів, що ходили селами і обкрадали людей.

ВИКИДАТИ – 1. *Мед.* Виривати, блювати. Що ззів – всьо викинув. 2. *Застар.* Звільняти, виключати когось звідкись. *Їго* викинули з партії. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВИКОБЕЛЮВАТИСЯ – див. Викабелюватися.

ВИЛІКІЙ – великий. Голод – то вилика біда, *най* Бог милує і борони. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). У сорок семім році голод був *тожси* виликій. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВИЛИЧЕЊЬКИЙ, *змени-пестл.* – величенький.

ВІЛКА – виделка.

ВИЛКА́, *с. г.* – вила.

ВІЛЛЯТИ – вилити.

ВИЛО́ЧКА – маленькі вила. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІМАНТИТИ – випросити, видурити щось хитрістю. Старша сестра вимантила в брата всі цукерки.

ВИМА́ЧУВАТИ – див. Мачати.

ВІМЕРЗИТИ – див. Змерзити (1).

ВІМИРЛО, *третья особа одн.* – вимерло. У Тропові¹⁷ у тридцять

¹⁷ Село Могилів-Подільського району Вінницької області.

третім році *півсилá* від голоду вимирло. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІНИН – 1. Винний, той, хто вчинив щось погане. Він винин у тому, що почав бійку. 2. Той, хто заборгував, має зобов'язання перед кимось. Винин – віддати *повинин*.

ВІПАЛАХАТИ – див. Випалáхувати.

ВИПАЛÁХУВАТИ – вирізувати, вирубувати, безбожно знищувати (щодо зелених насаджень). *Аверки* випалахали всі акації на *границі* в шендерівському лісі.

ВІПАНАХАТИ – див. Випалáхувати.

ВИПОМИНА́ТИ – дорікати, докоряти, нагадувати комусь про щось. Скільки можна випоминати дитині за розбиту чашку?

ВИПРОВАЗÉНЯ – проводи в армію на строкову службу.

ВІРІСКАТИСЯ – про появу несподіваної проблеми, перешкоди у справах. Усе було добре, поки не виріскалися ці непрохані гості.

ВИРНУ́ТИСЯ – повернутися. Заблудив у полі, вже назад хотів вирнутися – сліди позамітало. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІРОБЛЕНИЙ – виснажений багаторічною важкою фізичною роботою.

ВІСИ, *третья особа одн.* – висить.

ВИСІЛЯ – 1. Весілля. 2. Безлад, бедлам, *рейвах*. Чоловік знов напився і таке висіля робив увесь вечір – хоть *святих* винось.

(На) **ВИСІЛЯ́Х**, *мн.* – на весіллях. Оркестр часто грав на висіля́х.

ВІСКОРОДИТИ – висварити.

ВИСНÁ – весна.

ВИТА́ТИ – приймати і пригощати гостей. Бабка Шерепериха вміла і любила витати гостей. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІТИРКА – гумка для витирання на папері.

ВІТРУТИТИ – виштовхати. Витрутити з хати.

ВІХВАЛИТИ – вподобати, схвалити. *Ни* знаю, як ви, а я *ни* вихвалила цю нову страву. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВИЧÉРА – вечеря.

ВИЧÉРАТИ – вечеряти.

ВИШВАГÁТИ – висихати від бездощів'я. Повишвагали городи від посухи.

ВИШЕНЬКІЙ, *мн.* – цвинтар (назва походить від великої кількості вишень, які з давніх-давен ростуть між могилами). *Мині* вже стільки років, *що* давно пора у вишеньки.

ВІШЕПТАТИСЯ – здулавіти, зсохнутися, зменшитися (щодо часнику). Ще восени озимий *чосник* був тверденький, а після Нового року *чисто* вишептався. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ВІШКРАБОК – 1. Паляничка із залишків тіста, яке зшкрябували зі стінок корита, в котрому розчиняли хліб. Вишкрабок не давали дітям, неодруженим дівчатам, хлопцям. (*Наталія Шафсева, с. Шендерівка*). 2. Остання дитина в багатодітній сім'ї, особливо якщо вона маленька, слабовита, *заснічена*. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ВИЯШКІЙ – пристрій для змотування пряжі. (*Надія Поборончук, с. Шендерівка*).

ВІДВЕДЁТЬСЯ – мине час. Іди до голови, *впоминайся* за гроші, бо як *ше* трохи відведеться, то вже *ни* забереш.

ВІДВОРКА́ТИ – огризатися до старших. Будеш відворкати – дам по *писку*.

ВІДВО́РКУВАТИ – див. Відворкати.

ВІДДА́ЛИ – віддали́.

ВІДДА́ТИСЯ – вийти заміж. Олена віддалася за Івана. Віддалася – на всю біду *здалася*. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІДДУ́ЦКАТИ – відділити, зробити чужим, не милим. Віддуцкала жениха *чириз* дурну голову – *типер* усе *житя* буди жаліти.

ВІДЕ́Й, *присл., застар.* – див. Видей.

(Ти) **ВІД'ЇДИШ**, *друга особа одн.* – ти від'їдеш.

ВІДЛІКІ́ВКА, *топонім, застар.* – перекручений варіант слова Люд-виківка (стара назва села Лозове Чернівецького району Вінницької області). Відліківка *ни* далеко від нас – зразу за *Сирбами*. (*Надія Поборончук, с. Шендерівка*).

ВІДМОЛО́ДНУТИ – поздоровішати, помолодшати на вигляд, краще виглядати. А він веде покіс, немов прасує, і одмолод весь, і кепкує з нас, а він сміється – поруч син працює, учора лиш звільнили у запас. (*Михайло Каменюк. Прямовисний вітер... С. 15*). У дітей баба на очах відмолодла.

ВІДОЛЛЯТИ – відлити, відходити, привести до тями. Я два часа як нежива була після того, як *Андрей* Райтаровський вдарив мною до сходів. Ледве папа з мамою відолляли водою. (*Ольга Глушак, с. Гонтівка*).

ВІДПУСТ, *реліг.* – храмове свято. За цим словом виринає в пам'яті Глодава, відпуст, скельна церква в білій глодавській скелі й чорні отвори входів до підгорянського монастиря. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 246*). На відпуст Шендерівка перетворювалася на тимчасову столицю всієї округи, сюди з'їжджалися тисячі людей – молитися, ярмаркувати, розважатися, старцювати. (*Лариса Крохмалюк, с. Шендерівка*).

(Дві) **ВІДРІ** – два відра. Приніс дві відрі води.

ВІДТИ – звідти. Ішов відти *чириз* ліс *ти й* упав у вовчу яму. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІДТИВÓ – звідти. *Приниси* відтиво оберемок дров. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). Хлопча *був* з Лозової, відтиво, за Білянами. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІДЦИ – звідси.

ВІДЦУЦКАТИ – див. Відцуцькати.

ВІДЦУЦЬКАТИ – віднадити. Пригодували пса, *типер*, думаєш, *тако* відцуцькати?

ВІДЧИПІТИСЯ – відчепитися.

ВІДЧУТІТИ – відходити когось, привести до тями. Райтаровський як ударив мною до сходів, то ледве папа з мамою відчували. (*Ольга Глушак, с. Гонтівка*). ...*Осельня* розлізеться, об'їсть усі листочки, після чого щепи зо три роки будуть хворіти, поки відчутяться. (*Світова зірниця. – 1907. – № 5. – С. 7*).

ВІДШАБАТЬÓРИТИ – 1. Відрізати, відхопити більший шматок чогось. 2. Відлупцювати. Чого за пана *ни* крали? Бо піймали – *ти й* на економію, *ти й* 25 різок *гарачих*, *ти й* відшабатьорили... (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ВІСТЯ – вигук, яким поганяють коней, означає ліворуч.

ВІТИР – вітер.

ВІТІНАР – ветеринар.

ВІЦЦИ – звідси. Позалазимо на пульмани з *вугльом*, а той приходи

ти й: “Гáйда віщци!” То вже дасиш, *тамо*, зо п’ять рублів, *ти й* уже нічо ни *каш*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВІЧИНІТИ – відчинити. Вічинити вікно.

ВІШАЛНИК – той, кого повісили на шибениці, або хто повісився сам. Панича поховали в лісі, бо вішалників колись на цвинтарі *ни* ховали. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВКУСІТИ – див. Кусати.

ВЛÁЗИ – влазить. Добра *смитана*, али голова в банку *ни* влази.

ВМЕРЛÉЦЬ – покійник.

ВМÉРШИЙ – померлий.

ВОВК, *кулін*. – середина кавуна, в якій немає зерняток. У кавуні найсолодчий вовк.

ВОВКІТНЯ – 1. Вовче лігво. 2. Вовча яма. У лісі була вовкітня, яма на вовки, і той чоловік упав у яму. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). 3. Захащене, заросле, важко прохідне місце. Це *ни* ліс, а якась вовкітня. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

ВОГÓНЬ – вогнище.

ВОЗОВІЦЯ – обтяжливі, малоприємні, обридливі поїздки кудись, перевезення чогось. Цілий день пішов на ту возовицю.

ВÓЗЮ, *перша особа одн.* – вожу.

ВОЙНÁ – війна.

ВОЛÓДЬОМ, *ор. відм.* – Володею.

ВОШ, *ентомол.* – воша.

ВОЮВА́ТИСЯ, *застар.* – воювати. Воювалися афіняне з спартанцями. (Світова зірниця. – 1907. – № 1. – С. 6).

ВПÁДУ, *перша особа одн.* – впадú.

ВПАЛІТИ – дуже сильно вдарити.

ВПАРАЗІТИ – вразити болючу рану. Він нехотячи впаразив *мине* в рану.

ВПАРАЗІТИСЯ – ненароком вразити собі болючу рану.

ВПЕЛÉСИТИСЯ – чіплятися, приставати до когось за щось, надокучати, набридати. *Відчитися* від хлопця, *чо* ти впелесився до тої двійки?

ВПИРÉД – вперед, спочатку, першим. Витягнули з ями вперед вовка, а вже тоді чоловіка. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВПІРИТИСЯ – розсердитися, похідне від Піритися. *Чо ти впірився?*

ВПОЛОЖІТИСЯ – отелитися. Корова вположилася *чириз* дві *ниділі* чи *чириз* три. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВПОМИНА́ТИСЯ – див. Упоминатися.

ВПОРАЗІ́ТИ – див. Впаразити.

ВПОРАЗІ́ТИСЯ – див. Впаразитися.

ВРА́ДУВАТИСЯ – зрадіти, втішитися.

ВРЕ́МНЯ – час. Дем'ян трудився *всьо* времня, трохи мав, *тако*, децо, *ти й се* вже куркуль. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Зразу у Фінляндії на снігу спали кілька времнів – соснових гілок накидаємо і так спимо. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВРЕПІ́ЖИТИ – див. Репіжити.

ВРОЗГІ́Н – спосіб оранки поля чи городу від середини (центру) до країв.

ВРО́НДИ, частіше в мн. – витівки, дивацтва, безглузді, невмотивовані вчинки, фанаберія. *Ни бири* до голови, то *їго* вронди.

ВСИЛЯ́ТИ – див. Силяти.

ВСТИДА́ТИСЯ – стидатися, соромитися.

ВСТІ́ДНО – соромно.

ВСТРЯГÁТИ – дуже глибоко вникати в щось. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВСТУПІ́ЛИСЬМО, перша особа мн. – ми вступили. Вступилисьмо в колгосп, *ти й* зараз [нам] *віддали* корову, ключ від скрині і *всьо*, *шо* вночі бригада забрала. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ВСЬО – все.

ВТІКТІ́ – втекти. ...Коли вдома на нього нагрімають – він зараз таки намагається втікти до старої, де сміливо може жалітися на заповідяну йому кривду... (Леонід Мосендз. *Засів... С. 171*).

ВТІЧУ́, перша особа одн. – втечу. Звівши брови, проказує він через заціплені уста: *втічу*, *втічу*... (Леонід Мосендз. *Засів... С. 247*).

ВТРО́Х – утрюх.

ВТРУ́ТИТИ – штовхнути. Для сміху *їго* в одежі втрутили у воду.

ВТЬМА́ТИ – 1. Дуже сильно втомити когось роботою. Ця робота *мине чисто* втьмала. Втьмався коло городу. 2. Притлумити, примучи-

ти або й зовсім замучити, позбавити життя, вбити. “*Чо це курча куняє?*” “*Коти втьмали*”.

ВТЬМА́ТИСЯ – див. Втьма́ти.

ВУ́ГЛЯ – вугілля.

ВУ́ГОЛ – ріг будинку, ріжок стола тощо. Білить мама, обновляє хату, Білить мама стіни і піддашшя... На вуглах букети повиводить, Коло вікон – грона виноградні. (*Ніна Гнатюк. Шовковиця... С. 20*). Там-туди, де котиться долиною Пісня мого чистого села, Де тужу за серця половиною На вуглі святкового стола. (*Михайло Каменюк. Меч і троянда... С. 4*).

ВУ́ДЛИСЬКО – вудлище.

ВУ́ЙКО – дядько з боку матері, брат матері.

ВУ́ЙНА – тітка з боку матері, сестра матері. І тоді саме гримнуло у вуйни Домни в льоху, а згодом заголосили ж вуйна: Во-ло-дь-ка!.. (*Михайло Каменюк. Спасівка... С. 43*).

ВУ́ЛИЙ, бджільн. – вулик.

ВУРДА́, кулін. – 1. Сироватка, що залишається після перетворення молока на сир. 2. Подрібнена і просіяна через сито свіжа макуха, яку додають у засмажку з цибулі та олії; їдять намазаною на коржі, як бутерброд. *Бабка Ірина* винесла нам полумисок коржів із пахучою вурдою. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ВХЛЬО́СТАТИСЯ – дуже втомитися. Так вхльостався коло тої косовиці...

ВХОДИ́ТИСЯ – дуже втомитися. Так входився за день, *шо* спав, як убитий.

ВЦЬМА́ТИ – див. Втьмати (2).

ВЧЕ́РА – вчора.

ВЧПІ́ТИ – причепити, прив’язати.

ВЧПІ́ТИСЯ – причепитися.

ГАВ'ЯЗ – гущавина, густі зарості. За галявиною починався гав'яз.

ГАДЬ – позначення крайнього ступеня негативної оцінки. Гадь проклята.

ГАЙД – заклик, спонукання робити щось чи кудись іти. Гайд, виходь! (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ГАЙДА́ – 1. Давай; уживається як заклик, спонукання робити щось чи кудись іти. Гайда до роботи! 2. Бувай, до побачення. Ну гайда, до зустрічі! 3. Бігом, швидко, враз. А жид лиш побачив руміна у вікно – ти й гайда на піч! (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Збиру відро сиру, зо *штири*-п'ять фунтів масла, на плечі – і гайда Пилип у *Моглів* на базар. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). 4. Геть. Гайда *віцци*! (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ГАК У ГАК – дуже густо, те саме, що “кіл у кіл”. Густенько сади цибулю, гак у гак.

ГАЛАТІН – крикун, гарлапан. Бог не дитина слухати дурного Галатина. (Мєфодій Рябий, с. Кукавка – цитата за кн.: Оксана Шалак. *Український фольклор Поділля... С. 128*).

ГАЛІТИ – підганяти когось. *Ни* гали, бо знов *шось* забудимо.

ГАЛУ́НКА, кулін. – крашанка.

ГАЛУХ, кулін. – див. Галуш.

ГАЛУШ, кулін. – галушки, вареники і т. п., які під час варіння зліпилися в одну велику грудку. Це вже не галушки, а один великий галуш, який усіх поїв. (Ірина Савельєва, запис 2000 року, с. Шендерівка).

ГАЛЬМА – пристрій для гальмування воза під час крутого спуску. Візник Гаврило порається біля гальми, приправляючися до стрімкого спуску. (Леонід Мосендз. *Засів... С. 208*). Їздовий спинив воза і підклав під колесо гальму.

ГАМАН, *застар.* – особа, яку під час свята Гамана євреї використовували як об'єкт насмішок, глузування, побиття (часто з цією метою, за твердженням Івана Франка, євреї наймали бідного християнина). Набили, як гамана.

ГА́МБА – те саме, що амба, кінець. Так боліло *цеї* ночі – думала, що вже *міні* гамба.

ГАНІ́ЧКА – камінчик. (*Олена Кордон, с. Шендерівка*).

ГА́НКА, *застар.* – Ганна. Баба Ганка *жиє* сама.

ГАРАБА́ – гарба, віз для перевезення снопів, сіна, соломи.

ГАРА́ПНИК – нагайка.

ГАРА́ЧИЙ – гарячий. Гарачий борщ. Гарача пора.

ГАРЛАПА́НИТИ – дуже голосно кричати, часто – з лайкою і матюками. П’яні парубки гарлапанили на *всьо силó*.

ГАРМАСА́РА – дуже огрядна жінка.

ГАРМАСА́РНЯ – щось дуже велике, незграбне. *У него ни хата, а гармасарня, де по кутках вітир* свище.

ГА́РНІ, *давальн. відм.* – гарній. Гарні дівці гарно й в *пілці*.

ГАРНО́ – добре, якісно, на совість. Гарно́ вимішай тісто!

ГАС – див. Гас.

ГА́СЬКА, *згруб.* – Гафія (згрубіле від Гася). Гаська – перша жінка Федя Безрукого. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ГАТТЯ́ – вигук, яким поганяють коней, означає праворуч.

ГЕЙС – 1. *Застар.* Вигук, яким поганяють волів, означає ліворуч.
2. Морока. Для мене це *лишний* гейс.

ГЕРГО́ШІ, *мн.* – див. Гергоші.

ГЕТ, *застар.* – 1. Навіть. І гет лопатка була на тих грошах намальована, того й називали їх “лопатку́”. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Гафнюка Данила гет мали розстріляти, *али* втік у *Чирнівці*, *ти й* сховався. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Зовсім. Він гет нікудишній був, *али ни* одного здорового *пирижив*. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ГИЖКІ́, *мн., кулін.* – холодець.

ГІ́КАВИЙ – заїка.

ГИЛЯ́ГА, *бот.* – гілка.

ГИЛЯ́КА, *бот.* – див. Гиля́га.

ГИЛЯ́ЧКА, *змени.* – гілочка.

ГИЛЯЧКІ́, *мн., змени.* – гілочки. Луснули кілька разів під ногами сухі гилячкі́, затурчала, обсипавшись, земля. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 195*).

ГІМБЕЛЬ – 1. Торг, комерція. Гимбель щодня давав їму свіжу копійку. 2. *Перен.* Клопіт, неприємності. *Нашо міні лишній гимбель?*

ГИМБЛЮВА́ТИ – красти, обманювати. Їздили в *олійню* в Хоменки¹⁸, бо в нас *биз* міри гимблюють.

ГІНДЕЛЬ – див. Гимбель (1).

ГІРА МО́КРА – шия, спина. Ти спиш, а в *мени* від роботи вже гира мокра¹⁹.

ГИШКІ́, *мн., кулін.* – див. Гижки.

ГИШТИКА́ТИСЯ – пустувати, штовхатися, битися, товктися. На печі гиштикалися діти.

ГІМНЯКІ́, *мн.* – тваринні екскременти.

ГІРНЯ – кар'єр, де беруть глину або каміння.

ГІРШИ – гірше, сильніше. Голова боліла все гірши.

ГЛА́ВНЕ – головне.

ГЛАДУ́ЩИК – глечик для молока. Пишалися вологі фіолети [бузку – Д. К.], Сліпучо-білі, кремово-бліді. В гладущики ми ставили букети – В хатах сільських не мали ваз тоді. (*Ніна Гнатюк. Шовковиця... С. 88*).

ГЛАДЮ́ЧИЙ – дуже гладкий. Такий став гладючий, *шо* шнурки на туфлях зав'язати *ни* годин.

ГЛЕМЕ́ЗДАТИ – дуже сильно когось втомлювати, доводити до крайньої межі виснаження, мучити, гризти, збиткуватися. *Збитошні* діти зовсім заглемездали її. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*). Чоловік геть заглемездав жінку. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ГЛИМЕ́ЗДАТИ – див. Глемездати.

ГЛІБИНА́ – глибина. Як керниця дуже *глибока*, то щоб зміряти її глібину, пускають камінець і дивляться, скільки секунд пройде, поки він не вдариться об воду. (*Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 8*).

ГЛІБО́КИЙ – глибокий. На полі стояв ще сніг м'який та глибокий... (*Світова зірниця. – 1907. – № 12. – С. 4*).

¹⁸ Село Шаргородського району Вінницької області, за 20 кілометрів від Шендерівки.

¹⁹ У польському словнику Кремера слово Гира подається як “нерозчесане волосся, неохайна людина” (цитата за кн.: Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским. – Т. 7. – СПб., 1872. – С. 262).

ГЛОЇНА, бот. – глід.

ГЛОТА́ – велике скупчення людей, натовп (напр., у черзі за чим-небудь), тиснява. У ниділю така глота на базарі, *шо ні до чого ни доступишся*.

ГЛОТІ́ТИСЯ – товпитися, тиснутися.

ГЛЯДІ́ТИ – шукати. Глядіти здохлої кобили підків. Украви корову, *ти й хто знав, де глядіти?* (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГЛЯДЮ́, перша особа одн. – шукаю. Привизу яких де кукуруз, *прожисем деякий день, ти й глядю, шо ще можна обміняти, ти й знов їду в Западну*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГНИЛІ́Й, *зневажл.* – нероба, зневажливе слово, котре означає крайню межу ледарства, характеризує бездіяльну, байдужу людину, яку можна порівняти з істотою, що фізично розкладається. Гнилий до роботи. Такого гниляка ще світ *ни* бачив.

ГНИЛЯ́К – див. Гнилий.

ГНІВА́ТИСЯ – ображатися.

ГНІВІ́СТИЙ – людина, схильна до частих образ. Жінка їму *трафилася* гнівиста.

ГОВ – 1. Вигук, який вживають, щоб покликати когось із невеликої відстані. 2. Вигук, який використовується в значенні Годі (наприклад, на будівництві).

ГÓВ-ВА – вигук, яким зупиняють корову.

ГОВÓРАТ, *третья особа мн.* – говорять.

ГОВÓРИ, *третья особа одн.* – говорить.

ГОВОРІ́ЛИСТЕ, *друга особа мн.* – ви говорили. (*Вендичанська волость; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – Т. 7... С. 560*).

ГОВОРІ́ЛИСЬМО, *перша особа мн.* – ми говорили. Всю дорогу говорилисьмо. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГОВÓРИТ, *третья особа одн.* – говорить.

ГÓДЕН – той, хто може, вміє, здатний, спроможний виконати щонебудь. Хто годен, той не голоден. (*Прислів'я*). Дочка в мени *всьо* годна робити. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГÓДИН – див. Годен.

ГОЇДАНКА – гойдалка.

ГОЛОБІСЬКИ – на босу ногу. Ходити в чоботях голобіськи.

ГОЛОДÓВКА – голодівка.

ГОЛЮКА́ТИ – дуже сильно, агресивно кричати на когось. Голюкали на *всьо силó*.

ГОРІ́ВКА – горілка.

ГОРІ́ШИНА, *бот.* – конюшина повзуча. Вкоси-но козам горішини.

(По) **ГОРО́ДІ** – по горóду. І до пізнього вечора бігає хлопець по городі з дітьми знайомої родини, грається з ними на смоляного бичка, злодіїв, турків... (*Леонід Мосендз. Засів... С. 175 – 176*).

ГОРОДСЬКІ́Й – міський. Таня – то городська дама. (*Галина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГОРО́ХЛЯ́НКА, *бот.* – листя і стебла гороху, переважно після обмолоту, горохв'янка. Привіз худобі на зиму фуру горохлянки.

ГРА́БАТИ – громадити, згрібати граблями. *Дітьом* доручили грабати в лісі листя.

ГРА́ДКА – грядка.

ГРАНІ́ЦЯ – межа між селами. *Ішлам досвіта* в Моглів, то коло границі *тудо* блуд як *вчипився*, що заблудила чисто, *ни* могла *найти* дорогу, *шоб* прийти додому. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГРА́ТИ – 1. Бути в статевій охоті (про корів). Корова грає, треба до бугая *вєсти*. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Особа, яка навмисно злить когось, виводить із терпіння, користуючись його залежністю від себе. Крамарі були понизали ціну тоді, коли мали під боком товариські крамниці, але як їх не стало, то вони знов почали грати. (*Світова зірниця. – 1907. – № 18 – 19. – С. 6*).

ГРАФІ́Н – скляна посудина для спиртних напоїв або води, графин.

ГРЕБІ́ННИЙ – вид грубого домотканого полотна. У школу я ходив колись у гребінних штанах, а сестри – у гребінних *димка́х*. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГРІ́ВА – пропуск під час косовиці. *Хлопчи*, *шо* це за косовиця – такі гриви полишав? (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГРІ́ЗТИ́СЯ – див. Загризатися.

ГРО́ШИЙ, *род. відм.* – грошей. *Нима* гроший.

ГРУБОВІНЬ – про дерево великої товщини. Вербі на леваді така грубовінь – у три обхвати. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ГРУ́ШКА, сад. – плодове дерево груші і плід цього дерева.

ГУ́БА, бот. – гриб загалом (крім білого).

ГУ́БИ, мн., бот. – загальна назва для всіх грибів, крім білих.

ГУ́ЖА – вигук, яким дражнять собаку.

ГУЗІ́ЦЯ, анат. – сідниця. Я думала, ти будеш *царом*, а я *царицею*, а в тебе вилізла *кішка* гузицею. (*З казки*).

ГУ́ЗНО, лайл. – сідниця.

ГУЛЮКА́ТИ – див. Голюкати.

ГУСТІ́ КАРТО́ФЛІ, мн., кулін. – картопляне пюре.

ГУ́СЬОМ, давальн. відм. – гусям.

ГАБЗУВА́ТИ – нехтувати кимось або чимось, бракувати щось. Те саме, що *Ганчувати*. Її нову страву діти згабзували.

ГАВЕ́ГА – роззява; похідне від Гава. У *цеї* гавеги *ниньки* вкрали зарплату.

ГАНЧ – гандж, вада.

ГАНЧУВА́ТИ – нехтувати кимось або чимось, бракувати щось; похідне від Гандж. Те саме, що *Габзувати*. Скільки можна ганчувати жєнихами?

ГАРАГÓНИТИ – вести порожні розмови. На лавочці гарагонили баби.

ГАРАГУ́ЛІ – грудки болота. Куди йдеш? *Почисть* гарагулі на черевиках!

ГАРЛІ́ГА – див. Герлига.

ГАС, від *англ. gas* – керосин. Так саме гас (керосін); він хоч і не псується, але де ж його тримати багато? (*Світова зірниця*. – 1907. – № 17. – С. 8).

ГВА́ГАТИ – п'яткати. Не гвагай!

ГЕ́ДЗЕНЬ, *ентомол.* – гедзь.

ГЕ́ДЗИНЬ, *ентомол.* – див. Гедзень.

ГЕ́МБА, *зневажл.* – велика губа. *Хоч* довше жити – май менчу гембу.

ГЕ́РГИ, *мн.* – див. Герго́ші.

ГЕРГО́ШІ, *мн.* – плечі, спосіб перенесення дітей на спині; при цьому дитина тримається руками за шию того, хто несе. Сестра померла. Згасло те вікно, в якому Ніна ставила букети, з якого я дивився, як вона несе мене до бабки на гергошах. (*Михайло Каменюк. Стрітення...* С. 29). Тато переносив дітей через рівчак на гергошах.

ГЕРГУ́Н – 1. Великий гусак. 2. *Перен.* Знак питання. Знов з математики гергун (двійку) заробив?

ГЕРЕЛІ́ЦЯ – ватага, група. До хати зайшла герелиця дітей з різдвяною зіркою.

ГЕРЛІ́ГА – велика палиця із загнутих потовщеним кінцем. У пастуха була довга герлига.

ГЕ́СТКА – дрібні складочки на блузці та інших видах одягу, утворені від стягування ниткою або шнурочком. Вдягнути *блужку* з гесткою. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ГИМЗІ́ТИ – 1. Скиглити, рюмсати. 2. Мрячити. Весь день гимзять дощ (сльота).

ГИРИЛІ́ЦЯ – див. Герелиця.

ГЛЕ́НДЗАТИ – жити, важко хворіючи або в нестатках. Якби *на раз* кинувся до *докторів*, то проглендзав би ще деякий рік.

ГЛОТУВА́ТИСЯ – товпитися.

ГО́БАТИ – прискіпуватися до когось, чіплятися, сварити, критикувати. Районне начальство щодня гобало голову колгоспу за низькі надої молока.

ГО́НЗЕЛЬ – див. Гонзлі.

ГО́НЗЛІ, *мн.* – засохлі залишки гною на тваринах чи болота на одязі. Шерсть на собаці злиплася гонзлями.

ГОРГÓШІ – див. Гергóші.

ГРÁСА, буд. – заміс глини, соломи і полови, з яких виготовляють вальки для спорудження глинобитних будинків. Грасу під час толоки місили воли, коні, а часто – і люди.

ГРАСУВА́ТИ – ходити по болоту, витоптувати. Восени ложка дощу – і тиждень мусиш грасувати болото.

ГРИС – дерть, грубі відходи під час розмелювання зерна, які використовуються для годівлі худоби. Купив для свиней мішок грису.

ГУДЗ – 1. Вузол. Скільки тобі казати, що шнурки треба зав'язувати на ключку, а *ни* на гудз? 2. Все, до кінця. Розпитати все до гудза.

ГУДЗІНИ ВІСТОЯТИ – довго стояти в очікуванні чогось. Добрі гудзіни вистояла в магазині.

ГУДЗÓК, *змениш.-пестл.* – див. Гудз.

ГУЛУВА́ТИЙ – великий, незграбний. Він тримав великого, гулуватого ножа, яким чистив у полі *бураки*. Гулувата шия. Гулуватий чоловік.

ГУЛЮМА́ХА – велика грудка. До чобіт прилипла гулюмаха болота.

ГУ́ЛЯ ГРО́ШЕЙ – велика сума грошей. *Типер шоб* в інститут поступити, треба *ни* знання мати, а гулю гроший. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ДА, *рос. да* – частка, яка вживається під час відповіді, що підтверджує правильність думки, для вираження згоди тощо; під впливом тотальної русифікації майже повністю витіснила автентичні українські слова аналогічного значення “так”, “*ая*” “ага”, “еге”, “еге ж”, “авжеж”, “аякже”, “звісно”, “справді”, “звичайно”, “атож” та інші. Або

чому треба казати “да”, а не “ая”? Ні, таки краще з мужицькою мовою. І Ніно починає вигукувати ая, ая, ая, аж поки не дістає від мами легкого потилишника... (Леонід Мосендз. *Засів... С. 181*).

ДАВА́ЛИСЬМО, *перша особа мн., застар.* – ми давали. Давалисьмо на рік сорок кіло м'яса, триста яєц, триста літрів молока, картофлі, кукурузи, жито, цибулю і всьо, шо посіяв на городі – так тих налогів, шо світа білого ни видно. (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

ДА́ВИСЬ, *друга особа одн., застар.* – ти дав. Ни вступив у колгосп – штрафують, ни давись штраф, бо ни майши, – описують всьо, шо майши, і забирають... (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

ДА́ВНИЙ – давній.

ДАДУ́Т, *третья особа мн.* – дадуть.

ДА́ЛИ, *третья особа мн.* – далі.

ДА́ЛЬШИ – далі.

ДАСІ́Ш, *друга особа одн.* – даси. Дасиш увечері корові їсти.

ДВА́ДЦІТЬ – двадцять.

ДВА́ЦЦІТЬ – див. Двадцять.

ДВІ́ГАТИ – піднімати, переносити, пересувати щось важке.

ДВИРІ́Й, *род. відм.* – дверей. Кинувся до двирій.

ДЕ́ВІТЬ – дев'ять. Робили девіть день за Іваном.

ДЕНЬ, *мн.* – днів. І вже кілька день б'ється над хлопцем тітка, уже не раз змішалися її нарікання з Ніновим плачем, але висліди науки дуже незначні. Не дається абетка. (Леонід Мосендз. *Засів... С. 241*).
Чириз кілька день їму стало легше. (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

ДЕРЕВЛЯ́НИЙ – дерев'яний. От, наприклад, коли візьмем дручок залізний або бальок деревляний, то нам здається, що він цілий, а він складжений з маленьких частинок, котрі так міцно одна другу до себе притягають, що їх і одірвать трудно. (Світова зірниця. – 1907. – №4. – С. 11).

ДЕ́РИВО, *бот.* – дерево. Високе дерево.

ДЕ́СІТЬ – десять. А тоді десіть рублів стакан круп був. (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

ДЖУ́РКАЛО – джерело, з якого з хлюпотом тече вода (з труби чи по камінню), на відміну від тихого джерела чи кринички-копанки у формі чаші.

ДЗІНЬКУ́Ю, *застар.* – дякую. Скаже Маланка: “*Бардзо дзінькую!*” (*Зі щедрівки*).

ДЗÓРКАТИ – стукати твердим предметом об дверну клямку або у вікно. Щоб вікликати дівчину з хати, парубки дзоркали у вікно. (*Андріян Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

ДЗЬÓМБ – гострий кінець.

ДЗЬОМБÁТИЙ – гострий. Дзьомбатий ніс.

ДИВІ́НОСЯ – глянь-но. І на ту, яку він в серці виносив, Я щодни-ни міряюсь, рівняюся, Від бездум’я, лінощів зрікаюся І стаю гарнішою. Диви-но ся! (*Ніна Гнатюк. Прощання з березнем... С. 26*).

ДИВІ́НОТИСЯ – див. Адивинотися.

ДИВНІ́ЦЯ – дивина. Боротьба на світі не новина і не дивниця. (*Світова зірниця. – 1907. – № 2. – С. 3*). *Дітьом* – то *ни* дивниця, *али шоб* учитиль з ними у мняча грав на *пирерві*...

ДИВ’ЯТНÁДЦІТЬ – дев’ятнадцять.

ДИВ’ЯТНÁЦЦІТЬ – див. Див’ятнадціть.

ДИЛІ́, *мн., буд.* – див. Диля.

ДИЛІЖА́Н – див. Діліжан.

ДИЛЬ, *буд.* – див. Диля.

ДИЛЬКОТІ́ТИ – тремтіти. Ноги дилькотят від страху, так високо залізла на черешню. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ДІ́ЛЯ, *мн., буд.* – колоті й обтесані дерев’яні бруси, з яких викладають стелю будівлі; зверху таку стелю укладають *вальками*, а знизу замазують глиною і забілюють вапном.

ДІ́МКА – спідниця.

ДИРЛЮВА́ТИ – відділяти ягоди від кісточок перед приготуванням варення. Дирлювати вишні.

ДИВÓЧИТИ – дівувати.

ДИВЧИ́НІНА – 1. Дівчина. Гарна дівчинина Даринка, *али* бідна. 2. Дівчина-підліток 12 – 16 років. Див. також Дівчук. У класі верхово-дила бойова дівчинина, підстрижена *по-хлопчачому*.

ДИВЧУ́К – дівчина-підліток 12 – 16 років. Див. також Дівчинина. Це була вже *ни* маленька дівчинка, а дівчук.

ДІ́ДОВИ, *род. відм.* – діду, дідові.

ДІЛЖАН – низький виступ печі, призначений для лежання; те саме, що припічок, лежанка, *вант*. Коли на ділжані ніхто *ни* спав, баба сушила там *кукурузи*.

ДІТИ, *мн., род. відм.* – дітей. Колись по *бóльни́цах* *ни* родили – баб́у діти брали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ДІТІЙ, *мн., род. відм.* – дітей.

ДІТЬОМ, *мн., давальн. відм.* – дітям.

(При) **ДІТЬОХ** – при дітях.

ДНІСТЕР, *гідронім* – Дністéр. Торкнулась – та й розсипалась на скалки, Бо там, де древній Дністер починавсь, Невтомні, як завжди, пісні-русалки Залоскотали парубка-човна. (*Михайло Каменюк. Чотири струни... С. 35*). Братерство щире серце звеселя, Міцніє міст його незгасним змістом, Згадаймо, на скількох-то весіллях Вже відгуляв наш сивий батько Дністер. (*Михайло Каменюк. Брати по вогню... С. 12*). А коли смієшся іншим, хоч на мить мене забувши, я – немов скажений Дністер, що за мить до льодоходу. (*Михайло Каменюк. Чорнило для Геродота... С. 74*).

ДÓБРИ – добре.

ДÓБРИЙ – смачний. У Верховині за ставом *дужи* добрі *чирешні*.

ДОБРІЩИЙ – добріший.

ДОВГЕЛÉЦКИЙ – дуже довгий, довжелезний.

ДОВГІ, *мн.* – борги. Таким чином довги побільшуються, обмотують чоловіка, як паук – муху... (*Світова зірниця. – 1907. – № 4. – С. 7*).

ДОВЖИНÓЮ – завдовжки. Горóд довжиною сто метрів.

ДОВІДАТИСЯ – провідати, відвідати когось. Завтра треба довідатися до *бабки*.

ДОКАПÁРИТИ – див. Капарити.

ДОКІ́Я, *застар.* – Євдокія. Ні, краще би йому дозволили обідати в кухні з Гафією й Докією. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 181*).

ДОЛЛЯ́ТИ – долити.

ДОНІ́НЬКИ – до сьогодні.

ДОПИНÁТИ – чіплятися, прискіпуватися до когось. *Ни* допинай, *ни* будь *доскочистим*, тобі жити тут, бо *ниньки* ти начальник, а завтра – такий, як усі. (*Євгена Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ДОПІ́РУ – 1. Тільки-но, тільки що, *теперó*. Його *чикали* вчора, а він

допіру прийшов. 2. Насилу, ледве. Люди вже пішли на *висіля*, а ми допіру зібралися. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ДО ПЙО́НУ – до ладу, ідеально, в порядку. У людей *всьо* до пйону, а тут такий *рейвах*, *шо* від сусідів *встидно*.

ДОПР, *застар.* – тюрма. Хто у допрі *ни* сидів – той біди *ни* бачив. (*Марфа Максимиха-Шерепериха, с. Шендерівка*).

ДОРО́БАЛО – одоробло.

(Дві) **ДОРО́ЗИ** – дві дороги.

ДО́СВІТА – удосвіта, до сходу сонця. Досвіта починалась рада. (*Світова зірниця. – 1907. – № 6. – С. 8*).

ДОСКО́ЧИСТИЙ – той, хто до всіх прискіпується, чіпляється незалежно від свого статусу і мотивів; це може бути як голова колгоспу чи сторож, так і звичайний хуліган-розбишака. Таке мале, а таке доскочисте.

ДОСТА́ВИТИСЯ – добратися, приїхати кудись. Додому доставилися пізно.

ДОТУ́МКАТИ – збагнути, допетрати.

ДО́ХТОР – лікар.

ДОЩО́М, *ор. відм.* – дощем.

ДРАБИ́НЯК – 1. Велика драбина. 2. *Перен.* Літак АН-2. Названий так, очевидно, через певну схожість із драбиною чи спеціальним возом (драбиняком) для перевезення снопів, сіна, соломи. Драбиняк кропив поле отрутохімікатами.

ДРАГЛІ́, *мн., застар.* – холодець.

ДРАНТІ́ВИЙ – обідраний, дірявий, подертий. Сапи циганські. Єврейські безмени. Дивних базарів дрантиві боки. Вже у моїй Григорівці без мене скіфські корони несуть будяки. (*Михайло Каменюк. Пісні ніжного волоцюги... С. 173*). Дрантивий мішок.

ДРАНТОГУ́З – 1. Обірваний хлопчина; складне слово: походить, очевидно, від Дрантя і Гузно. 2. Зменшувально-пестлива назва підлітка. Дрантогузи, *ідіт їсти!* (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ДРАНТЮ́Х – старий дірявий мішок. Мама збрала старі іграшки в дрантюх і винесла на *під*.

ДРАНЮ́ГА, *вульг.* – дрянь, мерзотник.

ДРАПА́К – 1. Віник із лози, трохи менший від мітли і без довгого

держака. Візьми драпак та *гарно підмити мерву на подвірі*. 2. Прімітивний культиватор. Розпушити драпаком город. 3. *Перен*. Невмілі, незграбні руки. Він тими драпаками *цьваха* забити *ни годин*.

ДРИГОНІТИ – тремтіти від холоду або зі страху.

ДРІМБА, *перен*. – дуже худа жінка. Худа, як дрімба.

ДРІМНІЙ – дрібний. Дрімні *цего року картофлі*. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

ДРІТ – металевий виріб у вигляді нитки, протягнутий між двома деревами, на якому сушиться білизна. Вивісити на дріт одіжжу.

ДРОНЫГАЧ – ледачий хлопець підліткового віку, лобуряка. Див. також Ломбас. *Хлопці* її вже такий дроньгач, а *нічо ни хочи* помагати.

ДРОТУВАТИ – обплітати дротом макітру та інші гончарні вироби для кращого зберігання. *Івани*, задротуй тріснуту макітру, *шоб ни росипалася* до решти. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ДРОЧИТИСЯ – дражнитися. *Чо ти драчишся зо мною?*

ДРУГИ – друге.

ДРУГИЙ – інший. Колись люди на *сьвата* часто ходили одні до других у гості. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ДУБА СТАВАТИ – 1. Ставати догори ногами на голову або на руки. Пастушки на обочині ставали дуба – випрошували у шоферів цигарки. 2. *Застар*. Ставати на задні ноги (про коней). Коні ставали дуба і рвалися так, що їх нічим не можна було заспокоїти. (Світова зірниця. – 1907. – № 2. – С. 5 – 6).

ДУБОВІНА – труна.

ДУЖИ – дуже. Дужи *нібідилися* за *савецької* власті, *людий* тоді мали *гірши* худоби. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ДУПЛЯНКА, *застар*. – бортъ. Дід ще тримав *бжולי* в дуплянках, покритих соломою.

ДУРНО – 1. Безплатно, задарма. Дурно ми “Світової Зірниці” нікому не посилаєм, бо не маєм звідки... (Світова зірниця. – 1912. – № 3. – С. 11). Ніхто *ни хочи* дурно робити, всі *хочут гроший*. 2. Даремно, марно. Облігації – це так як дурно гроші давай. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). *Зимля* коло лісу дурно *вакуйи*. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка). Забирай яблука, бо дурно пропадут.

ДУЦКАТИ – короткими різкими рухами штовхати вим'я корови, щоб вона припускала (виділяла) більше молока для теляти. Голодне теля щосили дуцкало вим'я. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ДУЩИЙ, *застар.* – 1. Сильніший. 2. Більший, кращий. То не судець, що продає своє сумління і присудює не тому, чия правда, а тому, хто дущий могорич поставив. (*Світова зірниця. – 1912. – № 1 – 2. – С. 12*).

ДУШО́Ю, *ор. відм.* – душею.

ДЮРА́ – дірка. Дюра робить злодія. (*Світова зірниця. – 1912. – № 13. – С. 11*). Дюра на сорочці.

ДЮРА́ВИЙ – дірявий.

ДЮ́РКА – див. Дюра.

Е

ЕКЗА́МЕНТ – екзамен, іспит. (*Андріян Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

ЕТ – вигук, який означає зітхання, розпач, відчай. Ет, та й вже... (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*). Ет, нічо ни буди з цього хлопця. Ет, та й більше нічого. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). Як то не приїде [бабуня – Д. К.]? Присяйбо приїде! Мати казали! Вже й постіль для неї з горища принесли. І все привезе! Чисто все! Що може Левко знати? Ет! (*Леонід Мосендз. Засів... С. 164*).

ЕТА́Ж – поверх, загалом – квартира в багатоповерховому будинку. Поїхали в Київ, *ти й сидят* там на етажі. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЄДИНА́К – єдиний син у сім'ї. *Матей* в Арсенія був *їден* син, єдинак. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

Є́ДНИЙ, застар. – один. *Шо* ви оце наробили один з єдним? (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЄЙ-БО́ – їй-богу. Буде гарно! І завтра буде погода! Єйбо, що буде! (Леонід Мосендз. *Засів... С. 186*).

ЖА́ДИН – жоден.

ЖА́ДНИЙ, НІ ЖА́ДНИЙ – жоден. *Їму* ні жадна сорочка *ни* підійшла. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЖАДНІЙ – спраглий чогось, голодний. Діти жадні яблучка.

ЖА́ЖДАТИ – мати велике прагнення, велику потребу в чомусь. *Всьо* живе жаждає дощу. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЖАЛІ́ВА, бот. – кропива дводомна. Наче жалива, травневою ходиш порою, пісне моя, як світліють обличчя жінок. Терен цвіте, терен цвіте під горою, моя любов – з терня вінок. (Михайло Каменюк. *Окільцьовані птахи... С. 81*). ...Як жалива ножа, що пекуче проходить у м'язи... (Михайло Каменюк. *Стрітення... С. 194*).

ЖВАНДІ́ТИ – скиглити, нити. *Ни* жванди!

ЖЕ́РДКА, застар. – встановлена між двома стінами горизонтальна жердина, на якій до 1960-х років у селянських хатах за відсутності шаф розвішували одяг.

ЖІ́ВО, застар. – швидко. *Рімно*, криво, аби живо.

ЖИВОТА́ТИЙ – людина з дуже великим животом. Голова колгоспу був високий і животатий.

ЖІДИК, *зоол.* – горобець.

ЖІПАВИЙ – жвавий. Роботою керував жипавий чоловічок.

ЖИЄ́, *третя особа одн.* – живе. Дід Максим жиє коло рівчака.

ЖИЄ́МО, *перша особа мн.* – живемо.

ЖІЛА, *третя особа одн.* – жила́. Баба Шерепериха жіла в кінці силá.

ЖИЛІ́ЗО – залізо.

ЖІЛКА – волосінь для вудки чи іншої рибальської снасті, ліска.

ЖИНИ́ТИСЯ – женитися.

ЖІТИ – 1. Жити в законному чи громадянському шлюбі як чоловік і дружина. Олю, будемо жити, чи *ньи*? 2. Жити з кимось статевим життям. Вона вже рік *жиє* з чоловіками.

ЖИТЬО́М, *ор. відм.* – життям. До *риволюції* ще хто *хтів* робити, той *ни* бідував, а після *риволюції* так вимучили *людий* – *най* Бог милує і борони з таким життьом. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЖИТЯ́ – життя.

ЖИЮ́, *перша особа одн.* – живу.

ЖИЮ́Т, *третя особа мн.* – живуть.

ЖЛЬОПА́НИТИ – жадібно щось пити. Після празника він лиш воду жльопанив цілий день.

ЖЛЬОПА́РИТИ – див. Жльопанити.

ЖМІ́РИНКА, *топонім* – Жмеринка, місто і залізничний вузол у Вінницькій області.

ЖО́ГА, *мед.* – печія.

ЖУ́ЖЕЛИЦЯ – залишки від згоряння твердого палива, попіл і дрібний шлак від вугілля. Стежку підсипали жужелицею.

ЖУКЕ́Т – піджак.

ЗАБА́ВИТИСЯ – загаятися, забаритися. Коло *римонту* він забавився *ни* довго.

ЗАБЕ́ЙКАНИЙ – брудний, дуже заляпаний. Забейканий з ніг до голови.

ЗАБЕРÉМЕНІТИ – завагітніти.

ЗАБИРІ́Й, *нак. спосіб дієсл.* – забори.

ЗАБИ́ГÁТИ – намагатися скрізь встигнути, все охопити, при цьому обслуговувати когось. *Нима* сил уже коло вас забігати.

ЗАБЛЮ́МИТИСЯ – напитися до жалюгідного, гидкого стану дуже п'яної людини. Ти знов заблюмився?

ЗА́БОРОЗНЯК, *зоол.* – личинка майського хруща. *Дітьом* доручили ходити за плугом і збирати заборозняків.

ЗАБУ́ДИМО, *перша особа мн.* – забудемо.

ЗАВІ́ГРАШКИ – заіграшки, легко, просто. Спортсмен завиграшки підкидав пудові гирі.

ЗАВІ́ЗНО – великий наплив люду до млина, олійниці, магазину тощо. А в наших товариських крамницях буває не раз так: прийде неділя або свято яке; в крамниці трохи завізно: купця прибуло і продавцьові тяжко вправитись. (*Світова зірниця.* – 1912. – № 1 – 2. – С. 12 – 13). *Ниньки* в олійні завізно.

ЗАВДА́ВАНКА, *кулін.* – домашня ряжанка. Моя мама часто робила завдаванку, а я вже не вмію. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЗАВІРА́КА – той, хто завіряється, лиха, неприємна на вигляд людина, лялька, герой художнього чи мультиплікаційного фільму тощо; похідне від Завіритися. Колись такі гарні мультфільми знімали, а зараз що не подивишся – не людей чи звірів малюють, а якихось завірак. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). Цей завірака лиш дітей лякає.

ЗАВІ́РИТИСЯ – 1. Визвіритися, дико глянути, виявляти крайній ступінь роздратування, за якого від злості людина змінюється на виду, ніби “звіріє”. Сторож на винограднику побачив, як *бабка* дала онуку невеличке гроно винограду, люто завірився, вирвав гроно з рук

дитини і на очах у всієї ланки став толочити ягоди чобітьми. (*Реальний випадок у с. Шендерівка в 1960-х рр.*). 2. *Жарт*. Дуже пристрасно, завзято, з фанатизмом і без обдумування щось робити. Вони завірилися і з диким вереском побігли фотографувати новий краєвид. (*Лариса Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗА́ВКНЕНО – замкнуто. Завкнена хата.

ЗАВКНУ́ТИ – замкнути.

ЗАВОЛО́КА – жінка (частіше) або чоловік, які ведуть розпусне статеве життя; шльондра, бабій. Вона така заволока – ще лиш під поїздом *ни* б́ула.

ЗА́ГА, *мед.* – печія.

ЗАГÁР – засмага тіла.

ЗАГІ́КУВАТИСЯ – заїкатися.

ЗАГЛЕМÉЗДАТИ – див. Глемездати.

ЗАГЛЕМÉЗДАТИСЯ – див. Глемездати.

ЗАГРÁБУВАТИ – див. Грабати.

ЗАГРИЗÁТИСЯ – 1. Конфліктувати з кимось. Він довго мовчав, *ни* *хтїв* загризатися з сусідами. 2. Дуже зажуритися. Баба зовсім загризлася *чириз* болячки.

ЗАГРІ́ЗТИСЯ – див. Загризатися.

ЗАГУТА́ТИСЯ – забути щось у поспіху чи в розмовах. Загуталася і забула таблетку прийняти.

ЗАГАВРО́НИТИСЯ – відволіктися від чогось, заворонитися. Пастух загавронився, а худоба пішла на городи.

ЗАГÓНДЗАТИ – дуже забруднити. Знов штани загондзав?

ЗАДАВА́ТИСЯ – вихвалитися.

ЗАДЗЯБÁТИ – дуже мерзнути. *Шоб* *ни* задзябати зимою, рубай дрова літом – два рази загриєшся. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАДЗЯ́БНУТИ – див. Задзябати.

ЗАДОВЖІ́ТИСЯ – заборгувати. Кому він тільки *ни* задовжився в *силі*.

ЗАДРО́ЦЬКАНИЙ – дуже брудний, заляпаний брудом. Ну і задрощканий же ти!

ЗАЄ́ДНО – в одну нитку, в один шар тощо. *Верету* постелили заєдно, щоб усім вистачило місця.

ЗАЗДОРОВИЙ – вживається на позначення орієнтовного розміру чогось, для порівняння одного предмета з іншим. Та монета була така заздорова, як *тупер* 5 копійок. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЗА́ЗЛИ, *мн.* – злість, злоба на когось. Те саме, що Зуба на когось мати. Голова колгоспу давно мав зазли на *него* за гострий язик.

ЗАЗНА́ТИ – внадитися. Горобці зазнали до проса.

ЗА́ЗОР **НЕМА́** – нема й близько, зовсім. *Нима* й зазором нікого.

ЗАЗЯБА́ТИ – мерзнути. Осінна перекопка [городу – Д. К.] ще тим користна, що вона вигублює шкідників... Вони наверх землі зазябають, мерзнуть і гинуть. (*Світова зірниця.* – 1912. – № 1 – 2. – С. 10).

ЗАЇДА́ТИСЯ – загострювати стосунки з кимось, конфліктувати, сваритися. *Ни* заїдайся з директором.

ЗА́ЙИЦЬ, *зоол., застар.* – заєць. А той Янко прийде до *мо́го* тата *ти* й кає: “Максими, вбий *міні* зайиця, я тобі дошку дам”. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЗАЙМІ́ТИ – прогнати, гнатися за кимось. Сторож як займив їх, то аж удома спинилися.

ЗАКА́ЗУВАТИСЯ – обіцяти, давати надію (щодо урожаю). Урожай *цього* року заказується гарний.

ЗАКАМА́РОК – 1. Закуток, глухе, малодоступне місце. Закамарок у глушині садка. 2. Невеличка ніша біля печі для зберігання сірників. Закамарок коло печі.

ЗАКА́СУВАТИСЯ – братися до чогось, розпочинати складну роботу. Пора закасуватися до *римонту*.

ЗАКЛЯ́КНУТИ – дуже сильно змерзнути. На качан заляк, доки *чикав* автобуса.

ЗАКО́ЦЬКАНИЙ – заляпаний. Закоцькане вікно.

ЗАКРОПІ́ТИСЯ – вгамувати голод, спрагу невеликою кількістю їжі або рідини. Деколи голодом перемерлієш, а деколи таки й добре побідаєш, ще й горілочкою закропишся... (*Світова зірниця.* – 1907. – № 12. – С. 5).

ЗАКРУТІ́ТИСЯ – те саме, що Закручуватися.

ЗАКРУ́ЧУВАТИСЯ – зав’язувати голову хусткою. Баби закручувалися і літом, і зимою.

ЗАКУЙО́ВДЖЕНИЙ – запущена, нечесана, неголена, немита людина. Він дуже закуйовджений і зачуханий. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЗАКУНДУБА́СИТИСЯ – захмаритися. Закундубасилося небо. (*Галина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАЛУ́ПА, *анат., вульг.* – чоловічий статевий орган.

ЗАЛУПА́ТИ – див. Лупати.

ЗАЛЛЯ́ТИ – залити.

ЗАМА́ЦЬКАТИ – замурзати, замазати.

ЗАМЕ́РЗЛЮ́Х – мерзляк.

ЗАМЕ́РЗЛЯ́К – мерзляк.

ЗАМІ́НДРИТИСЯ – поводитися неприродно, пишатися, маніжитися. Дівчата заміндрилися за столом і нічого не їли – маніжилися перед парубками. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЗА́МІСЬ – замість.

ЗАМОГТІ́ – здолати, перемогти. Втома замогла їго, і він заснув.

ЗАМУ́ЦЬКАНИЙ – замурзаний, замазаний.

(Як) **ЗАОРА́ЛО** – геть забути щось. Забув, як заорало.

ЗА́ПАДНА, *топонім* – Західна Україна.

ЗА́ПАРИ, *мн.* – зашпори. У пальці зайшли запарі.

ЗАПАТАРА́ЙКАТИСЯ – загубитися. Десь запатарайкався молоток.

ЗАПІ́РХАВІТИ – див. Затирхавіти.

ЗАПІ́ЯТИ – 1. Заспівати (про півнів). Запіяв *когут*. 2. Заправити високу ціну за товар. Запіяв таку ціну, як за маму рідну. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАПЛАТІ́Ю, *перша особа одн.* – заплачу́.

ЗАПО́ВСТАНИЙ – засмальцьований, дуже брудний. Заповстані штани.

ЗАПОФТО́РИТИ – запроторити, задіти, закинути, загубити якусь річ так, що в безладі її дуже важко знайти. Ці діти *щось* як запофторат, – рік можна *глядіти* і *ни* *найти*.

ЗАПРАГА́ТИ – запрягати.

ЗАПУ́ТАНИЙ – заплутаний. А там, заплутаний у криві галузки глоду, скавучав... Бровко... (*Леонід Мосендз. Засів... С. 222*).

ЗАПУ́ТАТИ – заплутати.

ЗА́РА, *присл.* – зараз, зараз-же. Така *шувирня*, *шо* зара сліди замітає. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАРВА́НИЦЯ – 1. Величезний обсяг роботи, яку важко переробити. Стільки роботи – *прямо* якась зарваниця. 2. Те, що дісталось дуже легко, задарма, на дурницю. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ЗА́РОБІТКИ, *мн.* – заробітки. Чоловік поїхав на *за́робітки*.

ЗАСІ́ДАТИ – робити засідку. Сторожі засідали в полі на злодіїв, як на зайців.

ЗАСІ́СТИ – зробити засідку. Андрій хотів засісти та піймати пастушків, коли вони забираються на баштан... (*Світова зірниця. – 1907. – № 14. – С. 4*).

ЗАСНІ́ТИТИСЯ – зачахнути, перестати рости. Несапані *бураки* заснітилися і пожовкли. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). *Шоб* ти там і заснітився! (*Прокльон*). (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ЗАСНІ́ЧЕНИЙ – худа, мала зростом, слабка здоров'ям, інколи – з фізичними вадами дитина. Він був одинадцятий у сім'ї і *тяжко* заснічений. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЗАТЕЛÉПКУВАТИЙ – вайлуватий, гладкий, незграбний. Виявилось, що зателепкуватий червонощокий парубок – наш учитель.

ЗАТІ́ЛЯ – 1. Задня (тильна) частина хати, затилля. 2. Спиная частина людини. *Чо* ти до мени затильом повирнувся? (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЗА́ТИРКА, *кулін.* – суп із подрібненого руками круто замішаного домашнього тіста з картоплею, по-іншому – галушки. Те саме, що *Щіпанці*.

ЗАТІ́РХАВІТИ – ослабнути, виснажитися, запаршивіти. Зовсім *шось* затирхавіли курчата.

ЗА́ТКАЛО – затичка для пляшки, *баньки* і т. п., переважно дерев'яна чи з кукурудзяного качана. Заткало від *фляшки*.

ЗАТКА́ТИ – заткнути. Заткати *фляшку*.

ЗА́ТОКИ – заточуватися. Такий п'яний, *шо* в затоки *ходи*.

ЗАТРУСІ́ТИСЯ – загубитися. На *висілі* десь затрусилися вісім тарілок, три *графіни* і *десять* ложок.

ЗАТРУ́ТИТИ – заштовхати кого-небудь або що-небудь. Ледве затрутили в гараж *поломану* машину.

ЗАТУГÁВІТИ – затвердіти. Від морозу болото затугавіло.

ЗАТУ́ЛА – шматок бляхи з ручкою, якою закривають челюсті кухонної печі, заслінка. Діти гралися в оркестр – калатали старим відром і били в затулу.

ЗАТЬМА́ТИ – див. Втьмати.

ЗАТЬО́Р – 1. *Кулін*. Засмажка до страв, розтерта в макітрі. (*Олена Кордон, с. Шендерівка*). 2. Один заміс бетону, глини, вапна чи іншого будівельного розчину, а також загальною однією заготовкою порції будь-яких матеріалів чи продуктів для подальшого використання або переробки (наприклад, фруктів чи ягід для витискання соку). Колотіть ще один затьор бетону – і робимо перекур. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАФЛЬО́ЦКАТИ – див. Фльоскати.

ЗАФЛЬО́ЦКАТИСЯ – забризкатися, обляпатися.

ЗАФРАСУВА́ТИСЯ – дуже зажуритися, взяти щось до голови. Так зафрасувалася, *шо* ніяка робота *ни биреться*.

ЗАХВАЦЕ́НЯ – гостина, гульки (здебільшого на дурницю). Після захвацєня він ледве тримався на ногах.

ЗАХЛИСНУ́ТИСЯ – похлинутися від випадкового потрапляння до трахеї води чи іншої рідини.

ЗАХО́ДИТИ – заводитися, лаятися, заїдатися, конфліктувати з кимось. *Ни* заходь з ним, будь *розумніщий*. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАЦАБА́НІТИ – заправити за щось високу ціну. Зацабанила за ту малину таку ціну, як за маму рідну. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗАЧА́ТИ – почати. Від страху вона зачала кричати.

ЗАЧУТІ́ТИСЯ – зіпсуватися, взятися душком. Зачутилося *м'ясо*.

ЗАШПО́РТАТИСЯ – спіткнутися, через щось перечепитися. Зашпортався за поріг.

ЗА́ШПОРТОК – мала зростом людина, якій властиві негативні моральні якості; неслухняна дитина, яка робить шкоду. *Ади*, такий зашпорток, а він ще й б'ється!

ЗАШУ́РКАНИЙ – брудний, засмальцьований.

ЗАЩІПНЮВАТИ – застібати. Защіпнювати гудзики.

ЗБА́ВИТИ, *застар.* – зіпсувати, втратити, пошкодити. Збавити страву. Збавити здоровля. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗБИРЕ́Ш, *друга особа одн.* – збереш.

ЗБИР'У́, *перша особа одн.* – зберу.

ЗБИТО́ШНИЙ – той, хто пустує, робить збитки, шкоду, неслухняний. От збитошний хлопець! (*Марія Леонтіївна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗБРА́СКНУТИ – сильно скиснути, аж зіграти. Скисла – це коли страва трохи прокисла, а збраскла – це аж з бульками: виливай і *ни* оглядайся. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗБУХТІ́ТИ – див. Бухтіти.

ЗВАЛУВА́ТИ – дуже сильно накричати на когось. Дід звалував на kota, який тягнув з відра рибу.

ЗВА́НЯ, *род. відм.* – звістка. Пропає десь, *нима* і званія.

ЗВЕДЕНЮ́КІ, *мн.* – не рідні по крові діти, зведені в одну сім'ю після одруження їхніх батьків (раніше розлучених, вдови і вдівця тощо). Ці діти б'ються, як зведенюки.

ЗВÉРХИ – зверху.

ЗВИНІ́ТИ – дзвеніти.

ЗВИРТА́ТИ – звертати, повертати. Звиртати на польову дорогу.

ЗВІДТИВÓ – див. Відтиво.

ЗВІ́ЦЦИ – звідси.

ЗВОНІ́ТИ – 1. Телефонувати. 2. Бити у дзвони.

ЗВОРОХО́БИТИСЯ – дуже стривожитися, різко піднятися, після сну приготуватися до дії. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ЗВУ́РДИТИСЯ – образитися на когось, надутися. Ну і натура – ні з того, ні з сього вже звурдилася. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЗГЛУПІ́ТИ – зробити дурницю.

ЗГУЛЮКА́ТИ – різко закричати. Див. Голюкати.

ЗГАБЗУВА́ТИ – див. Габзувати.

ЗГАНЧУВА́ТИ – див. Ганчувати.

ЗГРАСУВА́ТИ – витолочити дотла. *Тилия* урвало мотузок і зграсувало всі *градки*.

ЗДАЛОБСЯ, *застар.* – не завадило б. Здалобся вже і в хаті *пропалити*. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЗДИБА́ТИСЯ – періодично гостювати в когось. На Різдво за традицією ми здибалися в нас, а на Пасху їздили до батьків.

ЗДИ́МІТИ – щезнути.

ЗДИВА́ТИСЯ, *застар.* – знущатися. Він [“унтер” Василь – Д. К.] казав далі: “Чого вони шукають у нас? Що вони тут загубили? Чого вони здіваються... над нашими людьми? Геть гнати їх звідси, цих зайдів кацапських!.. (Кетрос Д. *Так творилося Українське військо (1917 – 1919)... С. 19*)²⁰.

ЗДИ́ЙМІТИ, *застар.* – зняти когось чи щось донизу. Поможи хлопцям з воза здіймити плуга. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

(На) **ЗДО́ГАДЬ** – на удачу, навмання. *Отако, їдиш на сьвату здогадь: чи вернишся, чи ні – хто їго знайи...* (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЗДОЙМІ́ТИ – див. Здіймити.

ЗДОРОВЕ́ЦКИЙ – величезний.

ЗДОРОВКУВА́ТИЙ – досить здоровий. Дід ще жипавий і здоровкуватий.

ЗДОРО́ВЛЯ, *застар.* – здоров’я. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). А яке ж може бути наше здоровля, коли ми лишній гріш пускаємо на горілку і руйнуємо нею своє здоровля... (Світова зірниця. – 1907. – № 6. – С. 3). Стомлений, переможений вражіннями довгої літньої днини, вже напівсонний, проказує Ніно Отче наш та за здоровля. (Леонід Мосендз. *Засів... С. 176*).

ЗДО́ХНУТИ – померти від голоду.

ЗДРІМНУ́ТИ – задрімати.

ЗДУВА́ТИСЯ – див. Здутися.

ЗДУПЛА́ВІТИ – стати дуплавим.

ЗДУ́ТИ, *перен.* – звільнити, усунути з роботи. Чули? Нашого голову вже здули.

---

²⁰ У книзі розповідається про національно-визвольну боротьбу 1918 – 1919 років у Ямпільському повіті Вінницької області, героїв так званої Ямпільської Республіки, збройними силами якої керував уродженець села Кетроси (нині – с. Довжок) Ямпільського району полковник Армії УНР Семен Ільницький.

ЗДУ́ТИСЯ – 1. Збільшитися в об'ємі, надмірно надутися від газів (про шлунок корови). Від свіжого *клеверу* в Миколи здулася корова. 2. Зменшитися в об'ємі внаслідок часткового або повного виходу повітря. *Мняч* здувся, а насоса в нас *ни* було.

ЗЕЛÉНЬКАТИ – дзеленчати.

ЗЕЛÉПУХИ, *мн.* – зелені, недостиглі фрукти чи овочі.

ЗЕМНЯ́, *застар.* – земля. Тяжка земля, *Сандю*. (*Мотря Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗЗІ́ЛИ – з'їли.

ЗЗІ́СТИ – з'їсти. Як пішов той монах десь у пуші, то так і пропав – *ни* знати, чи де вмер, чи де звірі ззіли. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗИЛÉНИЙ – зелений.

ЗИМЛЬО́Ю, *ор. відм.* – землею.

ЗИМЛЯ́ – земля.

ЗИРНО́, *бот.* – зерно.

ЗІ́НІЯ, *бот.* – космея. Див. також *Пожарики*.

ЗІ́НЯ, *змени.-пестл.* – Зіна.

ЗІ́ПНЯ́ТИ – збудувати. Зіпняв хатину. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

З'Ї́ЛОБСЯ – хочеться щось з'їсти. Скоро обід, а ми ще *ни* снідали – вже щось і з'їлобся. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗЛА́ГОДИТИ – приготувати щось (матеріали для роботи, їжу тощо). Я злагодив усі матеріали, а *майстир* *ни* прийшов. Злагодити обід.

ЗЛА́ГОДИТИСЯ – див. Лагодитися.

ЗЛАПАСУВА́ТИ – див. Лапасувати.

ЗМЕРЗІ́ТИ – 1. Сильно висварити когось. Змерзила *їго*, як свиня *кабак*. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*). 2. Змарнувати. Вік змерзили, *ни* випили і *ни* ззіли.

ЗМІ́ЛОК – маленький шматочок мила, який залишається після використання бруска мила. Діти, *ни* викидайте змилки, *якшо*, *ни* дай Бог, *война* – їх можна буде перетопити і зробити мило. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЗМІ́МЧИ́ТИСЯ – див. Мимка.

ЗНА́ЙИ, *третья особа одн.* – знає.

ЗНАКО́МИЙ – знайомий.

ЗНА́ЛИСЬТЕ, *друга особа мн.* – див. Зналисьти.

ЗНА́ЛИСЬТИ, *друга особа мн., застар.* – ви знали. *Добри, шо зна-
лисьти дорогу додому.*

ЗНА́ЮТ, *третья особа мн.* – знають.

ЗНІ́ТИТИСЯ – зникнути, щезнути. *Як почали стріляти – він зни-
тився перший.*

ЗО, *прійм.* – зі. *Він іде зо мною.*

ЗОВСІ́М – зовсім. *А Круць неграмотний зовсім був, мое, де мав
клас або два. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).*

ЗПОСУ́ДИТИ – див. Спосудити.

ЗПОСУ́ДИТИСЯ – див. Спосудитися.

ЗРА́ЗУ – спершу, спочатку.

ЗРОБІ́ТИСЯ, *застар.* – статися, початися. *Як зробилася война,
чоловіків забрали на фронт. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).*

ЗРОСЛЯ́КІ, *мн.* – снопи з пророслим зерном. *За румінів привезли
скільки снопів зросляків – оце і вся плата за роботу. (Ірина Крохмалюк,
с. Шендерівка).*

ЗТАЛАБУВА́ТИ – див. Талабувати.

ЗЦАПІ́РИ, *третья особа одн.* – див. Зцапірити.

ЗЦАПІ́РИТИ – схопити, впіймати. *Петро їго як зцапіри, то аж
дрантя буди сипатися. (Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка).*

ЗЬО́БНУТИ – дзьобнути.

З'ЯЗА́ТИСЯ – зв'язатися. *З'язався з такими, як сам, злодіяками,
ти й по люцьких курниках лазив, доки ни посадили. (Ірина Крохма-
люк, с. Шендерівка).*

ЇВА, бот. – плачуча верба. (С. Бандишівка; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – Т. 7... С. 561).

ИЛЬЦЕ́ – див. Ільце.

ЇМНЯ, застар. – ім'я. Ни знаю, як їго имня. (Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі).

ИНА́КШЕ – інакше. Инакше ця справа стоїть у нас, інакше в середній Росії, де до *цеї* пори є ще “община”, інакше в Царстві Польським, а ще інакше на Кавказі. (Світова зірниця. – 1907. – № 13. – С. 10).

ИНА́КШИЙ – інакший. ...Римляне мусіли на це згодитись, бо *иншої* ради не було, а самніти не хотіли інакше випустить їх... (Світова зірниця. – 1907. – № 10. – С. 9).

ИНА́ЧИЙ – інакший.

ЇНІЙ, застар. – іній.

ЇНЧИЙ, застар. – інший. Між инчим, Англія приготовляє такого проекта, щоб инчі держави мали право робити мирову між двома державами, які з собою воюють... (Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 5).

ЇНШИЙ, застар. – інший. Одного свіже повітря так отуманить, так до голови вдарить, що аж дурійка нападе, а инший віджие на свіжому повітрі, поздоровшає і набереться сили. (Світова зірниця. – 1907. – № 14. – С. 1 – 2). Між иншими книжками, які до нас надсилають на рецензію, попалась мені книжечка “Тяжким шляхом” – Б. Грінченка... (Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 10).

ИРЖА́ – іржа.

ИРЖА́ВИЙ – іржавий.

ИРЖА́ВІТИ – іржавіти.

ИРЖА́ННЯ – іржання. А од стайні чути довге та сумне іржання. (Світова зірниця. – 1907. – № 6. – С. 4).

ИРЖА́ТИ, застар. – іржати.

ІВА́НИ, кличн. відм. – Іване. Івани, іди сюди! (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ІДІ́Т, нак. спосіб дієсл. – ідіть. Ідіт за мною.

ІДНІ́, застар. – одні. Зима, холод, а руміни зачинили тих жидів в Слідях у свинарнику, то вони на купі спали в соломі ідні на других. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ІДРІ́Т ЇГО́ В КО́РІНЬ, лайл., застар. – а щоб тебе, а бодай тебе! (Не дуже лихий прокльон).

ІДУ́Т, третя особа мн. – ідуть.

ІЗЗІ́СТИ, застар. – з'їсти. Облупили лиса, відтяли голову, фіст ти й дали попови, ти й піп іззів. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Шось іззіла, ти й заболіло всередині.

ІЛЬЦЕ́ – весільний атрибут боярина. (С. Озаринці; <http://www.ozarinci.narod.ru/lirika.htm>).

ІМПРІ́ЯЛ, застар. – імперіал. Золота монета, яку з перервами карбували в Росії в 1755 – 1899 рр., містила 11,61 г чистого золота і за вартістю дорівнювала 10 рублям. В обігу також перебував півімперіал (5,85 г), що дорівнював 5 рублям. (Зварич В. В. Нумізматичний словник... С. 72). 24 імпріяли або 24 пуди жита давали дідови Матейови за пару волів. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ІСЬТІ́, застар. – іти. (Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі).

ІШЛА́М, перша особа одн., застар. – я ішла. Ішлам тоді в Моглів на базар. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЇГО – його. Ти Капітана Василя знаєш? То *се* його тато *Юхтим* там сторожував. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка). Поки Гриць служив в армії, в його мами Санді вкрали корову. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЇДЕН – один. Від моста аж до канави – це колись їден город був. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЇДИ, *третья особа одн.* – їде.

ЇДИМ, *перша особа мн.* – їдемо.

ЇДИМО, *перша особа мн.* – їдемо.

ЇДИШ, *друга особа одн.* – їдеш.

ЇДНА́, *застар.* – одна.

ЇДНА́КИЙ, *застар.* – однаковий.

ЇДНА́КОВО, *застар.* – однаково.

ЇДНЕ́, *застар.* – одне.

ЇДНІ́М, *застар.* – одним.

ЇДНО́ГО, *застар.* – одного. Сі три городи колись в їдного хазяїна були. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЇДНО́Ї, *застар.* – однієї. Їдної зими хату нашу засипало снігом по саму стріху. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка). Три хаті обікрали їдної ночі. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЇДУТ, *третья особа мн.* – їдуть.

ЇДЬ – злі, в'їдливі слова; людина, яка їх вживає. У *кажному* його слові була їдь і отрута.

ЇДЯ́Т, *третья особа мн.* – їдять.

ЇЗДИ, *третья особа одн.* – їздить. По *ниділях* він їзди на базар.

ЇЗДИЛИСЬМО, *перша особа мн.* – ми їздили. І на вагонах їздилисьмо, і на *вуглі* – насадає тих людей, як гусей. Голод! (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЇЗДЯ́Т, *третья особа мн.* – їздять.

Ї́, *давальн. відм.* – їй. Я віддав їй всі свої гроші.

Ї́-БО́ ПРИСЯ́ЙБО́ – їй-богу. Їй-бо присяйбо, правду *ка́жу!*

ЇМУ́ – йому, його. *Добри тоді набили їму... (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).*

ЇХАЛИСЬМО, *перша особа мн., застар.* – ми їхали. Ми як їхалисьмо в Западну, то до Жмиринки ни доїжжали. *(Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).*

ЙДУ́Т, *третья особа мн.* – ідуть.

ЙСЬТІ́, *застар.* – іти. *(Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі).*

ЙТИ ПЕРÉВЕРТИ – перевертатися, крутитися.

ЙШЛІ́СЬМО, *перша особа мн., застар.* – ми ішли. Йшлисьмо колись з бабою Шереперихою в Могльові, *ти й вона міні* показала ту хату. *(Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).*

КАБА́К, *бот.* – гарбуз. По верхах [балки – Д. К.] стоять столітні черешні й шовковиці, низче розрослися вишні, а ще нижче кукурудза, кабаки, бараболя... *(Леонід Мосендз. Засів... С. 178).* З горіхами й насінням кабаковим Лежить у сумці провесінь і грім... *(Ніна Гнатюк. Пелюстка грому... С. 5).*

КАБЛУ́КИ, *мн.* – закріплені навхрест зігнуті прутки з ліщини або лози, прикріплені до *фатки*, – квадратної конічної сітки для ловлі риби; через спеціальну хрестовину або просто в місці перехрещення каблукки з'єднують із довгою жердиною, за допомогою якої фатку можна опускати у воду (*накладати*) з берега. Каблукки так прогнулися під великою вагою, що в мене тенькнуло серце: у *фатці* – короп або й щука. (*Петро Крохмалюк, смт Чернівці*). ...Навирізують хлопці прутів, вигнуть каблукками й пороблять луки. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 178*).

КАВАЛЄ́Р – залицяльник, парубок. Маєш кавалєра, чи *ньи*?

КАГЛЯ́НКА, *застар.* – 1. Ганчір'яна затичка для закривання кагли (димоходу). 2. *Застар.* Саморобні м'ячі; ще в середині ХХ століття в Шендерівці їх робили з ганчір'я, подібного до того, яким затуляли отвори в димоходах з метою збереження тепла. На *пирєрві* хлопці грали коло школи каглянкою.

КА́Е, *третья особа одн., застар.* – каже. Коби нам, кає, додому доставитися, дома ми вже *ни* пропадемо. *Пирид* смертю Михайлови приснилося, кає, *шо* йшов по білим полотні, як по дорозі. *Ни* питайте, кає, *чо* я у вовчі ямі, *али* витягайте. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КА́ЖДИЙ – кожен.

КА́ЖИ, *третья особа одн.* – каже.

КА́ЖНИЙ – кожен.

КА́ЖУ, *перша особа одн.* – кажу́.

КА́ЖУТ, *третья особа мн.* – кажуть.

КА́И, *третья особа одн., застар.* – каже. *Нашо* вам, каи, тої косо-виці, *ниньки* таке *сьвато* виліке. Шувирня звіялася, сліди замітає *зара* за тобою, бачу, каи тато, *шо* вже зморився і замерзну. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КА́КАТИ, *зневажл.* – переходити з української мови на російську з кон'юнктурних, пристосуванських міркувань. *Ньи*, ви бачили таке? Без року тиждень, як із села, а вже какає!

КАЛАБАЛІ́К, *тур. kalabalik (юрба)* – гармидер, шум, *швирнява*. На кухні шум, калабалик – завтра *висіля*.

КАЛА́БУРЦИ, *присл.* – 1. Падати згори вниз сторч головою. *Зашипор-тався і политів* калабурци. Піти калабурци. 2. Крах, повна невдача якоїсь справи. З того моменту все пішло калабурци.

КАЛАНДІТИ – абияк, без пуття жити. Див. також Капарити (2).

КАЛАПЎЦЯТИ – готувати якусь страву поспіхом, абияк, не при-глядаючись. Див. також Капарити (1).

КАЛІТКА – 1. Велика кількість грошей, багатство. В *него* добра калитка була. 2. *Перен., вульг.* Мошонка. *Чо* це ти в трусах посеред *силá* калиткою трусиш?

КАЛІДОР, *застар.* – коридор. Кінчив два класи і калідор. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КАМІЗЄЛЬКА – жилетка, тепла безрукавка. Ніно з цікавістю роз-глядав гостя. Його... дрібні гудзики на камізьельці й величезні волоха-ті руки... (*Леонід Мосендз. Засів... С. 182*).

КАНДЬОР, *кулін.* – рідкий суп із пшоняних, кукурудзяних або яч-мінних круп, як правило, не дуже смачний. У *голодовку* лиш кандьор і корова помогли нам *спастися* від смерті. (*Ірина Крохмалюк, с. Шен-дерівка*).

КАНІ́ЧКА – маленький камінь. (*С. Озаринці; <http://www.ozarinci.parod.ru/lirika.htm>*).

КА́ПА – покривало на ліжку.

КАПÁРИТИ – 1. Готувати їжу (як правило, погано, абияк), дуже брудно її подавати. 2. Невміло, безладно хазяйнувати, абияк, без пуття жити. Так і капарили весь вік, як могли. Якби мені якось дав Господь вік докапарити.

КАПÁРНИКИ, *мн.* – люди, які капарять, живуть у капарстві. Ну й капарники ці *кацати* – в нас у хліві чистіше, як у них у хаті.

КАПÁРНИЦЯ – жінка, яка капарить. Жінка в Михайла – страшна капарниця.

КАПÁРСТВО – постійний розгардіяш, безлад, бруд у домі та на обійсті. Рідко в кого можна було побачити таке капарство, як у них у хаті.

КАПЕЛЮ́ШНИК, *ірон.* – чоловік, який носить капелюх.

КА́ПИЦЯ – 1. Глухе, віддалене місце. Город наш був у са́мі капиці, під лісом. 2. Деталь ціпа.

КА́ПКА – 1. Крапля. 2. Дуже мала кількість чогось. Купила на базарі капку пшона, а молоко мали своє, то варила *дітьом* кашу. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

КАРАБА́ЙКА – 1. Консервна бляшанка або невеликого розміру коробочка з іншого матеріалу. Кури пили воду з карабайки. 2. *Перен., вульг.* Жіночий статевий орган, піхва. “Марусю, дай карабайки”. “Кажі, хай тобі жінка дає”. (*Реальний випадок у Шендерівці*). 3. *Перен.* Ноутбук, планшет, смартфон, комунікатор і т. п. гаджети. Діти зараз книжок *ни читають* – цілий день *сидят тирид* карабайкою. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

КАРАКА́Т, *зневажл.* – старе, рване або незугарне на вигляд взуття, яке, як правило, не носять. На *поді* валявся старий каракат²¹.

КАРАКА́ТИ, *мн.* – див. Каракат.

КАРТОФЕ́ЛЬ, *род. відм., бот.* – картоплі.

КАРТО́ФЛІ, *мн., бот.* – картопля. За нову *верету* виміняла півтори *відрі* картофель, та ще й *таківо*, *дрімноваті* були ті картофлі, і гнілі трохи, і побиті... (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

КАРТОФЛЯ́НИКИ, *мн., кулін.* – те саме, що деруни; водночас у деяких місцевостях Поділля картофляниками називають коржі з вареної м’ятої картоплі з начинкою.

КАТНУ́ТИ – швидко збігати кудись. Сину, катни, спасибі тобі, в *копірацію* за хлібом.

КАТРА́ГА – легка тимчасова споруда з лози чи дощок для зберігання кукурудзи, дров або сіна.

КАТРА́Н – ганчірка²² (*Василь Сопрун, с. Біляни; запис 2012 року*).

КАТУЛЯ́ТИ, *застар.* – кульгати, шкандибати. Пес катуляв і жалібно скавулів.

²¹ У польському словнику Кремера слово Каракат подається як “вид літнього взуття на зразок черевиків” (цитата за кн.: Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским. – Т. 7. – СПб., 1872. – С. 263).

²² У сусідній Шендерівці це старовинне слово не збереглося, тоді як, скажімо, у більш віддалених селах Букатинка Чернівецького району (свідчення Людмили Альошкіної, с. Букатинка) та Озаринці Могилів-Подільського (<http://www.ozarinci.narod.ru/lirika.htm>) – зафіксоване.

КА́У, перша особа одн. – кажу́.

КА́УТ, третя особа мн. – кажуть. Прийшли купці *ти й* каут: “Продайте воли”. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

КА́ХЛЯ – черпак для борщу. (С. Грушка; запис 2013 року від Олени Гажук, с. Букатинка).

КАЦА́П – прізвисько росіян-старообрядців, які у XVIII ст. масово переселялися з Росії на Поділля, котре на той час входило до складу Польщі, і створювали окремі села, наприклад, Пилипи Борівські, Новомикільськ та багато інших; із часом слово Кацап стало асоціюватися з росіянами загалом. Рудий, з цапиною борідкою, кацап орендує Татарчуччин садок... (Леонід Мосендз. *Засів...* С. 174). Навишивали йому [чорношкірому внуку – Д.К.] одерж, надбали цяцьок-прикрас. “В кацапів Пушкін чорнявий теж”, – втішає кум Опанас. (Михайло Каменюк. *Стрітєння...* С. 37).

КАЧА́ТИСЯ – котитися, перекидатися. *Промо* під ногу качався мняч. Качався пес.

КА́ЧАЧИЙ – качиний. Качачі *яйці*.

КАЧКІ́, мн. – пристрій, що використовується разом із *вияшками* для змотування пряжі. (Надія Поборончук, с. Шендерівка).

КА́ШЛАТИ, *застар.* – кашляти. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

КВА́РТА – кухоль для пиття води (як правило, – металевий). ... Христос сказав, що й води кварта, подана во ім’я Боже, не пропаде марне. (Світова зірниця. – 1907. – № 16. – С. 10). Вертаюсь, щоб сільську почути мову: Люблю, як тихо гомонять діди. Щоб піднести до губ таку медову Бляшану кварту чистої води... (Ніна Гнатюк. *Шовковиця...* С. 10). ...Парує чай у синій кварти: Яка пахучість, цвітть яка! І затишно стає у хаті Вже після першого ковтка. (Там само... С. 16).

КВАСО́К, *бот.* – щавель звичайний.

КВА́ША – 1. *Кулін*. Квашені овочі, квашенина. 2. Рідке болото. Після двох днів дощу дорога перетворилася на квашу.

КВАШАНИ́НА, *кулін*. – квашені овочі, квашенина.

КЕ́БЕТ, *чол.* – розум, кебета. Що ти робиш, у тебе є кебет? (Таїсія Мельник, с. Шендерівка). Тяжко жити, як кебету нема. (Лариса Савельєва, с. Шендерівка).

КЕ́БИТ – див. Кебет.

КЕ́МПА – крута обривиста гора, круча, провалля. Скільки говорилося *ни* зносити в кемпу *смітя* – і як до стіни горохом.

КЕ́НДЮХ, *кулін.* – 1. Шлунок домашньої худоби (переважно свиней), начинений м'ясом і приготовлений як м'ясна страва. Коли всі поїли свіжини, тато сів начиняти кендюх. 2. *Перен., зневажл.* Живіт. Набив кендюх – і спати.

КЕ́РЕНЯ – див. Кирина. Треба трохи це кереня пробрати. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

КЕРТІ́НА, *зоол.* – кріт.

КЕ́ТИ, *мн.* – кеди.

КЕ́ЦКА – грудка землі. (*Євгена Сопрун, с. Біляни, запис 2014 року*).

КІ́КАВКА, *топонім, застар.* – Кука́вка, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

КІ́ЛАВИЙ, *мед.* – людина, що має пахову грижу.

КИРІ́НЯ – розгардіяш, безлад, непорядок у домі (наприклад, під час ремонту). Завтра *відпуст*, а тут таке кирина в хаті, як вода нанесла. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КИРНІ́ЦЯ – криниця.

КИРНІ́ЧКА – джерело.

КІ́РНІТИ – хворіти. Бачу, *ни* довго *цему* курчаті кирніти.

КИСЕЛІ́ЦЯ, *кулін.* – десертна, кисленька на смак страва в основному зі свіжих слив, зварена до консистенції супу. Баба насипала собі в миску киселиці, а *дідови* – ще й із грудкою мамалиги.

КІ́КАВКА, *топонім, застар.* – Кука́вка, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

КІЛА́, *родовий відм.* – кілограма.

КІЛО́ – кілограм.

КІ́ЛЬКО́РО – кілька, декілька.

КІРА́Т, *с. г.* – механічний пристрій у вигляді круга (переважно на кінній тязі), який приводить у рух січка́рню чи інший механічний пристрій. Цілий день крутишся, як у кіраті, а роботи *ни* видно.

КІ́ТКА, *зоол.* – кішка.

КЛАДУ́Т, *третья особа мн.* – кладуть.

КЛА́НІ, *мн.* – див. Клань.

КЛАНЦАКІ́, *мн.* – великі зуби. *Чо вишкірив кланцаки?*

КЛА́НЬ, *застар.* – півкопи, стіжки по 30 снопів жита чи пшениці, які складали у полі, щоб трохи вологий хліб підсох.

КЛÉНЬ, *іхтіол.* – головень, ця місцева назва поширена в селах, розташованих на річці Мурафа.

КЛЄ́ВЕР – конюшина.

КЛІ́ПКА – повіка, вія.

КЛО́ЧА – клоччя.

КЛУБ, *анат.* – 1. Стегно. *Боли*т нога в клубі. 2. *Кулін.* Свиняче або яловиче м'ясо зі стегнової частини туші. Купила два *кіла* клуба на котлети і ковбасу. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

КЛЬО́ЦКИ, *мн., кулін.* – галушки.

КЛЮ́ЧКА – частина мотузки, шнурків від взуття тощо, складена і зав'язана не на вузол, а петлею, бантиком, щоб за потреби їх можна було легко розв'язати. Коли вже ти навчишся шнурки на ключку зав'язувати?

КЛЮЧО́М, *ор. відм.* – ключем.

КМІТУВА́ТИ – міркувати. Таке мале, а вже *шось* собі кмітує. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КОБІ́, *спол.* – коли б, якби.

КОВБÉЛЬ, *іхтіол.* – різновид дрібної річкової риби, піскар; у деяких місцевостях Поділля вживається Коблик. Нажарити *пательню* ковблів.

КО́ВБИЦЯ – 1. Дерев'яна колода. Жінка в *него* була добре збита, міцна і товстенька – як ковбиця. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*). 2. Ніжка від лавки.

КО́ВБЛИК, *іхтіол., зменш.* – те саме, що Ковбель.

КО́ВБОК – короткий і товстий обрізок дерева. Розколоти колуном ковбок.

КОВПА́К, *бот.* – різновид грибів, по-іншому – зонтик (у Шендерівці іноді плутають із мухомором).

КОВТКІ́, *мн.* – 1. Серезки. 2. Цвіт у вигляді серезок на клені або березі.

КОГУ́Т, *зоол.* – півень.

КОЗА́ – засохлий бруд у носі.

КОЗА́РИКИ, *мн., бот.* – різновид грибів, польський гриб. Гурдовина з Боровської долини ще достигала, пам'ятаю, там, козариків із лісу козубок і нова книга кожен Божий день. (*Михайло Каменюк. Стрітня... С. 29*).

КОЛГО́СПНИ – колгоспне.

КОЛІ́ – у виразі Нема коли означає Нема часу. *Нима* коли спати, треба йти на роботу.

КО́ЛИК – 1. Кілок. Дядько забив у землю на *обочі* колік і прив'язав до *него тиля*. 2. Вкопаний у землю стовп у вигляді дерева з гілками без листя для вивішування глечиків, банок, каструль, аби ті просушувалися на вітрі і на сонці. *Гладуцики* на колику царством небесним пахнуть. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КОЛІСТЯ́ – коліща.

КО́ЛЯ – 1. Наїжджений чи протоптаний слід на непрохідній дорозі. *Главне* – тримайся колії трактора, бо застрягнеш у снігу. (*Петро Крохмалюк, смт Чернівці*). 2. Черга (напр., пити чи промовляти тост під час застілля). Приходили усі по колії, і він, вже в гарячці, зо усіми прощався. (*Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 7*). Хазяїн випив перший і пустив колію. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КОЛОДА́Ч – великий, переважно старий саморобний ніж з великою ручкою, який тримають у хліві чи під стріхою. Вона взяла колодач і почала чистити від болота сапу.

КОЛО́ДКА – висячий замок на дверях.

КОЛЮ́К – колючка.

КОЛЯ́К, *бот.* – колючий будяк, колючка. Хлопці... знов обережно просмикуються між лободою й буйними коляками, щоб знайти зручне місце. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 195*).

КОЛЯ́НДРА, *бот.* – коріандр.

КОМЕ́НОК – димар.

КО́МІН – комин над піччю. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

КОМІ́НОК – димар. (*С. Лозова Шаргородського району; записано 2012 року від Василя Сопруна, с. Біляни*).

КОМІРНЕ – квартира, яку винаймають, чуже житло. Весь вік проробив і живе в комірному. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

КОМІРНИКИ, *мн.* – квартиранти.

КОМНІР – комір.

КО́НИЙ, *род. відм.* – коней.

КОНОВЕРТ – конверт для листа.

КОНÓВКА – посудина для поливу квітів, розсади, городини тощо.

КÓНЧИТИСЯ – померти. Поки прийшов *фершал*, – дід кончився.

КОНЬОВА́ – Конева, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

КОПИРА́ЦІЯ – магазин продовольчих, рідше – промислових товарів; похідне від Кооперація.

КОПІ́ЙОЧКА – копієчка.

КО́ПІТ – 1. Кіптява, курява. 2. *Перен.* Скандал, шум, бійка. Після п'янки він підняв такий копіт, що сусіди мусіли *звонити* в міліцію.

КОРА́ВИЙ – див. Корявий.

КОРДÓНКА – картонка.

КОРОВА́РНЯ – приміщення для корів, корівник.

(Дві) **КОРÓВІ**, *зоол.* – дві корови. Було в *него* дві корові. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КО́РОК – 1. Каблук. Прибити до туфлів корок. 2. Зátкало до графина, пляшки чи бутля. *Фляшку* заткали корком з *кукурузяного* качана.

КОРОЛІ́, *мн., зоол.* – кролі.

КОРÓЛЬ, *зоол.* – кріль.

КОРÓСТА, *перен.* – погана людина. От короста, знов напився і жінку б'є.

КОРЧ, *бот.* – кущ рослин, які ростуть пучком від поверхні землі. Висапала з *десять* корчів *картофель*, як почався дощ.

КОРЯ́ВИЙ – дуже брудний одяг, часто аж зашкарублий, затверділий від бруду. Коряві носки.

КО́СИ, *мн.* – волосся. У дівчини були гарні довгі коси.

КОСІ́ЦЯ, *бот.* – півники.

КОСÓРИТИСЯ – чванитися, бундючитися, козиритися, намагатися підкреслити свою значущість, не маючи на те підстав. Таке нещастя, а й воно косориться в депутати.

КОСТЮ́М – піджак.

КО́ТА – вигук, яким проганяють kota.

КОТЕЛÉВИНИ – велике засохле чи замерзле груддя. Цілий день розбивали котелевини на городі.

КОТЕНЬО́М, зоол., ор. відм. – кошням.

КОТЕНЯ́, зоол. – кошеня. ...Ніно... скручувався клубочком, мов котеня, та притискався до няньки, шукаючи в неї охорони. (Леонід Мосендз. *Засів... С. 188*).

КОТО́ВИ, зоол., давальн. відм. – коту.

КРА́ЙНИЙ – крайній.

КРА́ТЦИ, застар. – крадькома. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

КРЕ́ПКО – сильно, міцно, великою мірою. *Їго* крепко побили в міліції.

КРЕ́ПШИЙ – сильніший, більший. Він крепший від своїх однокласників.

КРИВА́ВНИК, бот. – деревій звичайний. Баба рвала гусенятам кривавник.

КРИЖАВКІ́, мн., кулін. – квашені головки капусти для голубців.

КРІ́ЖИ, мн., анат. – нижня частина спини, попереk. *Болят* крижі.

КРИТІ́НА, зоол. – кріт.

КРИЧИНІ́ВКА, топонім – Крича́нівка, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

КРІ́ШКА – крихта. Казали лишки, а забрали до кришки (про вилучення в селян хліба та інших їстівних припасів у 1932 році як причину Голодомору-геноциду 1932 – 1933 рр. – Д. К.) (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). *Нима* ні кришки хліба.

КРОВА́, дит. – кров. Мамо, а в Саші зелена кров з носа тече.

КРО́КІШ, бот. – календула.

КРО́МИ, прийм. – крім.

КРОПІ́, мн., зневажл., застар. – загальна назва людей, котрі лягають спати дуже пізно, далеко за опівніч; походить від прізвища сім'ї Кропів, що мешкала колись давно в Шендерівці і відзначалася таким режимом. *Прийжсают* смерком Кропи з поля, *ти й* мама стає варити *вечерати*, а тато з синами *йдут* у яр пні корчувати. Поки *повечерают* – то люди вже виспляцця. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

КРОПІВА – кропива́. ...І жбурлять своє серце На жагучу кропиву листків. (*Михайло Каменюк. Дихання ріки... С. 32*).

КРОПТКІЙ – копіткий.

КРУ́ЖАЛО – жартівливий (у формі гри) спосіб будити дітей, який полягає в тому, що сонну дитину коловими рухами лоскочуть за живіт, починаючи з пупа (крапочки), повільно збільшуючи діаметр кола; дитина поступово *роздрухується* і прокидається. Ти вже встаєш, чи будемо робити кружало? (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КРУ́ТИ, *третя особа одн.* – крутить.

КРУ́ЧКИ, *мн.* – нудна монотонна робота на обмеженій території (наприклад, у хаті чи на обійсті). Голова вже крутиться від цих кручків *з раня до вечира* і признаки *ни* видно.

КРУЧО́К – товстий залізний прут з довгим держакон із розплесканим і загнутим під прямим кутом кінцем для перемішування палива та вигортання попелу з груби або печі.

КУГУ́Т, *зоол.* – див. Когут.

КУДЕ́ЛЯ, *застар.* – 1. Прядиво, підготовлене до прядіння і намотане на спеціальну палицю. Діти любили сідати коло куделі і слухати, як баба розказувала казки. 2. Скуйовджене волосся (переважно в дівчини чи жінки). Подивися на себе в зеркало і розчеши ту куделю.

КУЖУ́Х – кожух.

КУ́КАТИ – 1. Кувати. Кукає зозуля. 2. Визирати звідкись. Дитина сховалася за двері і кукає, а на руки йти не хоче. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КУКЛІ́Й, *мн.* – добре вичесане залізними щітками прядиво (волокно конопель), з якого на прядках виготовляли пряжу для тонкого полотна (так званої тринадцятки), тоді як веретенами пряли клоччя (грубе волокно конопель) на грубу нитку для *верет*, мішків тощо.

КУКУРУ́З, *бот., род. відм.* – кукурудзи. Виміняла за ту одежину відро кукуруз. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КУКУРУ́ЗА, *бот.* – кукурудза (здебільшого вже зібрана). Кукуруза вродила *добри*.

КУКУРУ́ЗИ, *мн., бот.* – кукурудза (як правило, на пні). Пора сапати кукурузи.

КУКУРУ́ЗЯНИЙ – кукурудзяний.

КУ́ЛИТИСЯ – горбитися. Кулитися від холоду.

КУ́ЛКО – залізне кільце. Бугая вéли на довгому мотузку, прив'язаному до залізного кулка в носі.

КУЛЬБАБА́БА, бот., застар. – кульбаба.

КУ́ЛЬЧИКИ, мн. – сережки.

КУЛЯ́СТРА – див. Кулястро.

КУЛЯ́СТРО, молд. *кораслэ* – молоко корови відразу після отелу, молозиво.

КУ́МЕЛЬГА, присл. – сильно спотикаючись, заточуючись. *Горівка* в Сімона добра, то гості розходилися кумельга.

КУНА́, зоол. – куниця.

КУПЧАКІ́, мн., бот. – різновид чорнобривців.

КУ́РАВА – пил, піднятий вітром, курява.

КУРА́К – курячий послід.

КУ́РАТ, *третья особа мн.* – курять.

КУ́РАЧИЙ – курячий.

КУСА́ТИ – їсти. Дай *шось* вкусити.

КУРЧО́М – курчам.

КУТА́С – див. Кутаси.

КУТАСІ́, мн. – 1. Різнокольорові китички для прикрашання вишиванок, хусток, скатерок тощо. На сорочці вісіли *чирвоні* кутаси. 2. *Ірон.* Статевий орган хлопчика. *Хлопчи*, вода стигне, залазь скоро в корито – думаєш, я кутаса ніколи *ни* бачила? (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

КУФА́ЙКА – фуфайка. Пам'ятаю, якраз у сільмаг завезли у той день куфайки й тато взяли у борг, доки буде на цукроварні получка. (*Михайло Каменюк. Спасівка... С. 42*).

КУФАЙЧІ́НА – фуфайка.

КУХА́РИТИ – куховарити. *Я тридцять* років на *висілях* кухарила. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КУ́ЧА, архіт. – невеликий хлівець для свиней. *Тамо, нижчи* комори, була куча в нас, *ти й* з тої кучі в *голодовку* порося вкрали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КУ́ЧМА – висока шевелюра, буйне волосся на голові. *Хочень* старий уже, а на голові – кучма чуприни, як у парубка, лиш сивої.

КУЧМА́РИТИ – палити, готувати їжу на дровах чи іншим подібним способом, який потребує багато часу і дає багато бруду. Треба купити балон газу, бо як прийде *висна*, почнуться городи, то *ни буди* часу дровами кучмарити. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). А тако, кучмаримо на тих плитках... (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КУ́ШАТИ – куштувати їжу на смак. Покушай, чи борщ *ни тирисолила*.

КУШЕ́РКА, *застар.* – акушерка. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

КУ́ШКА – видовбана в суцільному шматку дерева продовгувата посудина для води, яку косарі носили на поясі; під час косовиці брусок мочили у воду, щоб краще гострилася коса. Всі косарі мали на поясі *деривляні* кушки з водою.

КУШМА́РИТИ – див. Кучмарити.

ЛА́БА – 1. Лапа тварини. 2. Ніжка стола. У *трици́ть третому*, як у *Санді* вкрали корову, *мусілисьмо* свою корову забрати до другої хати, прив'язали до лаби стола, *ти й* так. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). 3. *Зневажл.* Нога людини. *Ни лехко* на таку злодійську лабу *взутя* купити.

ЛАБУ́ДАТИ – заготовляти щось, запасатися. Пора лабудати *палівце* на зиму. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛАВУ́ТА – 1. Великий, товстий, незграбний, повільний собака з товстими лапами. 2. *Перен.* Людина, якій властиві наведені вище риси.

ЛА́ГА – див. Лаги.

ЛА́ГИ, *частіше* *мн.* – балки, на які прибивають дошки підлоги.

ЛА́ГОДИТИСЯ – готувати страви до приходу гостей чи будь-якого застілля. Лагодитися до *висіля*.

ЛАКІТКИ, *мн., кулін.* – ласощі, небуденна смачна їжа. Їж борщ, *ни-ма* в мени щодня лакітків.

ЛАКОМИТИСЯ – див. Полакомитися.

ЛАМПАЧ, *буд.* – саморобні будівельні блоки у вигляді плиток із суміші глини і соломи, призначені для кладки стін.

ЛАНДУВАТИ – збирати щось, готувати, заготовляти. Батьки раз на місяць ландували дітям-студентам передачу.

ЛАНЦУХ, *пол. łańcuch* – ланцюг. ...Розумний хазяїн приспособляє собі коло керниці валок з корбою, ланцух прикує і відро причепить. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 8. – С. 6).

ЛАПАНА́ТИЙ – лапатий. Ішов лапанатий сніг.

ЛАПАСУВАТИ – поспіхом обривати з дерева фрукти чи ягоди. Обривати черешні – означає акуратно, спокійно, а лапасувати – це абияк, поспіхом, як *кажуть, хапу-лапу.* (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка.*) До *вечира* ми злапасували вишні.

ЛАПАТИ – вульгарно мацати, хапати когось за окремі частини тіла. *Ни лапай мене!*

ЛАПА́ТИ, *застар.* – хапати, ловити. Як полапáli тих злодіїв, то в школі був суд. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка.*) Полапáli німці жидів у *Чирнівцях* – *ти й гáйда* з моста (про знищення євреїв у 1941 р. в м-ку Чернівці). (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка.*)

ЛАПАЦЬО́ХА – див. Ляпасьоха (2).

ЛАПЕ́ЦЬ – хабар. Треба лапця дати, бо *нічо ни буди.* (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка.*)

ЛАСИ́ЦЯ, *зоол.* – ласка, невелика хижа тварина з довгим тонким тілом. До курника внадилася ласиця.

ЛАТА́ТИСЯ – збагачуватися, здебільшого нечесним шляхом. Новий голова колгоспу *добри* латався: приїхав у *силó* в одні *куфайці*, а поїхав – на “Волзі”.

ЛА́ТЯ, *мн., буд.* – набиті поверх крокв поздовжніми паралельними рядами довгі тонкі дошки чи планки, до яких прикріплюють шифер, солому чи інший вид покриття хати; лати.

ЛА́ХИ, *мн.* – 1. Старий, поношений одяг. 2. Речі загалом. Забирай свої лахи і йди *звіцци!*

ЛÉВКО, застар. – Леонтій, Левко́. Наш сусід Лёвко вмер за румінів, у 42-му чи 43-му році. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЕВУРДА́ – 1. Бот. Трав'яниста бузина. Левурда цього року вродила рясно. (*Світлана Николайчук, с. Грушка, запис 2008 року*). 2. Кулін. Те саме, що Бурда. Зварив якусь левурду. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛÉГШИ – легше.

ЛЕД – лід.

ЛЕТІ́Т, третя особа одн. – летить.

ЛЕТЯ́Т, третя особа мн. – летять.

ЛÉХКИ, мн., анат. – легені.

ЛÉХКО – легко.

ЛÉТРИКА, застар. – електрика. Колись ніхто *ни* знав летрики. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛИГ – ковток. М'яса того – на один лиг.

ЛИГÁТИ – ковтати. Зовсім *ни* можу лигати, так *болит* горло.

ЛИГНУ́ТИ – ковтнути. Така щодня *зарваниця*, *шо нима* коли вже зварене лигнути. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ЛІЗЬКАТИ – дуже погано їсти. Дитина полизькала і відсунула тарілку.

ЛИПУ́Х, бот. – лопух.

ЛИТІ́ТИ – летіти.

ЛИША́ТИСЯ – залишати щось, відмовлятися від чогось. *Я цієї* жилетки *ни* лишаюся навіть літом. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛІШНА – зайва.

ЛІШНЕ – зайве. Це ти вже лишне говориш.

ЛІШНИЙ – зайвий, не потрібний.

ЛІШНІ, мн. – зайві. Замість того, щоб показати, котрі розходи лишні, а котрі треба побільшити для користі самої держави, депутати більше до подробиць чеплялись. (*Світова зірниця. – 1907. – № 13. – С. 10*). Як приходив – пелюстіло вишнями, Всі ставали сірими і лишніми... (*Ніна Гнатюк. Час колосіння... С. 84*).

ЛІШНЯ – зайва. Я стояла змерзлою вишнею Серед зустрічей і проводжань. Тим далека, тим зовсім лишня, Тим набридла, а тим чужа. (*Ніна Гнатюк. Прощання з березнем... С. 17*).

ЛІК – ліки. Нарешті він *найшов* лік від ожиріння: закрити *писок*.

(Під) **ЛІКО́М** – мало, дуже обмежена кількість. *Типер* діти, які *люблять* ходити в школу, – під *ліко́м*. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЛІПАКІ́, *мн.* – 1. Просушені овальні коржі з гною для опалення приміщень, використовувалися до середини ХХ ст. Вологі ліпаки чіпляли до муру, а після просушування складали на купу і накривали від дощу і снігу. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка). 2. *Перен.* Це *ни* галушки – це ліпаки якісь. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

(По) **ЛІ́СІ** – по лісу.

ЛІСОПЕ́Т – велосипед.

ЛІ́ТАВ – літа́в.

ЛІ́ТАТИ – літа́ти.

ЛІ́ТНИЙ – ледь теплий. Літна вода.

ЛІ́ТРА – міра об'єму рідини 1 літр.

ЛІ́ЧИТИ – лікувати.

ЛЛЯ́ТИ – лити. Цілий день *лляє* дощ.

ЛЛЯ́ЮТ, *третья особа мн.* – *ллють*.

ЛО́МБАС – лобуряка. Такий *ломбас* – міг би вже щось і помагати.

ЛО́МИ, *третья особа одн.* – *ламає*.

ЛО́ПАВКА – див. Ляпачка.

ЛО́ПАНКА – див. Ляпачка.

ЛО́СКОМ – у безпорядку, безладно. Вся робота *лоском стоїт*, а ти *тиливізор* дивишся!

ЛОХА́НЯ – велика миска. Варення варили у мисці-лохані.

ЛОШО́М, *ор. відм.* – лошам.

ЛУГУМІ́НИ, *мн.* – ласощі.

ЛУК, *бот.* – дика цибуля. У лісі худобі *нимашо* пасти – там самий лук.

ЛУПА́ТИ – *тенькати*, *гупати*, *колотитися* (про серце, кровonosні судини) внаслідок якогось потрясіння чи стресу. На базарі такі ціни, що аж у голові *лупає*. Як почула ціну – в *мени* аж у голові *залупало*. (Усе – Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЛУПІ́НА – *лушпиння*. Зварили *свиньом чавун* лупини.

ЛУ́ПНЯ ДАВА́ТИ – давати комусь *прочуханки*.

ЛУ́СКАТИ – *лузати*. Дядьки на лавці *лускали соняшник*.

ЛУЧЧЕ – краще. Дехто їхав саньми, дехто возом, бо саме було розпустило і не знати було, чим лучче їхать. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 12. – С. 4).

ЛУЧЧИЙ – кращий. Гриць сапожник був *ше* луччий від *мого* тата, а п'яниця – *ти й* *ни* *хтіли* до него *не́сти*, бо проп'є товар – *ти й* *нічо* *ни* *буди*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЮ́ПА – надміру балакуча людина.

ЛЮ́БИ, *третья особа одн.* – любить. Він *люби* співати.

ЛЮ́БЛЮ, *перша особа одн.* – люблю.

ЛЮ́БЛЯТ, *третья особа мн.* – люблять.

ЛЮДІ́Й, *род. відм.* – людей. Наймали *людей* сапати *бураки*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЮДІ́СЬКА, *мн.* – погані люди. А то бувають *люде й* *людиська*; є й такі, що люблять дещо й за пазуху “на пам'ятку” сховати [вкрасити – Д. К.]. (*Світова зірниця*. – 1912. – № 37. – С. 8). Є люди, а є *людиська*. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЮ́ДЬОМ, *давальн. відм.* – людям.

ЛЮ́ДЯНИЙ – 1. Роботящий. 2. Ввічливий.

ЛЮ́ЦЬКИЙ, *застар.* – людський. Хіба *люцьке* сіно таке чорни, як колгоспни? (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*). Про *люцьке* око вони віталися.

ЛЯГ – ліг. Ляг під плотом *ти й* *ни* *годин* встати від голоду. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЯ́МПА – керосинова лампа.

ЛЯ́ПАВКА – людина, яка часто говорить неправду, пустобрех. Їму вірити *ни* можна, це *ляпавка*. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЯПАТЬО́ХА – 1. Дуже балакуча людина. 2. *Кулін*. Бевка, страва із зелені (частіше – бурячиння), яку готували в голодні роки. Голод тоді був, то варили *бевку*, казали “ляпасьоха” на *нюю*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЛЯПА́ЧКА – мухобійка.

МАВ – 1. Вигук, котрий використовується, щоб звернути чиюсь увагу та як заклик відгукнутися. Те саме, що Агов. Як правило, застосовується протяжно. Ма-а-а-в, куди ви пішли? 2. Форма звертання до когось; може навіть використовуватися замість імені. Ідіть уже, мав, обідати. (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

МАГИЛНІЦЯ – дерев'яний пристрій для вирівнювання білизни, своєрідний попередник праски.

МАГО́ДЗА – дурна голова, неслух.

МАГО́ДЗЯ – див. Магодза.

МАГУ́ЛА – неосвічена, неотесана, некультурна, темна людина. Зняли нашого голову колгоспу і прислали якусь магулу.

МАЙ – листя клена, липи, інших дерев і татарське зілля, якими на Трійцю прикрашали хату, клечання.

МА́ЙИШ, друга особа одн. – маєш.

МА́ЙСТИР – майстер.

МАКАРА́Н, кулін. – макаронна бабка з домашнього тіста, яку випікають у печі в круглих хлібних формах. Рідко який святковий стіл обходився в Шендерівці без макарану.

МАКОВЕ́Я, реліг. – церковно-календарне свято Маковія на честь святих мучеників Маккавеїв (14 серпня). Ах, ці Маковії, ах, ці Маковеї – сторінки щасливі родини моєї!.. (Михайло Каменюк. Меч і троянда... С. 11). На Маковея в Шендерівці відпуст. (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

МАКО́ТРА – дурна голова; очевидно, похідне від Макітра. Ти думаєш щось цею макотрою чи ньи?

МАКУ́Х – 1. Макуха. На макух добре рибу ловити. 2. Людина з м'яким характером. Добрий чоловік, але характером – макух.

МАЛА́Й, кулін. – кукурудзяний хліб [у деяких місцевостях Поділля – кукурудзяний корж – Д. К.]. (Ольга Баланюк, с. Шендерівка). Я пам'ятаю скрип вдовиних жорен і смак тоненького, крихкого малая. Верталась мати, висохла і зморена, із буряків, де з нею мерзла я. (Ніна Гнатюк. Поки люблю і вірю... С. 39).

МАЛАХОЎЛЬНИЙ – неврівноважена, агресивна людина. *Чо валуєш, як малахольний?*

МАЛИШТЄВКА – копистка.

МАЛІСНІКИ, *мн., кулін.* – налисники з сиром, повидлом і т. п. *Бабка* попросила зробити малісніки. (*Олена Кордон, с. Шендерівка*).

МАЛОХОЎЛЬНИЙ – див. Малахольний.

МАЛЬЌНА, *бот.* – диня.

МЃМЛЯТИ – їсти перебірливо, неохоче, без апетиту. Такий борщ зварила, а вони помамляли і *ни хтіли* їсти – лиш *мняса* давай щодня.

МАНДЗЃР, *кулін.* – пиріг із сиром і кропом.

МАНЗЃР, *кулін.* – див. Мандзар.

МЃНЬКА, *згруб.* – Марія. Чули – вмерла Манька Остапова?!

МАНЬ-МЃНЬ – вигук, яким кличуть телят.

МАНЬЌРКА – середніх розмірів бляшана банка з ручкою і кришкою, що закручується, для зберігання рідини: води, керосину тощо.

МЃНЯ, *змениш.-пестл.* – Марія. Приїхала тьотя Маня.

МАНЬЃК, *зневажл.* – те, що стоїть нерухомо, стовбичить. *Ни стій, як маньяк, берися за роботу.*

МАНЬЃРКА – див. Маньорка. (*Людмила Альошкіна, с. Букатинка*).

МАРЃМУХ, *бот.* – мухомор сіро-рожевий.

МАРИКУВЃТИ – прикидати, вгадувати, думати на когось, бездоказово звинувачувати когось у чомусь лихому. Марикували на сусіда – лиш він міг підслухати, що говориться в хаті. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

МАРКЃЙ – одяг, який дуже швидко брудниться, як правило, – світлий. Білі штани *дужи* маркі.

МАРЃСЬКА, *згруб.* – Марія. Маруську Пилипову спаралізувало.

МАРЃШКА, *змениш.-пестл.* – Марія. Марушка *Андрея* Ладаневича погано чує.

МАСТЃТИ хЃту – білити хату.

МАСТЃЛЯ – жінка, яку наймають мазати глиною чи білити хату.

МАТЃЙ, *застар.* – Матвій. За старого часу Матей років з 10 був сільським старостою – дуже *почотний* чоловік був у *Шиндирівці*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МА́ТКА – 1. Жінка, яка виконує на весіллі роль матері нареченого або нареченої, весільна мати. 2. *Ірон.* Старша за віком дівчинка між малими дітьми. Надя, як дитяча матка, – за нею ціла *терелиця* дітей *ходи*.

МАТНІ́Я – конічна (задня) частина *сака*, куди потрапляє риба. *Замість* риби в матні підскакувала *вилака зилена жаба*. (*Петро Крохмалюк, смт Чернівці*).

МАТОЦІ́КЛ – мотоцикл.

МАТТИРИЛІ́ХО – вигук, яким передають бідкання, зітхання відчай (очевидно, похідне від слів Материне Лихо). Маттирилихо, знов наші футболісти програли.

МАТТИРЛІ́ХО – див. Маттирилихо.

МАЦІ́ГА, *застар.* – мотоцикл. (*Андріян Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

МАЦИКЛÉТ – мотоцикл.

МАЦУ́КАТИ – див. Мацуцати.

МАЦУ́НДАТИ – див. Мацуцати.

МАЦУНІ́, *мн.* – ловля риби голими руками під камінням. Коли в річці спадала вода і оголювалося каміння Оксаниного прала, ми з Петром ішли на мацуни.

МАЦУ́ЦАТИ – занадто довго і повільно щось робити. Скільки можна мацуцати з тим *римонтом*?

МАЦЬО́НЬКИЙ – маленький.

МАЦЮПÉНЬКИЙ – дуже маленький.

МАЦЯ́К, *застар.* – марля чи тоненька ганчірка, в яку зав'язували вузликом розмочений підсолоджений хліб або печиво і давали смоктати маленькій дитині, аби не плакала. (*Людмила Альошкіна, с. Букатинка*).

МА́ЧАНКА, *кулін.* – м'ясний або рибний соус із пшеничним борошном.

МАЧА́ТИ – умокати чим-небудь (наприклад, хлібом) у рідину, вибирати її. Ах, справді, як же добре сидіти тут між бабою та Теренем, мачати з ними по черзі теплу мамалигу в рудий пахучий сос. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 173*). Мачати хліб у підливу.

(Дві) **МАШІ́НІ** – дві машини.

МА́ЮТ, *третя особа мн.* – мають. *Їдуть* на море, бо мають звідки.

МАЮ́ЧИЙ – заможний. Дід був маючий, 50 тисяч на книжці на-складав.

МЕДВЕ́ДИК, *зоол.* – медведка, вовчок – шкідник сільськогосподарських рослин, який під’їдає їхнє коріння. Доки підгортала *картофлі*, виляляла *двадцять* медведиків. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МЕ́ДВІДЬ, *зоол.* – ведмідь. Одежу вони собі роблять із шкур звірів, а харчуються рибою та *мнясом* з медведів, оленів і іншої дичі. (*Світлова зірниця. – 1907. – № 11. – С. 9*). Він... бачить перед собою чорного, блискучого, липкого від шевської смоли бичка, до якого повгризалися лиси, медведі, вовки й не можуть вирватися... (*Леонід Мосендз. Засів... С. 175*).

МЕ́ЖИ, *застар.* – між, поміж. Бути межі людьми.

МЕЙ, *застар.* – вигук, те саме, що Агов. Див. ще Мой.

МЕ́ЛНИК, *застар.* – мельник, мірошник. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МЕНДА́ЛЬ, *застар.* – медаль.

(До) **МЕ́НИ** – до мене.

(У) **МЕ́НИ** – у мене.

МЕ́НЧЕ – менше.

МЕ́НЧИЙ – менший. *Кроми* того хлопця, в попа було двоє менчих дітей. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МЕ́РВА – розкидана дрібна потерта або зіпріла солома. *Підстили свиньом* мерви. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*). Окоп височезний... Але коли обережно всунути ногу в суху мерву й ухопитися за вистромлений штурпак, то можна видряпатися на самий верх. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 195*). А в небі хмари – купи мерви. А в небі хмари – буйство гроз. (*Ніна Гнатюк. Дякую долі... С. 9*). Пірнаю крізь мерву минушості, сміття смішне... (*Михайло Каменюк. Окільцьовані птахи... С. 19*). Татари дотла спалили поселення, перетворили його на мерву, тому село, яке відродилося на місці знищеного, люди назвали Мервинцями²³. (*3 легенди*).

²³ Мервинці – село Могилів-Подільського району Вінницької області.

МЕРЗІТИ – дуже сильно сварити. За таке *ни* мерзити, за таке в рило давати треба.

МИЖЕ́ОЧІ – між очі, в лоб. Дати миже́очі.

МИЛІ́ШЧИЙ – миліший.

МІ́МКА – корова чи коза, яка через хворобу не доїться на одну чи кілька дійок. Змимчилася корова.

МИНЕ́ – мене.

МИ́НІ – мені. Піп дав миску *картофель* міні. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Дай міні спокій!

МИТЕ́, *третя особа одн.* – мете. Сніг мите́, сліди замітає.

МИТРО́, *згруб.* – Дмитро.

МИТРО́ВИ, *згруб., давальн. відм.* – Дмитрові.

МІТЬО, *змениш.-пестл.* – Дмитро.

МИХА́СЬКО – Михайло.

МИШ, *зоол.* – миша.

МИША́КІЙ – мишачі екскременти.

МІ́ЩИНА – невелика миска. Нарви на вареники мищину вишень. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МІД, *застар.* – мед. *Чикав* дід на мід *ти й биз вичері* спати ліг.

МІЛІТО́Н, *зневажл.* – міліціонер.

МІ́РИТИСЯ – цілитися, примірятися. Три дні мірився, а в слона попасти *ни* годин.

МІ́РКА – чарка.

МІ́ТКИ – пряжа. (*Надія Поборончук, с. Шендерівка*).

МІ́ШАТИ – заважати. *Ни* мішай міні!

МІ́ШАТИСЯ – втручатися. *Ни* мішайся до чужої сімейної сварки, бо завтра вони помираться, а ти лишишся ворогом.

МЛА́ВИЙ – м'який. Млаву дощову воду збирали для миття голови. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*). Накосили в лузі млавої трави.

МЛА́КА – сіножать на заболочений луці, трава, яка там росте. Накосив такої млаки – губами можна їсти.

МНЯ, *застар.* – ім'я. (*Вендичанська волость; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – Т. 7... С. 560*). Дівчинко, як твоє мня? (*Марфа Максимиха-Шерепериха, с. Шендерівка*).

МНЯКІЙ – м'який.

МНЯКО – м'яко.

МНЯКУ́ШКА, кулін. – м'якушка.

МНЯСО, кулін. – м'ясо.

МНЯТИ – м'яти.

МНЯТКА, бот. – м'ята.

МНЯЦКА́ТИ – 1. М'яти, стискувати, чавити, переминати. 2. Робити щось дуже повільно. Мняцкає *щось* цілий день, і признаки *ни* видно.

МНЯ́Ч – м'яч.

МОГЛІВ – Могилів, народна назва міста Могилів-Подільський.

МО́ГО – могó.

МОГРІ́Ч – 1. Частування після вдалого завершення якої-небудь справи. Город зорали, *типер* можна й могрич випити. 2. Заручини. *Ниньки роблят могрич, а після Покрови буди висіля.*

МО́Е, застар. – може, можливо. Він, мое, одну зиму ходив у школу, а, мое, й ні. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МО́Є – моє.

МО́Ж, застар. – можна, могли. *Всьо тіло болит, ни мож спати.* (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МО́ЖИ – може.

МО́И – мабуť, можливо. Чи вони спиціально, мои, так робили, *ни* знаю... (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МО́Ї – моєї. Мої мами вже тоді *ни* б́уло на світі. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МО́Й, застар. – вигук, те саме, що Агов. Див. ще Мей. “Мой, мой! Почекай! Гей, гей! Навіщо “падажді”? Значно ж краще “почекай-ай”! Крикнути його можна так виразно й голосно, що чути за левадами”. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 181*). “Ніно, Ніно! Мой, мой! Мати кличуть! Обідати!” (*Там само... С. 165*). Слово Мой “...замінює слово “брат”, використовуване не лише в слов'янських, а й в інших народів у розмові двох незнайомих осіб, котрі не знають імен один одного. “Ходи, мой, сюди!” “Дай, мой, тютюну!” “Ей, мой! Мой!” кричить один руснак (русин – Д. К.) іншому, щоб той озирнувся”. (*Афанасьев-Чужбинский А. Поездка в Южную Россию. – Часть 2. – Очерки Днестра... – С. 5*).

МОЛДУВА́НИ – молдавани. Багато народів *жисє* під нашим царем. *Кацати*, молдувани, жиди, лапацони, греки й турки, але найбільше всього нас, руських... (Леонід Мосендз. *Засів... С. 174*).

МОЛО́ДЧИЙ – молодший.

МОЛОКО́ ЗАВДА́ВАНЕ, *кулін.* – див. Завдаванка.

МО́МУ – моєму.

МОНА́Х – відмурована кам'яна частина греблі ставка, куди з кількометрової висоти падає вода. Мало хто насмілювався скакати у ставок *нюра чириз* монаха, а Федя робив це за цигарку.

МО́РВА, *бот.* – шовковиця. У нових, усе нових дарунках літа захована непочислена гама чарівних відтінків: кислувата солодкість черешень, ароматна цукровість морелів, густий смак морви... (Леонід Мосендз. *Засів... С. 185*).

МО́РГ, *застар.* – міра площі землі, яка дорівнює 0,56 гектара.

МОСКА́ЛЬ – 1. *Застар.* Солдат регулярної армії в Російській імперії. “Стояли колись в нас у *силі* москалі. То один з них украв курку у баби. Вона прийшла *ти й* пожалілася начальнику. Начальник вистроїв *тирид* бабою всіх москалів і *кажи*: “Пізнавайте, котрий”. “Той, *шо* в шинелі *ни* підрублений”, – *кажи* баба. Ходила вона, ходила *помижи* тих москалів, а в них в усіх шинелі *ни* підрублені. Так і *ни* пізнала”. (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*). Для депутата не може бути жида, татарина, москаля, українця, поляка, але повинні бути усі люде однакові, з однаковими людськими правами. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 7. – С. 3). 2. *Ентомол.* Червоноклоп червоний (по-іншому – клоп-москаль, москалик) – комаха родини Червоноклопів, назву Москаль отримала через яскраве забарвлення з червоним малюнком, яке нагадує військову форму.

МО́ТРА – Мотря. Мотра пенсії *ни* получала. “*Нима* сажі” (стажу), – *кає*. (Пилип Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

МО́ЦНИЙ – міцний, сильний. Моцна тюрма, та чорт нею рад. (Іван Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

МО́ЦУВА́ТИСЯ – уперто, наполегливо, але, як правило, марно силкуватися щось зробити. Коли два борці борються, то бувають такі минути, що оба вони *моцуютьсє*, *силкуютьсє*, а один другого *похит-*

нути не може. (*Світова зірниця*. – 1912. – № 42. – С. 7). Ми довго мочувалися коло машини, *али* витягнути з болота *ни* могли.

МУДÓХАТИСЯ – невинувато довго і повільно щось робити. Див. також Мацуцати.

МУЛІТИ – абияк, без пуття жити, невміло і безладно хазяйнувати, занапашувати життя. Так і мулила весь вік – *нічо ни* бачила, *кромі* роботи, ні роду *ни* мала, ні плоду.

МУЉКА, *кулін*. – тюлька.

МУЛЯРКА – будівельні роботи, пов'язані з муруванням. За мулярку *типер* дорого *бирут*.

МУРÉЛЯ, *бот*. – абрикос.

МУСІЛИ – мусили.

МУСІЛИСЬМО, *перша особа мн., застар.* – ми мусили. В голодовку мусілисьмо корову в хаті тримати, *шоб ни* вкрали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МУТЕЛЬ, *ентомол.* – метелик. Кіт *літав* по хаті, як мутель. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МУТЛІ, *мн., ентомол.* – дуже гарні метелики. З першим теплом з'явилися жовті мутлі-лимонниці. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

МУТЛІ, *мн., ентомол.* – нічні та всі інші звичайні метелики. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

МУЦУВÁТИСЯ – те саме, що Моцуватися.

МУЦУПРІ́ГА – великий, міцний, але ледачий хлопець.

МУШІ́Й, *бот.* – бур'ян родини злакових, мишій. ...Жінку нагу, котра звільна лежить... в лоскотах дикого горошку і потаємного мушю... (*Михайло Каменюк. Стрітення... С. 194*).

МУШКОДÓРИТИСЯ – довго длубатися, копирсатися. Він давно вже коло тої машини мушкодориця.

НААЯКЖЕ, част. – аякже. “У 1947 році був великий голод у Шендерівці?” “Нааякже! Якби ни Запада Україна, то вимерло би півсилá”. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НААЯКЖИ Ж, част. – аякже. “Багато злодіїв було в голодні роки?” “Нааякжи ж! Али то вже ни дивниця, бо їсти ни було шо...” (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НААШО Ж, част. – див. Наащо ж.

НААЩО Ж, част. – аякже. “Великий голод був у Шендерівці в 1933 році?” “Наащо ж! Багато вимерло людей! Як зігнали в колгоспи, то відтоді вже щороку були голода”. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НАБАГАТИ – абияк приготувати якусь страву з несмачних чи неякісних інгредієнтів, котру ніхто не хоче їсти. Див. також Тарвагати (2). Набагали цілу миску салату, а його ніхто не їв. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

НАБИЛЯТИ – натякати. Землемір скаржився на малу зарплату і набияв, що в цьому запутаному ділі всьо тинер у його руках.

НАБІДІТИСЯ – набідуватися, настраждатися. Так набідилися, шо на воліві шкурі ни спишиш, зара лиш жити, али нима коли. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НАБУРБОНИТИ – налити. *Нашо* ти міні горівки чириз верх набурбонив?

НАВАРГУЛИТИ – див. Варгулити.

НАВГАДЬ – навгад, навмання.

НАГАЛА-НАБАЛА – дуже скоро та абияк щось робити.

НАГНАТИ – прогнати.

НАГОБАТИ, вульг. – обманути.

НАДАТИ – навезти на базар більше товару, ніж у звичайні дні. Ну *ниньки* і надали товару!

НАДВЕРЕДІТИ – пошкодити якийсь орган, роз’ятрити рану. Упав і надвередив ногу.

НАДВІР ВІЙТИ, *застар.* – вийти в туалет. Часто ходити надвір.
НАДВОРІ – надвóрі.

НАДІЙМІТИСЯ – поменшати, послабитися, але зовсім не припинитися. Увечері *вітир* надіймився, *али пúстився* дощ. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НАДМЕНЧІТИ – зменшити, надібрати, надлити щось. Корова надменчила молока – ховала для *тиляти*.

НАДОЇЛО – обридло. ...Гей, веди нас, комісаршо, надоїло воювати!.. – Ну й хоробра ти, чортяко, як не вірити тобі!.. (*Михайло Каменюк. Брати по вогню... С. 10*).

НАДУШКУВАТИСЯ – дуже тепло вдягнутися. Надушкувався, як на полюс.

НАДШЕБЕРКАТИ – надібрати щось із запасів їжі або кормів худобі. Ще лиш Новий рік, а ми вже так сінце надшеберкали... (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НАЗАДГÚЗЬ – бути спрямованим назад, задкувати, рухатися задом наперед.

НАЗБИРАЛИСЬМО, *перша особа мн., застар.* – ми назбирали. Позичали, де могли – назбиралисьмо *штириста двадцять* рублів, а штраф – *шіссот* сорок. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НАЗДÓВЖ – завдовжки. Трактор проклав борозну наздовж городу.

НАЗИВАТИСЯ, *застар.* – мати особисту назву – ім'я чи прізвище. Він називався Гаюс Грахус. (*Світова зірниця. – 1907. – № 20. – С. 8*). Це був мій прадід, *ни* знаю, як він називався. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Як ти називаєшся? (Як тебе звати?).

НАЙ, *застар.* – нехай, хай. Такий голод *пирижили*, *шо* най Бог милує і борóни. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НАЙМІТИСЯ – найнятися.

НАЙТІ – знайти. Тоді якраз, як у нас порося вкрали, у тата *сего* Федя *найшли мнясо* свиняче *ти й каут* у сільраді: “Пізнавайте, *можси*, *се* з вашої свині?” (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НАКАМУЗ – уцент; коли тіло, предмет сильно розбиті чи деформовані порівняно з нормальним станом. Побили голову накамуз. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). Розбив новеньку машину накамуз.

НАКЛАДА́ТИ ФА́ТКУ (СА́КА) – встановити у водойму *фатку* чи *сака*. Вода прибуває – пора накладати *фатку*.

НА́КЛАДИ – безладдя, коли речі розкладені абиде, не на своїх місцях. Доки *ни* приберете наклади – купатися *ни* *підети*.

НАЛÉЖАЧИ – лежачи. Вставай, чи *будии* належачи їсти?

НАМИХА́ЙЛИТИСЯ – 1. Сильно напиться. Очевидно, походить від імені “Михайло”. У Шендерівці на Михайла (21 листопада) храмове свято, тож для любителів спиртного це був добрий привід випити, тобто намихайлитися. 2. Зібратися кудись. Куди вже намихайлився?

НАМОЛÓТНИЙ – дуже балакучий або сварливий. *Ни руш* її, то намолотна баба.

НАНА́ШКА, НАНА́ШКО (рум. *nanas, nas*; молд. *нэнаш, нэнашэ*) – хрещені мати і батько.

НАОПРАШКІ́ – навпрошки. Назад вирішили йти наопрашки *чириз* поли.

НАОСКОСІ́ – навскіс.

НАПАНА́ХАТИ – абияк, грубо, не придивляючись, нарвати, нарубати, наламати чогось у лісі, полі чи на городі. Я попросила вас нарвати пучок петрушки, нащо ви напанахали цілий оберемок?

НАПА́НТАТИ – надибати щось і нарвати чи назбирати. Андрій напантав десь солодких *сливок*.

НАПИТА́ТИ – зазнати неочікуваного клопоту, проблеми. *Шо се мине* напитало з тим котом – *други* курча задушив.

НАПЙÓРКА – велике навантаження, сила-силенна роботи. З городами така напйорка, *шо нима* часу вгору глянути.

НА́ПРАВО – робити щось із великим завзяттям, працювати дуже багато, вперто, до знемоги. *Як биз* *привички дужи* *направо* поробиш, то потому день відлежиш. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

НАПРАМУ́ – навпростець.

НАПРА́СНИЙ, *застар.* – настирливий, причіпливий, набридливий. Напрасний, як жид. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НАПРÓТИ – навпроти.

НАПТА́ШИТИ – див. Пташити.

НАПУ́ГАТИСЯ – дуже тепло вдягнутися. Те саме, що Надушкуватися.

НАПУЖА́ТИ – налякати, прогнати. Побіжи напужай курей з городу.

НАРАДІ́ТИСЯ – захворіти. Нарадився в тюрмі, *ти й око вилізло* (помер).

НА РАЗУ́ – відразу, спочатку. На разу ці трібуни були для бідного люду великою обороною і запомогою. (*Світова зірниця. – 1907. – № 7. – С. 9.*)

НАРЕ́ВКАТИСЯ – 1. Дуже тяжко наробитися. Так наревкалася коло тих городів, *шо рук ни чую.* (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Дуже, надміру наїстися, обжертися. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

НАРИГО́НИТИ – обмочитися під себе. Такий *виликий хлопиц*, а в штани наригонив.

НА́РІК – наступного року.

НАРО́ШНО – навмисно.

НАСІ́ДЯЧИ – сидячи. “*Чо це ти насидячи дрова рубайиш?*” “*Пробував належачи – ни виходи*”.

НАСІ́РИД – посеред. Насирид ночі.

НАСІ́НЬОМ – насінням.

НАСКОСІ́ – навскіс.

НАСКОСЯ́К – див. Наскоси.

НАСТА́РЧИТИ – настачити, забезпечити когось чимось. Цим качкам ніяких кормів *ни мож* настарчити – хмару би *ззіли*.

НАСТА́СЬКА – Анастасія.

НАСТО́РУШИТИСЯ – насторожитися, приготуватися до чогось. Дід уже насторушився, готовий їхати хоч зараз.

НАСТО́ЯЧИ, *присл.* – у вертикальному положенні, стоячи. Всю дорогу *настоячи* їхали.

НАСТРЕ́НЧИТИ – див. Стренчити.

НАТАРВА́ГАТИ – див. Тарвагати (2).

НАТРОЮ́ДИТИ – підмовити, нацькувати, підбурити когось, роз’ятрити. Знов клята баба дочку *натроюдила* проти приймака.

НАТРОЮ́ЖИТИ – див. Натроюдити.

НАФУ́ГАНІЙ – дуже тепло вдягнутий.

НАЦУГÁЛИТИ – див. Цугалити.

НА́ЧИНЯ – брудний посуд. Мити начиня. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

НА́ШО – нащо, навіщо.

НА́ЩЕ – натщесерце. *Щоб ни болів живіт, ни їж наще сливки.*

НЕБО́РЕ – небораче, звертання до чоловіка без конкретного значення. *Типер будиш знати, неборе, як красти.*

НЕБО́ШКА – покійниця, небіжчиця.

НЕБО́ЩИК – покійник, небіжчик.

НЕВИГÓДА – незручності, спричинені втратою чогось, якимось збитком тощо (як правило, йдеться про недорогу, але необхідну, часто незамінну річ). *Ни так шкóда, як неvigóда.*

НЕ́ГО, *род. відм.* – нього. *Кроми него це ніхто ни міг зробити.*

НЕГОДЯ́ЩИЙ – 1. Дуже хворий, слабкий, кволий. Він такий негодящий, на одних таблетках *жисє*. 2. Погана, непридатна, зіпсована річ, рідше вживається стосовно людини. Негодящий насос. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*). Жила ще в Європі мати Олександра [Македонського – Д. К.], Олімпіада, сестри і брат не рідний, але той був на короля не годящий. (*Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 7*).

НЕ́ДІЛЬ, *род. відм.* – тижнів. До Великодних свят нема вже й чотирьох неділь. (*Світова зірниця. – 1907. – № 13. – С. 3*).

НЕДОДА́ВНА – донедавна.

НЕДОДА́ВНО – див. Недодавна.

НЕЗДОРОВЛЯ́ЩИЙ – нездоровий, слабкий здоров'ям. Серафім ще замолоду нездоровлящий, *али шанувався, ти й прожив трохи...* (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НЕ МО́Ж – не вдається, неможливо. Ніяк не мож досапати *картофлі*.

НЕ ПЕРЕВА́РЮВАТИ – не терпіти, ненавидіти когось. *Я їго давно ни пириварую.*

НЕ́ПРАНКА – непутяща господиня, в хаті якої брудно, не прибрано, білизна не випрана.

НЕПРИВІ́ЧНИЙ – той, хто не звик до чогось, не має навичок. Непривичний до холодів.

НЕСІТ, *нак. спосіб дієсл.* – несіть.

НЕСТИ – несті.

НЕТЯМИТИСЯ – від надмірних емоцій чи сильного бажання втрачати контроль над собою. Любить випити, аж нетямиться. Нетямиться від щастя.

НЕХАРАПУТНИЙ – непутящий, неохайний чоловік.

НЕХІТРИЙ – бевзь, простодушна людина.

НЕХОТЯЧІ – ненароком, мимоволі. ...Колись хлопчики гралися, закурили цигарки та й нехотячи спалили хату. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 8. – С. 4).

НЕЧАЙНО – ненароком.

НИ – не.

НИБОШКА – небіжчиця.

НИБОЩИК – небіжчик. Він, нибощик, любив випити.

НИ БУЛО – не було.

НИДАЛЕКО – 1. Недалеко. Було це *тут* оздо, нидалеко... (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Скоро. Нидалеко вже мали бути жнива. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

(Дві) **НИДІЛІ** – два тижні.

НИДІЛЯ – неділя.

НИЖЧИ – нижче.

НИЗАСІЯНИЙ – незасіяний.

НИКОЛА, *застар.* – Микола. Се Николи Васильового дід. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НИМА – нема.

НИНЬКИ – сьогодні.

НИСУТ, *третя особа мн.* – несуть.

НИЦЬМА – ниць.

НИШПОРАТ, *третя особа мн.* – нишпорять.

НИБІ, *застар.* – 1. Вставне слово-паразит, що не має лексичного значення. Він, нібі, впав у калабаню. У попа, нібі, було *ружо*. Ледве добився до тої хатини, нібі. Карточку того монаха Григора з Афону я у Василя, нібі, бачила. *Ти й вона*, нібі, жала там. (*Усе* – *Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Припущення, не точне твердження. Хтось

бачив, *шо*, нібу́, туди людина зайшла, а *відти* *ни* вийшла. На *їго* *фамілію*, нібу́, записали. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НІГДÉ – ніде. (*С. Бандишівка; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – Т. 7... С. 561*). Нігде нічого *ни* видно, лиш сніг *митé* і *вітир* гуде. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НІГДÉ – ніде. Ходили, ходили, *ти й нічо* *ни* *найшли*, нігде тої *худоби* *нима*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

(На) **НІЇ** – на ній.

НІМИНА́ – пташка чи тварина. Дай *котови* їсти, бо воно ж, німіна, *ни* *можси* сказати, *шо* їсти *хочи*. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

НІМИЦ, *застар.* – 1. Людина німецької національності, німець. Бачимо, *шо* вже німиц упириді нас на машинах. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Жорстока, несамовита людина. *Шо* ти, як німиц! 3. *Зневажл.* Тупа людина. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

НІЦ, *застар.* – нічого. Ні дідів своїх, ні бабів – *ніц* *ни* *помню*. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). *Шо* *ни* *робила* – *ніц* *ни* *помагає*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Доленьку ж я маю, *їй* *гілки* ламаю, *ніц* не розумію, бо *й* себе не знаю. (*Михайло Каменюк. Пісні ніжного волоцюги... С. 167*).

НІЦ НІЧО́, *застар.* – зовсім нічого. Завтра гості *прийдут*, а в нас ще *ніц* *нічо* *ни* *готово*.

НІЦ НІЧО́ГО, *застар.* – див. Ніц нічо.

НІЧО́ – нічого. *Гляділи*, *гляділи* ту *худобу* – *нічо* *нима*. *Виднося*, як *удень*, і *нима* *нічо*. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

(Дві) **НОЗІ́** – дві ноги.

НО́РМА – робота в колгоспі у городницькій ланці. Хто погано вчився у школі, то мусів іти на норму або волам *фости* крутити. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Несу із хлібом полотняну торбу. Ледь підіймаю чоботи пудові. ...*Я* пам'ятаю *бурякову* норму. Не пам'ятаю першої *любові*. (*Ніна Гнатюк. Спомин про копання буряків... С. 100*).

(На) **НО́СА НАБРА́ТИ** – без причини образитися на когось. *Знов* *жінка* *ни* *говóри* – *чось* на *носа* *набрала*.

(На) **НО́СА СІ́СТИ** – про людину, яка безпідставно образилася на когось. *О*, вже *ни* *говóри*, це вже *шось* сіло на *ніс*.

НОСЮ, перша особа одн. – ношú.

НУДА́ – 1. Висловлення підтвердження. “Ти *вечерав?*” “Нуда, я ж був на *висілі*”. 2. Висловлення заперечення. “Ти *вечерала?*” “Нуда, *вечерала*, зараз ще лиш буду варити”.

НУЖДА́ТИСЯ – терпіти нужду, бідність.

НЬИ, част., запереч. – ні. Ти *їго* знаєш, чи *ньи*? (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НЬО́РКАТИ, *зневажл.* – бурчати, нарікати, ремствувати, нити. Їж і *ни* ньоркай – зварили їму, в тарілку насипали, ложку в руку да́ли, і все одно *ни* довольний.

НЮ́РА – вниз головою, сторчака. Хлопчєнята скакали з греблі нюра.

НЮ́Ю, *застар.* – неї. Нима там *шо* за нюю розказувати. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

НЯ-НЯ-НЯ – вигук, яким кличуть собаку.

ОБА́ – обидва.

ОБА́РІНОК, *кулін.* – бублик. ...Поліз до чоловіка до крамниці, набрав там булок, обаріноків, ковбас та й сховав у себе на горіщі. (*Світова зірниця.* – 1912. – № 42. – С. 11).

ОББИРА́ТИ – очищати від шкірки картоплю, яблуко, огірок тощо.

ОБГРІ́ЖИНИЙ – обгризений.

ОБИДВО́Є – обоє.

ОБИ́ЙБОКА – 1. Ледача, аморальна людина. 2. Підліток, який погано поводитьсь і вчиться. Де той обийбока, *зара* я навчу *їго* шанувати старших!

ОБИЧА́ЙКА – обід сита. У *мому* ситі тріснула обичайка.

ОБІ́ – обидві.

ОБИ́БРАТИ, *застар.* – призначити чи обрати когось шляхом голосування для виконання певних обов'язків. [Римляни] сходились на ринок та придумували нові права, слухали промови трібунів, котрі навчали, кого б краще було консулом обібрати... (*Світова зірниця.* – 1907. – № 18 – 19. – С. 9).

ОБИ́СТЯ – обійстя, садиба.

ОБЛА́ДЛЯ ДА́ТИ – дати лад, раду. *Ни* можу вже тим городам обладдя дати. (*Надія Кордон, с. Шендерівка.*)

ОБНУ́ДИТИ ЧЕРЕ́ШНЮ – обірвати черешню зеленцем. Діти обнудили черешню.

ОБО́РНА, *застар.* – сільський туалет надворі.

ОБОЧА́ – досить велика за площею рівна місцина на узбіччі дороги, поросла травою. Як тільки на обочі сходив сніг і починала пробиватися перша травичка, там цілими днями гралися діти.

О́БРИВКА – можливість незаконного збагачення завдяки крадіжкам, яку дає відповідна “хлібна” посада. Свині в завідуючого током – як скаля, бо є обривка.

О́БРИВКИ, *род. відм.* – див. Обривка.

ОБРИ́ГОНИТИ – див. Наригонити.

ОБРИ́ГОНИТИСЯ – див. Наригонити.

ОБРУТ'Я́НКА – намордник для корови і бика.

ОБСТАВА́ТИ – захищати, оберігати когось від будь-яких небезпечних, ворожих дій.

ОБСТА́ТИ – захистити когось. Про сирітку забули – нікому було обстати... (*Світова зірниця.* – 1907. – № 8. – С. 4).

ОБСТРА́ПАНИЙ – одяг із повисмикуваними нитками. Від людей уже *встидно* в обстрапаному костюмі на роботу ходити.

ОБФЛЬО́СКАТИ – див. Фльоскати.

ОБХІ́МЛАТИ – див. Обхімрати.

ОБХІ́МРАТИ – прибрати, навести лад. За вихідні треба трохи обхімрати в хаті.

ОБХО́ДИТИ – доглядати, догодовувати когось, переважно в старо-

сті. “Дядьку, ваша жінка казала, що як умре, то щоб я вас обходила”. “Обходь і то далеко – аж поза городами”. (*Реальний випадок у с. Шендерівка*).

ОБШКРА́БАТИ – обшкрябати. Треба обшкрябати *деревляним* ножем і стіркою обтерти мох та лишай, які бувають на *гиляках*. (Зі статті про зимовий догляд за садом). (*Світова зірниця*. – 1907. – № 5. – С. 6).

ОБЩИКАТУ́РИТИ – обштукатурити.

ОВЕ́РКИ – див. Аверки.

ОГИРКІ́, *мн., бот.* – огірки.

ОГИРО́К, *бот.* – огірок.

ОДІ́НАДЦІТЬ – одина́дцять.

(В) **ОДНІ́** – в одній.

ОДНО́Ї – однієї. Колись у селі *ни* було одної пустої хати, часто і по дві сім’ї жили через сіни, а *тупер* хати продаються на купки. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ОЗДО́ – ось, тут. Оздо жив Арсеній – твій прадід. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ОКІ́П – огорожа від дороги чи поля у вигляді земляного насипу, зарослого дерезою, терном та іншими кущами; використовувалася як захист городу, цвинтаря чи іншого місця від худоби. “Під високим окопом, оброслим повійкою, віниччам і полином, уже зовсім темно... Окоп височезний. Складаний десятиліттями з соломи й гиляччя, він шкирить на всі боки гострі, сухі цурупалки”. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 195*).

О́КО ВІ́ЛІЗЛО, *зневажл.* – помер. Той Бартко *ни* вилазив з тюрми, як камінь з води, там десь їму і око вилізло.

ОКОЛІ́Т – сніп (куль) житньої соломи, призначений для *пошивання* покрівлі. Не для мене жовту глину місяць, Не для мене в’яжуть околоті. Приїжджайте літом хоч на місяць – Не лякайтесь чорної роботи. (*Ніна Гнатюк. Шовковиця... С. 28*).

(Без) **ОКОРО́ТУ** – без перерви, без кінця. Дощ іде без окороту. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ОЛІ́Й, *кулін.* – 1. Олія. Олій – тіло рідке; через те його частинки не тримаються міцно одна другої, але й легше одна другої чіпляються.

(Світова зірниця. – 1907. – № 4. – С. 11). 2. Перен. Розум, кебет. У тебе в ці дурні голові є хоч трохи олію?

ОЛІЙНЯ – олійниця. Олійня *типер* у кождім силі своя, али ни скрізь добрий олій годні бити. (Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка).

ОЛІЯННА – Уляна. Я жила на Гоцулівці в бабки Оліянни і працювала завклубом. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ОНДЕ, *застар.* – он, там.

ОНДИ, *застар.* – он, там.

ОНДО́ – он. Забираймо, *кау*, корову в хату, бо в Санді вже ондо вкрали. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ОПА́ЛКА – те саме, що Рептух. Кінська опалка була повна вівса.

ОПРАВЛЯ́ТИСЯ – випорожнитися, ходити в туалет. Дід хоче *бе*, а “*бе*” – це значить оправлятися. (П-в (до онучки), с. Шендерівка).
Оправився і оглянувся – чи не був би з г.на квас (про жадібну і нерозумну людину). (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

ОПРАШКІ́ – дорога навпрошки.

ОПРАШКУВА́ТИ – іти, їхати навпростець. Хто опрашкує, той дома ни ночує. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ОПРОВА́ДИТИ – відзначити і провести якесь свято. Дай, Боже, ці *свата* опровадити і других дочекати. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

ОПШЕ́ – взагалі, загалом, похідне від російського Вообщє. *Гроший* тоді в мени опше ни було.

ОРИНКІ́, *мн.* – огорожа із прибитих горизонтально до стовпчиків двох або трьох рядів тонких жердин.

ОСЕ́ЛЬНЯ, *зоол.* – гусінь. Як [гусінь – Д. К.] не зібрати зимою, то весною на це часу не стане,.. осельня розлізеться, об’їсть усі листочки... (Світова зірниця. – 1907. – № 5. – С. 6 – 7).

ОСИЛЕ́ДИЦ, *кулін.* – оселедець.

ОСЛІ́Н – невелика лава.

ОСТРІ́ШИНА, *застар., архіт.* – нижній край солом’яної покрівлі (винос даху), що нависає над стінами (стріха); захищає від дощу стіни і значний простір навколо хати. Сучасна назва подібної конструкції в будинках – *піддашок*.

ОТАВÓ – ота. Отаво дівчина найкраща.

ОТА́КИ, *топонім* – див. Атаки.

ОТАКÓ – отак. Отако роби.

ОФІРА́НКА – фіранка. На вікнах висіли білі офіранки.

ОЧКІ́, *мн.* – окуляри.

ОШУМЕ́ЛКИ, *мн.* – див. Ошумелок.

ОШУМЕ́ЛОК – найменший за розміром і найгірший за якістю качан кукурудзи.

ПАВУТА́, *бот.* – виткий городній бур'ян, берізка. Павута зовсім затьмала картофлі.

ПАГНІСТІ́, *мн., анат.* – нігті.

ПА́ГНІСТЬ, *анат.* – ніготь.

ПАДÉ, *третья особа одн.* – падає. Чи радість, чи смуток – бабка Савета через хворе серце вмліває і паде. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). Оці жовтогарячі гами ліс обніма, як темний звір, і сонце, вштрикнуте рогами, паде аж ген на роги гір. (*Михайло Каменюк. Спасівка... С. 24*).

ПАДУ́, *перша особа одн.* – падаю. Я дощами паду, щоб підвестися житом. (*Ніна Гнатюк. Пелюстка грому... С. 13*).

ПАЛА́НЯ, *зменш.-пестл.* – Палагна.

ПА́ЛЕЦ – палець.

ПАЛІ́ТИ – топити. Пора вже палити в хаті.

ПАЛІВЦÉ, *зменш.-пестл.* – паливо. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПАЛІТО́ – пальто. Тоненьке осіннє паліто наскрізь продував вітир. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПА́ЛЬНУТИ – дуже сильно вдарити. А Райтаровський *Андрей* взяв мене за шкірку (*що мені тоді було – яких 5 років чи 6*), *ти й* як пальнув до дубових сходів, *ти й* забив. Ледве *відолляли* водою. (*Ольга Глушак, с. Гонтівка*). Іди *звіцци*, бо як пальну зараз, то кісток *ни збиреш*.

ПА́ЛЬОК – частина рукавички, яку надягають на палець руки. Дірка на пальку.

ПА́ЛЬЦЬОМ, *ор. відм.* – пальцем. *Я тожи ни* пальцем роблений.

ПАЛЮГÁ – велика палиця. Як візьму палюгу, то всім тісно *буди*.

ПА́ЛЯ – щодуху кудись бігти чи втікати. Сторож у садок, а діти – *паля* додому.

ПА́МОРОКИ, *мн.* – свідомість, стан притомності. Одним ударом він міг кому *хоч* памороки забити.

ПАНАХА́ТИ – див. Напанахати.

ПАНИЧІ КРУ́ЧЕНІ, *мн., бот.* – квіти, іпомея блакитна.

ПАНТА́РКА, *зоол.* – свійський домашній птах родини фазанових, цесарка.

ПАПІРА́ННИЙ, *застар.* – паперовий. Дід папіранні гроші сховав у платву, *ти й* миші потяли... (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПАПІРЕ́Ц – папірець.

ПАПІРÓВКА, *бот.* – сорт ранніх яблук “білий налив”.

ПАРАСТА́С – поминки.

ПАРУБÓЧИТИ – парубкувати. *Чо ни* женишся, до пенсії *будши* парубочити?

ПАСІЙÓННИЙ – дуже сердитий. Такого пасійонного я *їго* ще *ни* бачив.

ПАСЮВА́ТИ – сильно злитися. *Ни* пасіюй, ти сам в усьому *винин*.

ПА́СІЯ – різка, часто невідконтрольна лють, злість. Ішов на город косити, а Палагна їму сраку показала; він упав у пасію, *ти й* кісся побив на ній. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПАТÉЛЬНЯ – сковорідка.

ПА́ТКАТИ – дуже побиватися з приводу чогось. *Ни* паткай!

ПА́ТКУ МІЙ – Боже мій. Вживається на позначення крайнього ступеня розгубленості, жалю, відчаю тощо. Патку мій, патку мій, що ж *типер* буди, такий молодий *хлопиц*, і *биз* ніг!

ПАЦЬО́РКИ, *застар.* – намісто.

ПАШТАЛА́КАТИ – варнякати, патякати.

ПЕНЬ-ПОДОБЕ́НЬ – непутяща, безтолкова, нетямуща людина.

ПЕ́РВА СЕСТРА́ – двоюрідна сестра.

ПЕ́РВИЙ БРАТ – двоюрідний брат.

ПЕРЕБА́БРАТИ – перебрати речі, товар, вибрати краще. Перебабрали, а нам перебірки лишили.

ПЕРЕБАКА́РИТИСЯ – сильно перехилитися. Фура трохи перебакарилася, *али ни пириwirнулася.*

ПЕРЕБАРАНЧА́ТИ – див. Вибаранчати.

ПЕРЕ́ВЕРТИ – 1. Котитись перевертом (з гори). 2. Пустувати. Діти в *него* на уроці переверти *ходять*.

ПЕРЕГУ́ЛЮВАТИ – 1. Момент у весільному обряді, коли перед покриванням нареченої хусткою вона йде перегулювати (перетанцювувати) з дружками (здебільшого з дітьми); після цього з неї знімають вінок, пов'язують хустку, а вінок одягають на голову старшому дружбі, і вже він танцює з молодими дівчатками. 2. *Перен., негат.* Байдикувати. “Що ти робила цілий день, *шо* навіть у хаті *ни попрачала?*” “Перегулювала!”

ПЕРЕГА́БУЗІТИ – перемішати, перетолочити без пуття. Перегабузили то соняшничиння плугом, то я повитягала його, попалила. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ПЕРЕДІ́БАТИ – перестріти, перейняти, перепинити. Голова колгоспу організував облаву, злодіїв передибали в полі з повними мішками. На другий день у темній вуличці голову передибали хулігани.

ПЕРЕДОГАНЯ́ТИ – обганяти, випереджати.

ПЕРЕДО́К – статеві органи людини. Вона слабка на передок (про жінку, яка веде розпусне статеве життя).

ПЕРЕ́ЇДИ, *мн.* – залишки сіна чи кукурудзиння після того, як його об'їла худоба.

ПЕРЕКИ́ЦКАТИСЯ – перекидатися, перевертатися через голову, котитися колесом. На фізкультурі діти *люблять* перекицкатися.

ПЕРЕМНЯЦКА́ТИ – див. Мняцкати (1).

ПЕРЕПІ́Й – момент весільного обряду (останнім часом – на початку весілля), коли гості вручають (перепивають) молодим гроші і подарунки.

Колись було прийнято перепивати молодим подарунки в кінці весілля, доки не стався анекдотичний випадок: як тільки почався перепій, одна скупа пара буцім посварилася і пішла додому. Відтоді перепій стали переносити на початок весілля. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ПЕРÉСТІНОК – стіна в будинку між двома кімнатами.

ПÉРША СЕСТРА́ – двоюрідна сестра.

ПÉРШЕ – 1. Колись, раніше, давно. Латинці не тільки не добились більших прав, але утратили й ті, що мали перше. (*Світова зірниця. – 1907. – № 10. – С. 9*). Зараз *ни* так, як було перше. 2. Спочатку, спершу. Депутати не раз доказували, що земельну справу треба було б перше розглянути на місцях, а потім вже рішати її в Думі якимось одним загальним законом. (*Світова зірниця. – 1907. – № 15. – С. 10*).

ПÉРШИЙ БРАТ – двоюрідний брат.

ПЕСТІ́ТИСЯ – імітувати мову дитини, навмисно шепелявити і т. п.

ПÉТРА, *реліг.* – релігійне свято на честь апостолів Петра і Павла (12 липня). Її день народження припадає на Петра.

ПЕЧУ́РА – заглиблення під припічком, у якому тримали дрова, *кручок* для вигортання попелу, папір для розпалу тощо. Кіт спіймав *миш* у печурі.

П'ЄЦ, *пол. ріес* – піч. Дід любив спати на п'єцу.

П'ЄЦО, *пол. ріес* – піч. П'єцо нашої *бабки* завжди пахнув пирогами. (*Олексій Альошкін, с. Букатинка*).

ПІ́ЖМА, *бот.* – лікарська рослина, пижмо звичайне.

ПИКТІ́ – пекти. Пикти хліб.

ПИЛНІ́К – напиллок, терпуг.

ПІ́НЯВИЙ – млявий, повільний. Усе разом показує, як тяжко й пиняво пробивала собі шлях українська преса... (*Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 11*). Робота йшла *дужи* пиняво. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПИРÉРВА – перерва.

ПИРИВИРНУ́ТИ – перевернути.

ПИРИВИРНУ́ТИСЯ – перевернутися.

ПІ́РИД – пéред. А *война* вже втихла, стрільби *ни* чути було – *се* вже пирид тим миром. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПИРИДА́ТИ – передати.

ПИРИЖІТИ – пережити.

ПИРІЙ, *бот.* – бур'ян, пирій повзучий.

ПИРИСОЛІТИ – пересолити.

ПИСКА́ТИЙ – язика́тий. (*Лідія Федоренко, с. Шендерівка, повідомила Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ПІСОК, *анат.* – рот, уста. Звичайно, що всі мовчатимуть! От хрест святий, що нікому ані пари з писка! (*Леонід Мосендз. Засів... С. 191*). Що можна писати, а що ні, на те є якийсь закон, якісь правила, але люде, один другому, писка затикати не мають права. (*Світова зірниця. – 1913. – № 1 – 2. – С. 12*). Ще раз таке почую – дам по писку.

ПИСЬМО́ – лист.

ПИТА́ТИ – шукати щось загублене. На коні їди і коня питає (шукає) (про забудькуватого). (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІВСИЛА́ – півсела.

ПІВТОРА́ШКА – пляшка чи банка місткістю півтора літра.

ПІГНА́ТИ, *застар.* – погнати. Пастушки пігнали худобу до води... (*Світова зірниця. – 1907. – № 14. – С. 5*).

ПІД, *архіт.* – горище. Соняшник сушили на поді.

ПІДГАРЛЯ, *анат.* – 1. Відвисла шкіра під підборіддям у товстих і старих людей. Фотографуй *мине* зверху, щоб підгарля *ни було* видно. 2. Відвисла шкіра на шії худоби. Корова любила, щоб їй гладили підгарля.

ПІДДА́ШОК, *архіт.* – винос даху над лицевою і тильною стінами, який захищає від дощу значний простір попереду і позаду хати. Див. також Острішина.

ПІДЕ́ТИ, *друга особа мн.* – підете.

ПІДЗО́РНИК – в'язана гачком занавіска, що прикріплюється внизу до переднього боку ліжка. (*Наталія Шафеева, с. Шендерівка*).

ПІДКИДА́ТИ – див. Підкинути.

ПІДКІ́НУТИ – поратися по господарству, прибирати в домі. Лиш у вихідні я можу *шось* підкинути коло хати.

ПІДЛАТА́ТИСЯ – див. Лататися.

ПІДЛІ́СТЮВАТИСЯ, *зневажл.* – підлещуватися, піддобрюватися, підлизуватися до когось. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІДМИЛÉНИ – див. Підмиленни просити.

ПІДМИЛЕННИ ПРОСІТИ – дуже сильно когось про щось просити. Я підмиленни просила їго ни пити.

ПІДМИТІ ПІДЛÓГУ, *нак. спосіб дієсл.* – підмету підлогу.

ПІДНАВІС, *архит.* – приміщення на стовпах під дахом для захисту реманенту, сіна і т. п. від дощу, снігу або сонця. Те саме, що Навіс. Піднавіс для сіна.

ПІДНОЩИК – помічник майстра на будівництві, завдання якого – підносити матеріали, готувати розчин тощо.

ПІДОЙМІТИ, *застар.* – підняти.

ПІДПАЛОК, *кулін.* – пробна хлібина у формі паляниці, що її першою печуть на дні печі, без дека, аби перевірити, який буде (чи вдасться) хліб; і лише після цього печуть решту хліба. Спочатку залізною коцюбкою з печі вигрібають попіл і навіть замітають; а вже спечений підпалок обшкрябують ножом, витирають ганчіркою. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). Місяць-підпалок – червоний, ніби припалений у печі, а місяць-паляниця – жовтий. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*). ...Спечи мені підпалок, щоб зігрів, І заспівай прозоро і тихенько, Махни мені хустиною димів І вийди за ворота, хато-ненько! (*Ніна Гнатюк. Прощання з березнем... С. 22*).

ПІДПЕНЬКИ, *мн., бот.* – опеньки.

ПІДПЕНЬОК, *бот.* – опеньок звичайний.

ПІДПОЛОЧ – горизонтальна виїмка в землі. Коли в кручі брали глину чи пісок, то робили підполоч. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*). У *тридцять* третім ніхто дубовин ни робив, лиш так: замотали в яку де верету, викопали яму, підполоч зробили збоку, закопали, *ти й так і буди*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІДРА́СНИК, *реліг.* – підрасник. Такаво карточка, як ця заздорова, а Григир з хрестом, у довгим чорнім підраснику. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІДСЛИВКИ, *мн., бот.* – гриби, що ростуть навесні під сливовими та іншими фруктовими деревами.

ПІДСОКІРУВАТИСЯ, *зневажл.* – запобігати, підбиватися, стелитися, розсипатися перед кимось, улещувати когось. От старий пень – уже підсокирується до дівчини.

ПІДСТИЛІТИ – підстелити.

ПІДТИНДІКУВАТИ, *зневажл.* – підтакувати. А ти мовчи, *ни* підтиндикуй!

ПІДЧИНЯТИ – ремонтувати, лагодити. Данило тоді підчиняв коло кузні косарку. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІДШЕБЕРКАТИ – використати запаси їжі чи кормів для худоби. Підшеберкали пашу, аж замéли.

ПІДШИВКА – підкладка у верхньому одязі.

ПІЗНА – пізня.

ПІКРА́ЛИ, *застар.* – покрали. У Малюти *гет* подушки пікрали були. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІЛКА – 1. Маленькі домоткані килими, якими накривали жердки, скрині, припічки. 2. Фартух. *Гарні* дівці гарно й в пілці.

ПІЛО – пійло для худоби.

ПІРВА́ТИ – порвати.

ПІРИТИСЯ – сердитися. *Чо* ти піришся?

ПІСКОВІ́НА – 1. Кар'єр для видобутку піску. 2. Піщана земля. На пісковині *нічо* *ни* родило.

ПІСЛА́ТИ, *застар.* – послати, відрядити. Тоді багатіші римляни своїм коштом збудували флот та й післали його, під командою консула Лютація, проти карфагенців. (*Світова зірниця. – 1907. – № 13. – С. 8*). Післалам хлопця до *копирації*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПІХА́ТИ – подрібнювати або луцити що-небудь у ступі. *Дітьом* доручили піхати в ступі *тшиницю* на кутю.

(На) **ПІЧІ** – на печі.

ПІШЛІ́СЬМО, *перша особа мн.* – ми пішли.

ПІШЛІ́СЬТИ, *друга особа мн.* – ви пішли.

ПЙОН – лад, ідеальний порядок. У людей *всьо* до пйону, а в *цему* *рейваху* і з цим *бедлом* така щодня *розперація*, *шо* як хоч *ревкай*, а *всьо* або *збраскне*, або *заснітиться*, або *зробиться* *бадеревкою*, і *буди* *бабрубис*.

ПЛАТІ́ЛИСЬМО, *перша особа мн.* – ми платили. Платилисьмо тисячу двісті рублів налога. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПЛАТІ́НА – хустинка.

ПЛА́ТЯ – плаття, сукня.

(По) **ПЛЕ́ЧОХ** – по спині.

ПЛІ́ВАТИ – плавати. Як пустимо з рук корок... на воду, то він не упірне, а буде пливати зверху, бо він легший від води. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 2. – С. 10). Тепер вже римляни смілівійше пливали по морі, але все-таки не могли подужати більшого карфагенського флота. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 13. – С. 7).

ПЛІ́СТИ – пливти.

ПЛИ́ТІ, *нак. спосіб дієсл.* – плеті́. *Ни плити* плитюхи, всі знають, який ти *брихун*.

ПЛИ́ТЮХІ, *мн.* – брехня, нісенітниці. *Чоловічи, ни плиті́* плитюхи.

ПЛЬО́НТАТИ – 1. Плутати, заплутувати. Запльонтати мотузок.
2. Брехати, вигадувати нісенітниці. *Ни пльонтай* дурне, бо від *людей встидно*.

ПЛЯ́Ц – рівне місце, площа. На пляцу гралися діти.

ПЛЯ́ЦОК – маленький пляц.

ПОБА́БЧИТИСЯ – поморщитися, переважно від тривалого перебування у воді. Руки її побабчилися від праня.

ПОБЕ́РÉЖЖА – територія, що сягає кордонів держави. Ославили *мине* на все побережжа.

ПОБИРА́ТИ – стан, коли людина піддається яким-небудь відчуттям, болісно переживає що-небудь тощо. І от ми пригадуєм собі при сповіді всі гріхи наші, та й аж ляк побирає, таке їх багато. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 13. – С. 4). Аж зло побирає... (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОБИРА́ТИСЯ – жебрати, старцювати. Люди бачили, як він побирався на вокзалі.

ПОВЕ́ЗТИ – повезті.

ПОВІ́НИН – повинен.

ПОВИРНУ́ТИСЯ – повернутися.

ПОВИШВАГÁТИ – див. Вишвагати.

ПОВІ́Й, *бот.* – дереза. Піди на *окіп*, нарви повію *гусьом*.

ПОВІ́ШАТИ – повісити. Росчинити настіж широкі двері, повішати на бельку гойдалку. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 194*).

ПОВОРОТКА – місце на центральній дорозі, де повертають на другорядні. Шендерівська поворотка.

ПОДА́ТИСЯ – ослабнути, змарніти, схуднути, охлянути. За рік дід дуже подався.

ПОДВІ́РА – подвір'я. Там Ніно бавиться з хлопцями на широкому, зарослому травною подвірі... (*Леонід Мосендз. Засів... С. 177*).

ПОДІВА́ТИСЯ – розміщуватися, розташовуватися. Хата мала, *ни-ма* де всім подіватися.

ПОДОБЕ́НЬ – красень. Вдягни і пень, то буде на щось подобень.

ПОДОБЕ́НЬ-НА́ДОЛОБЕ́НЬ, *застар.* – непутящий хлопець чи дівчина, які через особисту погану славу чи погану славу свого роду (*фамілії*) не можуть знайти собі пару для одруження в рідному селі чи місті, тому змушені шукати пару там, де про них не знають. Старі люди розказували, що дівчину з хорошої, роботящої сім'ї “з села не випустять” – її обов'язково засватають місцеві парубки (те саме стосується і хлопців). Непутящих, ледачих (як тепер кажуть, – з поганою репутацією) старости від безвиході садили на воза і возили по навколишніх селах, доки не знаходили того, хто погодиться з ними одружитися. Чи не від *цеї* ситуації з'явився вислів “Яке їхало – таке й здибало”? (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ПОДО́ЛОК – нижній край спідниці, сукні тощо. Мою колиску лозяно-руду Тримає на вервечках сивий сволок. А мама боса ходить по саду і яблука збирає у подолок. (*Ніна Гнатюк. Дякую долі... С. 30*). І здається мені – то не сонце, а мати Вже стоїть із подолком грушок на межі. (*Там само. – С. 25*).

ПО́ДРА, *мн., архіт.* – горище в сараї, де ночують кури та інша домашня не водоплавна птиця. Тхір заліз на подра, де сиділи кури і *пантарки*.

ПОДРУХОТÁТИ – поламати, понівечити щось, розбити вщент. Ну і майстри – подрухотали все у хаті, *типер* ходи за ними.

ПОДУЩІ́НА – подушка, переважно невелика. Сину, поклади-но подушину на стільця! (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОДЮРА́ВИТИ – подірвати.

ПОЖА́ЛУВАТИ – пошкодувати. Пожалував яблука дитині.

ПОЖА́РИКИ, *мн., бот.* – космея. Див. також Зінія.

ПОЖЕНЕ́ – зекономить, виграє на чомусь. Недоплатив робочим, думає, що пожене тим...

ПО-ЖИДІВСЬКИ – незграбно. *Шо* ти сапаєш якомсь по-жидівськи – задом наперед?

ПОЖИЧА́ТИ, *застар.* – позичати. Банк цей... буде позичати їм [селянам – Д. К.] гроші на покупку землі, живого й мертвого інвентаря, на будівля і т. *инше.* (*Світова зірниця.* – 1907. – № 1. – С. 11).

ПОЇ́ХАЛИСЬМО, *перша особа мн., застар.* – ми поїхали.

ПОКА́ЖУ, *перша особа одн.* – покаж́у.

ПОКЛАДНІ́Й – те, що тримають, зберігають про запас. Чоловік кожний, який має покладний гріш, старається оддати його в добрі руки. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 7. – С. 6). Де який був гріш покладний, де *трафиться* заробити яку копійку, все то йде на “переднівок” [на прожиток – Д. К.]. (*Світова зірниця.* – 1912. – № 26. – С. 8).

ПОКЛА́СТИ, *застар.* – 1. Призначити, поставити когось виконувати якісь обов’язки. *Мине* на літо покладали в колгоспному ларку продавати *огирки, помидори, кавуни* (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Побудувати. Школа була там, де Барановський поклав хату. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОКУ́ШАТИ – покуштувати їжу. Див. ще Кушати.

ПОЛА́ГОДИТИСЯ – поранитися, покалічитися. Добре полагодився *вчера* – на повному ході з *лісопета* впав.

ПОЛА́КОМИТИСЯ – спокуситися на щось, зробити щось не завжди гарне і правильне. Він полакомився книжкою і щоб не віддавати її – сказав, ніби загубив.

ПОЛАПА́ТИ – половити. Див. Лапа́ти.

ПО́ЛИ – поле.

ПОЛІ́ВАНІЙ – покритий поливою гончарний виріб, полив’яний. Поливаний гладущик.

ПОЛИТІ́ТИ – полетіти.

ПОЛОКА́ТИ, *застар.* – полоскати (наприклад, білизну).

ПОЛО́МАНІЙ – поламаний.

ПОЛО́МИТЬСЯ – поламається.

ПОЛÓНИК – ополоник, черпак.

ПОЛÓНКА – ополонка.

ПОЛУ́ДНАТИ – обідати.

ПОЛУ́ДНЕ – обідня пора, полудень. Прийшло полудне; люде полягали спочивати, а кілька дівчат побігло до річки, купатись. (*Світова зірниця*. – 1912. – № 24. – С. 10).

ПОЛУ́ДНІШНИЙ – той, що стосується середини дня. Полуднішне молоко.

ПОМА́ЛО – 1. Помалу, повільно. Там поїзд помало їде. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Обережно. Помало, бо *ше* щось *пириверниш!* (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОМА́МЛЯТИ – див. Мамляти.

ПОМИДÓРИ, *мн., бот.* – помідори.

ПОМІ́ЖИ – поміж. *Посідайимо* на ті пультмани *помижи* колоди, *сніг мите*, а ми *їдимо* виміняти дещо, бо вдома діти голодні. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОМІШÁТИСЯ – збожеволіти.

ПÓМНЕ, *третья особа одн.* – пам'ятає.

ПОМНЯЦКÁТИ – див. Мняцкати.

ПОПІ́ДКИДА́ТИ – див. Підкидати.

ПОПЛІ́СТИ – попливти.

ПОПÓВА НУ́ДА, *бот.* – бересклет.

ПОПÓВИ, *давальн. відм.* – попові. Дали попови облупленого лиса, а сказали, *шо* зайця. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОПРАЗÉН – другий день празника. *Ти й* тоді корови в нас *ни* вкрали, а вкрали свиню. На *попразен*. *Тако, ниньки* наш празник, а завтра *попразен*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОПРАЗÉНТ – див. Попразен.

ПОПРА́ТАНО – прибрано в хаті.

ПОПРА́ТУВАТИ – прибирати, наводити порядок у хаті.

ПОПРАТУ́ХА – жінка чи дівчина, в якої завжди чисто й охайно, яка любить прибирати. Моя дочка така *попратуха!*

ПОПУ́ХКУВАТИ – жити в розкошах, ні в чому не маючи нестатку. Чоловік добрі гроші *бире*, вона за ним лиш *попухкує*.

ПОРА́ДОК – порядок.

ПОРАЗІ́ТИСЯ – див. Впаразитися.

ПОРЕ́НЧА, *пол. poręcza* – бильця ліжка.

ПОРОХІ́, *мн.* – пилюка, курява.

ПОРО́ХНЯВКА, *бот.* – див. Порхавка.

ПО́РХАВКА, *бот.* – старий гриб-дощовик.

ПОСІДА́ЙМО, *перша особа мн.* – посідаємо.

ПОСКРІ́ПУВАТИ, *перен.* – про життя старої, нездорової людини.

Дід пройшов *войну*, був покалічений під Яссами, *али* про смерть *ни* думав – поскрипував помаленько коло хати.

ПОСЛУ́ХАТИ – відгукуватися, допомагати комусь на його прохання. Совісний чоловік Йосип, всякого послухає: одному город виоре, другому сіно з левади привизе.

ПОСМІ́ШКУВАТИСЯ – насміхатися, підсміюватися над кимось.

ПОСТА́ВИТИ – покласти. Поставити олівець. Поставити папір.

ПОСТОЛА́Ч – 1. Чоловік із великими (“злодійськими”) ногами, взутими в абищо. 2. Бідняк, голота.

ПОСТОРО́ННІЙ – сторонній.

ПОСТУПІ́ТИСЯ – ступити, рушити з місця. Заплакав Микола й насилу поступився з місця. (*Світова зірниця. – 1907. – № 16. – С. 5*). Від такої неприємної новини мене вдарила млість, і я не могла ні кроку поступитися з місця. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПОТАЛАБУВА́ТИ – див. Талабувати.

ПОТАХА́ТИ – див. Потахнути.

ПОТА́ХНУТИ – зменшитися в об’ємі, “присісти”. Може потахнути тісто або каша – все, що піднімалося, росло, а потому стало по мірі своїй. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). З відлигою почав потахати сніг.

ПОХАТУ́РНИК – любитель частих походів у гості до сусідів, друзів, знайомих, тобто “по хатах”.

ПОХІПНІ́Й – предмет чи річ, що завжди під рукою; не нові, але зручні і потрібні всім – щось з одягу, посуду, інструментів тощо. Це *дужи* похіпний ніж, *биз него* – як *биз* рук.

ПО-ХЛОПЧА́ЧОМУ – по-хлоп’ячому.

ПОЦЮ́ЛЮВА́ТИСЯ – поцілуватися.

ПОЧІСТЬ, *нак. спосіб дієсл.* – почисти. Почисть *картофель!*

ПОЧПІТИСЯ – повіситися. Після сварки з жінкою чоловік пішов у хлів і почпівся на бантині.

ПОЧОТНИЙ – шанований. *Фершал* у нас дуже почотний чоловік.

ПОШАНІВОК – пошана. Цей костюм у *мени* в пошанівку – тільки про вихід.

ПОШИВАЛЬНИК – майстер, який покриває (пошиває) соломою яку-небудь будівлю.

ПОШИВАТИ – крити солом'яними снопами дах. Пошивали вітри нам хату, Тихо явір шумів високий... І на стріху руду, горбату, Черногузами сіли роки. (*Ніна Гнатюк. Пелюстка грому... С. 15*). Пошивати хату почали із *затиля*.

ПОШИВКА – наволочка на подушку.

ПОШМАЛІТИ – див. Шмалити.

ПОШМОРГА – сторчака, вниз головою. Зашпортався і *политів* пошморга.

ПОШНЯПИТИ – перейняти в когось слово, фразу, жест, манеру тощо і часто без потреби їх повторювати. Діти пошняпили дядьків жест і *дрочилися* з ним.

ПОШУР, *архіт.* – прибудоване або окреме приміщення для зберігання дров, вугілля, знарядь праці тощо.

ПРАВЕНТИ ПРАВІТИ – розводити теревені.

ПРАДИВО – прядиво.

ПРАДУХА, *архіт.* – отвір у стелі льоху, віддушина в кагаті, через які надходить повітря.

ПРАЛО – місце на річці (як правило, з великим камінням або спеціально збудованим дерев'яним помостом), де прали білизну. Під гранітними брилами на Оксаниному пралі хлопці руками ловили рибу.

ПРАМО – 1. Прямо. Іди прямо і нікуди *ни звиртай*. 2. Просто. Спали солдати у лісі, на *снігови* прямо. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). Прямо такий голод був, *шо півсилá* вимирло. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПРЕВЕЛІКО – дуже сильно. За *савецької* власті налоги були страшні; мучили, превелико мучили людей. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПРИБАНДЮРИТИСЯ – уявитися, надуматися. Прибандюрилося щось їму, вже надувся і *ни говори*.

ПРИБЕ́МБАТИ – приплентатися. Прибембала додому опівночі.

ПРИБИВА́ТИ – припинати домашніх тварин на пасовиську за допомогою металевого чи дерев'яного кілка і ланцюга або налигача. Прибий на леваді *тиля*, хай пасеться.

ПРИВАЛІ́ТИ – сильно вдарити. Петро так привалив їму, *шо ти пер ни скоро прийде*. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

ПРИВЕ́ЗТИ – привезті. “Привезли хліб...” Як тут багато музики! “Привезли хліб...” Послухайте. А втім Ви мусите, ну звісно ж, чути мусите Мелодію в сполученні оцім. (Михайло Каменюк. *Брати по вогню... С. 22*).

ПРИВИЗУ́, *перша особа одн.* – привезу.

ПРИВІ́К – звук.

ПРИВІ́ЧКА – звичка.

ПРІ́ГАРИ, *мн.* – запах будь-чого пригорілого. На кухні *смирділо* пригарами.

ПРИГНІ́ПИТИ – зморити, ослабити, замучити. Города пригніпили. Після виходу на пенсію пригніпили болячки.

ПРИДИБА́ХА – пияк, бродяга. Цей Йосип, придибаха, випити *люби*.

ПРИЗНА́КА – знак, слід. *Роби шось*, *роби* – і признаки *ни* видно.

ПРИЇ́ЖЖА́ЮТ, *третья особа мн.* – приїжджають.

ПРИЙДУ́Т, *третья особа мн.* – прийдуть.

ПРИЙМІ́ТИ – прийняти. Ледве впросила директора приймати Маруську на навчання. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПРИЙСЬТІ́, *застар.* – прийти. (Харитина Котенко, с. Вила-Ярузькі).

ПРИКО́СЬКАТИ – вгамувати, приручити. Лиш вона могла прикоськати їго і п'яного, і *твирезого*.

ПРИКРІ́НА – прикрість, скрута. Прийшла прикрина – копійки *ни-ма*, *ти й у кого позичиш?* (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПРИМАТКОБО́ЖИТИ – принадити. Приматкобожили тих білочок горіхами, то навіть з рук *бирут* гостинці.

ПРИМЕРКА́ТИСЯ – смеркатися. Колись люди навіть світла *ни* світили, так рано спати лягали, а зараз в *десіть* часов *ше* лиш примеркається. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПРИМО́ВА – примовляння, замовляння від хвороби чи переляку. Дитину водили до примови виливати переляк.

ПРИНЕ́СТИ – принести́. *Нима* кому води бабі принести.

ПРИНИСІ́, *нак. спосіб дієсл.* – принеси.

ПРИОПА́СТИ – занепасти, стати слабшим. *Хочень* греки вже були приопали і не мали ні своєї держави, ні війська, але проте своєю наукою над усіма народами вони тоді верх тримали. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 3. – С. 7).

ПРИПИЗДУ́ЛОВАТИЙ, *вульг.* – ненормальний. Він *якись* припиздуловатий.

ПРИПИНДА́ – фартух. *Чирешні* дядько рвав *ни* у відро, а в зав'язану на поясі припинду.

ПРИПРА́ТАНИЙ – схований.

ПРИСКА́КУВАТИ – прискіпуватися, чіплятися до когось. Бригадир так уже *допинав*, так прискакував до людей – навіть вогонь у печі заливав, *шоб скоріши* у поли йшли. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПРИСКРОМІ́ТИСЯ – послабшати, поменшати. Під вечір головний біль трохи прискромився. (*Лариса Крохмалюк, с. Шендерівка*). До вечора вітер трохи прискромив (підсушив) болото. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ПРИСПОСО́БИТИ – пристосувати.

ПРИСПОСО́БИТИСЯ – пристосуватися.

ПРИСТАРА́ТИ – придбати, дістати, заробити. Пристарала лисичка рибки, сіла та й їсть. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПРИСТУПІ́ТИ – підійти, підступитися. Сам почав пишно жити, гуляти і напиватись; тоді було страшно до нього приступити. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 3. – С. 6).

ПРИСЯЙБО́ – їй-богу, присягатися Богом; похідне від їй-бо Присяйбо. Присяйбо! Хрест святий! Не брешу! Хай мене на цім місці, як брешу! (*Леонід Мосендз. Засів... С. 189*).

ПРИТУЛО́ВИСЬКО – притулок. *Найти* притуловисько.

ПРИТЬМА́ТИ – див. Втьмати.

ПРІ́ХАПЦЕМ – див. Прихапци.

ПРІ́ХАПЦИ – робити щось, відриваючись від основної роботи,

несистематично, уривками, часом поспіхом, нашвидку руку. Пасіка *ни люби*, коли нею займаються прихапци. (*Хома Різуник, с. Вила-Ярузькі*).

ПРИХО́ДЮ, *перша особа одн.* – приходжу.

ПРИЦУ́ЦКАТИ – принадити. Прицуцкати котів.

ПРИЧЕ́ПА, *архит.* – невелика прибудова до хати, хліва чи якогось іншого приміщення для зберігання вугілля, дров і т. п.

(Бути в) **ПРИЧІ́НІ** – бути причиною, винуватцем чогось. *Забири від наших воріт вугля, щоб ми ни були в причині, якщо злодії розтягнут.* (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПРИШПАНДЬО́РИТИ – прибити. До стіни пришпандьорили мисник.

ПРОБИРА́ТИ В ХА́ТІ – прибирати в хаті. Іринко, пробери в хаті, а ти, Андрію, пробери на своєму столі і на ліжку! (*Лариса Савельєва, с. Шендерівка*).

ПРОВА́ДИТИ – 1. Вести когось, супроводжувати. Провадят *тибе* з базару до хати, а там уже банда *чикайи*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Нести чи везти покійника на цвинтар. Миколу провадили *биз* музик.

ПРОВИТА́ТИ – висварити, вичитати. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ПРОГЛІ́ПАТИ – прожити якийсь час. Якби *ни* син-алкоголік, то Марія проглипала б ще який день, а так *загризлася* і *мусіла* вмерти.

ПРОГЛОТІ́ТИСЯ – зменшитися (стосується натовпу, людей у черзі). Підвечір люди трохи проглотилися.

ПРОГУ́ЛИЛОСЯ НЕ́БО – прояснилося небо.

ПРОГЛÉНДЗАТИ – див. Глендзати.

ПРОЖИ́ЄМ, *перша особа мн.* – споживемо. Виміняю вузлик якого де пшона, прожием *їго* за кілька день, *ти й* знов *биру шось* краще з одежі і їду міняти на продукти. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ПРОКА́ЗУВАТИ – розказувати, переказувати, казати. Проказують, *шо* монах Григiр Крохмалюк ткає на *варстаті*, а на вікні скрипочка грає. Він тоді прийшов з Афона і жив трохи в батьківській хаті в *Шиндирівці*, потому знов поїхав у монастир на Афон-гору і *більши* в *силó* *ни* вирнувся. (*Марія Євстафіївна Крохмалюк, с. Шендерівка, запис від 27.05.2007 р.*).

ПРОКАНДІБИТИ – прожити певний час чи все життя безладно, абияк. Нам аби якось зиму прокандибити, а *висною легши б́уди*. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПРОКЛЕПТА́ТИ ГО́ЛОВУ – заморочити голову якимось проханням чи проблемою. Пообіцяв *дітьом* подарунки, то вони голову *міні* проклептали, доки *ни* купив.

ПРО МЭНЕ – вставна конструкція, яка означає “мені байдуже”, “гаразд”. [Роби] як собі хочеш, про мене... (Світова зірниця. – 1907. – № 5. – С. 5). Про мене, хай що *хочут*, то *роблят*.

ПРОПАЛІ́ТИ – протопити. Врубай дров, треба пропалити в хаті.

ПРОПІ́Й – момент весілля, коли весільна процесія йде від одного з наречених до другого.

ПРО́СЮ, *перша особа одн.* – прошу. Просю помістити в “Світові зірниці” мою думку про наш проскурівський район... (Світова зірниця. – 1912. – № 29. – С. 9).

ПРОТИНА́ТИСЯ – починати проквашуватися (стосується огірків і помідорів). У бочці почали протинатися *помидори*.

ПРОТЯ́ЛИСЯ – ледь-ледь проквасилися (помідори чи огірки). *Покушай*, як гарно протялися *огирки*.

ПРОФІ́РІЙ, *застар.* – Порфирій.

ПРУ́ТЯ, *мн.* – пруття. Наріж прутя на мітлу.

ПСЯРКІ́, *мн., бот.* – гриби-гнойовики.

ПТА́ШИТИ – тривалий час нагромаджувати матеріальні цінності, майно, гроші в надмірній кількості. Стільки напташив *гро́ший*, що і *дітьом*, і внукам лишиться.

ПУ́ЖАЛНО – руків’я батога.

ПУЖА́ТИ – лякати, проганяти. Треба пужати шпаків, бо *ззі́дят* усі *чирешні*. Див. також Напужати.

ПУ́ПЕЦЬ, *анат.* – пуп. Колись пупиц закопували на городі.

ПУ́ПИЦ – див. Пупець.

ПУ́РИС – людина, що посідає високе становище в суспільстві чи колективі. Він думає, *шо* він *ни* знати який пурис.

ПУ́СТИТИСЯ – 1. Початися. Пустився дощ. 2. Іти, бігти, рушати. Пустився доганяти. (Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка).

Пустився додому, *ти й ніч*, сліди позамітало – *ни* знає, куди йти. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПУСТОПАШ – 1. Випасання худоби без пастуха, самопасом. 2. *Перен.* Бездоглядні діти. Що з цих *дітей* виросте, як вони цілими днями пустопаш *ходять*? (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПУСТЮ, *перша особа одн.* – пущу.

ПУТАТИСЯ, *зневажл.* – 1. Вештатися, нипати, волоцюжити. Путатися по світу. 2. Зв'язатися з людьми ганебної поведінки. Ти довго *будеш* путатися з *тою* шатією? 3. Бути неперебірливим у статевих стосунках, позашлюбні стосунки загалом. Доки Петро був на *зárобітках*, жінка путалася з сусідом.

ПУТЯЩІШИЙ – більш путній, ніж хтось інший. А вже як *савеука* власть *добри* встановилася, то в райісполком путящіших *поклали*, грамотніших, а Круця *здули*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ПУТЯЩІЩИЙ – див. Путящіший.

ПУШКА – 1. Кінчик пальця руки, пучка. 2 Дуже мало, дрібка чого-небудь. У *него* пушка духу. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка). Накришила *бурачина*, кинула пушку муки, зварила *бевку*, набрала в горнятко *ти й* пішла в *поли*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). 3. Чутка, плітка. Хтось пустив пушку, що Оля *віддається* за Антона.

ПШИНІЦЯ, *бот.* – пшениця.

ПЮРА, *бот.* – зелені стебла цибулі.

П'ЯДИСЯТЬ – п'ятдесят.

П'ЯТНАДЦІТЬ – п'ятнадцять.

П'ЯТНАДЦЯТКА, *застар.* – стіжок із 15 снопів жита чи пшениці, які складають у полі, щоб трохи вологий хліб підсох.

П'ЯТУШКА – монета чи банкнота номіналом п'ять одиниць. П'ять рублів. П'ять карбованців.

РАБІЙ – рябий.

РА́ДИВО – радіо. ...Село без світла виглядає мертво, бабуся журить: “Радіва нема...” (Михайло Каменюк. *Меч і троянда...* С. 36).

РАДÓК – рядок.

(До) **РАДЎ** – в ряд. Посадити дитину до радú (в ряд з іншими дітьми).

РАЗ ПРИ РА́ЗІ – раз по раз.

(На) **РАЗЎ** – відразу, попервах, спочатку. На разу всі були задоволені децемвірами. (Світова зірниця. – 1907. – № 8. – С. 8). Горло треба полоскати на разу, як лиш починається ангіна.

РА́НЧИ – раніше, швидше. У Гонтовці люди ранчи пішли в колгосп, *ти й* давали їм потрохи дещо, і *ни* б́уло такого голоду. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

РА́НЬЧИ – див. Ранчи.

(До) **РА́НЯ** – до ранку.

(З) **РА́НЯ** – з ранку.

РАСНІЙ – рясний.

РАТУВА́ТИ – рятувати.

РА́ФА – велике прямокутне решето з металевою сіткою (часто на тринозі) для просіювання будівельного піску, вугільного шлаку з метою повторного використання тощо.

РА́ЯТИ – радити, рекомендувати. Раяли їму гарну молодицю, а він *привик* уже сам *капарити ти й ни хочи*. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

РЕ́ВКАТИ – дуже тяжко працювати. Див. також Наревкатися.

РЕВКА́Ч – силач. Василь такий ревкач став – у двері *ни влази*. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

РЕ́ЙВАХ – безладдя, розгардіяш. У хаті такий рейвах, *шо нима* де ступнути.

РЕПІ́ЖИТИ – позначення різкої, сильної дії. Репіжити кулаком. Репіжить дощ. Репіжить оркестр.

РЕ́ПТЮХ – широкий мішок із грубої тканини з кормом для коней, рептух.

РЕШЕТО́ – решето.

(Дві) **РІ́БИ** – дві риби.

РІ́БЛЯЧИЙ, *застар.* – рибний.

РИВОЛЮ́ЦІЯ, *застар.* – революція. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

РІ́ГАТИ – дуже сильно кашляти. Йди до якихось *дохторів* – скільки можна *рігати*?

РИГО́НИТИ – див. Наригонити.

РИДИГА́ТИ – виконувати дуже важку фізичну роботу коло землі, щось важке пересувати чи переносити. Так ридигали цілий день на городі, *шо рук ни чую*.

РИМО́НТ – ремонт.

РІ́НКА – невелика посудина для зберігання рідких, сипучих та інших продуктів, висаджування вазонів тощо. Баба *надоїла повну ринку козячого молока*.

РІ́ЦЬКАТИ – ритися, порпатися, перебирати. *Шо ти рицькаєш, їж уже!*

РІ́ЦЬКАТИСЯ – див. Рицькати.

РІ́МНИЙ – рівний.

РІ́МНО – рівно.

РІ́МНЯ́ТИСЯ – рівнятися. Рівнятися на передовиків.

РІ́ПА – давній бруд на тілі. Живіт був аж чорний від ріпи.

РІ́ПИ́ЦЯ, *бот.* – городній бур'ян, суріпиця звичайна.

РІ́ПЛЯ́Х, *бот.* – реп'ях.

РІ́ЩА – дрібний хмиз.

РО́БИ, *мн.* – грубі рукавиці для роботи.

РО́БИ, *третья особа одн.* – робить.

РОБІ́ЛАСЬ, *друга особа одн.* – ти робила. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

РОБІ́ЛИСЬМО, *перша особа мн.* – ми робили. Тяжко *наробилисьмо* – після *войни колгоспни поли* лопатами копали, коровами орали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

РОБІЛИСЬТИ, друга особа мн. – ви робили. (*Вендичанська волость; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – Т. 7... С. 560*).

РОБЛÉНИЙ – людина, виснажена багаторічною важкою фізичною роботою. Антонім – Не роблénий. Він *дужи* роблénий, здоровля лишив у шахті.

РÓБЛЮ, перша особа одн. – роблю́.

РÓБЛЯТ, третя особа мн. – роблять.

РОДІЛКА – пологовий будинок чи відділення. Роділка в Шендерівці була в центрі села, де *типер* магазин. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

РОЗБАРАХÓЛИТИ – зруйнувати, розтринькати, змарнувати, розікрасти, розукомплектувати (про техніку). Стільки техніки було в колгоспі – *всьо* розбарахолили!

РОЗБАРАХÓЛЮВАТИ – див. Розбарахолити.

РОЗБИРА́ТИ – див. Розібрати.

РОЗВІДНІ́К – чоловік, який розірвав шлюб із жінкою.

РОЗВІДНІ́ЦЯ – жінка, яка розірвала шлюб із чоловіком.

РОЗДЕБÉНДИ – з'ясування, розвідування ситуації. Повинні вже бути гриби, треба йти в ліс на роздебенди. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

РОЗДОБÉНДИ – вміння добувати, діставати, випрошувати щось у когось “на дурняк” завдяки специфічним рисам характеру. Пішов по селу на роздобенди, та й уже є чим пообідати. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

РОЗДРУ́ХАТИ – 1. Див. Роздрухуватися. 2. *Перен.* Розізнити. Цигани водили колись селом дресированого ведмедя. І один борівський дід попросив їх трохи роздрухати свого ледачого пса Бровка. Зачинили пса і ведмедя в сінях, то Бровка з переляку аж по стінах дерся – всі сіни золотом *общикатури*в. Медвідь трохи перестарався: *замість* роздрухати озлобив пса проти хазяїна. Після того дід боявся до Бровка навіть підійти – миску з їдою мусив палкою підсувати. Отак ледачого пса роздрухали. (*Записано у 2008 р. від Олександра Дембіцького, с. Борівка*).

РОЗДРЎХУВАТИСЯ – прокидатися, пробуджуватися, розбуркуватися після сну.

РОЗІБРА́ТИ – поводитися грубо, зарозуміло, безцеремонно, зухвало, з викликом. *Шось він дужи собі розібрав.*

РОЗКВА́СИТИ ВА́РГИ – надути губи. Ну чого ти вже варги розквасила? (*С. Озаринці; <http://www.ozarinci.narod.ru/lirika.htm>*).

РОЗКИРЕ́ЇТИ – створити безлад у домі, порозкладати речі без будь-якого порядку (наприклад, під час ремонту). Так розкиреїли в хаті, що від людей *встидно*.

РОЗКИРЕ́НИТИ – див. Розкиреїти.

РОЗКИРІ́НИТИ – див. Розкиреїти.

РОЗМЕ́РВИТИ – розкидати, витолочити, перетворити на *мерву*. Див. також Мерва.

РОЗМЕРЗІ́ТИСЯ – зіпсуватися, розбеститися від надмірної уваги. Корова *дужи* розмерзилася до їди – сіна *ни хочи, чикає* зелені.

РОЗПАСЮВА́ТИСЯ – дужерозсердитися. Див. також Пасія, Пасіювати.

РОЗПА́СТИСЯ – розповніти. Іванов, голова колгоспу, ото розпасся, зробився такий *теребухатий, гладючий*.

РОЗПЕРА́ЦІЯ – дуже нагальна, термінова робота. Така щодня розперація, *шо нима* коли вгору глянути.

РОЗСТАРА́ТИ – придбати, дістати, заробити. Я десь розстараю гроший ти ї тобі вишлю. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

РОЗТЕ́ЛЬБАТИСЯ – розтовстіти. Розтельбалася та Манька, *хóди*, як качка.

РОЗУМНІ́ЩИЙ – розумніший. Будь розумніщий, *ни* сварися.

РОЗФІ́ТЬКАТИ – див. Фітькати.

РОЗХРІ́СТАНІЙ – розхристаний.

РОЗ'ЯЗ́АТИ – розв'язати.

РО́КОМ, *ор. відм.* – одним роком, на один рік. Левко був роком молодчий від Максима. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

РОМ'Я́НОК, *бот.* – ромашка аптечна. Чай з ром'янку.

РОНДЕ́ЛИК – невелика глибока каструлька, *пательня* чи кухоль з довгою ручкою, якими набирають воду з відра або використовують для приготування засмажки.

РОНДЕ́ЛЬОК – див. Ронделик.

РОСА́ДА, бот. – розсада.

РОСІ́ПАТИ – розсіпати.

РОСІ́ПАТИСЯ – розсіпатися. З перевернутого відра росіпалися картофлі.

РОСІ́Т ДОЩ – стан погоди, коли йде маленький дощ, мжичка.

РОСКА́ЛЬ – лопата штикова. (С. Озаринці; <http://www.ozarinci.narod.ru/lirika.htm>).

РУБА́ЙИШ – рубаєш.

РУГА́ТИСЯ – матюкатися. *Чо ти ругаєшся при дітьох?*

РУЖО́ – мисливська рушниця. *Тато бирут ружо ти й ідут на засідку на зайиця до панських стиртів.* (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

РУМІ́ГАТИ – ремигати.

РУМІ́Н, застар. – румун.

РУМ'Я́НОК, бот. – див. Ром'янок.

РУ́НДЯ – старий, забруднений одяг, дрантя. Рундя зробив з одежі. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

РУНТА́ТИ – зрушувати щось з місця, переміщувати. *Ни рунтай їго, бо поломитьсья.*

(Дві) **РУЦІ́** – дві руки. *Ни підганяй мене, в мени всього дві руці.*

РУ́ЧИЙ – беручкий, роботящий. Андрійко – ручий хлопиц. (Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка).

РУ́ЧИЧКИ – ручечки.

РУ́ШАТИ – чіпати. *Не руш колиску синову, заграво, Не спопеляй пшеничну борозну.* (Ніна Гнатюк. *Час колосіння... С. 30*). *Ни руш їго, на себи подивись!* (Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка).

РУ́ШТИ, мн. – литі чавунні прутки, з яких у грубі викладають дно, на котрому горять дрова чи вугілля; крізь щілини між руштами у грубу надходить кисень і сиплеться в піддувало попіл.

САВЕ́ТА, *застар.* – Єлизавета.

САВЕ́ЦКИЙ, *застар.* – радянський. Це було на савецкий Новий рік. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

САК, *риб.* – рибальська сітка у формі конічного мішка; широкий її кінець натягнуто на обруч, який навхрест прикріплено до дуги з ліщини або лози. У саку стріпнулася плітка.

САЛАФА́Н, *перекруч.* – целофан.

САЛДА́ТИ, *застар.* – солдати. Потім ті салдати, вернувшись додому до свого хазяйства, і самі стають краще коло землі робити та ще й других в селі навчають. (*Світова зірниця. – 1907. – № 13. – С. 7*).

СА́ЛО СЕРЕДКО́ВЕ – здір. Натопили каструлю середкового сала.

(У) **СА́МІ** – у самій. Купив квартиру у са́мі столиці.

СА́НДЯ, *змени.-пестл.* – Олександра. Голод був тоді *виликий*, *Мотра* трохи посапайи *ти й кажи*: “Тяжка зимня (земля – Д. К.), Сандю”. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СА́НКА – один із полозів саней. На трампліні в моїх саней тріснула санка.

САПА́ЙИ – сапає.

САПА́ЛИСЬМО – ми сапали.

СА́ПАЛЬНИ́ЦЯ – жінка, яка сапає.

СА́ПИСЬКО – держак сапи. Іди *звіцци*, *ни* варнякай, бо я можу і саписьком *угріти*.

САПО́ЖНИК – майстер з пошиття і ремонту взуття.

СВЕРБ́ЙВУС, *бот.* – див. Свербиус.

СВЕРБ́ЙУС, *бот.* – шипшина. Цвіте свербиус на межі Рожево й біло. Ніколи серце ще мені Так не боліло. (*Ніна Гнатюк. Дякую долі... С. 68*).

СВ́ЙНЬОМ – свиням.

СВИ́НЮХ́І, *мн.* – їжа для свиней, казани з такою їжею.

СВ́Й – див. Свої.

СВ́ІТА, *род. відм.* – світу. Така *шувирня* – світа білого *ни* видно. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СВІТИ, *третя особа одн.* – світить. Зимою сонце світи, *али ни* гріє.

СВІТОВИ, *давальн. відм.* – світу. Христос воскрес! Свою науку, Яку він світови лишив І за яку приняв Він муку, Він Воскресенням затвердив! (*Світова зірниця.* – 1907. – № 16. – С. 2).

СВІТЛА́, *мн.* – штучні джерела освітлення (кількістю більше від одного). Нащо ти скрізь світла́ повключав? (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СВÓГО – свогó. Може, я справді чогось дочекаюсь, може, допишуся чи дочитаюсь, може, домучуся, може, доп'юся, може, до берега свóго приб'юся... (*Михайло Каменюк. Меч і троянда... С. 10*).

СВÓЇ – своєї.

СВОЇ́, *мн.* – люди, пов'язані родинними або дружніми стосунками, родичі. Заходьте частіше, ми ж свої́.

СВОЇ́ТИСЯ – родичатися.

СЕ, *застар.* – це. Се ще, *видей*, зразу після риволуції було. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Та що се таке! (*Світова зірниця.* – 1907. – № 6. – С. 6).

(На) **СÉБИ** – на себе. *Ни* наговоруй на себи.

СЕВÓ, *застар.* – це.

СЕВОГÓ – цього. Ти севого Василя, *шо* коло моста *жиє*, знаєш? (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СÉГО, *застар.* – цього. Це сего Гринчишина мама. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СЕГÓРІЧНИЙ, *застар.* – цьогорічний. Здається, що сегорічний бюджет буде затверджений з невеликими пере́мінами. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 14. – С. 10).

СÉЇ, *застар.* – цієї. Ті гроші були такі, як половинка сеї *бомажки*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СЕЙ, *застар.* – цей. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СЕЙÓ, *застар.* – цей. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СÉМИЙ, *застар.* – сьомий. А в *Запа́дну* їздилисьмо вже в сорок семім році. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СІВИЙ – сірий (про масть тварин).

СИВУЛЬКІ́, *мн., бот.* – різновид грибів, сироїжки.

СИГО́РИШНИЙ, *застар.* – цьогорічний. Сигорішний урожай гірший, як *торішний*.

СИДІ́Т, *третя особа одн.* – сидить.

СИДІ́ТИ – мешкати. Дід і баба сиділи в *старі* хаті, а для молодії сім'ї *зіпняли* нову.

СИДЮ́, *перша особа одн.* – сиджу.

СИДЮ́ХИ, *мн.* – базарні торговки. Сидюхи й покупці розлітаються в паніці на всі боки, перекинувши столики, потоптавши зеленину й наштовхуючись на рундуки. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 201*).

СИДЯ́Т, *третя особа мн.* – сидять.

СІ́КАТИ – брызкати. Цих *дітій* треба бити, щоб аж кров сикала.

СІ́КИ, *мн.* – сеча.

(Дві) **СИЛІ́** – два селá.

СИЛО́ – село. Мій тато чоботи шив, як дзвін – на *всьо силó майстир* був. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СІ́ЛЯНКА – шнурок із нанизаними на нього рибою, грибами, різними фруктами тощо. Силянку з рибою хлопці *несли* селом, як орден.

СИЛЯ́ТИ – нанизувати щось на шнурок для сушіння на сонці, просовувати (засилювати) нитку в голку тощо. Нудна це робота – силяти на нитку ціле відро різаних яблук. *Бабка* часто просила внука силяти у голку нитку.

СІ́НА – синя.

СІ́НИЙ – синій.

СИРБІ́, *топонім, застар.* – село Сербії (стара назва села Гонтівка) Чернівецького району Вінницької області.

СІ́РВАТКА, *кулін.* – сироватка.

СИРВІ́Й – сирий.

СИСЕ́, *застар.* – це. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СИСІ́, *мн., застар.* – ці. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СИСТРА́ – сестра.

СИСЮ́, *род. відм., застар.* – цю. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СИСЯ́, *застар.* – ця. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СИХО́, *застар.* – цих, ось цих. Нарви *міні сихо* яблук. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СІ, *застар.* – ці.

СІВÓ, *застар.* – ці, цій. Ішли дівчата сіво, *шо коло рівчака жиют.* (Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка). Туто, в сіво хаті, кае, людей лапáли в триціть третім. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

СІДАЙТИ – сідайте.

СІДАЮТ, *третья особа мн.* – сідають.

СІЛИСЬМО, *перша особа мн.* – ми сіли. Під лісом сілисьмо обідати. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

СІЛРÁДА, *застар.* – сільрада.

СІМНАЦІТЬ – сімнадцять.

СІМÓН – Семен.

СІРÓЖА – Сергій.

СІЧЕНІ, *мн., бот.* – айстри (Василь Черняк, с. Біляни).

СКАКІЦЬ – стрибок, стриб.

СКА́ЛЯ, *мн.* – великі скелі. *Перен.* Свині вигодував – як скаля.

СКА́ПАТИСЯ – вичерпатися, закінчитися, звестися нанівець. Скапалися мої кореспонденти: *на разú* було дванадцять чи тринадцять, а *типєр* одна Оля пише. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

СКІ́ЛЬКА – кілька, декілька. Дамо вже, *тамо*, по скілька рублів, *ти й* обходчик той, буцім, *ни бачи*, *шо ми їдимо зверху* на вагоні, вже *ни* зганяє. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Де засновується товариство не для одного села, а на скілька, то там більше пригодно “судосберегательное товарищество”. (Світова зірниця. – 1907. – № 8. – С. 6).

СКЛА́ДЧИНА – другий день весілля (у понеділок). У Білянах мода – починати складчину в дванадцять ночі. (Василь Черняк, с. Біляни; *запис 2014 року*).

СКЛА́ЖЕНИЙ – складений. Дід *Матей* до смерті тримав ті катерини склажені в книжці, *ни вірив*, *шо ся власть савецка* надовго. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

СКЛÉЦОК – неповний мішок. *Принéсти* склецок бураків.

СКО́РІШИ – швидше.

СКО́РІЩИ – див. Скоріши.

СКУ́ЛИТИСЯ – див. Кулитися. Брат уже спав, скулившись під шинелиною. (Леонід Мосендз. *Брат... С. 257*).

СЛАБІЙ – 1. Хворий на будь-яку хворобу. 2. Хворий “на голову”, божевільний. Що це ти виробляєш, ти що, слабий?

СЛА́БИСТЬ – хвороба.

СЛІВКА, *сад.* – дерево і плід сливи. Вже рання паморозь тремтить на кожній сливці і змерзли в яблуках насіннячка малі. (Ніна Гнатюк. *Час колосіння... С. 23*). Знов щось мороз розвішує на сливці, Збирає перша крига промінці... (Михайло Каменюк. *Прямовисний вітер... С. 46*).

СЛИДІ, *топонім* – Сліди, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

СЛОБІ́ДКА, *топонім* – Слобода-Шлишковецька, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

СЛОБО́ДНИЙ, *застар.* – вільний.

СЛОБОДНІ́ЩИЙ, *застар.* – вільніший. Другий піджак був на него трохи слободніщий.

(Дві) **СЛÓВИ** – два слова. (С. Бандишівка; *Труды этнографической статистической экспедиции в Западно-Русский край. – Т. 7... С. 561*).

СЛУП, *буд.* – 1. Кам’яний або дерев’яний стовпчик великої товщини для воріт, на оборі, в хліві. Підгнилі слупи коло воріт новий хазяїн замінив на кам’яні обереди. 2. Дерев’яний стовп у дильованій стіні. Коли розібрали сторічну хату, дубові слупи були живі, аж звеніли.

СЛУ́ХАЙТИ, *нак. спосіб дієсл.* – слухайте.

СМАЖЕ́НІЦЯ, *кулін.* – омлет на молоці.

СМÉРТИ, *род. відм.* – смерті. Від того смерти *ни буди*. (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

СМИРДІ́Т, *третья особа одн.* – смердить.

СМИТА́НА, *кулін.* – сметана.

СМІТЬО́М, *ор. відм.* – сміттям.

СМІТЯ́ – сміття.

(На) **СНІГО́ВИ** – на снігу.

СОЄДИ́НІТИСЯ – з’єднатися.

СО́ЛИ, *кулін., род. відм., застар.* – солі. (Ірина Крохмалюк, *с. Шендерівка*).

СОЛО́ДКЕ МОЛОКО́, *кулін.* – парне молоко.

СОЛО́ДЧЕ – солодше.

СОЛО́ДЧИЙ – солодший.

СО́НЯШНИК – соняшникове насіння. Прочитав у газеті, що *лускати* соняшник *добри* для здоровля.

СОША́ – вимощена каменем дорога. Постановлено наймити окремого інженера для догляду соші... (*Світова зірниця*. – 1912. – № 30. – С. 7). Дорогою, розмерзлою, грузькою, Півдня іти прийдеться до соші. ... Я залишилась жінкою сільською У побуті, в поезії, в душі. (*Ніна Гнатюк. Поки люблю і вірю... С. 44*).

СПАРЦЕ́Т, *бот.* – еспарцет.

СПАСА́ТИ – рятувати.

СПА́СІВКА, *сад.* – груша, плоди якої дозрівають на релігійне свято Преображення Господнього (Спаса) (19 серпня).

СПА́СТІ́СЯ – врятуватися.

СПІ́ШИШ, *друга особа одн.* – спишеш, запишеш. Стільки *пирижили* – на воліві шкурі *ни* спишиш. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СПОЛУ́ДНЯ – час після другої години дня. Сполудня діти пішли купатися.

СПОМИНА́ТИ – згадувати. *Буде́ш* ще *мине* споминати.

СПО́РТИТИ – 1. Зіпсувати, пошкодити якусь річ. Спортив *тиливізор*. 2. Позбавити цнотливості незаміжню дівчину. Спортив дівчину – *типер жинися* на нії.

СПОСУ́ДИТИ – зробити щось неякісно, з браком. Такий дорогий паркет спосудили...

СПОСУ́ДИТИ́СЯ – розжитися, щось придбати. В *него* тяжко чогось спосудитися. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

СПОТРЕБІ́ТИСЯ – ситуація, коли в чомусь може виникнути потреба. Візьми плащ – він *можу* спотребитися: обіцяли дощ.

СПОТРЕБЛЯ́ТИ – використовувати, користатися, споживати. ... Чим даліше який товар од того, хто його спотребляє, тим він стає дорожчий... (*Світова зірниця*. – 1907. – № 17. – С. 7).

СПРАВЛЯ́ТИ – ремонтувати.

СПРАВУВА́ТИ – 1. Період, коли тримається погода, сприятлива для сільськогосподарських робіт. Треба хапати (копати) *картофлі*, поки справує погода. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Спрямувати когось на правильний шлях.

СПРАВУВА́ТИСЯ – сперечатися. То ти *будииш* справуватися зо мною чи роботу робити?

СПРЕДВАВІ́КУ, *присл.* – з давніх-давен, споконвіку.

СПРІ́ЩИТИСЯ – різко вибухнути гнівом. *Чо* ти сприщився, хіба я *ни* правду *ка́жу*?

СПРУЖІ́НА, *застар.* – пружина. (*Андріян Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

СРА́ЛЬНЯ, *вульг.* – безлад, безпорядок, розгардіяш. Бачили б ви, яка у них сральня в хаті.

СРАЧ, *вульг.* – див. Сральня.

СРА́ЧКА, *вульг., мед.* – понос.

СТА́НИ – стане. Що ви *будéти* робити, як *мине ни стани*?

СТАНКУВА́ТИ – дуже багато і напружено працювати, ретельно пильнувати роботи. Микола молотом *ни* махав, *али* багато років сам-один без вихідного і прохідного станкував у *бугалтерії*. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

(У) **СТАРІ́**, *місц. відм.* – у старій. У старі хаті.

СТА́РКА, *кулін.* – плівка на кип'яченому молоці або в посудині з квашеними овочами чи фруктами.

СТАРКО́ВА́ТИЙ – 1. Підстаркувата людина. Дідусь був чоловік старковатий і помаленько шкандибав собі; а онуки його біжать наввипередки один другому. (*Світова зірниця. – 1907. – № 14. – С. 3*). Чоловік він старковатий, *али тепленький*. 2. Ненова річ.

СТИКА́ТИСЯ – поневірятися, бідувати. *Мусіли десіть* років стикатися по квартирах.

СТІ́РКА – ганчірка. (*С. Березівка Чернівецького району; записано 2012 року від Василя Сопруна, с. Біляни*).

СТИРНЯ́ – стерня.

СТІ́РТА – скирта. Тато мій ходив до панських стиртів на засідку на *зайиців*, *ти й* така звіялася *шувирня*, *шо* заблудився. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СТІ́НКА – невеликий лісок на краю села, яру, поля; особливо поширені в Придністров'ї.

СТОЇ́Т, *третья особа одн.* – стоїть.

СТО́РОЖОМ, *ор. відм.* – сторожем.

СТО́РЦА – 1. У стоячому, вертикальному положенні, сторч, стійма; похідне від рос. С торца́. Тичку поставили сторца коло *дерива*. 2. Свідомо йти на конфлікт, чинити комусь усупереч, наперекір. Я вирішив стати сторца і писати скаргу про маніпуляції з квартирною чергою. (*Володимир Котенко, с. Вила-Ярузькі*).

СТОРЦУВА́ТИ – струнчити, викликати когось для звіту, лаяти, повчати, вичитувати за недоліки в роботі. Завтра нарада – знов *будут* сторцувати.

СТОЯ́Т, *третья особа мн.* – стоять.

СТОЯ́ТИ – дієслово, застосовуване щодо предметів, котрі лежать на горизонтальній поверхні. На *бомазі* стоїт ручка. Стоять на столі гроші.

СТРÉНЧИТИ – радити комусь що-небудь, підказувати щось. Я й настреньчу вам одну молдаванку, що сама тче найгарніші килими. (*Леонід Мосендз. Засів... С. 203*).

СТРИКА́ТИ, *мед.* – різко колоти (про простріли у хворих органах). Стрикає у вусі.

СТРІ́ЛКА, *бот.* – порожнисте стебло цибулі, яку вирощують на насіння.

СТРО́ЇТИ – будувати.

СТРО́ЇТИСЯ – будуватися. Пантьо по амністії вийшов з тайги, де вовків лякав, строїться на відшибі... (*Михайло Каменюк. Спасівка... С. 43*).

СТРУ́ПШТИ – струхлявіти. Сухе дерево струпішило і впало від вітру.

СТРУ́ТИТИ – скинути, зіштовхнути.

СТУДО́ЛА, *застар.* – стодола. Там, де ваша хата зараз, колись студола була, така здорова... (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СТУ́ЛО – стілець. Сісти на стуло.

СТУ́ПЕНЬ – мало, невелика відстань, один чи кілька кроків кудись. І так будемо крутитись колесом, поки не вернемося на те саме місце, а вперед не зробимо ні одного ступня. (*Світова зірниця. – 1907. – № 7. – С. 2*). До річки – ступень дороги.

СТУПНУ́ТИ – ступити. Під *деривом* від яблук *нима* де ступнути.

СТЯ́ГА – засіб впливу на того, хто зробив якусь шкоду, вчинив проступок, злочин тощо. *Чо* стільки злодіїв? Бо стяги *нима*. (*Пилип*

Крохмалюк, с. Шендерівка). Чи винні діти, що не маючи дома ні стяги, ні науки, побратались на вулиці з такими ж, як вони, голими, босими й голодними ровесниками, котрі їх навчали, що як не вкрадеш, то не будеш мати? (*Світова зірниця*. – 1907. – № 15. – С. 3).

СУЛЯ́ТИ – грубо штовхати когось. *Чо ти мене суляєш?*

СУНУ́ТИ – грубо штовхнути когось. Так сильно сунув, *шо* я аж упав.

СУ́НУТИСЯ – про незаконне збагачення когось, потік крадених матеріальних благ. Бригадиру можна тримати свині – з току сунеться *пшиниця*, з поля – *бураки*.

СУП'Я́ТИТИСЯ – зупинитися, схаменутися, відмовитися від попередніх намірів. Ви сказали, що не хочете їсти, то я вже й суп'ятилася (припинила насипати). (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

СУШИНЯ́, *кулін*. – сушка, сушені фрукти і ягоди.

СУЯ́ТИТИ – хвилюватися, тривожитися, непокоїтися, нервувати. Сиджу зі зламанною рукою (в гіпсі) та й суятю, бо роботи кругом море, а робити не можу. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

СЦАПІ́РИТИ – див. Зцапірити.

СЦЕ – ссе. *Тиля сце корову*.

СЪВА́ТІЙ – святий.

СЪВА́ТО – свято.

СЪО́ДНЯ, *застар.* – сьогодні. Сьогодні така чутка, завтра *инакша*, післязавтра знов *инакша*. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 10. – С. 1).

СЮ – цю.

СЮДА́ – сюди. *Іди сюда!*

СЮДИВÓ – сюди. Він і в тата *мо́го* коня вкрав: вивів сюдиво, в яр і передав злодіям із *Коньової* (потому на суді вияснилося). (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

СЯ – ця.

СЯВÓ – ця.

Т

ТАБА́КА, *анат., вульг.* – жіночий статевий орган. Ну і бороду завів – зробив з писка табаку. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАКАВÓ – така. Вона вже такаво була, *вличенька...*

ТАКИВÓ – таке. *Дериво* посадили... Такиво – *яблінкі, грушкі, сливкі...* Злодії забирали такиво: *кожухи, подушки, верети...* У голодні роки багато злодіїв розвелося: *корові крали, свині, коні, ти й такиво...* Повибираю дещо з скрині такиво, *котре краще, дорожче, ти й уже їду міняти.* (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАКИМÓ – таким.

ТАКИХÓ – таких. Як уже пани повтікали, то *наразу́* такихо мужиків пхали темних, *ти й* поставили Круця головою райісполкому, бо він трохи *годин* був говорити. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАКІВÓ – такі. Ти *ни* бачив, чи бачив коли *імпріяли*? Якраз *таківо*, як *дві копійочки*, лиш золоті. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАКÓ – 1. Так. А тако, *жисем*, аби день до вечира. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. *Застар.* Вставне слово-паразит, що не має лексичного значення. У *тридцять* третім році люди їли лободу, цвіт *вакації*, мололи жолуді – хто *шо* бачив, тако, то їв. До діда Гната *дужи* багато *чирнівських* людей, тако, привозили пряжу. А вона трохи, тако, дещо мала – хліб, гроші, худобу. (*Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Після *войни* з Фінляндією старші роки демобілізували: тако, перший, другий, *третий...* (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 3. Легко. Ти думав тако було тоді *копійку* заробити? *Нічо* *ни* платили. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАЛАБУВА́ТИ – толочити. *Ни* талабуйте по мокрому городу – зробіте *трійло*.

ТАМÓ – 1. Там, он. Тамо була колись панська економія. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. *Застар.* Вставне слово-паразит без конкретного значення. За *румів* *ни дужи* платили, *али* мусіли робити люди, *ти й*, тамо, по *мищині*, по дві, хто *годин* був вкрасти, приносили додому *зирна*, *ти й* так виживали. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАРАБА́НИТИ – дуже швидко, багато і марно говорити. *Ни тарабань, і биз тебе голова болит!*

ТАРАПА́ТА – морока, неприємності, клопіт. Добру мали тарапату, поки п'яних гостей порозвозили.

ТАРВА́ГАТИ – 1. Базікати. 2. Приготувати несмачну страву, грубо, абияк виконати якусь роботу. Натарвагали тих груздів цілу бочку, а їх хоч би раз хто за цілу зиму *вилкою зьобнув*. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТАЧА́НКА – тракторний причіп. Привіз тачанку соломи.

ТВІРЕ́ЗІЙ – тверезий.

ТВО́ГО – твого́. Тво́го “люблю” я уже не злякаюсь, в залі чекання за скоєне каюсь. (*Михайло Каменюк. Меч і троянда... С. 9*).

ТВО́Ї – твої́.

ТВОРИ́ТИСЯ – виявляти увагу, приязнь, знатися, родичатися, турбуватися. Відколи поїхав – *ни твориться до дітий*.

ТВО́Ю – твою́.

ТВО́Я – твоя́.

(У) ТЕ́БИ – у тебе.

ТЕЛЬБУХА́ТИЙ – товстий, незграбний.

ТЕ́МНИК – 1. Вузька вуличка, яку навіть удень не освітлює сонце через густо зімкнуті крони дерев. На роботу в кузню я ходив *наопрашки – чириз* темник. (*Василь Мельник, с. Вила-Ярузькі*). 2. Джерело, обсажене деревами (наприклад, у с. Гонтівка).

ТЕПЕРО́ – тільки-но. Він теперо прийшов.

ТЕПЛÉНЬКИЙ, ТЕ́ПЛИЙ, *ірон.* – багатий, заможний, при грошах. Щоб хлопець високий, а з ним і висока зарплата, Щоб зранку до вечора все у квартиру носив, Щоб родичі теплі, новенька машина і хата... Буває любов і такою у наші часи. (*Ніна Гнатюк. Дякую долі... С. 78*). Тепленька баба – *гулю* грошей має на книжці. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТЕПЛІ́ЦЯ – джерело, в якому взимку вода не замерзає.

ТЕПЛІ́ЩИЙ – тепліший. ...Ті краї, які лежать ближче холодного поясу, мають клімат холодніший, а ті, що ближче гарячого пояса, мають клімат тепліший. (*Світова зірниця. – 1907. – № 6. – С. 9*).

ТЕРЕБУХАТИЙ – дуже товста, *животата*, але видно, що нездорова людина. *Бугалтер* наш зробився такий теребухатий, так *розпасся*.

ТЕРЕНДІТИ – базікати, патякати. *Ни* теренди, як *ни* знаєш.

ТЕРЛІГАТИ – 1. Невміло, невправно грати на струнних чи інших переносних музичних інструментах. Терлигати на скрипці. Хіба він грає – терлигає. 2. *Перен.* У широкому сенсі – заробляти на прожиток. Що затерлігав – те й пролігав. (*Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський, запис 2006 року*). 3. Шепелявити.

ТÉРЛИЦЯ – дерев'яний пристрій для первинної обробки (розтирання, тіпання) конопель. Терлицю *типер* побачиш хіба що в музеї. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Вона була суха, як терлиця (худа). (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ТЕРМІТЯ – 1. Сміття, тріски. 2. Відходи від тіпання конопель. Сухий, як термітя.

ТЕРНИКІ, *мн.* – скалки, тріски, будяки; похідне від Терня. Дід від снігу до снігу ходив босий і *ни* боявся ніяких терників.

ТИБÉ – тебе.

ТІБИ – ти б. Усе життя я був Йосипом Павловичем, а як вийшов на пенсію – став Тиби: “Тиби приніс води. Тиби погострив ножі. Тиби сходив у магазин”. (*Йосип Ошовський, смт Чернівці, запис середини 1970-х рр.*).

ТІЖБА – велелюддя, тиснява. “Тижба народу вітала його...” (льотчика). (*Світова зірниця. – 1911. – № 20. – С. 10*). Зала чекання. Хвилини суботні. Тижби страшеної люди самотні. (*Михайло Каменюк. Стрітення... С. 145*).

ТИ Й, *спол.* – та й, і, то, та. Зробили три вистріли – *ти й* по всьому. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). Дід Матей мав коні, *ти й* злодії украли. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Набили їму, *ти й* так і буди. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТИЛИВІ́ЗОР – телевізор.

ТИЛЬО́М, *ор. відм.* – телям. Корова *ниньки-завтра* з тильом буди. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТИЛЯ́ – теля.

ТИМНОТА́ – темрява.

ТИМ ЧАСОМ – вставна конструкція, яка означає “добре”, “гаразд”, “нічого не вдієш”. Я місяць помагав бабі пенсію оформити та ще й ви-нен лишився, що так довго – ну тим часом.

ТИПЕР – тепер. Камінь-Подільська губернія – це типер Вінницька і Хмельницька області. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТИРЛІГАТИ – див. Терлігати.

ТИРНИКІ – див. Терники.

ТИХО́ – тих, он тих. Нарвав тихо *чиришень*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТІКА́Й, *нак. спосіб дієсл.* – іди геть, забирайся геть, іди звідси.

ТІЛЬКО, *застар.* – 1. Стільки. Тільки *гроший* хто *годин* дати? (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Скільки. *Дасиш* зо три рублі чи п'ять, чи тільки там, *ти й* той обходчик іде собі, буцім нагнав, а ми знов, як гуси, обліпимо ті площадки *ти й їдимо*, бо голод. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТІСНÉНЬКИЙ – скупий. Тісненька баба, снігу зимою *ни* випросиш.

ТІСТО – локшина. “Тісто робили на яйцях, круто замішували, дрібно сікли й сушили про запас як напівфабрикат. Варили за потребою у ющі,.. молоці, на воді” [а також пекли у *макарани* – Д. К.]. (*Поділля. Історико-етнографічне дослідження... С. 289*).

ТЛУ́МИТИСЯ – 1. Дуже багато і важко працювати, не мати ні хвилини спочинку. День і ніч тлумився, гроші складав на книжці, а на старість лишився *биз* копійки. 2. Пустувати, бешкетувати. На печі тлумилися діти.

ТО́ДОР, *застар.* – Федір.

ТО́ЖИ – теж. Впав чоловік у яму, дивиться, – а там вовк блискає очима, тожи *сидит* у ямі. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТО́И, *застар.* – теж. Він тоді *той* був з нами. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТОЙВÓ – той.

ТОЙÓ – 1. Той. А сторожом був Володька тойо, *шо* на *Тому Кутку жие*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Вставне слово, яке використовується, коли мовець хоче виправити свою помилку. *Война* з фінами почалася у 1929 році, тойо (той), у 1939-му. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТОПЛЯНИК – той, хто втопився, утопленик.

ТОРГАТИ – шарпати, смикати різкими рухами в різні боки.

ТОРГАТИСЯ – див. Торгати. Сварилися, мирилися, сходилися, розходилися – так вони зо два роки торгалися, поки *ни* розійшлися.

ТОРІШНИЙ – торішній.

ТОРОЧИТИСЯ – довго кудись сходитися, збиратися. Весільні гості сходилися довго, торочилися до *вечира*, так що за перший стіл сіли смерком.

ТОТА́, *застар.* – та. А тота баба впала з поїзда *ти й* убилася. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТОТІ́, *застар.* – ті. *Пиридав* їм у яру коня, *ти й* тоті конівські злодії поїхали в *Коньову*, а він *вирнувся* додому. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТОТО́, *застар.* – то, те. Тоді в колгоспі *дужси* вродили кавуни, *огирки*, *помидори*, то я продавала тото в ларку. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТО́ЧКА – підпільне місце продажу самогону (як правило, тут його і женуть).

ТОЧО́, *застар.* – чому ж. Ти питаєш, чи це правда. Точо *ни* правда? (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТРА́ПКА – ганчірка.

ТРАСТІ́ – трясти.

ТРАФЛЯ́ТИСЯ – траплятися. Трафився купець на корову.

ТРАФНІ́Й – бракований, неякісний, з ганджем. Корову їм продали трафну: паршиву до їди та ще й *мимку*.

ТРАХОМУ́ДІЯ – непотріб, мотлох. *Шо* ти за трахомудію приніс?

ТРЕБУХА́ТИЙ – див. Терехухатий.

ТРЕ́ТА – третя.

ТРЕ́ТИЙ – третій.

ТРИ́ДЦІТЬ – тридцять.

ТРИМА́ТИ КОГО́СЬ – бути одруженим з кимось. Це той Бойко, *шо* тримав Параску Дичкову. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТРИ́НА – відходи соломи після молотьби хліба. Розсипану комбайном по полю трину спалили і приорали.

ТРИ́ЦЦІТЬ – див. Тридцять.

ТРІЙЛО – витолочене місце. Бугай порвав *ланцух*, гасав по городі і зробив з *картофель* трійло.

ТРІЛО – див. Трійло.

ТРОЙИ – троє.

ТРОМА́ – трьома.

ТРОМБАТИ – довго, важко йти, на велику відстань. Тромбали аж з-під лісу.

ТРОПОВА́, *топонім* – Тропове́, село Могилів-Подільського району Вінницької області.

ТРОТЬ – тирса від різання деревини.

ТРУ́НО – труна, домовина.

ТРУ́ПШТИ – трухлявіти.

ТРУ́ТКА – отрута.

ТРУЧА́ТИ – 1. Штовхати. Тут недалеко була висока скеля Тарпейська, з котрої тручали в безодню тих, що були обвинувачені за зраду. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 18 – 19. – С. 9). Моя мила ноги мила, А я мив сандалі. Моя мила в воду впала, А я тручав далі. (*З босяцької пісні*). 2. На превелику силу вирішувати поточні життєві проблеми. Так і тручаємо вперед лихо з бідною. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ТУДИВО́ – туди. Ішли вони тудиво, коло садка. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТУМАНА́ ПУСКА́ТИ – цілеспрямовано впливати на волю людини за допомогою гіпнозу, навіювання з шахрайською метою. Видно, доброго тумана пустила циганка, якщо баба сама віддала їй всі свої *припратані* на смерть гроші.

ТУ́РМА – велика череда худоби, отара овець чи табун птиці. Свині в того комірника турмами, бо є *обривка*: хто що *визе*, той то *гризе*.

ТУ́РОК, *зневажл.* – поганий учень, нерозумна людина.

ТУТО́ – тут. Та Люба тудо, коло *цьотки* Ольки, *пишицю* жала. Контора колгоспу була тудо, де Валя Павло́ва *жис*. (*Усе* – *Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ТУ́ЧА, *метеор.* – 1. Велика злива з громом і блискавками. 2. Темна грозова хмара. Громи лежали, мов діди, Замотані в ряднину тучі. (*Ніна Гнатюк. Пелюстка грому... С. 44*).

ТЬМА́ТИ – 1. Пустувати, бешкетувати, товктися. Діти тьмают у хаті – знудилися за літом. 2. Мучити когось хворобами. Тьмала ним та *болєзнь* падуча *ти й* втьмала. Див. також Втьмати.

ТЬО́НЯ, *застар., зменш.-пестл.* – Харитина.

ТЯ – тебе. Хвали мене, моя губонько, бо роздеру тя по самі вуха. (Поговірка).

ТЯГІ́Р – великий вантаж, важка ноша. *Ни* хапай тягір, надірвешся.

ТЯ́ЖКО – дуже. Я тяжко гарно малюю. Тяжко слабий. Тяжко грубі *дирева*.

ТЯ́ЖКО-ПРІ́ТЯЖКО (вищий ступінь порівняння) – надзвичайно, особливо. Тяжко-притяжко плакала.

УВИХА́ТИСЯ – дуже багато працювати, поспішати, намагатися всюди встигнути, все охопити. Марія увихалася коло сім'ї і на роботі, як білка в колесі.

УГРІ́ТИ – сильно вдарити. Ззаду *їго* чимось тяжким утріли по голові.

УКОКО́ШИТИ – убити.

УНУ́КИ, *застар.* – онуки. ...Земельна справа дуже важна, бо од того, як вона буде поставлена, належить добробут і розвиток не тільки одного нашого покоління, але ще й унуків і правнуків наших. (*Світова зірниця. – 1907. – № 13. – С. 10*).

УПАЛІ́ТИ – див. Впалити.

УПОМИНА́ТИСЯ – нагадувати комусь про щось, вимагати щось, домагатися, клопотатися. Якби *ни* упоминався, то він би ще рік гроші *ни* віддавав. Як *ни будиш* упоминатися, то самі *ни* дадут. (*Усе – Іван*

Крохмалюк, с. Шендерівка). ...Він, бувало, ставав до справи, коли треба було за яку кривду упом'янутись. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 7. – С. 4).

УРА́ДИТИ, *застар.* – дійти згоди в результаті наради, переговорів. Урадили, що правити буде державою комендант конниці Пердикас. (*Світова зірниця*. – 1907. – № 3. – С. 7).

УСМІ́ЧИТИ – втекти. Банду переловила міліція, лиш Васюк якось усмичив і затих.

УСПІВА́ТИ – встигати.

УСПІ́ТИ – встигнути.

УСТАТКУВА́ТИСЯ – облаштуватися. Коли там устаткуєшся, – напиши.

УСТУПА́ТИСЯ – 1. Переставати сперечатися, поступатися, іти на поступки комусь. Будь *розумнішчий*, уступися, *ни заходь* з дурним. (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*). 2. Відійти вбік з дороги. ...Надлетів якийсь чоловік кіньми, а вона не мала коли уступитись,.. і коні її, бідну, пімняли... (*Світова зірниця*. – 1907. – № 8. – С. 5).

УСЬО́ – усе.

УТРО́Х – утрюх.

УТЬМА́ТИ – див. Втьмати.

У́ХКАТИ – дуже голосно кричати, горланити, репетувати. П'яні гості *зразу* пробували співати, а потому лиш ухкали і *гарлапанили*.

У́ХКІТ – див. Ухкати.

УЦЬМА́ТИ – див. Втьмати (2).

УЧІ́ТИЛЬ – учитель.

УШВА́БИТИ – украсти.

ФАБЎЛА – підробка, фальшивка.

ФАМІЛІЯ – 1. Рід, родина. *Хлопчи, ни позор фамілію! (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).* За короткий час вибито всю Олександрову фамілію – і маму його Олімпіаду, і брата Арідея, і сестрів, і навіть синів його малоліток. (*Світова зірниця. – 1907. – № 3. – С. 7.*) 2. Прізвище.

ФАНДУВА́ТИ, *негат.* – іти кудись. Гуси пофандували в шкоду.

ФА́НТЯ – білизна, одяг. Забирай своє дрантя-фантя і йди *віцци!*

ФА́НЬКА, *застар.* – Панас, Афанасій. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка.*)

ФАСО́ЛЯ, *бот.* – квасоля.

ФАСТРІ́ГА – прометана вручну нитками на одязі лінія, якою позначають місце остаточного зшивання чи відрізання.

ФАСТРИГУВА́ТИ – метати, намічати вручну тимчасовий шов чи місце відрізання тканини перед її остаточним зшиванням чи відрізанням.

ФА́ТКА, *риб.* – невеликих розмірів (у середньому 1,5 × 1,5 м) квадратна конічної форми сітка для лову риби, прив'язана до двох сполучених навхрест зігнутих дуг із ліщини або лози, з'єднаних через спеціальну хрестовину або просто в місці їх перехрещення з довгою жердиною, за допомогою якої фатку можна опускати у воду (*накладати*) з берега²⁴. У фатку посередині сітки дядько прив'язав пахучий *макух* для приманки риби.

ФАЦІЯ́Т, *архіт.* – бічні (як правило, трикутні) сторони покрівлі двосхилого даху. Те саме, що фронтон.

ФАЦУКА́ТИ – хвицятися, ногами битися. Корова фацукала і *ни* давалася доїти. Діти на печі верещали і фацукалися.

---

²⁴ Загалом дивно, що таке просте, зручне і поширене знаряддя для лову риби не має загальноновизнаного визначення в Україні. Так, на Полтавщині фатку називають екраном (В. Ващенко подає також слово “хватка”), на Західному Поліссі – закідушкі і павуком, на Львівщині – підривкою і також павуком, а в польському словнику Кремера (автор 24 роки мешкав у Кам'янці-Подільському) фатка описується як “сітчастий черпак для ловлі риби” (цитата Кремера за кн.: Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским. – Т. 7. – СПб., 1872. – С. 262).

ФАЦУКА́ТИСЯ – див. Фацукати.

ФЕДО́СЬКА, *зруб.* – Феодосія. Смутніє лице у баби Федоськи, Тремтять наболілі, натомлені руки. (*Ніна Гнатюк. Дякую долі... С. 33*).

ФЕ́РШАЛ – фельдшер.

ФІ́РКАТИ – виявляти невдоволення чимось, пирхати. *Ни* фиркай, дарованому коневі в зуби *ни* дивляться.

ФІ́ГЛІ, *мн.* – кривляння, жарти, позерство людини, яка намагається справити враження своєю поведінкою, штукарством, зовнішністю.

ФІ́РТКА – хвіртка. [Хлопець] що духу біжить до фіртки, на вулицю... (*Леонід Мосендз. Засів... С. 248*).

ФІСТ, *анат.* – хвіст.

ФІТЬКАТИ – марнувати, тринькати. Фітькати гроші ти, бачу, навчився, а заробляти?

ФІТЬКАТИСЯ – 1. Гойдатися, метлятися на вітрі. *Чо* той фартух уже тиждень фітькається на *дроті*? (*Надія Кордон, с. Шендерівка*). 2. Про річ, яка лежить не на своєму місці, валяється під ногами. Фітькалася, доки не загубилася. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*). 3. Тривалий час ходити, їздити десь, здебільшого далеко від дому. Профітькалася весь вік, *ніде* місця *ни* нагріла. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ФЛЬО́СКАТИ – ляпати, бризкати, обляпувати. Жінка доїла, а коро́ва фльоскала її *фостом по плечох*.

ФЛЯ́КИ, *мн., кулін., застар.* – 1. Страва з кишок і шлунка худоби з борошном чи пшоном. "...Кишки й шлунок рогатої худоби після відповідної обробки йшли на фляки... Їх відварювали з борошном чи пшоном і додавали багато цибулі, перцю, інших приправ". (*Поділля. Історико-етнографічне дослідження... С. 292*). 2. Нутрощі худоби, з яких готують фляки. *Перен.* Мокрий, як фляк. (*Лідія Федоренко, с. Шендерівка, повідомила Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ФЛЯ́ШКА – пляшка.

ФО́СТИК, *анат.* – хвостик.

ФРЕ́НДЗЛІ – тороки на хустині, скатерці. Я тоді вдягнула свою улюблену хустку з френдзлями. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ФТОМА́ – Хома, Фома.

ФУ́З, *кулін.* – осад олії.

ФУ́НКЦІЯ – неприємна робота, завдання, повинність (як правило, не вдома). *У мене завтра нова функція – їду в Чирнівці.*

ФУНТÓВКА, *сад.* – сорт яблук із великими плодами. На весь куток лиш у Бакової Ксеньки росли великі солодкі фунтовки. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

ФУРГÉЛИЦЯ – завірюха. Колись бувало таке, *шо* нашу хату фургелиця завіювала снігом до самої стріхи. (*Василь Мельник, с. Вила-Ярузькі; запис 1983 року*).

ФУРДÉЛИЦЯ – завірюха.

ФУРЛЯ́ТИ – кидати щось різко, спересердя. Він скривився і щосили фурнув кисле яблуко в кущі.

ФУРНУ́ТИ – див. Фурляти.

ФУ́ТИР – хутір. Бабушка і літом, і зимою жила на футорі, в силі *ни* любила. (*Ольга Глушак, с. Гонтівка; запис 2008 року*).

ХАБУЗІ́НЯ – сміттєві відходи на городі. Палити хабузиня.

ХАВКІ́, *мн., анат., зневажл.* – горло. Візьмут *їго* за хавки, то скоро *всьо* розкаже.

ХАЗЮВА́ТИ – хазяйнувати.

ХАЛАСУВА́ТИ – жадібно їсти. *Ни* халасуй!

ХАМУ́ЛА, *кулін.* – невдало приготовлена, переварена страва, що має вигляд густої однорідної маси. Сьогодні у мене вийшла не жарена картопля, а якась хамула. (*Лариса Савельєва, с. Шендерівка; запис 2013 року*).

ХАПÉЦЬ – бажання і вміння працювати. Має хапець у руках (про беручку, роботящу людину).

ХА́ПИС – схильність до крадіжок. Має хапис у руках (про любителя поцупити чуже). (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ХАПКІ́Й – беручкий, роботящий. Хапкий до роботи.

ХАПУ́-ЛАПУ́ – абияк, поспіхом. Ремонт робили хапу-лапу – *рімно*, криво, аби живо. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

(Дві) **ХА́ТІ** – дві хати.

ХІ́ВКАТИ – тривалий час кашляти (але не бухкати). Чоловік тихо хивкав у кулак.

ХИ́ЛЬЦЮВА́ТИ – працювати, не розгинаючись. Жінки вже тиждень хильцювали коло *бураків*.

ХЛІ́ВЕЦ – хлівець. У *Санді* хлівець був за нашою *студолою*, то з того хлівця в *голодовку* вкрали корову. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ХЛО́ПИЦ – хлопець.

ХЛО́ПЧИ, *кличн. відм.* – хлопче. Хлопчи, іди-но сюди!

ХО́ДА – швидко втікати. А Іван лиш побачив сторожа – *ти й хода!*

ХО́ДИ, *третья особа одн.* – ходить.

ХОДІ́, *нак. спосіб дієсл.* – підійди. Ходи сюди.

ХОДІ́ЛАСЬ, *друга особа одн.* – ти ходила. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ХОДІ́ЛИСЬМО, *перша особа мн.* – ми ходили. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ХОДІ́ЛИСЬТИ, *друга особа мн.* – ви ходили. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ХО́ДОРИ, *мн.* – часте обридливе ходіння кудись. *Шоб* оформити документи, убив три місяці на ходорі по кабінетах.

ХО́ДЮ, *перша особа одн.* – ходжу.

ХО́ДЯТ, *третья особа мн.* – ходять.

ХОЛО́ДНЕ, *кулін.* – холодець.

ХОПТІ́, *мн., застар., зневажл.* – загальна назва людей, помічених або впійманих на неодноразових крадіжках у сусідів та інших односельчан; походить від прізвища сім'ї Хоптів, що мешкала колись давно в Шендерівці і грішила таким ремеслом²⁵. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

²⁵ Слово Хопта означає також оберемок бур'янів, що цілком відповідає соціально-

ХОРЕ́НЬГИ – див. Хореньки.

ХОРЕ́НЬКИ, *мн.* – церковні хорогви.

ХО́ХЛЯ – ронделик для води.

ХОЧ, *друга особа одн.* – хочеш. Хоч їсти – мусиш трудитися.

ХОЧЕ́НЬ, *застар.* – хоч, хоча. ...Сократ за науку [з учнів – Д. К.] не брав нічого, хочень ходив босий і в полатаній одежі. (*Світова зірниця.* – 1907. – № 1. – С. 7).

ХО́ЧИ, *третья особа одн.* – хоче.

ХО́ЧИШ, *друга особа одн.* – хочеш.

ХО́ЧУТ, *третья особа мн.* – хочуть.

ХРІНОМ СТА́ТИ – дуже обриднути. За три дні ця сльота вже хріном стала.

ХРУ́СТИ, *мн., кулін.* – смажене в смальці або олії солодке печиво у формі довгих скручених смужок, посипане цукровою пудрою. Те саме, що Вергуни. З усіх весільних напоїв і наїдків діти колись найбільше любили ситро і хрусти.

ХТІ́ТИ – хотіти. Добрий *майстир*, али п'яниця, *ти й ніхто ни* хтів наймати *їго*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*). Ми мали трохи *свої зимлі ти й ни* хтіли вступати в колгосп. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*). Я забутися баг, стати, наче рахман, я розвіятись хтів, як пилінка... (*Михайло Каменюк. Спасівка... С. 8*).

ХУ́ХАТИ – хукати, дихати. Хухати на задубілі руки.

ХУ́ЧЧИ – швидше, раніше. Мій тато трохи хуччи пішов у колгосп, а ми ще хоч рік хотіли на *свої зимлі похазіювати*. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

му статусу злодійської родини Хоптів. (Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским. – Т. 7. – СПб., 1872. – С. 261).

ЦА́ПКИ – рачки, навкарачки. Цілий день цапки стояла коло *градок*.

ЦА́РІЦЬОЮ, *ор. відм.* – царицею.

ЦА́РОМ, *ор. відм.* – царем.

ЦВИ́ТЄ – цвіте.

ЦЕВÓ – це. Цево яблуко *найсолодче*.

ЦЕ́ГО, *род. відм.* – цього.

ЦЕ́Ї, *род. відм.* – цієї.

ЦЕ́МУ, *давальн. відм.* – цьому.

ЦЕ́РСИК, *сад.* – див. Черчик.

ЦЕ́Ю, *ор. відм.* – цією.

ЦІ́БА – вигук, яким відганяють собаку. Див. також Ациба.

ЦИ́БАТИ – див. *Фастригувати*.

ЦИ́БРІ́НЯ – цямрі́на.

ЦИ́БУХ, *бот.* – невелика, придатна для споживання цибулина, яка ще виросла після того, як цибулю було використано на насіння. (*Ольга Баланюк, с. Шендерівка*).

ЦИВÓ, *застар.* – це.

ЦИГÁНКА, *сад.* – назва сорту яблук.

ЦІ́КАТИ – обмежувати когось у чомусь, давати менше, ніж хочеться. Коли гостю, який недавно переніс інсульт, *горівки* наліли лиш на дно чарки, він невесело сказав: “*Шоб* це мені колись так цикали...” (*Василь Мельник, с. Вила-Ярузькі; запис 2002 року*).

ЦІ́КНУТИ – див. Цикати.

ЦІ – цій. У ці хаті *жиє* ветеран війни.

ЦУГÁЛИТИ – носити щось важке, понад силу. Студенти цугалили з дому торби з харчами.

ЦУЦИ́НЬОМ, *ор. відм.* – цуцням.

ЦУЦИ́НЯ – цуценя.

ЦВ́АХ – цв’ях.

ЦЬÓТКА – тітка. Дорогою з лісу повернули в Дубині до цьотки Ольки. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЦЮЛЮВА́ТИ – цілувати.

ЦЯВÓ – ця.

ЦЯ́ПАТИ – 1. Пищати (переважно про курчат та іншу домашню птицю). Дай курчатам їсти, *ни* чуєш, як цяпають? 2. Говорити пусте, не варте уваги присутніх (здебільшого щодо невмілого оратора). *Ни* цяпай *лишиного* (дурного)! (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

ЧА, *застар.* – вигук, яким поганяють волів, означає праворуч.

ЧАВУ́Н – чавунний казан. У чавуні *свиньом* варилися *картофлі*.

ЧАПІРНА́ТИЙ – колючий, хашчуватий (про гілку, кущ, дерево, ліс).

Чапірнатий кущ *свербивусу*.

ЧАПІРНА́ЧА – 1. Густих непрохідний ліс, чагарник, хашчі. 2. Дерево, кущ, гілка з гострими колючками, шпичаками тощо.

ЧАПІ́ТИ – див. Чепіти.

ЧЕПІ́ТИ – нести якусь варту, в основному невинувдану, стерегти щось чи когось. Діти мусили чепіти коло конопель. (Надія Баланюк, с. Шендерівка; запис 1980-х років). Всю ніч чепіли, оком *ни* здрімнули. (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

ЧЕРВА́К, *зоол.* – черв'як.

ЧЕРГУВА́ТИСЯ – сперечатися з кимось із приводу черги щось робити, кудись іти і т. п. (коли не знаходилося бажаючих робити це добровільно). Діти чергувалися, кому *попратувати* в хаті.

ЧЕ́РЕДА – чередá (корів).

ЧЕ́РЕХ, *сад.* – тверді сорти черешень.

ЧЕРІ́ТИ – відкладати яйця (щодо комах). Мухи начерили на *мнясі*, черви аж кишать.

ЧЕ́РЧИК, сад. – абрикос. (С. Озаринці; <http://www.ozarinci.narod.ru/lirika.htm>). Це тепер кажуть на абрикос черчик – в основному в Могльові на базарі, а в Шендерівці – мурелі. (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

ЧИКА́Й, друга особа одн. – чекай, зачекай.

ЧИКА́ЙИ, третя особа одн. – чекає.

ЧИКА́ЮТ, третя особа мн. – чекають.

ЧИМ – ніж, аніж. Чирешні солодчі, чим вишні.

ЧИПІ́ТИ – див. Чопіти.

ЧИРВО́НИЙ – червоний.

ЧИРЕ́ШНІ, сад. – черешні.

ЧІ́РИЗ – через. Чириз дорогу.

ЧИРИШЕ́НЬ, сад., род. відм. – черешень. Повний пень чиришень (борть).

ЧИРНІ́ВСКІ, топонім – чернівецькі.

ЧИРНІ́ВЦІ, топонім – Чернівці, смт і районний центр Вінницької області.

ЧИРНІ́ВЦЬОХ, топонім, місц. відм. – Чернівцях.

(До) **ЧИСТА́**, присл. – зовсім, до решти. Не раз же буває, що чесний, працюючий чоловік, як спіткає його яке нещастя, випродається до чиста, а потім вже не може вилізти з біди... (Світова зірниця. – 1907. – № 7. – С. 6). Урожай з колгоспу вивезли до чиста́.

(Гет) **ЧІ́СТО**, застар. – повністю, цілком, зовсім. Німці вигнали тих жидів з Буковини гет чисто. То один з них довго у нас жив, чоботи шив, другий – костюми. Лиш побачив, шо румін іде до хати – ти й на піч. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЧІ́СТО – зовсім, до решти, до краю. Іван і Данило попухли в тих лагирах чисто, мало *ни* виздыхали. Наш сусід *Левко ни хтів* вступати в колгосп, то *всьо* чисто забрали – корову, вдягання з скрині, розкидали студолу, *всьо дерево* вирізали, а *їго* сім'ю з *трома* малими дітьми з хати вигнали. (Усе – Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Хоч би Дума поділила всю чисто землю, хоч би банки роздали всі свої гроші, то все-таки бідність завжди буде, і мусить вона бути, поки буде темнота та п'янство. (Світова зірниця. – 1907. – № 12. – С. 5).

ЧІ́СТО ВСІ́ – геть усі. Чисто всіх вигнали. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Фіни як евакуувірувалися, то чисто *всьо* забрали, собаки навіть *ни* лишили. (Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЧІСТО ВСЕ́ – геть усе. Що може слово? Радощі несе, Спиняє час – таке воно велике. Вбира і оддає нам чисто все, Мільйонносиле і мільйоннолике. (Михайло Каменюк. *Дихання ріки...* С. 30). Треба запитатися в батька. Він чисто все знає. (Леонід Мосендз. *Засів...* С. 166).

ЧИСТЬО́ХА – людина, яка любить і дотримується чистоти.

ЧИТА́ЮТ, *третья особа мн.* – читають.

ЧІЧКАТИ (*тур. sisik – квітка*) – нянчити, пестити, доглядати когось (як квітку). Чічкати дитину.

ЧО – чому. А ти чо тут?

(П'ять) **ЧОЛОВІ́КА**, *застар.* – осіб, чоловік. Після тих зборів прийшло їх до нас уночі *шось* зо п'ять чоловіка: оштрафували на *шіссот* сорок рублів, описали *всьо* в хаті і в *студолі*, замкнули скриню і раз-таки забрали в колгосп корову. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЧОЛОВІ́КОВИ, *давальн. відм.* – чоловіку.

ЧОЛОВІ́ЧИ, *кличн. відм.* – чоловіче.

ЧО́РНА БОЛЄ́ЗНЬ – епілепсія.

ЧОСНІ́К, *бот.* – часник.

ЧОСЬ – чомусь, чогось. Бачу – чось до нас *румін* іде. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Вже знов чось на носа набрав (образився).

ЧУБА́РІВКА, *топонім, застар.* – стара назва села Камінське Чернівецького району Вінницької області.

ЧУ́БОК – вершечок гори, хати, дерева тощо. Здалеку видно лиш чубок хати.

ЧУ́Й – послухай. Вигук, котрий використовується, щоб звернути чиюсь увагу та як заклик вислухати співбесідника. Чуй, а це правда, *шо* ти забив гол у ворота ветеранів київського “Динамо”?

ЧУ́ЙИ – чує.

ЧУ́ЙИШ – чуєш.

ЧУТЬ – трішки, ледь, мало. Чуть *ни* вмер від страху.

ШАБАТЬОРИТИ – див. Відшабатьорити.

ШАЙГОРОД, *топонім, застар.* – Шаргород, місто і районний центр Вінницької області. Їхали у Шайгород на базар.

ШАЛАШ – критий брезентом, толлю чи іншими водонепроникними матеріалами тимчасовий намет великих розмірів для проведення весіль, проводів до армії тощо. “Раніше на весілля запрошували переважно родичів, зараз в ньому бере участь майже все село. Для цього спеціально споруджують “шалаші”: на сохах (дерев’яних стовпах – Д.К.) піднімають дах, покритий парусиною, бляхою чи толлю. В середину ставлять тимчасові столи і лави, збиті з дощок. Стіни шалаша завішують килимами, а прикрашають рушниками, картинами, квітами. Проводять електричне світло. Шалаш складається з даху і трьох стін. Звичай будування шалашів запозичено з Молдавії”. (*Весілля в селі Слобода-Яришівська Могилів-Подільського району Вінницької області. Записала М. А. Руденко. 1963. У кн.: Весілля: у 2-х кн. ... С. 267*).

ШАЛІК – шалик, чоловічий шарф.

ШАНТАЛАВІЙ – обдертий, обшарпаний. Приїхав з полону шанталавий, худий, але головне – живий.

ШАРАМІЖНИК, *зневажл.* – брудна, обшарпана людина. Що це ти за шараміжника додому привів?

ШАРКОТІТИ – швидко нерозбірливо говорити.

ШВА́ГЕР – 1. Брат дружини, шурин. 2. Чоловік сестри, зять.

ШВАГКІЙ – гнучкий. Швагга лозина. Артур молодий, швагкий ти й утік, а Бойка піймали.

ШВІ́НДЯТИСЯ – швендятися. *Ни швиндяйся биз діла!*

ШВІ́РНЯВА – велелюддя, рух, коли багато людей безупинно ходять туди-сюди. Швирнява, як на вокзалі. У сусідів весь день швирнява – діти в гості приїхали.

ШЕ – ще. Він ше малий.

ШЕБЕ́РКНУТИ – зашелестіти. Тихо, ніщо *ни* шеберкне.

ШЕІСЯ́ТЬ – шістдесят.

ШЕЛÉПАТИ – шелестіти, шурхотіти. У кутку шелепала *миш*.

ШÉСТИЙ, *застар.* – шостий.

ШÍБАТИСЯ – 1. Шастати, никати, ходити туди-сюди (переважно без діла і без потреби), щось шукати. 2. Бешкетувати, товктися. Шибалися діти.

ШИВЕРНО́ГИЙ – клишоногий.

ШИВОРНÓГИЙ – див. Шиверногий.

ШИНДИРІ́ВКА, *топонім* – Шендерівка, село Чернівецького району Вінницької області.

ШИРСТЯ́НИ – шерстяне. Марусьці на *платя* ширстяни полотно тримала *ти й* у сорок *семім* році за вісім кіло ячменю віддала, *ти й* *всьо*. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ШÍЗДИСЯ́ТЬ – шістдесят. Приїхала комісія з району, *ти й* помірали половину річки, вуличку, *обочу* коло *кирницьі*, *ти й* шіздисять *їдну* соту горóда нащитали! (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ШÍСНА́ДЦІТЬ – шістнадцять.

ШÍССÓТ – шістсот. За то, *шо ни* записалися в колгосп, нас оштрафували на шіссот сорок рублів, а корову тоді можна було купити за сто. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ШКАРПІ́ТЯ – 1. Стара людина. На *висілі* вже *ни* треба такого старого шкарпітя, як ми. 2. Замерзле болото. Під ногами не дорога, а самé шкарпітя. (Ольга Баланюк, с. Шендерівка).

ШКАФ – шафа. ...Буфет часів Людовика і батьків, його роботи дерев'яний шкаф – я мацав вас обох: там, у Версалі, і в Григорівці, як оце прозрів, посивівши... (Михайло Каменюк. *Стрітення... С. 92*).

ШКВА́РОК, *кулін.* – підсмажений шматочок сала, з якого витопився жир, шкварка.

ШКЕРПІ́ТЯ – див. Шкарпітя.

ШКЛО – скло.

(Дві) **ШКÓЛІ** – дві школи.

ШКÓЛЬКА, *зоол.* – мідія; в окремих регіонах Поділля вживається Скойка.

ШКРА́БАТИ – шкрябати.

ШКРАБА́ЧКА – гострий предмет, яким чистили сапу, лопату і т. п.

ШМАЛІТИ – 1. Обпалювати вогнем шкіру забитих свиней, птиці, щоб звільнити її від щетини чи пір'я. Колій шмалив поросся. 2. Дуже швидко йти чи бігти. Він так шмалив, що ми *мусіли* за ним бігти.

ШМАЛЮХІ, *мн.* – лагідне, іронічне звертання до малих дітей. Шмалюхи, пора вставати! (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ШНІПОРИТИ – нишпорити.

ШО – що.

ШОБ – щоб.

ШОВКÓВИНА, *сад.* – шовковиця.

ШОЛÓПАТИ – 1. Видаляти зсередини чогось частинки бруду, сторонніх предметів тощо. Шолопати у вусі. 2. Ритися в чомусь, перебирати щось.

ШОЛÓПАТИСЯ – див. Шолопати.

ШОЛУМІНА – кожушок на качані кукурудзи.

ШО-НИБЎДЬ – що-небудь.

ШÓПА, *архит., застар.* – приміщення для сільськогосподарського реманенту.

ШÓСЬ – щось.

ШПÁТИ – нишпорити. Знов міліція шпає по хатах – *гляди* горівку.

ШПИХЛІР, *архит.* – приміщення для зберігання зерна, амбар.

ШПЎГА – залізна чи дерев'яна планка, за допомогою якої зачиняли двері чи віконниці.

ШТЕФÁН, *застар.* – Степан.

ШТЕФÁНЬКА, *застар.* – Степанида. Санітаркою в роділці у Шендерівці була тоді *бабка* Штефанька. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ШТІ́РИ, *застар.* – чотири. До *Жмиринки* ми *ни* доїждали *штири* чи п'ять кілометрів. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ШТІ́РИСТА, *застар.* – чотириста.

ШТИРНÁДЦІТЬ – чотирнадцять. *Али* її ще було лиш штирнадціть років. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ШТÓКАТИ, *зневажл.* – переходити з української мови на російську з кон'юнктурних, пристосуванських міркувань. Микола почав штокати після служби в армії.

ШТУРПÁК – пеньок від зрубаного дерева або сучок від зрізаної чи зламаної гілки.

ШУВІРНЯ – завірюха.

ШУЛЯК, *зоол.* – шуліка. Над Ремусом появилось перше шість шуляків, а над Ромулом – аж дванадцять... (*Світова зірниця.* – 1907. – № 4. – С. 9).

ШУРША – невелика тимчасова крита повітка на опорах, обшита шифером або дошками, яка призначена для зберігання палива чи господарського реманенту.

ШУФЛЯ, *пол. szufla* – совкова лопата.

ШУФЛЯДА – шухляда.

ЩАВІЙ, *бот.* – щавель.

ЩАПІРИТИ – див. Зцапірити. (*Любов Іванова, м. Могилів-Подільський*).

ЩИКАТУРИТИ – штукатурити.

ЩИТАТИ – рахувати.

ЩИТАТИСЯ – рахуватися.

ЩІПАНЦІ, *мн., кулін.* – суп із подрібненого руками круто замішаного домашнього тіста з картоплею, по-іншому – галушки. Те саме, що Затирка.

ЩІТНЯ – тічка собак. У полі на Василя напала щітня.

ЩОБІСЬ – щоб.

ЩОВБ – найвища точка гори, як правило, – пласка. Щовб – найвища точка гори над моєю Григорівкою. (*Михайло Каменюк. Анкета для Господа Бога... С. 4*).

ЮГÁНЯ, *застар.* – Євгена.

ЮГÉНІЙ, *застар.* – Євген. Три брати *мої бабки Савети* – Микола, Профирій, Югеній, її чоловік Федір і син Василь – усі були музикантами. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЮРÓК – дерев'яний, загострений з одного боку кілочок для тугого скручування перевесел під час зв'язування снопів. Те саме, що Цурка.

ЮСИП, *застар.* – Йосип. Мій брат Юсип прийшов з фронту *биз* ноги. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЮСЬКО, *застар.* – Йосип.

ЮХТИ, *мн.* – отвори у грубі, через які чистять димові проходи; зачиняються дверцятами.

ЮХТІМ, *застар.* – Юхим.

ЯБЛІНКА, *сад.* – яблуня.

ЯВДÓХА, *застар.* – Євдокія.

ЯЄЦ, *род відм.* – яєць.

ЯЗІЧОК, *перен.* – дошкульні слова. Чоловік би жінку не бив, якби не язичок. (*З народної пісні*).

ЯЙ-БО – їй-богу.

ЯЙÓХИ, *мн., сад.* – великі круглі солодкі сливи.

ЯЙЦ, *мн.* – яйця.

ЯКБІ, *спол.* Поєднує підрядні з'ясувальні речення. Друга половина хати в них була чиста – так, якби *ондо* в нас. (*Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка*).

ЯКІ́СЬ – якийсь.

ЯКРА́З – точнісінько, такий самий. *П'ятушка* золота якраз така, як *савецькі* дві копійки. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

ЯКШО́ – якщо.

ЯНКО́ – Іван.

ЯНЧІ́ТИ – жалібно плакати вголос, скиглити, стогнати від болю.

Я́НЬО, *застар.*, *змениш.-пестл.* – Іван.

ЯРМУ́РКА – ярмулка, шапочка у євреїв із чорної тканини для ритуальних потреб.

Я́СИК – маленька подушечка. Мама знала, що вдома син *люби* спати тільки на ясику.

Окремі сталі вирази, прислів'я, порівняння тощо

А наймамордує! (Те саме, що Хай йому грець!).

А невістці треба знати: пізно лягти – рано встати. (*Надія Кордон, с. Шендерівка*).

“Ах ти розбишака, ах ти гайдамака!” “Сам ти з Бабчинець!” (Цитата за кн.: *Леонід Козачун. Село моє – краплина України... С. 10*). (Жителі села Бабчинці Чернівецького району здавна славляться своєю непокірністю і волелюбністю. Зокрема 3 лютого 1921 року тут розпочалося антибільшовицьке Бабчинецько-Ямпільське повстання, жорстоко придушене червоними окупантами – Д. К.).

Бити, щоб аж кров сикала і слухати, чи теплий (живий). (Елемент навчання неслухняних дітей).

Боже, Боже, завтра тоже.

Брат – братом, а сир – платний. (Прислів'я молдовського походження; свідчить про те, що робітнику-молдаванину дуже важко доводиться добувати свій шматок хліба, тому він змушений рахуватися навіть із рідним братом). (*Повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Брат – сам драп (перший утік). (*С. Юрківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Братися в б́арки (хапати когось за груди під час бійки. У перен. знач. – битися).

Б'ють – і плакати не дають.

Б'ються, як сліпі коні. (Жорстоко, без жалю).

В губах з рая нічого не мав (нічого не їв).

Вже сонце на заході, а ти ще й нитки не перервав. (С. Хоньківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Вдома не з'їсиш через діти, а на базарі – через старців.

Вдягни і пень, то буде на щось подобень.

Весь вік учися і дурним умреш. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

В затоки ходити – заточуватися (про п'яних).

Вивертати кожуха (сварити, лякати когось). Бачу, по-хорошому не виходить, треба до него вивертати кожуха.

Відкинути кáпці (померти).

Відколи світ і патики (з давніх-давен).

Від Сугак до Слідів [сусідні села] – **аби дома не сидів.** (Повідомила зі слів баби Сташки (с. Озаринці) Любов Мельник, м. Могилів-Подільський).

Від хатнього злодія не встережешся.

Візьми собі! (Євгена Баланюк, с. Шендерівка; відповідала так на всі прокльони чи лихі побажання на свою адресу).

Він мині набився, я їму наклявся. (Григорій Маркович Крохмалюк, с. Шендерівка).

Він нічо хлопака, але рідко вшитий (хворий).

В кожусі і в капелюсі (про тих, хто вдягнутий не по погоді).

Вмерший з гробу не вертається (так кажуть тому, хто хоче відібрати назад віддане або обміняне раніше). (Дитяча примовка).

В решеті гуляти і на дюрки не ставати.

Всі добрі, і чорт маму вкрав.

Втріскався, як чорт у суху гиялку. (С. Борщівці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Гáдина солона (про дуже погану людину).

Гарна, як свиня в дощ. (С. Серебряя Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Гарні дівці гарно й в пілці.

Голова і два вуха (телепень).

Давати і свій глечик на капусту. (С. Хоньківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Дайте сита, решета́, бо я бідна сирота. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

Дешеву юшку за пліт виливають. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Для годіться.

Днів більше, як ковбас. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка). Важке життя дяка із Токарівки! Важке й нудне. Днів більше, ніж ковбас... (Леонід Мосендз. *Канітферштан... С. 159*).

Добре, як густа рука (до роботи), **якби не чортова з'їжа.**

До гнилого масла – ще смердючого сиру (коли до однієї проблеми додається інша). (Максим Баланюк, с. Шендерівка).

Докладати стільчика (доносити на когось).

До нашого берега весь час прибивається як не г...но, то вср...на тріска. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

Допік до живих печінок. (С. Серебря Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

До сивого пелеху (до глибокої старості).

Дощ іде, дощ іде, А я сижу в ямці. Не чіпайте мене, хлопці, Бо я ска́жу мамці! (Дитяча пісенька).

Дощ іде, а сльота лізе. (С. Бронниця Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Дощ іде, дощ іде На Юркову хату, А ти, Юрку, скуби курку Та пошивай хату! (Дитяча пісенька).

Дурних не сіют і не орут, дурні самі ся берут. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

Дурно і пусто (без причини, ні за що). Набили їго дурно і пусто. (Ірина Крохмалюк, с. Шендерівка).

“Дядьку, покатайте на конях!” “З горба на колінах!”

Жити на віру (жити в цивільному шлюбі без офіційного оформлення стосунків).

За бджіл не кажу, а мед солодкий. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Забув, як заорало.

Зад голий, зате каша з молоком. (С. Озаринці, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Закортіло змерзлого в Петрівку. (С. Хоньківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Зам'явся лад (безлад, розгардіяш у справах, у господарстві).

Заробився, як Мошко на крупах (варіант: **на перцюві**). (Повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

За спання нема (не дають) **коня**. (Марфа Гураль, с. Шендерівка).

За хорошим мужиком жінка, як калина, а за п'яницею – біленька, як глина. (Семен Поборончук, с. Шендерівка).

Збиратися, як за море с..ти (дуже довго кудись збиратися).

З краси не пити роси (краса в житті – не головне).

Злий, як меч.

Змити голову (позбутися, здихатися якогось клопоту, мороки і т. п.).

Знати діло туго (добре). (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

Знати, як облупленого (дуже добре когось знати).

І в поле мене не бери, і дома мене не лиши (про ледачого).

Їхали, возилися – взяли та й побилися. (С. Юрківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Йванку, не гайся: робиш, не робиш – хитайся.

Йосипа нема дома! (Лайка).

Йосип на колесах! (Лайка).

Кинутися гнилим псом (до роботи) – дуже активно взятися до роботи.

Клоччя, вовна, аби кішка повна.

Кок на бок, яйця на кілок (про хвальковитого парубка). (Надія Кордон, с. Шендерівка).

К'бло (біля) **панича** – мікротопонім Шендерівки на позначення місця в лісі Білево, де колись давно було поховано сина-самогубця місцевого пана чи управителя.

Косо, криво, аби живо.

Котилася торба З високого горба, А в тій торбі гнилий пес, Хто промовить – тому весь. (Дитяча гра в мовчанку).

Крутий, як шлях з Мервинець до Івонівки [сусідні села]. (С. Мервинці, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Куди ж б'єш, як не в голову (у тому то й річ; у тому й уся справа). (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

Купим, як пса облупим (тобто тоді, коли будуть гроші).

Купці з Бару – ні грóшей, ні товару (про невмілих торговців).

Куриць, як чорт дорогою (дуже багато).

Лайка – байка, битва – молитва.

Лиска перебігла (кажуть так про того, хто щось купив дуже дешево або отримав узагалі безплатно, “на дурничку”).

Лиш дим і нитка (про сильний понос або про панічну втечу).

Ліпити сліпого до плота (говорити дурниці).

Льова з Могильова (про чиюсь невдалу справу або єврейське походження). (*Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Любімося, як брати, щитаймося, як жиди. (*Повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Мама люблять в нас парне, А ми з татом кисле, Мама парять по селі, А ми з татом киснем. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

Міняйло без штанів ходить.

Мовчи – до тебе чарка не п’ється.

Могилів: що заробив – те й проїв (про високі ціни, які панують у місті). (*С. Серебря, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Можна їсти, хто знає як. (*Іван Крохмалюк, с. Шендерівка*).

Морока з тим вішанням – трохи не втопився. (*С. Серебря Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Моя мила ноги мила, А я мив сандалі, Моя мила в річку впала, А я тручав далі. (*Босяцька пісня*).

На гала́й-бала́й (робити щось абияк).

Най щезає! (Коли говорять про хвороби і все погане). (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

Нате і мою кварточку на свячену воду (про влізливу, надокучливу людину).

На чужих жінок не заглядайся, а за своєю приглядайся. (*Любов Іванова, м. Могилів-Подільський*).

Не бійся ведмедя, а бійся блохи. (*С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Не буде Галя – буде другая. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Не витріщиш очі, то витріщиш калитку (про невдалу покупку).

Не в мою міру. (Вживається, коли розповідають про хвороби, каліцтва і т. п., боячись, щоб ці нещастя не торкнулися мовця). Така гуля виросла, не в мою міру, як кулак.

Не годен нічо робити, то й не рипайся.

Нема витриманія (нестерпно щось більше терпіти).

Нема як приступіти. Так *накладів* на столі, що нема як приступити. Від вмерця так було чути запах, *шо ни* було як приступити до могили.

Не облилуй макогона, бо чоловік (жінка) буде лисий. (Олена Мандзюк, с. Шендерівка).

Не при нас кажучи. (Вживається, коли говорять про тяжкі хвороби, смерть, нещастя і т. п., боячись, щоб ці нещастя не торкнулися мовця). *У него* падуча *болєзнь*, не при нас кажучи. (Надія Кордон, с. Шендерівка).

Не протягай рúки, бо протягнеш ноги. (Семен Поборончук, с. Шендерівка).

Не хвали сам себе, хай тебе люди похвалять. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

Ні сіло, ні впало – віддай, бабо, сало (ні з того, ні з сього, раптово).

Ніч своє право має. (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

Обмок, як вовк, обкис, як лис, обмерз, як пес – та все задурно (марно). (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Ой спасіба Строкачú, Що вже хліба не печу. Ще б з Петровським говорити, щоб і борщу не варити²⁶. (Марія Суха, с. Шендерівка, повідомила Надія Кордон, с. Шендерівка).

---

²⁶ Стрóкач Тимофій Амвросійович (1903 – 1963) – один із керівників органів державної безпеки УРСР/СРСР, генерал-лейтенант. З березня 1935 року працював помічником начальника, з вересня 1936-го – начальником відділення штабу 24-го Могилів-Подільського прикордонного загону. Із 1937 року кілька разів обирався депутатом Верховної Ради СРСР від Могилів-Подільського виборчого округу. Проявив себе як нещадний кат українського народу: очолював проведення масових репресивних акцій по боротьбі з так званими “ворогами народу”, організовував збройну боротьбу проти вояків Української повстанської армії, керував масовими депортаціями населення

Ось то я! (про хвальковиту людину).

Патку мій, смутку мій! (Вираження крайнього ступеня розгубленості, жалю, відчаю тощо). (*Марія Пилипівна Крохмалюк, с. Шендерівка*).

Перевернути очі (дико глянути).

Пийте тільки лимонад, тоді буде в сім'ї лад (побажання молодим на весіллі). (*Любов Іванова, м. Могилів-Подільський*).

Пішов, як камінь у воду (зник безслідно).

Полегшало нашому батечку: раніше плював на живіт, а тепер – на бороду.

Пора лягати спати, бо люди ніч розбирають. (*Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка*).

Прийшло письмо з Попелюхів викидати капелюхи (про початок холодів).

Принести в подólку дитину (народити дитину поза законним шлюбом).

Протягувати (протягати) руки до когось (бити).

Раз-два – й з маком борщ. (*Повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Рімно, криво, аби живо (аби швидко).

Розум – не вода, сам не прибуває. (*Повідомила зі слів баби Сташки (с. Озаринці) Любов Мельник, м. Могилів-Подільський*).

Руки скласти (померти).

Своїм Богом жити (робити все по-своєму).

Силуваним конем далеко не заїдеш. (*Семен Поборончук, с. Шендерівка*).

Сісти маком (тихо).

Січку різати (сварити). Діти, *попратайте* в хаті, бо знов мама буде січку різати.

Західної України. (*Енциклопедія історії України. – К., 2012. – Т. 9, – С. 870*).

Петровський Григорій Іванович (1878–1958) – радянський державний і партійний діяч. Проведена під його керівництвом примусова колективізація села й вилучення хліба в селян призвели до Голодомору 1932-33 років. Був одним з ініціаторів організації Голодомору 1932-33 років. (*За Вікіпедією*).

Слова масні, а вареники пісні. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Слово до діла не пришиєш.

Служити ще, як мідному котелку (дуже довго).

Спритний, як мѣдвїдь до горобців.

Станція Рахни – посиди і віддихни.

Сто баб – сто рад.

Сюди ник, туди ник – та й день зник. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Так мати до себе (про риси, властивості, особливості, притаманні чомусь чи комусь). Не тільки земля, але й все, що є на світі, усяке тіло, має так до себе, що притягає одно другого. (Світова зірниця. – 1907. – № 4. – С. 10). Діти так *мают* до себе – гратися в дорослих. (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

“Так”, – сказав бідняк. – “Випив би, та нема за що”.

Ти йому говори, а він... (дрище) догори. Вульг. (Про вперту людину).

Ти йому про образи, а він тобі про гарбузи. (С. Хоньківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Ти не рушай мене, Петьку, Бо я вчора їла редьку (живіт здутий). Вульг. (Любов Іванова, м. Могилів-Подільський).

Тільки перекотило поле свій корінь покидає. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Той хоче попа, а той хоче попадю (про взаємовиключні наміри чи бажання).

Треба все вміти робити, але нічого не робити. (Жарт ледарів).

Треба, як макогін у космосі (про непотрібну річ). (Людмила Альошкіна, с. Букатинка).

ТЬфу-ТЬфу-ТЬфу, дюрка в стелі (так кажуть про якийсь успіх, удачу, при цьому спльовуючи через плече, щоб не зурочити).

У голову заходитися (дуже переживати). Я в голову заходжуся, що всі діти вже вдома, а тебе нема.

У піст готуй до Бога міст. (С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

У псячий голос (прийти чи приїхати кудись пізно, як правило, невчасно).

Ходить, як розчина (про надміру товсту людину, в якої під час ходи аж сало хитається).

Хто встав – той місце продав. (*Дитяча примовка*).

Хто дєтска не сєка – того пекло чєка. (Трансформоване прислів'я польського походження, яке означає: “Хто дитину не виховує – того чекає пекло”). (*Зі слів Любові Мельник повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Хто дужчий – той луччий. Тепер уся політика стоїть на тому, що хто душий – той луччий. (*Світова зірниця. – 1907. – № 4. – С. 3*).

Хто опрашкує – той дома не ночує. (*Пилип Крохмалюк, с. Шендерівка*).

Хто перший встав, той штани вбрав.

Хто сміється – того не минеться. (*С. Хоньківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Хто що везе – той то гризе.

Худий, як дримба.

Цвіркун одинокій бабці – то вже компанія. (*С. Мервинці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Це буде тоді, як дід з Тропової прийде (тобто нескоро, оскільки із Шендерівки до Тропової по прямій не менше 8 кілометрів).

Ціпки в'язати (сваритися, битися з кимось).

Чоловік, як ворона, а для жінки оборона (про некрасивого чоловіка). (*С. Озаринці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський*).

Щоб ти здоровий був! (Доброзичливий прокльон).

Щоб тобі добро було! (Доброзичливий прокльон).

Щоб тобі глузди відпліли! – прокльон (не дуже лихий).

Що вб'єш – то в'їдеш (про ледаря, який усе робить “з-під палиці”).

Щось як за руки тримає (про постійні непередбачувані перешкоди в якійсь справі).

“Що там пишуть?” “Пишуть, що ни лишуть і з собою ни візьмут”.

Що ти за один? Згруб. (Хто ти такий?).

**Що це за біда, що так п'ється вода? Якби з'їсти півбіди та на-
питися води.** (Іван Крохмалюк, с. Шендерівка).

Яка власть – така масть.

Як возом їде. Усе повідчиняв, як возом їде.

Як для скнари – то й чортова дочка до пари, аби гроші. (С. Мер-
винці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович,
м. Могилів-Подільський).

Яке їхало – таке й здибало.

**Як за своїм язиком не затримаєш (секрет), то за чужим не за-
тримаєш.** (Ольга Крохмалюк, с. Шендерівка).

Як з псячого хвоста сито (ні на що не здатний).

Як на кашу – то всі наші, як до моркви – всі помовкли. (С. Мер-
винці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович,
м. Могилів-Подільський).

Як на сто пар коней надіятися (на щось).

Як не вибив, то витрутив (як не побив, то вигнав, виштовхав).

Як не вигнав, то витрутив (виштовхав) – шендерівський аналог
виразу “Як не києм, то палицею”.

Як не чує – так хай не вадить (не шкодить).

Як святі хату перелетіли (спокій, благодать).

Як сім баб пошептало.

Як схоче – то й на гору скоче, а не схоче – то й з гори не злізе.
(С. Бронниця Могилів-Подільського району, повідомила Надія Варта-
нович, м. Могилів-Подільський).

“Як ти називаєшся?” “В постолі взуваюся!”

Як той казав (вставна конструкція, яка ні на кого конкретно не вказує).

Як украв (дуже мало чогось принести, купити).

Як хильне чарку, то цілує й вівчарку. (С. Мервинці Могилів-Поділь-
ського району, повідомила Надія Вартанович, м. Могилів-Подільський).

Ясно, що вкрали, але куди потаскали? (Іван Крохмалюк, с. Шен-
дерівка).

Ясно, як у дванадцять годин ночі в погребі під бочкою. (С. Хонь-
ківці Могилів-Подільського району, повідомила Надія Вартанович,
м. Могилів-Подільський).

Список використаних джерел

Адаменко П. Медичинський словничок: Матеріал для української медичинської термінології. – Могилів-Подільський: Рідна стріха, 1917–40 с.

Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. – У 2-х т. – Луцьк: Вежа, 2000.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов. – К., 1890. – Часть 7, том II. – Акты о заселении Юго-Западной России. – 210 с. + 644 с.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов. – К., 1893. – Часть 8, том I. – Материалы для истории местного управления в связи с историей сословной организации. Акты Барского староства XV–XVI в. – 126 с. + 475 с.

Атлас української мови. – В 3-х т. – Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі. – К.: Наукова думка, 1984. – 442 с.; Т. 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К.: Наукова думка, 1988. – 519 с.

Афанасьев-Чужбинский А. Поездка в Южную Россию. – Часть 2. – Очерки Днестра. – СПб., 1863. – 440 с.

Бевзенко С. П. Українська діалектологія: навч. посібник для студентів філол. факультетів університетів і пед. інститутів. – К.: Вища школа, 1980. – 247 с.

Брилінський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький: Редакційно-видавничий відділ, 1991. – 119 с.

Вартанович Н. М. Історія краю – вустами народу. Започаткування фольклорного літопису у Могилів-Подільській центральній районній

бібліотеці. – У кн.: Четверта Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2012. – С. 143 – 146.

Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. – Випуск перший. – Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1960. – 107 с.

Весілля в селі Слобода-Яришівська Могилів-Подільського району Вінницької області. Записала М.А. Руденко. 1963. – У кн.: Весілля: у 2-х кн./За ред. Шубравської М.М. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 251 – 293.

Гнатюк Н.Ю. Дякую долі: Лірика. – Одеса: Маяк, 1982. – 80 с.

Гнатюк Н.Ю. Пелюстка грому: Поезії. – К.: Молодь, 1966. – 64 с.

Гнатюк Н.Ю. Поки люблю і вірю: Поезії. – К.: Радянський письменник, 1985. – 102 с.

Гнатюк Н.Ю. Прощання з березнем: Лірика. – К.: Радянський письменник, 1972. – 52 с.

Гнатюк Н.Ю. Спомин про копання буряків. – У кн.: Миле серцю Поділля. Поетична антологія. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – 160 с.: іл.

Гнатюк Н.Ю. Час колосіння: Поезії. – К.: Радянський письменник, 1980. – 103 с.

Гнатюк Н.Ю. Шовковиця: Поезії. – К.: Молодь, 1983. – 96 с.

Гульдман В. Населённые места Подольской губернии. – Каменец-Подольский, 1893. – 636 с.

Державний архів Вінницької області. – Фонд Р-489, опис 1, справа 104, стор. 44 (таблиця “Реєстр сільських рад Могилівської округи, що існують на 1 вересня 1927 року”).

Документи Брацлавського воєводства 1566 – 1606 років / Упорядники М. Крикун, О. Піддубняк; вступ М. Крикуна. – Львів, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 2008. – 1220 с.

Зварич В.В. Нумізматичний словник. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1972. – 148 с.; ілюстр.

Каменюк М.Ф. Анкета для Господа Бога: (про час і про себе – пером публіциста). – Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2011. – 360 с., фото.

Каменюк М.Ф. Брати по вогню: Поезії. – Одеса: Маяк, 1978. – 47 с.

Каменюк М. Ф. Дихання ріки: Поезії. – Одеса: Маяк, 1981. – 46 с.

Каменюк М. Ф. Меч і троянда: Поезія. – Вінниця: ФОП Данилюк В. Г., 2008. – 256 с.

Каменюк М. Ф. Окільцьовані птахи: Поезії. – К.: Радянський письменник, 1991. – 86 с.

Каменюк М. Ф. Пісні ніжного волоцюги. – К.: Ярославів вал, 2010. – 192 с.

Каменюк М. Ф. Прямовисний вітер: Поезії. – Одеса: Маяк, 1984. – 86 с.

Каменюк М. Ф. Спасівка: Поезії. – Одеса: Маяк, 1990. – 88 с.

Каменюк М. Ф. Стрітєння: Вибрана лірика. – Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2008. – 320 с.

Каменюк М. Ф. Чорнило для Геродота: Поезії. – К.: Молодь, 1985. – 88 с.

Каменюк М. Ф. Чотири струни: Лірика. – Одеса: Маяк, 1971. – 64 с.

Карпенко В., Волкова О., Карпенко О., Капустіна Т. Словник діалектизмів, запозичень та застарілих слів в українській мові. – К.: Видавець Карпенко В. М., 2013. – 284 с.

Кетрос Д. Так творилося Українське військо (1917 – 1919). – Лондон, 1958. – 64 с.

Козачун Л. Моє село – краплина України. Історичний нарис села Бабчинці. – Вінниця, 2014. – 352 с.: іл.

Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. – У кн.: Українська діалектна лексика: Зб. наукових праць. – К.: Наукова думка, 1987 – С. 62 – 267.

Косміна Т. В. Сільське житло Поділля: кінець XIX – XX ст. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1980. – 192 с.

Крикун М. Г. Подільське воєводство у XV – XVIII століттях: Статті і матеріали. – Львів: НТШ, 2011. – 733 с.

Кровицька О. В. Назви осіб чоловічого роду в говорах Вінниччини (за матеріалами “Атласу української мови”). – У кн.: Вінницька п’ята обласна історико-краєзнавча конференція (1987 р.). – Вінниця, 1987. – С. 62 – 63.

Крылов А. Населённые места Подольской губернии. – Каменец-Подольский, 1905. – 563 с.

Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. – Нью-Йорк – Київ: Факт, 2004. – 447 с.

Легенди та перекази. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 390 – 393.

Мосендз Л. М. Брат. – У кн.: Завальнюк К. В., Кравчук О. М., Легун Ю. В. Леонід Мосендз у документах епохи. – Вінниця: ТОВ “Видавництво-друкарня Діло”, 2013. – 272 с.

Мосендз Л. М. Засів. – У кн.: Завальнюк К. В., Кравчук О. М., Легун Ю. В. Леонід Мосендз у документах епохи. – Вінниця: ТОВ “Видавництво-друкарня Діло”, 2013. – 272 с.

Мосендз Л. М. Канітферштан. – У кн.: Завальнюк К. В., Кравчук О. М., Легун Ю. В. Леонід Мосендз у документах епохи. – Вінниця: ТОВ “Видавництво-друкарня Діло”, 2013. – 272 с.

Населені місця Поділля. – Вінниця, 1925.

Начальное народное образование в Подольской губернии. 1908/9 учебный год. – Каменец-Подольский, 1910. – 295 с.

Новий адміністративно-територіальний стан Поділля. – Вінниця, 1923.

Озаринці – перлина Поділля. Сайт про село Озаринці: історія і сучасне життя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ozarinci.narod.ru/lirika.htm> (дата звернення: 07.05.2010).

Опис Подільської губернії 1830 р./ Укладачі, автори вступної статті А. Б. Задорожнюк, С. А. Копилов. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, 2012. – 59 с.

Петровський Григорій Іванович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%...> (дата звернення: 04.03.2015).

Поділля/ Артюх Л. Ф., Балушок В. Г., Болтарович З. Є. та ін. – К.: Видавництво НКЦ “Доля”, 1994 – 504 с.

Подкур Р. Ю. Строкач Тимофій Амвросійович. – У кн.: Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2012. – Т. 9. – С. 870.

Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.

Сведения о населении Подольской губернии в 1906 году. – Каменец-Подольский, 1907.

Світова зірниця (перша україномовна газета Поділля і Правобережної України, виходила у 1906–1920 рр. (з перервами) у Могилеві-Подільському, Пеньківці та Києві). (Редактор-видавець і автор газети Йоахим Августинович Волошиновський (1870 – 1945) народився і тривалий час мешкав у селі Серби (нині – Гонтівка) Могилівського повіту).

Словник української мови/Кер. В.В. Німчук та ін./Відп. ред. В.В. Жайворонек. – К.: ВЦ “Просвіта”, 2012. – 1320 с.

Територія та населення Могилів-Подільської округи (за попередніми підсумками Всесоюзного перепису населення 1926 року): Могилів-Подільське окружне статистичне бюро. – Могилів-Подільський, 1927. – 57 с.

Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским. – Т. 7. – СПб., 1872. – 613 с.; карта.

Чернівецька зоря (газета Чернівецької районної ради і територіальних громад Чернівецького району Вінницької області).

Чижов М.П. Український лісостеп. Фізико-географічний нарис. – К.: Радянська школа, 1961. – С. 136.

Шалак О. Український фольклор Поділля в записах і дослідженнях ХІХ–початку ХХ століття: монографія. – К.: Освіта України, 2014. – 464 с.

Шило Г.Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. – Львів, 1957. – 255 с.

Додаток

Дослівна фонетична розшифровка записаних у 1991 році на магнітофонну плівку спогадів жителів села Шендерівка подружжя Крохмалюк Ірини Максимівни (08.04.1909 – 20.07.1993) і Крохмалюка Пилипа Матвійовича (16.07.1903 – 17.12.1995)²⁷

Про гроші “лопаткі” емісії УНР 1918 року

[Розмова про емітовані у 1918 році гроші Української Народної Республіки номіналами 25 і 50 карбованців, на яких було зображено селянина з лопатою і які в народі отримали у зв'язку з цим назву “лопаткі”].

– Чому ці гроші лопаткі називаються?

Крохмалюк Ірина Максимівна (надалі – б. Ірина):

– Я знаю, що вони “лопаткі” називаюцца? Гет лопатка на нїм намальована. Така зелененька бомажка...

– Це гроші такі?

– Такі гроші. Отака-о бомажка, як половинка сеї [показує папірець]. І гет лопатка на нїм намальована. Я знаю, що тото було воно?.. У нас гет десь були колись, але якби то було збиригти... Хто знав...

Крохмалюк Пилип Матвійович (надалі – д. Пилип):

– Яка власть – така масть...

Б. Ірина:

– Да, тільки... Всіляких було грóший. Яка власть – такі були гроші. А як же ж?.. А що мали робити?

²⁷ Розмову вів Дмитро Крохмалюк, онук Ірини і Пилипа Крохмалюків. Йому ж належать ремарки у квадратних і круглих дужках.

Знак Державної Скарбниці Центральної Ради. 25 карбованців.
Лицьова сторона. 1918 р. Період обігу – з 6 квітня 1918 р. по травень 1919 р.

Знак Державної Скарбниці Центральної Ради. 50 карбованців.
Лицьова сторона. 1918 р. Період обігу – з 6 квітня 1918 р.

Пилип та Ірина Крохмалюки. 1987 р.

Пилип та Ірина Крохмалюки з дітьми Марією та Іваном. Фото ~ 1937-38 рр.

*Про уродження Шендерівки, голову Могилів-Подільської
ради робітничих і селянських депутатів
Круця Федора Максимовича*

– А розкажіть про Круця.

Б. Ірина:

– Ну, а Круць уже що... Круць уже потому...

– Хто це?

Б. Ірина:

– Це вже за савецкої власті він уже був. Тоді, як уже ті всі повтікали, пани різні, що були там, та ті робочі, що робили там скрізь по тих установах... Забиралися!.. Ти й тоді вже... такихо, мужиків пхали. Темних. Аякже! А він такий, що болтав трошки, тако, болтав. Дещо годин був говорити. А неграмотний зовсім був, мое, де мав клас або два. Та й був голова райісполкому в Могльові.

А що ж... І їди додому, на бричці, і кругом него ззаду охрана їди, воєнні. А що ж... Охраняли.

– А нашо охрана? Від кого?

Б. Ірина:

– Щоб ни вбив ніхто. Тоді вже такево було, в войну... Боялися, аби десь хто ни вбив. А потому вже як встановилося, та й вже путящіщих поклали, грамотніщих, а він уже...

Д. Пилип:

– Цар був. (Сміється). В Могльові він самий главний був.

Б. Ірина:

– На Дубові²⁸ багато дубів вирізав, шопу постройив... Таку стодолу

---

²⁸ Корчма на автошляху Могилів-Подільський – Немирів неподалік с. Котлубаївка Чернівецького району.

Федір Максимович Круць.

Фото з фондів Могилів-Подільського краєзнавчого музею.

постройив з тих дубів, шо на Дубові росли... Мав право. Різав і возив.

І стройився.²⁹

---

²⁹ За даними Миколи Пілецького, “10 травня 1919 року на повітовому з’їзді обрана [Могилів-Подільська] Рада робітничих і селянських депутатів та її відділи. Головою Ради був обраний Фома Круць”. (Пілецький М. 8. За владу народну // Наддністрянська правда. – 1977. – 20 вересня). У відгуку на цю статтю учасники згаданих подій Семен Ракицький і Григорій Гоцуляк уточнюють, що обраний головою ради робітничих і селянських депутатів Федір (не Фома) Максимович Круць був селянином-бідняком із с. Шендерівка, членом партії більшовиків із 1917 року. Пізніше, у 1922 – 23 рр., працював головою Біляно-Шаргородського волосного виконкому ради депутатів, а 1926 року виїхав на Урал. (Ракицький С., Гоцуляк Г. Спогад земляків // Наддністрянська правда. – 1977. – 25 жовтня).

Пилип та Ірина Крохмалюки.
1950-ті рр.

*Про врятованого в 1942 році єврея, який ховався від румунів
на печі в хаті Крохмалюка Пилипа*

– А розкажіть про того чоловіка, що в роки війни жив тут у вас у хаті і на печі ховався від німців.

Б. Ірина:

– А... То жид румінський. Звідти, з Західної... Тако...

– Звідки він взявся тут?

Б. Ірина:

– А вони, ті жиди, ти й се... руміни... Чи сі... Ни руміни, а ці... німці... Відти вигнали жидів гет чисто. Акувірували з своїми диржав і з Польщі, відтиво всіх. Чисто всіх тих жидів так, напевно, як овец, турми [гнали]...

Ну і тут їх в Слідях [Слідах]³⁰ якось постановили трохи деяких [тримати] в свинарнику... там... вроді зимувати. Ти й шо ж там... свинарник. Ніхто... не паліться, нічого, на купі сплят ідні на других в соломі, і всьо на світі...

Та й котрі таківó трохи спиціалісти були якісь... То шили [одяг], а то чоботи робили, а то де ще що, ти й мали, тако, дещось... якось підкуплювалися в тих румінів. Руміни там... пускали... Руміни такі, шо в них можна підкупитися було. Вони... Да, любили гроші. Ти й підкуплювалися [люди]... Хто вирвався відти вже ти й уже ходит по селах... Тамо... По селі ходи, там... Вони в Слідях жили в свинарнику. “Де ви, – кае, – жиете?” “Сліді свинарник. Сліді свинарник жиєм”.

Та й... Їден чоботи шив... Шив був дідусьови [Крохмалюку Пилипу Матвійовичу] чоботи і татові твому [Крохмалюку Івану Пилиповичу].

---

³⁰ Сліди – село Могилів-Подільського району Вінницької області, розташоване за 7 км на захід від с. Шендерівка.

І латав якісь чиривици... А другий шив таківо... Костюми. [Піджаки]. Дужи гарно шив. Десь відти, з-під Чирновіц вони...

– Вони що, обидва тут жили у вас?

Б. Ірина:

– Ну да обидва! Вони по силі ходили вздовж, ти й чо, ти й...

– І довго вони жили у вас з дідусьом?

Б. Ірина:

– Як довго? Тоді як шили – тоді жіли.

– А той, що на піч ховався?..

Б. Ірина:

– Ну та й слухай, тоді він міні костюм шив. Та й шиє тут [у цій хаті]... А чось румін до нас ішов. Я ни знаю, чо він ішов... Тоді тожи таке... Чось ті руміни ходили по хатах. А жид лиш побачив, тако... Побачив, шо йде – і тоді гайда на піч! А я ще кау: “Чого ви ховаєтеся, він нічо ни буди казати”. А він мовчит і кае: “Нічо ни обзивайтися, ни кажіт нічо”. Ти й, правда, чось той [румун] приходив, я ни знаю чо, ти й пішов. А жид тоді зліз [з печі]. Ховалися, щоби... Думає, возьме ти й уб’є... Ни знайиш? Бо тоді що було вбити? Так, як раз плюнути... Як муху. Ти й всьо, ти й нима. Таке було...

А потому вже... То він шив в Антошка Гаврилюка, сего Головатого [прізвисько] тоже... А Антошко [за румунів] був тим, сотним, сотніком...

Д. Пилип:

– Соцкий... [Сміється].

Б. Ірина:

– А той жид і в него жив... Жив тожи і шив костюм. Він знакомий уже був з ним. О. І в мене шив. І в Ганни Васильової [Крохмалюк Ганни, сусідки нашої] шив. І в цьотки Ольки [Олійник Ольги Матвіївни,

рідної сестри Крохмалюка Пилипа Матвійовича] в Дубині³¹ шив. Тако, багато шив по селі... Де треба, ти й бирут, ти й...

Д. Пилип:

– А він портний був дуже хороший.

Б. Ірина:

– Дуже гарно шив. А потому вже, як забрали хлопців оздо вже... Хлопці пішли на войну [в березні 1944 р.], то він здибав тата десь... дідуся [Крохмалюка Пилипа Матвійовича] десь під Чирновіцями.

Д. Пилип:

– Коло Новоселиці. Як провадили нас тудя [на війну].

(Запитання до д. Пилипа):

– А він знав вас?

Б. Ірина:

– Таж був тут у хаті, ти й як жи ни знав? Гет приходив відти з дому [від себе], приходив сюди міні казати, шо я здибав Пилипа, там і там, передавав привіт, і всьо...

А вони вже собі додому добиралися, жиди ті. Вони казали тут: “Коби нам додому... Якби нам додому як. В нас є, – кає, – там з чим жити. В нас є гроші, в нас є золото поховане, вьо. Коби нам... Главне нам, шоби ми пирижили туто, шоб нам додому”. Ти й якось додому доставився...

Д. Пилип:

– Руміни – то таківó... Можна і підплатитися навіть, і випроситися, а німці... Ни щиталися ні з чим. Унистожали...

Б. Ірина:

– Да, руміни ще трохи такі, шо... А німці – то біда. Німці – то дужи бідові були...³²

---

³¹ Дубина – хутір, нині село за 1.5 км від с. Шендерівка, підпорядковане Шендерівській сільраді.

³² Як свідчать опубліковані нещодавно документи, в румунській зоні окупації

**Як Крохмалюк Матвій Арсенійович продав воли за катеринки,
відмовившись від золотих імперіалів**

– А розкажіть, хто це за два воли взяв не золото, а катеринки?

Б. Ірина:

– Та ж се його тато! [д. Пилипа].

– Матей?

Б. Ірина:

– А що ж! (Сміється).

– Розкажіть цю історію.

Б. Ірина:

– Се ще, видей, після риволуції, зараз... Але вже такі були люди, шо знали, шо ті гроші вже ни будут ходити, папіральні таково... Хто

допомагати євреям було не менш небезпечно, ніж у німецькій. Наведемо для прикладу один документ, який стосується безпосередньо с. Шендерівка.

“№ 85. Распоряжение Черновецкой претуры старосте с. Шендеровка и начальнику районной полиции о запрещении свободного передвижения евреев

23 марта 1942 г.

Не зважаючи на одноразові розпорядження відносно заборони ходження євреїв по району, є дуже багато випадків, коли євреї допускаються в села і сільські власті не приймають ніяких мір.

Наказую всіх євреїв, які проходять по селам, арештовувати та направляти в жан-дармерію.

Осіб, які будуть сприяти в хованні євреїв, будемо віддавати під суд.

Всі покупки речей від євреїв забороняються тому, що є дуже багато випадків епідемічних хвороб через продані речі.

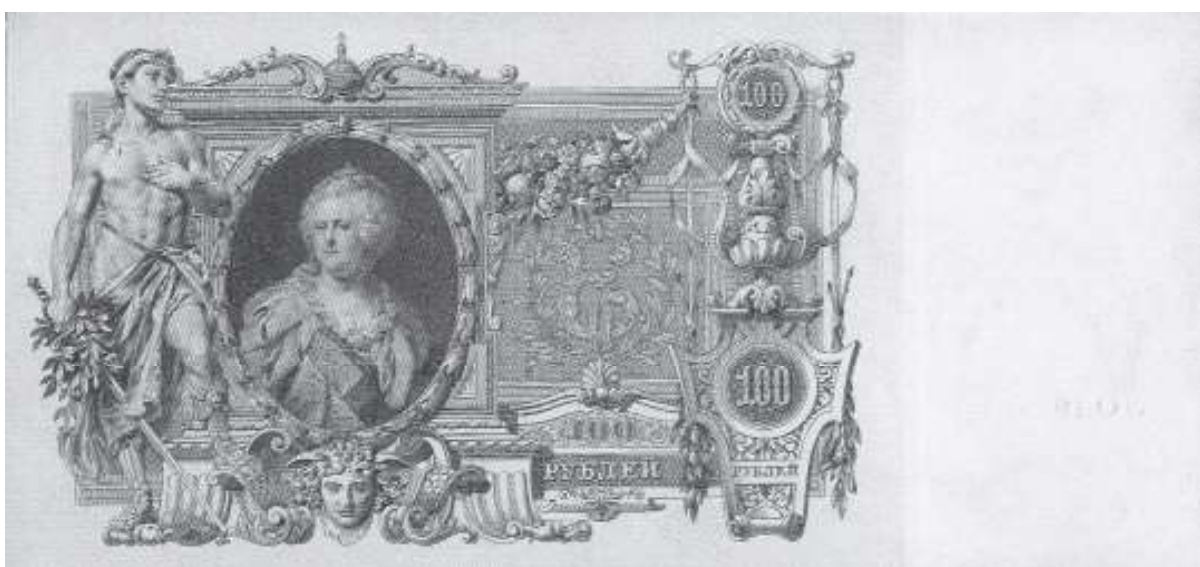
Претор М. Цуркан

ГАВО. Ф. Р-1488. Оп. 1. Д. 7. Л. 49. Заверенная копия”.

(Цитата за кн.: Жизнь в оккупации. Винницкая область. 1941 – 1944 гг. / сост. В. Ю. Васильев, Р. Ю. Подкур, С. Д. Гальчак, Д. Байрау, А. Вайнер. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 856 с. – (Документы советской истории).

Російська імперія. Микола II (1894 – 1917). Півімперіал (5 рублів). 1895 р.

Російська імперія. Державний кредитний білет. 100 рублів.
Лицьова сторона. 1910 р.

ще золоті гроші мав, то то золото ще... тако... яке є, али воно дороге...
А папірі – ти й папірі...

Та й прийшли купці там якісь... В него воли були, в його [д. Пилипа] тата. Здорові такі воли прамо... Та й каут, шо продайте воли. А дід кае, шо купіт. “Чо хоште?” Давали дваццять штири [24] пуди жита. За воли. А він кае: “Ни треба міні жита, в мени є своє жито”.

– Коли це було?

Б. Ірина:

– Ну, ти й коли се було... В яким се було році? [*Звертається до чоловіка*]. Я знаю, в яким...

– В революцію?

Б. Ірина:

– Да, вже зараз-таки після риволюції.

Д. Пилип:

– Після риволюції...

Б. Ірина:

– То золота давали дваццїть п'ять [25] рублів, чи що. А він кає: “Мині золота ни треба. Ті імпріяли [імперіали] маленькі”. Імпріяли.

Д. Пилип:

– Ти й погубляться... (*Сміється*).

Б. Ірина:

– Ти й погубляться... Та й воно таке, так, як дві копійки [радянські 1961 року]. П'ятушка така, як дві копійки. Ти ни бачив, чи бачив коли золото? Ни бачив? Таке якраз, як дві копійочки. І блищаче таке дуже. Ти й погубиться.

“Та й дамо катерини”. “Ну давайте катерини”. Ти й дали дваццїть п'ять катерин. Дваццїть штири чи дваццїть п'ять.

Д. Пилип:

– А катерини новісінькі такі, як...

Б. Ірина:

– Такі, як карти. Та й де ж... Дід думав, шо се тако... Хто знав, шо се...

Д. Пилип:

– То шо він... Вони ж [тато] ни думали ніколи, шо ся власть встановіться [радянська]. І будé. [Думали], шо тото временно. Ти й катерини – це гроші тото були государственні. Валюта.

Б. Ірина:

– Раньше то вони цінилися катерини так...

Д. Пилип:

– Наравне з золотом.

– За одну катеринку що можна було купити?

Б. Ірина:

– Я що знаю, що там можна було купити? Дорогі були, аякжи... Такі самі, як золото було, так і катерини були. Такі самі були. Рубель за рубель. А потому стало вже дешевше, вже катерин більши давали, як рубель за рубель. А нарешті вже й сего ни давали.

Д. Пилип:

– А потому вже катерини пішли... (Сміється).

Б. Ірина:

– Ну аякже... Дід [Крохмалюк Матвій Арсенійович] усе, тако, ще доки жив, та й усе собі покладе в книжці... Вони стояли в книжці склажині, усе під голови покладе їх на п'єцу [печі]. “Нащо ви сушите їх, тату?” “Най буди, я ще дожию до того, що ще щось за них кúплю”. Він [син, Крохмалюк Пилип Матвійович] кає: “Кúпити, кúпити вже, кúпити...” Ти й сушив, сушив, а нарешті вже... Я ни знаю, чи дід вмер, чи я ни знаю десь... Винисли на під ти й за крокву встромили, ти й вже потому вже десь... Чи як розшивали [перекривали] хату, чи раньши ше десь найшли були...

Д. Пилип:

– Ти й пропали...

Б. Ірина:

– Миші все потяли...

Д. Пилип:

– Ти й там... Вже тамо студола [стодола] була... Там, де ваша хата зараз. Студола була. Така здорова... Більша ще від цеї хати, від нашої. Ти й там за крокву...

Б. Ірина:

– На хаті за кроквою були, а ни в студолі!

Д. Пилип:

– На хаті, а потому і в студолі... Поклали, ти й... Бо вже пропали.

Прапрапрадід Петро сховав гроші у платві

– А хто це казав, як помирав, що гроші сховав у плоті?

Б. Ірина:

– Е, тото вже ще мій прадід. Ще мій прадід. Діда Максима [Баланюка Максима Гнатовича, тата б. Ірини] дід.

– Ще ваш прадід?

Б. Ірина:

– Да, да, діда Максима дід.

– Як його звали?

Б. Ірина:

– А я що, знаю, як... як він називався? Я ни знаю.

Д. Пилип:

– Дід – то Гнат, а той...

Б. Ірина:

– Я ни знаю. Чи Петро, чи як... Ну, та й тоже... Мав гроші такі... Али тожи папірані [паперові] сі. Та й уже довбав у платві, в хліві... Сховав...

– Що таке платва?

Б. Ірина:

– Ну, так як сволокі сіво. Платва. Ни знайиш платву?

Д. Пилип:

– У хліві.

Б. Ірина:

– Да, ти й там видовбав і сховав там... Нащо... Я знаю нащо?..

– А що сховав?

Б. Ірина:

– Гроші сховав! Али папір'анні гроші.

Д. Пилип:

– Катерини. (Сміється).

Б. Ірина:

– Чи катерини, чи які там ще там були [гроші]... Та й уже потому заслаб ти й ни годин був уже говорити добри. А тут знають, шо були в діда гроші. Та й каут, що де ви гроші поділи? Де ви гроші поділи? А він ни міг уже сказати, шо в платві, али [каже] “в плоті”. В плоті. В плоті. Ти й думали, шо в плоті. Там пліт був такий здоровий гет до рівчака...

Д. Пилип:

– Ти й розкидають пліт. (Сміється).

Б. Ірина:

– Та й се татів [Баланюка Максима Гнатовича] дід. А мій дід – Гнат.

– То це Гнат сховав гроші?

Б. Ірина:

– Ньи, се ни Гнат, се Гнатів тато. Ти й так перерили той пліт... Вже мій тато [Баланюк Максим Гнатович] так той пліт пиришпортав... Кіл у кіл весь. І нима нічо, ни найшов. Нима. Нічо ни найшов тих гроший... Ну, і того діда поховали, і так і нима гроший. А потому чось уже тато...

– А давно він помер?

Б. Ірина:

– Аякжи.

– Коли?

Б. Ірина:

– А, я знаю, коли, вже, мої, десь...

Д. Пилип:

– Ще до риволюції.

Б. Ірина:

– Де, то ще давно... А потому вже чось той хлів розвалився... Там тото вивалилося чось... Та й якраз та платва, ти й... калабаня, тако, була якась там. Ти й у ту калабаню то... Впало туди, нібі. А тато мій малий ще був, та й, кає, там гойдався на ті платві, як вона там уже впала була, та й побачив... заметів, що воно шось ни таке, як тото, як вся платва. Али там [воно] має якесь задовбане [видовбане], всьо... Та й взяв, та й, каже, зачав шпортати, добувати, та й добув ті гроші. Али шо ж, як вони вже всі зацвили, замокли... Зацвили. Та й пропали. Дурно [марно] пропали. Ти й так.

Д. Пилип:

– Замокли вже, ти й... Почорніли.

Б. Ірина:

– Таке. Ни міг вже казати, шо “в платві”, али “в плоті”, кає. В плоті, кає. Такі жадні були люди.

Іти кури зачинити, бо ніч.

[Після перерви].

***Про Баланюка Максима Гнатовича –
мисливця, колія, чоботаря.
Про сільського попа***

Б. Ірина:

[Розповідає, що її батько Баланюк Максим Гнатович, коли одружувався, перший у селі не дозволив своїй молодій дружині відробляти в попа за вінчання. Після нього вже не відробляв ніхто. Ще Максим

“прославився” тим, що під виглядом впольованого зайця облупив лиса і дав попові на печеню].

– ...Ну ти й так, ти й жинилися, ти й ни хтів, щоб відробляла... Ти й зато лиса їму дав...

Али то старий був піп... старий такий. Маркевич. Такий був... глухий уже був і старий... Можна було його обманути як хоч. Та й він тожи, мав наймита – Мукановский тут був, оздо построївся, де Гурняк жиє. То він у попа служив, у того старого. Та й возмє, вкраде в попа дошку... Здорову [велику] добру дошку, та й прийде до нас туди, до тата [Баланюка Максима Гнатовича, зараз там живе його внучка Баланюк Ольга Яківна], та й кажи: “Максими!” (І ружо має. В попа, ніби, там було ружо, та й він бире ружо, та й прийде сюди... На засідку). Та й каи: “Максими, вбий міні зайиця, я тобі дошку дам”. Та й тато підут на засідку до панських стиртів... Стирти [скирти] були ще панські.

– Де вони були?

Б. Ірина:

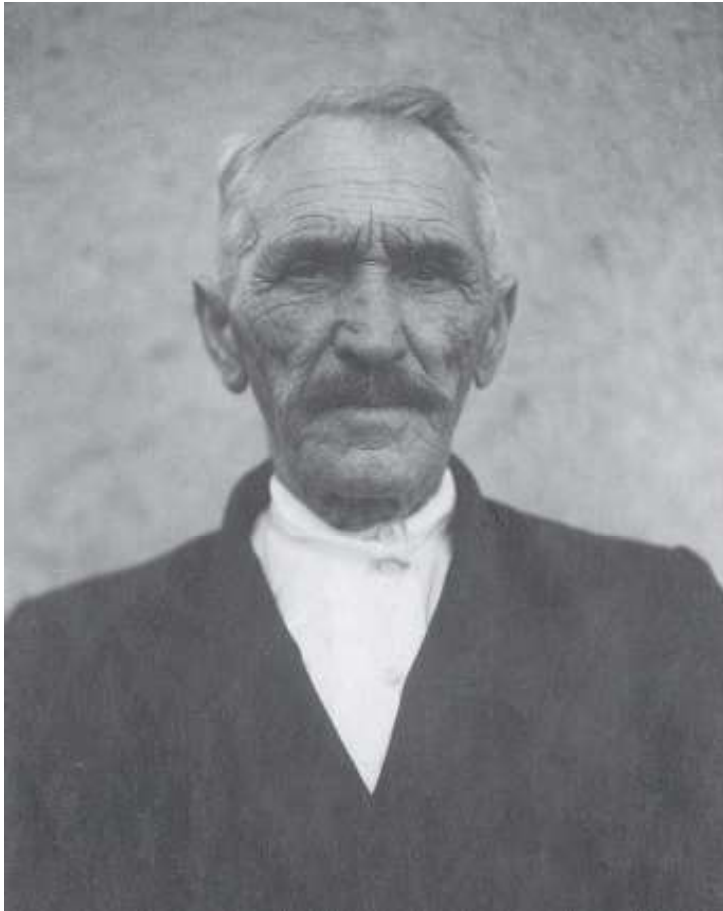
– А тудо, оздо коло Скригуля сюди, по сей бік яру [тепер це село Дубина]. Ти й ті стирти, клевер, а туди зайці йшли їсти. А то ни так колись було охотників, як типер. І зайців. Зайців було... Та й так підут на охоту, на засідку підут туди, та й за яких час-два – та й зó два принисут. Уб’ют. Та й уже Іван Мукановский сидит на лавці. Та й уже прийдут, того зайця принисут, та й поніс [наймит]... Попови. А піп каи: “От наш Яньо (він Янко називався), наш Яньо, – кажи, – годин бити зайці”. А Яньо дошки бере лиш з-під хліва... (Сміється).

Д. Пилип:

– А Яньо ни годин навіть і курки вбити. (Сміється).

Б. Ірина:

– А тато [Баланюк Максим Гнатович] ходив, ти й раз [одного разу] був тожи там... на ті[й] засідці, ти й, я знаю, чи він тоді вбив був, чи ни вбив того зайця, як шувирня [завірюха] якась ся звіяла...

Максим Гнатович Баланюк. 28.11.1954 р.

– Ні, а про лиса докажіть [що раніше розповідали].

Б. Ірина:

– Ну, та й про лиса... Та й тако... Часом там зайці били і тожи попови тому давали. А потому вже вбили лиса (гарний лис, ситий), облупили, фіст відтяли, бо він довгий... Голову, фіст... Ти й всьо, ти й дали попови, ти й піп ізів, бо...

Д. Пилип:

– За мнясо. (Сміється).

Б. Ірина:

– Шо він там знає, шо тото таке.

– А нащо так зробили? Щоб посміятися з попа, чи що?

Б. Ірина:

– Дали, ти й всьо. Від того смерти ни буди, що дали, я знаю, чо дали...

[Продовження розповіді про засідку].

Та й сидів на ті засідці, та й як звіялася шувирня, та й ни знали вже, куди додому йти, і сліди замітайи зара за тобою.

– Він сам ходив?

Б. Ірина:

– Аякжж! Се ж вночі! На засідку! Та й вже туди, так як... сюдиво, як сі тепер осадьби [садиби в Дубині]... А там жи ни б́уло нічого, де Скригулі сисі. Та й п́устився сюда йти [в село], додому, ніби, ти й нима... Ни знати, куда йти вже. І сліди замітайи, і нима нігде нічо признаків ніяких нігде нима. Бо типер – то є дериво, то є Дубина, то є тіліфон, то є свет, то всьо, а тоді нічо ни б́уло. Лиш вітир гуде.

Вони [тато] каут, бачу, шо вже вморився, і вже замерзну. А там у Дубині, то там було попови... Попові там були якісь... Садок був...

Д. Пилип:

– Попова хата була [сторожка], сторож жив у ті[й] хаті. Колодач [прізвище сторожа].

Б. Ірина:

– Сторожова хата була. Охраняв він там якісь садок, там ще де що б́уло, та й охраняв, сторож там був.

Д. Пилип:

– Ти Василя Колодача знайиш?..

Б. Ірина:

– Капітана Василя ни знайиш? Севого, знайиш?

Д. Пилип:

– Ну о, то то їго тато...

Б. Ірина:

– Се їго тато там сторожував. Юхтим він, відей, називався, чи ньи?

Д. Пилип:

– Юхтим.

Б. Ірина:

– Та й тато каи: “Та й я вже бачу, шо дурне, заблудю і замерзну. Та й кричу: “Юхти-и-и-ими!” “Юхтими”, – кричу. “Юхти-и-и-ими!” Ти й нима-нима, ти й знов: “Юхти-и-и-ими!” Та й чую – хтось обзиваєся, ніби: “Го-о-ов!” “Юхти-и-и-ими!” Та й так ішов на той голос уже, доки аж туду ни зайшов. До того сторожа, нібі. Ти й так уже спасся. А то був би замерз, ашож. Тисячу раз, можи, крикнув “Юхтими!” Типер – то можна десь... Типер якісь признаки є: типер є садки, є дерево, дорога дерево майи, всьо, скрізь, а тоді нічо, пустеля, ти й уже.

Д. Пилип:

– Поли, ти й уже.

Б. Ірина:

– Поли, ти й нічого. А шувирня – біло, ніч, ти й так...

– А він часто ходив на охоту?

Б. Ірина:

– Аякжи! Часто ходив, ашож. Охотнік був, ти й любив се діло, ти й ходив часто за зайцями за тими. Більшу часть, тако, як зимою – то на засідку. Бо так де ти вб’єш того зайця? А на засідку – ти й ті зайці йдут до стирти їсти клевер, та й там можна їх вбивати.

Д. Пилип:

– А то заблудив ти й уже ни знайи, куди йти.

Б. Ірина:

– Нааякже. Заблудив, бо, кае, оглянувся – і слідів нима вже. Назад шоби хтів навіть вирнутися до стирти – і то нима куда, бо вже сліди замело. Відійшов від стирти ти й ни знайи, куди йти, ти й...

Я оздо, відійшла до границі [з Гонтівкою, 300 метрів від хати], і то [в тумані] заблудила чисто, шо ни могла попасти на дорогу, щоб прийти додому.

– А дід Максим ще колієм був?

Б. Ірина:

– Аякжи, колійом був. Ше й добрим колійом – на всьо сило колов, і в колгоспі колов, і всьо. Дужи колов багато свині.

Чоботи шив. Мав навіть по штири – по п'ять тих... Челядників тих, шо вчаця. Їдної зими – то вчився Питро, тойо, Олійник, шо казали Баранчик на него. І вчився Созонишин син. І вчився Барткового Івана дядько. Питро. Вуйко. І Моркв́а. Штирох їх було їдної зими.

Д. Пилип:

– Хто?

Б. Ірина:

– І Моркв́а Гриць!

Д. Пилип:

– А, Моркв́а... Тото сапожнік...

Б. Ірина:

– Ну та й що, шо сапожнік? Али всьо времня робив у тата. Цілу зиму.

Д. Пилип:

– Сапожнік був ше луччий від тата, а п'яніца – ти й ни хтіли [до нього] не́сти. (*Сміється*).

Б. Ірина:

– До него ніхто ни носив, бо він проп'є товар, ти й нима нічо. Колись ни б́уло чоботи купляти – колись тільки робили самі. Купували товар [шкіру]...

– І полотно робили самі?

Ірина Крохмалюк. Серпень 1987 р.

Б. Ірина:

– А що ж – на верстаті. Ну аякже! А чоботи – то се... Купували товар, та й несли сапожніку, та й так робили. А тако, шоби були чоботи десь в копирації, чи там що, то нима, ни було ніде, бо таких копирацій ни було, нічо...

Про шендерівського музиканта у вовчій ямі в лісі Білево

– А розкажіть про того чоловіка, що через ліс ішов і впав у вовчу яму. Це правда, чи ні?

Пилип Крохмалюк. Серпень 1987 р.

Б. Ирина:

– Точо ни правда?! Се то правда. Али се давно тожи було. Се якись там музикант, Б’ялозов якись³³.

---

³³ В уродженця села Серби (нині – Гонтівка Чернівецького району) польського письменника Юліана Волошиновського (1898 – 1977) у досі не перекладеній українською мовою збірці “Подільські оповідання”, в якій відтворено життя Поділля ХІХ – початку

– А де він жив?

Б. Ірина:

– Тут жив, у Шиндирівці в нас. А грав у Бирезівці³⁴ на висілю.

– А в нього якась тут рідня була?

Б. Ірина:

– Та й, можи, яка й була рідня, але се вже давно [було]. Та й грав там, ти й чось поспорив з тими музикантами, ни хтів грати, та й покинув насирид ночі... Ну, звечира там, чи як, покинув та й пішов додому. Покинув то висіля та й...

Та й відти [йшов навпрошки] чириз ліс. Ішов чириз сей Білів. А там десь була вовкїтня, викопана яма спиціально на вовки там, чи на що... Та й ішов, та й якраз попав на ту яму, потрапив, та й упав у яму.

Впав у яму, а там у ямі вовк є, сидит. Сидит вовк у ямі, блискас очима. А він уже попав туди та й шо буде [робити]? Та й той налякався, бо впав, і той налякався. Їден другого ни рушає. А він уже сів та й грає на ту скрипку, в ямі ті. Та й, каи, лиш покини грати, а вовк по нім тако, пазурами...

XX ст., є оповідання “Думка”. Описані в ньому події, судячи з усього, відбуваються в Сербх і навколишніх селах. Головний герой оповідання Янко Білозір (польською – Janko Białozor) – неперевершений скрипаль-віртуоз, без якого не обходиться жодне шляхетське весілля чи ярмарок у подільських містечках. Конфліктний, гоноровий гультай і п’яниця, він, утім, знає собі ціну, любить продемонструвати свою вищість над простолюдом. Білозір бродить селами (серед них у творі згадуються Чернівці, Слобідка (Слобода-Шлишковецька), Людвиківка (нині – с. Лозове), не існуюча тепер Дубова Корчма), ніде не затримуючись надовго. Якщо взяти до уваги, що оповідання з цієї збірки Волошиновський створював на конкретному подільському матеріалі, поселяв своїх героїв у знайомих йому з дитинства містах і селах Придністров’я, можна припустити, що існує зв’язок між героєм “Думки” Білозором (у польському звучанні – Б’ялором) і Б’ялоровим із бувальщини, розказаної Іриною Крохмалюк. Але це тема для подальших досліджень.

³⁴ Березівка – село Чернівецького району Вінницької області, розташоване за 8 км на північний схід від с. Шендерівка.

Д. Пилип:

– Пазурами до него. (*Сміється*).

Б. Ірина:

– А той знов грає. Та й лиш покинув – та й знов вовк підходи. Ни хтів на висілю грати, шоби наїстися і напитися, і гроші взяти, то грав вовкови цілу ніч. (*Сміється*).

Та й грав до раня, а рано вже прийшли провірати яму, чи нима нічо. А він там сидит. (*Сміється*). Та й каут: “А ти чо тут?” “А-а, ни питайти, – кає, – али витягайте”. Та й шо – впустили туди мотуз якись, а він там вчипився чи заклався, чи шо за той мотуз, та й лишень хтіли тягнути, а вовк пазурами – та й ни пускає. Та й уже впиред вовка [тягнуть]. Впиред вовка... вже вовк уліз туди впиред, в ту питлю, та й витягнули, а потому їго. Али се давно було.

– Може, це байка?

Б. Ірина:

– Ни байка. Каут, шо ни байка. Та вже як тут були вовки і ліс давний такий, то чо байка? Типер то вже нима вовків і нима лісів таких.

Про монаха Крохмалюка Григорія Яковича

– А про сусіда нашого, що пішов у монахи розкажіть.

Б. Ірина:

– А про того що... Се Васильового [нашого сусіда Крохмалюка Василя Івановича] тата Івана брат. Діда сего, Николового [Крохмалюка Миколи Васильовича] брат. Василів – то се вуйко. Василів тато, а той Григир [монах] і Левків [Крохмалюка Левка Дем’яновича] тато оздо і Маньки Остапової [Крохмалюк Марії Євстафіївни] тато³⁵ – то се були всі штири брати.

---

³⁵ Можливо, тут помилка. Крохмалюк Марія Євстафіївна 27.05.2007 р. розповідала автору, що то був не її батько Остап (Євстафій), а дід Мойсей.

Оздо [у нас] – се Крохмалюки, се їх оздо [обійстя], цей... Арсеній, дідусів [Крохмалюка Пилипа Матвійовича] дід. Арсеній. І вже Дем'янів, щитати, тато, Левкового тата тато.

Д. Пилип:

– Яків.

Б. Ірина:

– Яків. То се були брати [Арсеній і Яків]. То се, бачиш, в нас, у Матея [сина Арсенія], то сей город від канави аж туди [у бік Гонтівки], до Гриця, нібі [Крохмалюка Григорія Марковича]. Се їден [город був колись]. А в них город [колись] був в їдного [господаря] від канави [в інший бік] до самого моста. Али як їх було [четверо]... Сей їден був, Матей [у Крохмалюка Арсенія], їден син, єдинак, а тих було штири [у Якова]. То самий крайний – Маньчин [Крохмалюк Марії Євстафіївни] тато [дід?] тримав город. Від моста. А так уже Василів [Крохмалюка Василя Івановича] тато [Іван], Николів [Крохмалюка Миколи Васильовича] дід. А так уже Левків [Крохмалюка Левка Дем'яновича] тато тримав, Дем'ян. Попри нас. А той, читвертий [Григір] пішов десь, пішов... Де він там...

Д. Пилип:

– У монахи.

Б. Ірина:

– Чи він учився, чи що і попав, нібі, десь там... у ті монахи вивчився, чи що... То так, каже, оздо, так писав, шо, ну як напиши письмо, ти й так, шо, ну по-писарськи, так десь вивчився був. І десь пішов аж на Афон-гору́. Де та Афон-гора́, то я ни знаю...

– У Греції.

Б. Ірина:

– У Греції? Я ни знаю, де. То там він в тих монахах був, бо там карточку я бачила у Василя [Крохмалюка Василя Івановича], ніби, була ще, тако, як я ходила... бігала до дівок туди... Такаво карточка...

Такаво, як севó заздорова... Та й дужи він, тако, з христом, і в підраснику в тім довгім чорнім. Се казали, шо се, нібі, той монах.

То він писав... Письма писав сюди до Васильового [Крохмалюка Василя Івановича], щитати, тата, до Івана. То казав, шо понад Камінь-Подольску губернію (наша перше була Камінь-Подольска губернія)... То нима нігде на світі луччого места.

Д. Пилип:

– На ввесь світ.

Б. Ірина:

– На ввесь світ местності луччої нима. Умеренний клімат, урожаї, усьо... Бо є такі местності, шо там тó ни роди, а там тó ни роди, а там холода виликі, а там жара вилика, а там піски, а там сяке, а там таке. А наша местность – сама лучча. Камінь-Подольска. Оздо, як типер щитати – Вінницка, Хмельницка. Бо типер уже Хмельницка того, шо була Камінь-Подольска, відей, чи як. То він писав, шо понад Камінь-Подольску губернію – то нима нігде луччої местності. На світі білім.

І так він пішов, кáжи, десь, тако, вже у ліса, у пуцу десь і там десь там і пропав. І ни знати, де і що. Чи де здох, чи де звірі ззіли які, чи де вмер... Ни знати, де подівся.

Д. Пилип:

– І там посвятив життя.

“Не треба мені Бога, я й сама досапаю”

– Розкажіть про випадок з тою жінкою, шо казала: “Не треба мені Бога, я й сама досапаю”.

Б. Ірина:

– Нашо за нюю там розказувати... Се Родніцкого того, шо [живе] на Тім Кутку [куток Шендерівки] систра. Люба називалася. Та й вона такаво якась, ни дужи була така... Ни віддана була, нічого. Та й туто

оздо, де цьотки Ольки [Олійник Ольги Матвіївни, сестри д. Пилипа] городи, туди там... на полю, там за Дубиною за тою. Та й там по́ли було в них. Та й вона, нібі́, жала там... Ни б́уло колгоспів, та й жали собі, шо мали: пшиницю, там, чи що... Та й жала... Та й, каи, ідут люди, а вона дужи раненько вийшла, та й всі каут: “Боже, помагай!” А вона кае: “Нащо міні типер уже Бога помагати, я й сама дожну. Биз Бога”.

Та й заболіло всерéдині, та й обісралася, та й так і ни дожала. Лижала до вечира. Так лишилося. (*Сміється*).

– А люди як про це кажуть? Що Бог покарав?

Б. Ирина:

– А так і кажут, аякжи. Я шо, знаю? Шось ізіла, ти й спортила жолудок, ти й отравила, ти й пролежала, по полю прокачалася. Ти й так.

Данило Сімінатий: “Хто Бога питає, той с...ку латає”

– Розкажіть ще про косарів, які косили у свято і казали: “Хто Бога питає, той [с...ку] латає”.

Б. Ирина:

– А, се тото, шо грім убив. Сего... Данила Сімінатого. То на самого... Чикай, що тото було?

(*Запитує д. Пилипа*):

– Данила Сімінатого вбив грім на що, я забула, на Чесної Гла́ви? Грім Данила Сімінатого коли вбив? На Чесної Гла́ви?

Д. Пилип:

– На Чесної Гла́ви.

Б. Ирина:

– Я тоді робила в ларку, де Малю́ти... Коло Малю́ти Льоньки [Малюти Леоніда Стаховича] тутó, в сім уголку, там була якась пожарна,

чи шо, ти й там продавали помидори, огирки, кавуни, та й мине поклали там були шось з на два місяці продавати того. Та й я там продавала. Дужи тут коло Скригуля [в Дубині] зародив був баштан виликий, кавуни дужи, премо таківо кавуни були [показує]... Туто коло Скригуля.

Та й тако, на Чесну Главу – то вже й пізнавато, то вже ни дужи повинно й гриміти, али... Я вже гет кукуруз якихось трохи вломала була на городі, висипала, під хатою там сохли... А сама пішла в ларок. Али десь хмарка надійшла... А той Данило, то рано коло кузні там шось підчиняв. Косарку, чи що там підчиняв... Гречку мав іти косити під ліс.

– У колгоспі?

Б. Ирина:

– Да, у колгоспі. Та й кажут люди: “Нащо вам, – каи, – ниньки йти до тої гречки, ниньки таке сьвато вилике. Ниньки Чесна Глава”. А він кае: ”Е, хто сьвата питає, той того латає”.

Та й роби собі там шо. Та й зробив, та й пішов у поли. Та й там уже косив ту гречку... І хмара та надійшла маленька, і гримнуло, загриміло...

Д. Пилип:

– Загриміло, та й вбило, та й всьо...

Б. Ирина:

– І вбив грім, та й всьо. Та й я побігла ще додому, думаю, забираю ті кукуруцки, бо бачу, шо хмара, і дощ будé. Та й уже приходю з обіду, нібі, в ларок, ти й каи: “Данила грім убив”. Там під лісом косив гречку. Ну, ти й так... До зиліза до того притягнуло, чи де шо, хто їго знайи, як воно там... Али так... Наробився...

Д. Пилип:

– Так Сімінатий вмер і ни лишив навіть нікого...

“Бог знає, що я їсти хочу”

– А розкажіть про ту жінку, в якої каші в горнятку цілий день менше не ставало.

Б. Ірина:

– А... то таку іронду всьо треба розказувати?

– Коли це було?

Б. Ірина:

– А се тожи було вже... Я знаю... До війни се ще було, чи що, али... Се якесь Кивидецке поли було за лісом там. Кеведе якесь. Мало до заводу бураки. Сахарні. Та й наймали людей, шоб ішли сапати. Пирибирати [буряки] там, чи... Али то вже ни пирибирати, то вже, видеј, такі, перебрані сапалисьмо. Али то я знаю... чи то в трицять третім, чи то в яким [році]... Голод був той тоді. Це тото сихо рижих дівок мама. Тихо, шо мастят ходят по хатах. То їх мама. Ірина вона називалася, видеј, чи як...

Ну, та й зварила якогось такого... Сапала ті бураки, та й бурачинячка там назбирала їдного дня, та й там, мое, де з пушку муки якої мала, та й то бурачинячко зварила, набрала в горнятку, та й вийшла в поли.

Та й сілисьмо вже там снідати, що хто мав – хто яйце, хто де хліба кришку, хто коржа, хто що бачив, такó, ти й їли. Нима... А вона трошки тожи ззіла тої бевки, а на полудни вже воно, знайиш, грає, бо воно вже кисни.

Та й на полудни сіли вже знов... А то сідали, такó, всі вкупі, бо тото... так сапали. То ще ни ланкою було, тото було ще так... Якесь Кеведецьке одноосібне поле.

Та й вона кає: “О, бач, вже у мени знов повни горнятку”. Тої бевки, ляпательохи тої... Казали “ляпательоха” на нюю. Та й поїла ше на обід, а вже на підвечірок сіли, а то горнятку знов повне. Підбухтіло. А вона кає: “Бог знає, шо я їсти хочу, прибавляє міні”. А воно скисло, зіграло. Ти й таке було. Такі голода були...

Передсмертний сон Михайла Савіна [зятя б. Ірини]

– А розкажіть про Мішу тьоті Галі. Перед смертю сон йому приснився якийсь?

Б. Ірина:

– А-а-а... Ну ти й шо, приснилося, ти й вже... Приснилося їму, що ходив по білім, кае, полотні. Сі, шо полóтна, такó, шо стелят, білят [вибілюють] полóтна. Таке полотно [домоткане] колись виробляли, ти й на сонці білили, мачáli в воду, ти й білили їго, ти й білили, доки воно трохи зробицця біли. Ну, а він встав рано та й розкажує, кае: “Мне што-то снилось, шо я по белому полотні ходив, шол”. Так, як по дорозі, нібі. Али хто то знав, що там воно означає. Та й убило. Впала скала [в котловані], та й убила, та й так і буди...

*Про прапрадіда Баланюка Гната, сільського ткача:
“І чим гірше рветься пряжа, тим голосніше співає”.*

– А про діда Гната розкажіть. Як він на верстаті ткав і співав.

Б. Ірина:

– Аякжж. Таж ткав, ашож. І чим гірши рветься та пряжа, тим голосніши співайи. Ни пасіюйи, а лиш співайи. Ткав, ткав. У Чирнівці... Дужи чирнівских [людей] багацько, такó, привозило до него тої пражі. І верети робив, і рушники, і так валовіну, і полотно... Всьо робив на варстаті. Всьо мене заставляв все цівки сукáти. Я прибіжу, шо-небудь чи їсти принису, там, чи шо, а він каи: “Биро-но насучи-но міні цівок”. Тако там за решето там поклáди. Ти й я вже сучу. Та й так уже жили оба з Тимофійом... [Баланюк Тимофій, помер у Криму в с. Міжріччя під Судаком]. Він робив на варстаті, а Тимофій так уже був каліка, та й жили оба.

Як Крохмалюк Пилип Фінляндію “визволяв”

– Дідусю, розкажіть про Фінляндію.

Д. Пилип:

– Що?

– Про Фінляндію. В якому році ви там були?

Д. Пилип (поважно):

– Такеоє дело було. Мобілізували нас в дваццять див’ятім році... Той... В триццять див’ятім, а я кау в дваццять див’ятім... Мобілізували і сюди... На Польщу освобождати. Западну Україну. Та й получили ми оружїє оздо... В Чирнівцѡх получали. Оружїє получили... Сорокап’ятки. І зібрали вже нас, і пішли. На орудїях уже на тих поїхали. До Кам’янця.

– Зима була?

Б. Ірина:

– Нѡи. Літо. Якось уже в жнива чи після жнив, чи що, як їх забрали.

Д. Пилип:

– Приїхали до Кам’янця, а за Кам’янцѡм Збруч, річка. Протїкайи. Та й там уже нас сформірували і чириз той Збруч... Там за Кам’янцѡм дали три вистріли ти й всѡ... Та й чириз Збруч – і пішли туди. Зайшли аж до Перемишля. За вісім кілѡметрів. Там остановилися вже і так биз ніяких... Биз ніякої війни... Війни ни бѡло. Ни стрїляли і ни... Ото-тѡ три вистріли дали оздо за Кам’янцѡм і пішли аж до самого Перемишля. Вісім кілѡметрів до Перемишля. І там уже установилися. На стоянку... Вже стояли там. Стояли і там уже ни бѡло нічо... Війни ни бѡло ніякої. Войска стояли...

– А про Фінляндію?

Б. Ірина:

– Чикай, чикай...

Д. Пилип:

– А тоді вже у сороковім році у Фінляндії війна вспихнула. Та й вже...

– Вам пояснювали, чого ви туди йдете, у Фінляндію?

Б. Ірина:

– Ая, пояснювали... Воювати йдуть!

Д. Пилип:

– Ніхто нічо ни пояснював. Бо ми армія була того. Це ж освобождали Западну Україну від Польщі... Освободили, та й там уже встановилися, та й там уже стояли з тими орудіями. Там... Наша батарея була там, стояла...

Там уже як вспихнула у Фінляндії війна, та й уже там товкли добри... Витовкли багато наших.

Б. Ірина:

– Наших то наших – березівських дужи багато.

Д. Пилип:

– Не, я кау вопше. Наших войск. Бо там така местность... Ліса безконечні. Нас як мобілізували тудя, відци з Польщі, казати, з Західної України. Мобілізували тудя... Ми орудії... свою батарею здали у Білорусії, і тоді нас на машини, та й повезли. Привезли в Карелію. Знаєш де Карелія? Під самою Фінляндієюю. І тут нас уже сформірували, побанили чисто... На снігові. (Сміється). Палатку...

Б. Ірина:

– Сорок градусів морозу...

Д. Пилип:

– ...Зіпняли, і тут на снігові бризент постилили і роздівайся – і банитися. (Сміється). Побанилися ти й тоді в окопи. Траншеї були. Окопи. На ніч. Переночували там в тих окопах, а рано подняли і пашол пешім ходом. Сто шіздисять кілометрів ішли ми. Пешім ходом. Нема везти, шоби де на машинах везли, лиш пішком. І сніг, прямо, так

як пісок. Прамо страгне... Пошті в деякім місці по коліна. Ти й ми вже так приспособаблювалися, шо... Дощечки такі вирізували і мотузком... Мотузками прив'язували, шоби ни страгло так. Бо страгни так, шо невозможно. Так, як пісок.

То ми ішли так шо з десіть суток, доки... Бо тото ж ліса. Ліс. Нима нічого... Як є де за дваццїть кілометрів хуторок маленький такий, шо дваццїть хат майи, тако, триццїть хат... Та й пригнали нас уже туда в часть. Та й я попав у часть связі. Тіліфон.

Б. Ирина:

– Був в артілерії, а потому вже в связі...

Д. Пилип:

– От. І Гриць оздо [сусід, Крохмалюк Григорій Маркович], і Фидосько... Наша рота се була така. Рота связі. Та й уже там... нас установили ротою связі, і ми вже робили... пиридавали сюди, їдні до других там... шо де робиться. О... А война вже втихла. Вже так... Стрільби ни було. Ни чути було. Се вже пирид тим миром. Се вже мир мав бути. Вже затихло там всьо... Ми приїхали туди... Ни приїхали, а прийшли. Дваццятото фєвраля. Туда на місци прийшли вже. От. А дванаццятото марта – ти й заключили мир уже. Так шо ми там довго ни були.

– Де спали там? На снігу?

Б. Ирина:

– На снігові. (Сміється).

Д. Пилип (сміється):

– А фін евакуїрувавсь до... Собаки навіть ни лишив. Всьо чисто забрав. І худоба яка була, чисто забрав, і всьо чисто... Лиш такого вже... Продукти – то ни брали з собою. І крупа там була, і мука була, яка хочиш. От. Яка Фінляндія бідна була, али тото... Її снабжали. Бо там... Там більшіство ліса.

Та й там уже тото... Ми тим жили. Це... Блини пичем. Щодня... А то давали нам. Привозили. Кухня привозила. Суп, тамо, привизе,

та й возьмеш в котьолок супу, та й ни хочися того супу їсти. Бо що... Кандьор. Напичем блинів, ти й...

Б. Ірина:

– Зразу на снігóви, каи, спали скілька времнів. На снігови прамо. Сосни накíдают і так ніч і день сиділи на зимлі.

Д. Пилип:

– Заклучили мир... Березівских багато дужи вибили. Березівскі попали вперед нас. Багато вибили. А наших нікого ни [вбили]. Гонтівских, наших нікого ни вбили. І так уже заклучили мир³⁶...

Б. Ірина:

– Чо, а Дєдова цего (*одне слово нерозбірливо*) Никери, Івана... Вбили! У Фінляндії.

Д. Пилип:

– То ще було до нашого приходу.

Б. Ірина:

– Ну, ти й я ж кау, з нашого сила...

*Д. Пилип про початок війни з Німеччиною у 1941 році
і про свою невдачу мобілізацію*

– А де поранило вас?

Б. Ірина:

– А-а, се вже в сю войну... Се вже в сорок читвертім році.

Д. Пилип:

– Е, мене поранило вже в сорок читвертім році.

---

³⁶ Насправді згідно з книгою “Полеглі в снігах Суомі” серед загиблих знаходимо і шендерівських, і гонтівських мобілізованих.

– Де це було?

Д. Пилип:

– Оздо, на Буковині.

– Ви колись розказували, що це свої ж і поранили, так? Як це було?

Д. Пилип:

– На Буковині. Се уже... В сорок першій році ми вже з Фінляндії прийшли додому. Розпустили старші роки. Старші роки. Тако, третій [1903-й]... там... фторий [1902-й], перший [1901-й]. [Крохмалюк Пилип Матвійович – 1903 року народження]. А молоччі роки, так як Гриць ондо [Крохмалюк Григорій Маркович, 1910 року народження], пішли ще Молдавію освобождати. Від руміна. Ти й нас уже розпустили додому, а ті пішли Молдавію освобождати.

А в сорок першій році, як уже німиц пішов войною на нас, то нас мобілізували...

Б. Ірина:

– Знов забрали, аякжи...

Д. Пилип:

– Мобілізували, і ми... Дали підводи. З колгоспу. Це так як тошо евакуїрували. В свої одежі, чисто всьо. Дали підводи, от... І в'осімдесят чоловіка нас партія... І дали Цапа [прізвисько, Козончук Олександр] ондо... проводніка. (*Сміються*). Та й поїхали. До Дніпра. Та й їхали... Ни знайиш, як? Якби на машинах, то би скоріщи... А це на підводах, ти й тако... помаленько їхали... Ще остановимося ти й варимо їсти щось... От. Ти й уже приїхали... До Дніпра було, мое, де з п'ятнаццять кілометрів, а тут (*сміється*) німці на матоциклах...

Б. Ірина:

– Перегнали [обігнали].

Д. Пилип:

– Разведка. Тото разведка. На матоциклах. Уже їдут. А ми коло якогось ставка, тако, стали там тими підводами, та й там піймали

поросся, бо худобу гнали туди... Свині, худобу... Гнали. Евакуїрували тото всьо. Та й зарізали то поросся ти й варили м'ясо. От. Али як уже побачили, шо вже німці тоті... То м'ясо вже доваруєцця... Німці вже на матоциклах, ти й вже ніхто ни їв м'яса того. (*Сміється*). Ни до м'яса. А там лиш матоцикли пройшли, ти й зараз машини. Німці на машинах. Повні. Повні машини. Німців. Їдут биз нікакїх. Ніхто там ни спиняйи їх, нічо. О...

Та й тоді вже шо нам робити? Вже вперед нима куда йти. Вже німиц упириді нас. Ти й шо... Хлопці сіли, ти й уже обговаруєм, шо вихід – тільки назад. Додому. Бо вперед підеш – то забирут німці, ти й всьо. Та й цими підводами, та й так помаленько, помаленько...

А німиц поехал. А румін во владі вже. Лишився. Тут уже. Се румін уже заняв. Та й так їхали... Руміни спинят нас: “Папір!” Показуй докўминти. Папір. Ти й покажимо... А докўминти є при собі, бо це в армію вєзли. Ти й подивицця румін, ти й: “Лакáси! Ўнді лакáси!” Додому! Та й так помаленько заїхали додому...

Початок війни в Шендерівці

– Бабко, розкажіть, як німці в село зайшли. Як це було?

Б. Ірина:

– Точо як було?

– Багато їх було, машинами їхали?

Б. Ірина:

– Тої [теж] разведка вперед. Разведка на матоциклах.

Д. Пилип:

– А вже після нас, як зібрали команду [мобілізованих у селі], ти й вилика команда, і биз ніяких підвід, биз нічого... Провадили... Та й... Нам “лакáси” [румуні], а їм – в Бухарест. Забрали – і всьо.

Б. Ірина:

– В плен забрали ти й повєли...

Д. Пилип:

– Данило ще попав оздо, Кусняк, Іван Фівронин [Маковій].

Б. Ірина:

– Попухли в тих лагирах там, чисто... Мало ни виздыхали...

Д. Пилип:

– І там... Шо ти собі думайиш... Скільки там виздыхали з голоду...

– А як заходили німці в село?

Б. Ірина:

– Та й як заходили в сило... Я знаю, як заходили... Я була на Тім Кутку [села] з дітьми. Там. Корова була [там] і діти. Лиш порося було дома. А його [д. Пилипа] ни було, його забрали були [мобілізували].

А я вже, думаю, піду раненько ти й подівлюся, чи то порося є, чи забрали...

[Кінець запису аудіокасети на стороні 1].

[Розшифровка запису аудіокасети на стороні 2].

Червоний терор і колективізація

Б. Ірина:

[Розповідає, як після одруження у 1929 році хазяйнували з чоловіком на власній землі, якої мали п'ять моргів].

– ...П'ять морг землі мали, чи що... Це три гектари було з половиною, чи що... Було в нас зимлі. У нас таки, з дідусьом [Крохмалюком Пилипом Матвійовичем]. Бо в його тата то було більши, али дав дочкам. Дав Марфі цьотці, дав Кундиловскі[й], Маркови дав третю часть. Та й пороздавав, та й лишилося вже там було шось... Що? *(Думає)*. П'ять морг, чи що... Я ж кау: чи три гектари, чи шо там було лишилося...

Ну та й ми мали тої свої зимлі ти й ни хтіли ще йти в колгосп [Крохмалюки Пилип та Ірина одружилися 15.05.1929 р.]... А тато мій [Баланюк Максим Гнатович] пішов трохи хуччи. Мій тато Максим. І всьо казав, шо “йдіт у колгосп. Ни крутіця, йдіт, бо нічо ни поможи. Бо будúт, можи, знущатися...” А ми кажим: “Ще, мои, хоч рік...”

І Левко, оздо, Маріїн [Крохмалюк Марії Леонтіївни] тато [Крохмалюк Левко Дем’янович, сусід], то в Левка чисто забрали... Розкидали всьо... Студолу розкидали таку здорову... забрали...

– Нащо?

Б. Ірина:

– До колгоспу! Строїлися в колгоспі. А то за тото, шо ни хтів іти [в колгосп], ти й... Вирубали всьо дерево на городі дужи здорови...

– Плодове чи таке?

Б. Ірина:

– Ньи, таке, матеріяльне [на будматеріал]. Такиво, в него були здорові там понад річку... Всілякі деревá...

– А було таке, щоб у людей у когось хату розкидали?

Б. Ірина:

– Хати ни розкидали, а, тако, хліви, студолі забирали, котре мати-ріал здоровий, добрий. То забирали ти й у колгоспі строїли, бо ж ни бúло де брати матиріяла. А там клали – то конюшню, то короварню, то сяке, то таке... Колгоспи як стройили ти й... Та й де взяти? В того, в того, в того там, що-небудь чи винин, чи який налог, чи які де... І зараз бирут, та й... Та й бирут, так як штраф накладают, а втім... бирут, та й уже... забирают тото. Ни дáвись штрафу... чи ни майиш, чи ни давись, чи що... та й...

– За що штраф?

Б. Ірина:

– За то, шо ни йдеш у колгосп, за то, шо... За що-нибудь! Та й оштрафували тибє, та й прийшли вже, та й описуют... Що тобі...

От нас оштрафували дурно [марно]. Оштрафували... Був діду-сь [Крохмалюк Пилип Матвійович] на з́робітках та й ни вспів дати до строку вісім пудов пшениці. Вісім пудов – се навіть нима півтора цинтнера.

– До якого строку? Що таке строк?

Б. Ірина:

– Га? Ну, дали тобі строк! До такого числа чи до такого, чи до такого. А ти ни здав...

– Хлібоздача, да?

Б. Ірина:

– Да. Бо ти ни мав часу молотити. Та й ни здав того – та й прийшли... [Ми] пішли ще... Ввечир були збори... Тамо, де Барановский [Барановський Микола Арсенович] построївся – там була школа. Та й в ті школі були збори. Та й кажут: “Гайдá: записуйтеся до колгоспу”. Та й уже...

– Хто це казав?

Б. Ірина:

– На зборах там... Були збори... Я знаю, хто...

– Чужі?

Б. Ірина:

– Чорт їго знайи, чи то був хто й чужий... Можи, якийсь був де представник... Чи лиш наші... Та й ми обоє були на тих зборах. Али так і ни записалися тоді того вечира. А вони зараз такі після зборів та й прийшли сюда до нас уже. Вночі там... Чи опівніч була, чи було після опівночі, я знаю...

– Хто прийшов?

Б. Ірина:

– Козончук Сянько [Олександр] прийшов – Цап [прізвисько].

– Він був активістом?

Б. Ірина:

– Ая, він був там головою сільради. І ще там щось... Прийшло їх з п'ять чоловіка. Чи зо штири, чи п'ять. Та й кажи: “Так. Вас оштрафували на шіссот сорок рублів”.

– За що?

Б. Ірина:

– “За то, шо ни здалисьти вовримня пшиниці до строку. До строку. І в колгосп ни йдети, і ни здаєти... Ни здали”. Ти й оштрафували на 640 рублів – шо ти собі думайиш? Та й...

– Що можна було купити за ті гроші?

Б. Ірина:

– Взяли зараз-таки корову...

– Корову можна було купити за ці гроші?

Б. Ірина:

– Корова... Корова – ни була навіть більши, як сто рублів. Взяли корову зараз-такі. Така корова добра була... Її ще дві ниділі ходити було, ті корові до строку. І... Взяли ту корову зараз, в колгосп повéли... Тоді в нас узяли, і в Сташка взяли, і в Корнія Поборончука тата взяли [корову], Міхайла. О. І описали всьо в хаті, в скрині всьо описали, що де скілько стои, чисто і тото всьо описали...

– Що, вдягання?

Б. Ірина:

– Вдяганя, хустки, всьо, що буюло. Верети, всьо описали і скриню замкнули, і ключ узяли. З собою. І ту студолу... В нас тамо була, де ваша хата... Завалина [стодола]. Ту студолу описали, і то всьо поописували... Ти й шо... Та й пішли. Та й ми вже лишилися... Вже нима нічо. Вже... Тільки гроший хто годин дати?

Али Дáничка... Тато – вже мої мами ни було – ти й тато ходив до Данички (до Рокіцького сего Івана [Рокіцького Івана Даниловича], шо

до Гриця [Крохмалюка Григорія Марковича] їзди, мами)... А тут вона жила, де Пульман купив [Рокіцький Олександр], знайиш, проти Йосипа [Баланюка Йосипа Максимовича]... Та й... Вона тожи... Чоловіка ни мала, а боялася сама, бо вона трохи, тако, дещо мала... Хліб мала, і тримала тожи і худобу, і всьо, та й боялася... Та й там уже до тата [Баланюка Максима Гнатовича] підійшла трохи... Тато лиш вечір – то бере ружо, та й іде під хату охораняти її...

Та й уже... Я вже рано пішлам до тата та й плачу. Кажу: “Шо се буди? Тільки гроший... Оштрафували... Де се взяти?” А вона там тожи є в тата. Та й кажи: “Я вам пожичу зо двісті рублів чи зо триста. В мени є гроші. А коли будете мати, то віддасте міні”. О. Ти й взяла...

– А у вас у самих були гроші? Нічого не було?

Б. Ірина:

– А де ж були? Ни було. Можи, де було там... зо сто рублів... настягали своїх гроший, було в нас порося, такиво якесь гарненьки. І ко-рова була така, шо ниньки-завтра з тильом буде. Можи, зо дві ниділі її там було треба ходити.

– А скільки тоді за хату треба було дати?

Б. Ірина:

– Ну, я шо, знаю? Хати... Хто там продавав ті хати? А так як опи-сували, то там шо хтіли, то писали. Та й вже назбиралисьмо штириста́ дваццять рублів. А ще двісті дваццять давати. Та й понёсла туди вже... І поступилисьмо зараз в колгосп, на другий день уже... Заяву подáli...

Так звані куркулі

Б. Ірина:

– А туто була кантора, де Павло Баланюк жив, де тепер Валя жие Козончукова [Руда Валентина Миколаївна]. Тут кантора була в Павло-ві хаті. Павла той вигнали так як куркуля звідти.

– Куди?

Б. Ірина:

– Куди хоч, туди... Їго засудили. Їго засудили! Вислали десь на Соловки.

– У якому році?

Б. Ірина:

– Ни знаю.

– А були ще такі, що їх розкуркулили і повисилали з села?

Б. Ірина:

– Ашож, було трохи... Аякжи...

– Хто?

Б. Ірина:

– Черепуляка вислали, того якогось Півтора Івана на Тім Кутку вислали. Сидора старого, відей, вислали.. З кільканаццять, тако, було... Ти й забрали їх, ти й всьо, повиганяли їх...

– А чому вони були куркулі?

Б. Ірина:

– Того, шо трошки дещо мали. Які вони куркулі були? То куркулі були, як вони ни мали... свого тако?.. Шо вони, такі, як пани були, чи шо? Оздо Дим'ян [Крохмалюк Дем'ян Якович], Левко [Крохмалюк Левко Дем'янович, син] – се, щитали, куркуль. Шо він ни мав зимлі нічого [зовсім], лиш їго тато сей робив то за половину, то в попа, то так тако, де люди,.. то купував потрошки... Али трудився всьо времня ти й мав потрошки там дещо. Ти й се вже куркуль. Та й тожи були позабирали... В Лёвка тожи були забрали... і скриню забрали, і шматя поописували, забрали, і всьо... І студолу забрали, і тото... Забрали були матиріал на городі... Багато забрали дещо.

І таких багато людей було в силі, шо позабирали в них.

Ну, а в нас би були тожи чисто забрали всьо, шоб були лиш ни дали гроші ти й... То я віднёсла штириста дваццять рублів, ти й тоді...

І поступилисьмо вже в колгосп. Та й, каут, тоті вже двісті дваццять рублів вже лішацця на зилізного коня. А сі бирут гроші, шо я даю. А сі взяли, ти й зараз корову віддали і віддали ключ від скрині.

Ти й се вже ми... Так уже приходилося ті гроші ті[й] Даничці (і там... у цьотки Ольки були взяли, і в Данички) віддавати. Де що бачилося продавалося. Корова добра була, дужи вже вположилася чириз дві ниділі чи чириз три... Дужи добра на молоко була, ти й де щотижня, тамо, відро сира і десь зо штири, з п'яь фунтів масла – і гайда дідусь [Крохмалюк Пилип Матвійович] у Моґлів! І гайда дідусь у Моґлів! На плечі ти й... Всьо пішки тото на плечох нести треба³⁷. Та й продавали тото всьо ти й уже трохи Даничці там тоті віддали і вже роцитариса були...

Ти й поступили вже в колгосп, то ще Марусьці [дочці, Крохмалюк Марії Пилипівні] було що? Рік, відей, лишень... Трошки більши, як рік, як ми поступили в колгосп. Бо ми поступили, відей, в триццять третім, по-моєму. Вона в нас триццять другого.

Мій тато Крохмалюк Іван мало не народився в полі

Б. Ірина:

– А твій тато [Крохмалюк Іван Пилипович], то вже чуть-чуть у полі ни вродився. Вже я в колгоспі... Я сапала бураки, дванаццять сотих висапала з половиною. І лиш прийшла додому, ти й увечір, ти й вродився. Тато [твій]. То вже тато з триццять четвртоґо року. [Досконалою була колгоспна панщина!].

Про голодомори, або Після колективізації “всі роки були голодні”

– А ви в цьому році були дома весь час чи їздили по заробітках?

---

³⁷ Моґилів-Подільський – повітовий, окружний, а нині районний центр Вінницької області. Відстань від Шендерівки – 25 кілометрів.

Б. Ірина:

– В яким році?

– У тридцять четвертому.

Б. Ірина:

– Ньї, ни їздила тоді, в триццять аж сьомому їздила³⁸.

– А до цього не їздили нікуди?

Б. Ірина:

– Ньї, нікуди ніхто ни їхав. Тоді ни було їхати куда, ніхто там... ни було нічо. В триццїть третім році, як був голод, то ни було куди їхати, обходились тим, хто трошки що де мав...

– То ви перший раз поїхали вже аж після війни?

Б. Ірина:

– Ну... В триццять сьомім році. (*Сумнівається*). Ньї, в сорок сьомім.

– А голод у селі був у тридцять третім?

Б. Ірина:

– Голод і в триццїть третім був, і тоді вже пошті всьо времня були голода.

– Відколи створили колгоспи?

Б. Ірина:

– Зробили колгоспи, та й уже таке... Потому шо, після війни... То вже і в войну такиво, ни було... хто що вкрав... Там ни дужи давали... Лиш так, хто що вкрав... Хто годин був вкрати. А тако, то лишень... А, там привезли скілька снопів якого де... зросляків, ти й так... Али тако, люди ходили на роботу, ти й, тамо, по мищині, по дві мищині [мисочки], хто годин... Ти й приносив додому, ти й так і пириживали на тім, о...

– А платили що?

---

³⁸ Крохмалюк І. М. їздила в Західну Україну в голодні 1947-48 роки.

Б. Ірина:

– А платили – нічо ни платили. Дваццять копійок і півкіла.

– Півкіла чого?

Б. Ірина:

– Пашні. Чи пшениці, чи чого...

– Це в якому році?

Б. Ірина:

– А се вже в якому році?.. Се вже, я знаю, се вже туди далі десь трохи. Бо ж то всі роки були ті голодні. Всі були голодні роки. Таківо, шо щороку нидостаток був якись...

– До війни?

Б. Ірина:

– Ньї, після війни. Після війни. До війни то ще було так-то. До війни, як ми вступили в колгосп у триццять третім році, видеї, то потому давали по два кіла на трудовень і шось там і грошій давали. Вже стало було добри. Вже люди мали хліб і всьо... А як зробилася война, та й тото всьо пропало... З колгоспу. В колгоспі там що б́уло, свині які де були, всьо тото... свині вирізали чисто. Колгосп. Вирізали всі свині. А худобу відпровадили тудя, в Сібір десь всю.

А тако... Сахар у колгоспі був... Бо давали тоді сахар нам за роботу, то тото всьо пороздавали людьом. Такимо... Ну, ти й уже таке було... Забрали... То вже в триццять... Шо... Вже аж в сорок першім була война, о... А до війни, то було ще, тако, нічо. А в сорок першім як почалася война, то се вже тоді всьо пропало.

Голодомор 1933 року

– А в тридцять третім році був голод великий в селі, чи ні?

Б. Ірина:

– Наащож? Багато виздыхало людей. Виздыхало.

– В нашому селі?

Б. Ірина:

– Да, в нашому силі. Правда...

– Скільки “багато”? Десять чоловік?

Б. Ірина:

– Десіть, ая... Здохло, мое, де зо триццять або зо сорок. Я знаю?.. А в Тропові – половина силá виздыхало. В Сугаках, в Тропові³⁹. Там дужи виздыхало багато. Бо там так: ще до того... Як позгонили в колгосп, а вони каут, шо ни будимо робити коло зимлі, ти й ни буди диржаві, ни буди нам. Ти й диржава своє забрала, що вродило. А людьом нічо ни дáли. Люди виздыхали багато. А в нас, то...

А от в Гонтовці⁴⁰ – нічого, в Гонтовці раньчи пішли і в колгосп, і робили, і давали їм потрохи, і ни було такого голоду дужи.

– Ну, а як це було – голод? Люди вмирали на дорогах чи дома, чи як?

Б. Ірина:

– На дорогах і під плотом, і дома – де приходилося. Ляг під деревом, ти й нима. (*Одне слово нерозбірливо*) голодає, стощає, спухни, як колодка, ти й уже де його приходи смерть, ти й там уже вмирайи...

– І хто ж підбирав їх?

Б. Ірина:

– Та й підбирали вже тако... Вже там, так як з сільради, щитати, заставляли. От дядька Данила [Гуралья Данила Леонтійовича, чоловіка Гураль (у дівоцтві Крохмалюк) Марфи Матвіївни, сестри д. Пилипа] – копати ями тоті. Ще трошки... Він і сам уже ни міг...

– А ховали по одному чи кидали всіх докупи?

Б. Ірина:

– Ньи, ни докупи. По одному ховали, али ніхто ні дубовинів [трун],

---

³⁹ Села Могилів-Подільського району відповідно за 12 і 8 кілометрів від Шендерівки.

⁴⁰ Село, яке з півдня межує із Шендерівкою.

нічо ни робив. Лиш так: замотали в яку де верету, чи що – ти й викопали яму, ти й підполоч туди зробили, засунули – і будь здоров. Закопали, ти й так і буди.

А тут оздо, де Женька Профірійова жиє, то тут Гріхи [прізвисько] якісь були там, ніби... Тато і мама, і дві дівчині було. То здохла мама, і здох тато, і здохла їдна дівка. Їдна лиш лишилася. О. А ті всі трое здохли з голоду. То та їдна дівка, то тожи, спухла і лижит, ти й каи: “Дайти кришку хліба, ти й ще прожию хоть час”. Чи півчаса, чи що... Али хто ж дасть, як нима. Ти й ніхто нічо ни дає, ти й так і забралася [померла]. Ти й багато... Трохи виздыхало [людей]. Ет, та й вже. Най Бог милує і борони. Та й так...

***Про банду в Могилеві-Подільському, яка в 1933 році
вбивала людей і продавала з них м'ясо***

– А про бабу Шерепериху розкажіть, про випадок, який стався з нею в Могилеві...

Б. Ірина:

– А, тото про бабу Шерепериху... То вона розказувала, шо там... якісь тамо, де... Там був музей, він і типер, наверно, є, там, де та церква, да? Ну, та й там десь ми колись йшлисьмо там з нею по тім гóроді, а вона кає: “Туто в сіво хаті було... Лапáли людий, нібі...” Оце... Щось майиш продати там, чи що, та й прова́дят тибе з базару: “Йди, – кажи, – ти й я тобі заплачу дома”. (*Кашиляє*). Та й уже припровадили – і там така є комната зверху, а внизу підвал. А в ті[й] комнаті там є так якісь як двері автоматичні [люк], і стоїт стуло [на них], ти й кажут: “Сідайти, сідайти, сідайти”. Ти й лиш сіла – ти й туди пириwirнулася, ти й вже впала в підвал, ти й там уже по-всьому. О...

То вона кажи: “Мине, – каи, – були тожи закликали в ту хату”. А там надворі якась її компанія лишилася... Али баба побачила, шо двері защіпнюют уже, та й тоді, каи, до двирий, та й зачала кричати до тої компанії надвір, ти й якось вирвалася...

– А та компанія з нею приїхала?

Б. Ірина:

– Ну, якась там з нею товаришка, чи шо, приїхала. Вона [б. Шерепериха] ни жила ще тут [у Шендерівці], вона жила в Сугаках. Вона сама з Сугак... Ньи, з Озаринец. Баба. Озаринська вона була. Ти й так...

Али тоді, каи, там всьорамно хтось уже там якось... дослїдили були, шо, нібі, туду пішов, і відти ни вийшов... І якось туди там пішли, і там вже міліція, чи хто то... І найшли ті голови там багато люцкіх, в тім підвалі...

А того м'ясо там уже... Шо з него робили... Та й продавали! Продавали що там... Чи деякі котлети, чи деякі ковбаси, чи де... Я знаю, що... Таке було... Голод – то велика біда. Най Бог милує і борони...

Про злодійство в голодні роки

– І злодії розвелись тоді?

Б. Ірина:

– А злодії розвелися... Нааякжи ж... Али то вже ни дивиця була, бо їсти ни було шо, ти й, тако, вже ходили... Ти й там кури викрали, а там викрали корову, а там викрали свиню, а там... Ондо в Грицьової [Крохмалюка Григорія Марковича] мами [Олександри, по-вуличному – Санді]... Гриць був на службі, нібі... В армії. Дійствітільну службу служив він десь аж під китайською границьою. Там, чорт їго знайи, десь далеко, я ни знаю, де...

Ти й тоді в їго мами вкрали корову... І бик був такий здоровий коло корови. Там хлівець був за нашою студолою, де зараз ваша хата туди... То з то́го хлівця витягнули корову... Так виднося було, як день білий. Місячно. Восини якось. Ти й вона побачила, шо нима – хлів вічининий, ти й пирибігла сюду, ти й ходив дідусь [Крохмалюк Пилип Матвійович] і ходив брат її Тимофій з того боку [річки], і ще там ходили... Та й шо побачиш? Ніде нима нічо. Виднося і нима нічо.

Нічого ни найшли. Нігде тої худоби нема, бо її десь пиривели в други сило, ти й всьо...

А я тоді кау до дідуся [Крохмалюка Пилипа, чоловіка]: “Давай забираймо свою корову до тої хати [другої половини хати]. А в нас у ті[й] хаті, тако, чисто було, як типер. Забираймо до тої хати. А він каи: “Ти й я знаю...” “Бо, – кау, – ондо вже в Санді взяли ти й ще й до нас прійдут”. Ти й, мои, перевелося, тамо, з кілька день, то ми вже взяли, ти й забрали, ти й прив’язали корову до лаби [ніжки] до стола... Тут стоїт лавка і постиль, і всьо... І корова стоїт там.

А вони всьорамно... Скинули вікно, розібрали чисто, бо світили... Дивилися... До хати... Насвітили сірників на лавці... (*Кашляє*).

– Отут?

Б. Ірина:

– У ті[й] хаті, де ви сиділи [жили], чириз сіни. Али якось так, шо ни влізли до хати... Хоть і були ґрати й широкі, али якось ни влізли...

А того самого року, то на Отаках⁴¹ у жінки... Тожи її син служив з Грицьом там сами, де Гриць. То влізли стовпом... Прорвали сніп, ти й влізли, ти й з тої хати вічинили двері... Ту хату, де хазяї сидят, підперли. А там відти вічинили сіни, ти й вивили корову, ти й тои пропала. І в Гонтовці...

– А на Атаках у кого корову вкрали?

Б. Ірина:

– А, се у Гринчишиних... Туту, як він?... Я ни знаю, як тобі сказати... Сего... Відей, сего, шо жив... Зилінської [так по-вуличному називали атацьких Гринчишиних]... Стьопиної чи ни мами часом. Гринчишина там... На Отаках туту...

І в Гонтовці сей Колісніченко... тожи служив там, де Гриць. Там сами вони служили якось... І тожи в іго мами вкрали корову. Так три їх там служили і всітрох [в усіх трьох] мамів покрали корові.

---

⁴¹ Атаки, назва правобережного кутка села Шендерівка, через річку навпроти центральної частини села. За аналогією з молдавськими Атаками, що через Дністер навпроти Могилева-Подільського.

Ти й тоді в нас там корови ни вкрали, то вкрали свиню. На попразён... Тако, ниньки наш празник, а завтра попразён.

– Який празник?

Б. Ірина:

– Михайла.

– Це коли, зимою?

Б. Ірина:

– Ну... Восини. Де, воно ще ни зимою, али восини... Та й... тамо була куча, де... Там зараз навіть ще підмурок стоїт, нижчи комори [літньої кухні]. Ти й з тої кучі. Витягнули ти й всьо. І вкрали.

– І ви дома були?

Б. Ірина:

– А де ж?! Спали. В хаті!

– І не чули нічого?

Б. Ірина:

– Ніхто нічо ни чув. А хоть би й чув, то шо, підеш? Підеш відбороняти, чи шо? Вкрали, ти й всьо. Ти й так і пропало.

Потому... Виклика́ли нас у сільраду, бо там десь у сего Міська Шутя... Севого... Міськи тата сего... Він був тожи трохи злодій добрий був. Їго тато. Федів [Шуткевича Федора]. Ну, ти й се казали, шо се він краде. І там був голова сільради на квартирі. Войтко. Али я знаю... Ти й десь там у него найшли м'ясо були. Свинячи. Ти й то м'ясо забрали в сільраду, ти й тоді вікликали мене, ти й каи: "Пізнавайти, можи, се з вашої свині?" Ти й шо ти пізнайиш... М'ясо, кістки... Шо ти то пізнайиш? Нічо ни пізнайиш. Я кау: "Я шо, знаю, з чого? Я бачу, шо з свині, али ни знаю, чи з нашої, чи ні..."

А він тото був украв, грішний, і в Санді корову. У него якісь [якийсь] служив з Лозово́ї, відтиво за Білянами⁴², якісь хлопчина служив. Тои

---

⁴² Село, яке з півночі межує з Шендерівкою.

забула, як його фамілія... Ти й пас корову в него. Ти й корову сю як украли в Санді, ти й пиривели тудя, ти й на ту фамілію... То шо той хлопчина... На ту фамілію, ніби, там...

А потому вкрав у Васілікового діда [Голоднюк Іван, вуличне прізвисько Васіліка] коня. Васілікового.

– Міська?

Б. Ірина:

– Міська. Севого Васіліки, шо на кутку. Та й украв того коня, та й той кінь... Шість місяців ни було за него ніякої чутки. А потому прибіг. Прибіг сюда... До... Прибіг сюда той кінь, кобила тотя... І забігла до стайні. Та й уже тоті люди, шо купили того коня в него, та й допиталися сюди до сего діда Голоднюка Івана, ти й каут: “Кінь тут десь наш”. А він каи: “Се моя кобила. А де ви взяли?” “Та й купили...” Купили... Тожи на того [хлопця] фамілію записав. О. Та й потому вже вияснили... Визнали його, та й був суд йому. Суд був там тожи. Тут, де типер Барановский поклав хату, ти й там була школа... Ни знаю, шо то було потому вже...

Та й засудили його були шось тожи... Він і в тата мого вкрав коня. Тожи. Той Міська. Али то ще я дома була дівчиною. І тожи десь... Вивів сюдиво... Тудиво коло сирблянського [гонтівського] садка там був яр тойо здоровий, шо тако йде... Та й там у тім яру там якісь конівські [із села Конева]... А його мама була з Коньової⁴³... Ти й конівські злодії якісь там підійшли туди... Ти й він вивів того коня, ти й всьо... Ти й поїхали тоті. А він вирнувся додому.

Ти й хто знав, шо і куди, і де глядіти [шукати]. Се вже потому, тако, воно вже повияснювалося трохи, порозказували, де, шо, як, куди... Ой, Божи, та й більши нічого... Ти й крали. Крали. Корові крали, сви́ні крали... Та й коні крали... Та й такиво... з хатів крали...

З хатів їдної ночі, то... Оздо се, де Марія Мільянова (Ракузова) там... В Івана... І в Малюти Митра. І в сеї Грішкової мами – Півлика

---

⁴³ Село Могилів-Подільського району Вінницької області за 12 кілометрів від Шендерівки.

[Баланюк Григорій, по вуличному – Грішка Павликів]... Три хаті обікрали... Їдної ночі. Забирали такиво... Подушки там... Які верети...

– А хазяїв що, не було дома?

Б. Ірина:

– Чому ни було дома?! У другі хаті [половині] – так, якби ондо в нас... Стояли [лежали] там вещи, а вони виймали вікно, вічинили, ти й позабирали, ти й... Ти й пішли далі, ти й пішли далі! То так і ни знаю, чи воно де понаходилося, чи ні... Бо потому Кирилí сіво, шо на Отаках... Кирилí... То пікрали десь були в Гонтовці... Тожи пообкрадали хати... Ни так... Той з того силá, а той з того силá, той з того... Ти й так воно й... ті злодії завéлися були...

Ти й полапáли... Полапáли їх якось там... То були в Кирила в сего найшли подушки... Ну, а хто знайи, чиї – чи то Малютові подушки, чи то Іванові, чи то гонтівські... У хліві вибитий верх подушками. Так, як... Поховали там. Поховали. Ти й таке...

Голод 1947 року і поїздки за продуктами в Західну Україну

– Розкажіть про те, як ви їздили на дахах вагонів міняти продукти в Західну Україну. Коли це було?

Б. Ірина:

– А, се їздила вже в сорок семім році. В сорок семім уже.

– Теж був голод?

Б. Ірина:

– Нааякже! Тоді всьо времня, тако, були голода, бо то, знайиш... В сороковім році вже була война... Після войны тожи... Нічо ни давали, всьо забирали, всьо... Ти й був голод тожи виликий.

Я мало їздила, я ни дужи багато їздила... Али їздила зо два роки, навроно. А були такі люди, шо дужи багато їхали [їздили]. Були такі люди, шо їхали, ти й там купували, а тут продавали... А я так, для

себи... тамо, дещо... Поїхала... Забрала дещо з скрині таківо, котре було краще, дорожче, таківо ширстяні [речі]... то сякі, то такі. Та й поїхала, проміняла... Таке ширстяни, шо на платя гарни – Марусьці [дочці] тримала, ти й за вісім кіло ячменю віддала, ти й всьо...

А вирета така, прамо по кожушкови вирета вироблена... Дві вирети [тримала] Марусьці і Галі [дочкам], та й взяла одну – та й півтора відра картофелі... І то ще ни добрі ті картофлі, ще таківо, трохи і гнилі були, трохи і побиті, доки відти приїхали. О... Тий я там зо два рази поїхала з тими вѣщами... Чоботи якісь узяла... Дідусьові... Зробив якісь був жид той... Ти й бачу, шо нима з того толку. Та й зачала купувати дещо таківо якесь... То образи, то таківо якісь віжки на коні... Бо там ще всьо робили кіньми... То сяке, то таке... Ти й уже тако-о... То грибінців... Ну, тако, мелочі. Ти й уже відвизу туди, ти й там уже наміняю шо трошки, ти й приїду, ти й уже знов... Прожиєм деякий день, тамо... Зима – ти й знов їду. (*Кашляє*). Глядю чоґось, ти й знов їду. Я мало, тако, їздила. Али їхала... Зимую їхала... На тих пульманах... (*Кашляє*). Таке, шо... Помижи дерево... Визут матиріял... Такі грубі тяжко ті дирива. Ти й повлазимо туди, і сніг мете, тако, а ми тоді де щелі, тако, є, ти й повлізайимо помижи то дерево... А той приходи ти й: “Гайда віцци! – виганяє. – Гайда вилазьти! Бо лишень десь стукни, тако, ти й дерево розплеши, ти й по вас”. Ти й ганяйи нас відти, а ми підем, ти й уже в други[е] шось лізим. На други. На вугля, тако, де вугля вѣзли, а то так ще їхали за вугльом, чи що, бо десь порожні ті плащадки були... Та й як насідют на ті плащадки, та й так, шо біло. Як гуси. Так їдут. Та й ганяли! Зганяли... Али вже, тако, дасиш, тамо, де п’ять рублів чи три, чи тільки там... Компанія там збиралася, ти й скілька рублів дасиш, ти й уже нічо ни каи. Буцім зігнав. Та й він пішов, а ми вже повилазили, ти й уже поїзд рушив, ти й пішов. Ет, таке... Най Бог милує і борони з тим житьом...

А було таке, шо багацько дужи поїзд пороз’їжжав, то багацько дужи так пропало, тако, ни знайиш?.. А то повбивали, там, у кого, тако, була пашня... Ти й от, візьме ти й... Ти й красти треба... Забрати, тому, шо ни майи. Ти й узяв, тамо, ти й зарізав... Чи так убив, чи що, ти й... Валялися трупи. Ай, Божи, Божи...

Голод 1947 року: як коза стягнула бабу з даху вагона

– А про бабу з козою розкажіть...

Б. Ірина:

– Ну, а то баба з козою... Купила козу та й ни мала де подіти... Нима де подіти. А вона зверху на того пульмана... Вилазила... Так як на пульманови, ти й так сидят... Навирху там...

– На вагоні?

Б. Ірина:

– На вагоні, на криші! Тоті [ті] чисто... Так там тих людей, як осиледців... Тако, насідают, та тримаюцця, ти й так уже... О...

Та й так вона вчіпила [прив'язала] собі до ноги ту козу і до коменка. Там якісь коменки такі є зав'язані... Тойо [поправила себе], та зав'язала до того коменка...

Ну, а та коза, як доїжжали вже там нидалеко, та й... Поїзд... Труба кричит! Як загудів, а та коза налякалася, та й як шарпнула, та й скинула ту бабу... Та й баба вбилася, а козі нічо. Коза ни вбилася.

– Бо прив'язана, так?

Б. Ірина:

– Ни то шо прив'язана, али...

– До коменка ж прив'язана...

Б. Ірина:

– Ну ти й шо – врвалася! А то шо, вона там буди сидіти коло коменка, як вона налякалася? Врвалася, та й стягнула бабу, та й всьо... Та й баба вбилася, а коза ни вбилася... Коза якось скочила на лаби, та й всьо...

*Голод 1947 року: як під Жмиринкою мішечників
гаками на ходу стягували з вагонів*

– Колись ви розказували про те, як людей стягували гаками з вагонів. Було таке?

Б. Ірина:

– Було.

– Де це було? І як?

Б. Ірина:

– Туто оздо нидалеко... Туто, як уже з Жмиринки їхати... Ми так як їхалисьмо туди на Западну, то до Жмиринки ни доїжжали... Али там була... тако туди... Я забула, як той... Доїжжали, тако, до Жмиринки, той вагон доїжжав до Жмиринки, а потому трошки виртався, так скілька кілометрів там... чи штири, чи п'ять, чи що... Ти й там є туди, як на Тирнопіль, як на ту... Як на Хмільницк там є дорога туди... Я забула, як та станція вже там називайся... Ти й ми вже туди до тої... на ту дорогу вже, нібі, та й їхали туди на Западну. А відти вже їхали, та й тожи вже... Відти до тої дороги доїхали, нібі, тожи в Жмеринку приїхали, а з Жмеринки вже їдим додому, сюди...

Та й тут уже за Жмиринкою нидалеко... За Жмиринкою... Там якісь ліс... такі ліса тоті, горби, гори, бугри, таківо, були, падйоми... Ти й на тих падйомах... Там поїзд помало йде... Чи вони спиціально, мои, там попідплачували так... Йде поїзд помало, а вони собі там у лісі... Ліс попри саму путь! І там до того поприв'язували такі гаки з жирдка́ми з виликими такими... До дерива... І вже як іде той поїзд і визо там тоту пашню тоту, та й кинув гаками – та й що попалося під ті гаки... Попалося людина – ти й стягнув, попався мішок – ти й стягнув на землю. О... Бо він прив'язаний той гак до дерива. Так шо він майи силу... О... Ти й таке було... То се тут, се нидалеко, се туто вже, за Жмиринкою, як сюда [на Могилів-Подільський] їхати. Тут такі... там є такі падйоми виликі якісь... І дужи там помало поїзд іде. А втім, можи,

вони там де трохи... Я ж кау, попідплачували або попідговорали... То такиво було... Стягали, стягали... З тих поїздів. Отако: їдиш – ти й так... на сьвату здогадь: чи вернишся, чи ні – хто його знайи. О...

1947-й рік і митарства Крохмалюк Марії Пилипівни

– То я трохи поїздила... там... Бо се... Тоді як Маруська [дочка, Крохмалюк Марія Пилипівна] була в Чирновіцах... Вона що... Кончила оздо п'ять класів... Чи штири в нас було, а п'ятий в Гонтовку ходила... Та й нима нічого їсти... Нима що взяти в торбину. Нима ні кришки хліба, нічо... А вона каи: “Я ни буду ходити до школи. Чо я буду ходити? Возьму мамалиги в торбину, чи що, ти й я поїду в Чирновіци. Там наших багацько дужи в силі...” Тако, багато дітий повідвозили з силá з нашого. От цьотки Ольки [Олійник Ольги Матвіївни, рідної сестри д. Пилипа] були всі трои [дітей] – Гріша і Філька, і Надя. І Новіцкої тої, і багато, багато, дужи було багато. В Чирновіцах там приймали на тикстільну фабрику на... на сево... нібі, на учобу на сю. ФЗО в се. Али її ще було лиш штирнаццять років. О... То я... Кажи: “Визіт мене туда в Чирновіци, ти й я буду там учитися, та й кончу, та й буду вже там... та й буду там робити. Та й уже, мои, тут ни буду здихати” [від голоду].

Та й Матросишина ся Гандзя, сяво, шо є, і з Отак ся Чирипуляка Васільки дочка тожи... І Маруську я взяла. Пирипоручили міні ті діти, і я свою вже взяла ти й відвезла. Відвезла туда.

Та й уже прийша до то́го директора там, а він ни хочи приймати. Кажи: “Що ж, вони ще молоді, малі, в нас вже є таких багато. Вони, – каи, – будут... Коли вони понаучуюцця?” Сяке, таке... Насилу впросила...

– В якому це було році?

Б. Ирина:

– В сорок... Я знаю... В сорок шестім чи в яким де році... Я ни знаю...

– Голод уже тоді був, так?

Б. Ірина:

– Нуда, голод тут... я ж кау: голод уже всьо времня тут був. Али я кажу [до директора фабрики]: “В мени чоловік інвалід, прийшов з войни, і в мени трои дітий, я ни маю змоги їх вигодувати... І я ни маю шо з ними як робити”. Ти й він уже, правда, приймив. Приймив, али шо там... Ті трохи раньчи там вчилися були... Вуйка Антошка були... тота Люська і була Івана Мойсейовича, Новіцкої там... А сі ще лиш прийняв ти й припартірував їх тои до тої групи. Ти й ті вже кончають, то і сих уже відправляють... На зиму. Тако, зимою... Відправили вже додому ти й... Це так як канікули їм дали на дві ниділі. Та й вона приїхала, та й я... Побула дві ниділі ти й уже їди туда. А я даю її [їй] двісті рублів. Двісті рублів. А тоді десіть рублів стакан круп був. Десіть рублів. А там, як вони були, то там на ті столові, де вони, то за десіть рублів можна було харчуватися день. Рано якісь там сніданок дают і на обід, і трошки вичерати там... Якийсь супик. А я кау: “Бири сі гроші оздо ти й будеш мати, тамо, скілька день пирижити. А там я десь розстараю та й ще тобі де вишлю, абощо”. Ну, вона взяла ті гроші ти й поїхали уже на ту роботу... Ти й тако... Ти й з сими грішми десь... То пішла на базар, то дещо купила, то сяке, то таке... А вони... А той цех замерз... І всьо тото... вже нима там толку з того... З тих дирикторів... Нима чим палити там, чи що... І шо хоч роби: і заробляти нима шо, і жити нима як.

Вони, ті більші, ти й каут: а шо, їдим додому, кажи, чого ми тут будим гинути? Будем гинути дома всі разом. Чо ми тут, каи, будем гинути в Чирновіцах? (*Кашляє*). Та й взяли, ти й приїхали додому. Та й ті, котре трохи старші були, ти й забрала міліція, сиділи... Позасудювали трохи їх... Бойкова Надька і та... Новіцкої... цьотки Гані та (*одне слово нерозбірливо*)...

– За шо їх судили?

Б. Ірина:

– За то, шо повтікали відти, позабирали ще й одежу. Ще тоту... Паліта, ніби...

– Спецовку, яку їм видавали?

Б. Ірина:

– Да, ту спицовку, що видавали їм... Забрали... І забрали простині, забрали наволочки з тої постилі ти й пішли додому. Пішки. Десь... Ни знаю, чи вони трошки їхали, чи з самих Чирновіц ішли, я ни знаю. Чорт їх знає... Позабувала.

***Як Крохмалюк Марія Пилипівна в 1947 році
служила в попа в Західній Україні***

– А розкажіть, як тьотя Маруся у попа служила.

Б. Ірина:

– Ну, та й, чуйиш жи... Та й тоді са́ми! Приїхала се вже зимою додому, та й уже... Як покинула тоту школу в Чирновіцах, ти й тих позабирали, а сі малі, менчі, ще ни було... По штирнаццять років їм було, ти й їх... Ни було міліції, ни судили їх. А тих – позасудювали трохи. Та й вона кажи: “Відвизи мене... Відвизіт мене, – кажи, – в Западну. Та й я, – каи, – десь там, можи, буду́ або дитину якусь бавити, або десь щось буду корову якусь пасти...” Там тожи було наших багато дітий, тако... Женька Порфірійова була... багато було дітий.

А я кау: “Ну то йди. Я повизу вже... Буду їхати там міняти тото ти й відвизу”. Та й поїхалисьмо вже, та й обійшли всьо сило. Ніхто ни хочи брати. Ні пастуха, ні наймички, бо вже мают. О... І там що капочку поміняли... Нима за що міняти... Али хтось там настренчив, кажи: “Ви видіт її до попа. Попови треба наймички, ти й, можи, він возьме”. Я привела, правда, до того попа, допиталася там, нібі, прийшла, а він каи, шо мала... “Якби міні більша якась дівчина... Щоб така, щоб корові доїла”.

А я кау: “Вона буде доїти, вона в мени годна доїти, в мени, – кау, – є корова (*кашляє*), і я її всьо заставляла робити, і вона всьо годна робити”. А він каи: “Ну то най лишайицця”. Хоч так, за времня, нібі.

Та й лишилася вона там в того попа... Та й що вона там була?.. Два

місяці, чи що, я ни знаю навіть... Тако, вже нависні, то вже пасла там коло хати в обрутї... Там у них такий садок був колись... Був садок. А потому вже такиво... Лиш трава була. Там корові ті пасла... Було три корові. І, там, свиням... І було трійи дітий у него: хлопчик самий старший був – шість років, чи що... Все бив Маруську гарапником по ногах. Бив... “Мариська”. “Мариська”, ти й гарапником по ногах. По литках. А двоє менчих було [дітей].

То піп ще ни біда був, а попадая прокля-я-ята була-а-а... Це, наварит стиранки наймицці... Затирки. На Паску собі понапікали, поналагожували, а наймицці зварили затирки... Маруська, каи, плачу, так, що аж в стіл головою товчу. (*Кахляє*).

(*Звертається до д. Пилипа*):

– Кудя йдеш, надвір?

Д. Пилип:

– Надвір. Адвір.

Б. Ірина:

– Гайд! Виходь. (*Пропускає*). Ой, Божи, Божи, та й уже... Була я тои там, тако, зо три рази в них. Туди вже там міняти їздила і вже там, де міняю, міняю, та й уже йду туди на ніч... Та й їдного дня викидалисьмо картофлі там... Той піп і Маруська, і я. В него там картофлі на насія викидали [з ями чи погребя]... Дав миску картофель міні...

(*Д. Пилип чимось дзенькнув*).

Б. Ірина:

– Помало, бо повиливайиш, де що є... Шось тягниш тими палицями... Вже, навроно, виляв воду... Помаленько там, дивися, провода тоті...

Д. Пилип:

– Кварти?

Б. Ірина:

– Поскидав уже воду, повиливав, да? Кварти постягав... Ой, Божи, Божи...

Та й уже побула там до жнив. Тако, нидалеко вже мали бути жнива. А він дав їй форму жита. Форму такуво, як хліб пичем... І дав скілька рублів, і сухариків дав торбину, ти й каи: “На, іди вже додому добивайся, типер уже скоро жнива будѹт, та й уже будети там мати їсти що”.

Ти й тако, уже тирибили колося. Колося. Цілий день сапайимо. Сапали, бо тут ондо, за током, коло Скригуля [біля Дубини], кукурузи були, таківо, кукурузи... Підгортаймо. Та й посідайимо уже на полудни в тих кукурузах... А тут нижчи, до ставка, та й була пшиниця... Та й тої пшиниці там уже принисем туди в ті кукурузи та й теребим ціле полудни. Шоб мали відпочити, ти й теребим зэрно. Натеребимо, там, зо дві кварта, зо три, та й таку варили кашу. І тако...

Ше благодаря, шо була корова, ти й так...

– А такого в голодні роки в нас у селі не було, шоб людей їли?

Б. Ірина:

– Ньи. Такого тут ни бѹло, шоб люди людей їли. А десь було. Он у Сумах, де сват сейо, то там... В Сумській області, то там, каи, там виликий голод... Там люди людей їли. Такі, прамо, так, шо ни мож було, кажи... А в нас ни їли. Али, тако, голод то був. Ой, Божи наш, Божи наш, та й вже...

Колгоспні бригадири заливали воду в печі

– А було таке, шо колгоспні бригадири людям вогонь у печі водою заливали?

Б. Ірина:

– Заливали. Ходили загадувати на роботу, а хто-нибудь каи, шо ни піду, я, каи, маю там, ондо щось робити... Палит [у печі], ти й я ни піду на роботу, бо ни маю як. А бригадир каи: “Підеш! Забирайся – і гайда!” І води на той вогонь – і покидай, і йди в поли. Ни один заливав. О... Ни знайиш, таківо вже... З тої війни поприходили порозстроювані,

такі порознервичані, та й мусіли вже робити де що бачили... Шо їм казали... Ти й таке було.

Як у людей витрушували хліб

– А було таке, що бригади ходили по селу і хліб витрушували?

Б. Ірина:

– Аякжи! Таж було!

– У 33-му році?

Б. Ірина:

– Га? Нуда, на pewno, в третьому чи в другім... Іван цейо ходив ондо, шо на кутку жиє! Робив у сільраді, та й ходив щодня попід хати.

– Що робив?

Б. Ірина:

– З бригадою ходили та й гляділи хліба, відкопували, бо були такі, шо позакопували, були такі, шо поховали. Та й де гляділи, та й той хліб забирали. Диржаві! Я ш кау... А потому і в него забрали.

– Сам ходив, а потім у нього забрали, так?

Б. Ірина:

– Наашо ж! Сам ходив, бо в канторі робив, ни було як лишитися дома. Бо казав [голова сільради], шо нима!.. Гайда йди... йди щодня, ти й іди щодня... Ти й налог до строку ни здав, бо ни мав, чи ни вспів, а вони і до него прийшли.

– А покинути цю роботу він не міг?

Б. Ірина:

– А як же міг покинути?!

– Це ж не армія.

Б. Ірина:

– Ну ти й що, що ни армія? Це ще гірши, як армія. Бо тоді таке було: ни хочиш слухати – то ти ворог народу. Ти такий самий, як той, що сховав... Та такий, та сякий... Та й гáйда! Та де там... Тоді ни бóло як, щоб ни слухати. Треба слухати булó.

Про політичні репресії

– У тридцять сьомому році були репресії в селі, забирали людей?

Б. Ірина:

– Аякжи! Були...

– Як це було, розкажіть? З чого починалося?

Б. Ірина:

– На а я де знаю, як... Ніхто ни знайи...

– В нашому селі.

Б. Ірина:

– Оздо на Дубині цего, Олійника Сімона⁴⁴... Цего, де Філя [син Олійник Ольги Матвіївни]...

– Він був офіцером царської армії?

Б. Ірина:

– Він був якісь воєнний за... До риволюції. Ну, а потому вже був голова колгоспу він... І вже організував колгосп, і був голова колгоспу... Ну, і шось там на него наговорили, чи що... І забрали

---

⁴⁴ “Олійник Семен Іванович, 1888 р. н., с. Шендерівка Чернівецького р-ну, українець, із селян, освіта початкова, колгоспник. Арешт. 28.12.1937 р. Звинувач. за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою Трійки УНКВС Вінницької обл. від 31.12.1937 р. розстріляний 28.01.1938 р. Реабіл. 06.02.1957 р.” (Реабілітовані історією. Вінницька область. – Кн. 4. – Вінниця: ФОП “Каштелянов О. І.”, 2012. – С. 191).

Семен Іванович Олійник.

вночі – і так і по нинішній день. А Гафнюка⁴⁵ севого?

– І ніхто не знає, де подівся?

Б. Ірина:

– А хто ж знайи, де?! Забрали, ти й усьо...

---

⁴⁵ “Гафнюк Данило Захарович, 1877 р. н., с. Шендерівка Чернівецького р-ну, українець, колгоспник. Арешт. 05.08.1937. Звинувач. “у контрреволюційній діяльності”. За постановою Трійки УНКВС Вінн. обл. 19.08.1937 ув’язн. на 10 р. ВТТ. Реабіл. 04.05.1989”. (Реабілітовані історією. Вінницька область. – Кн. 2. – Вінниця: ДП “ДКФ”, 2007. – С. 446); Слідча справа зберігається в Державному архіві Вінницької області. – Ф. Р-6023. – Оп. 4. – Спр. 17827).

– А що сказали жінці, дітям?

Б. Ірина:

– А що жінці сказали? Там що мають казати жінці? Забрали, та й... Та й що буде казати жінці? І Гафнюка сегого, що жив оздо, де Маруська [Крохмалюк Марія Пилипівна] тримайи город, чоловіка сеї Ганьки... Данила... Сей такі тожи нічо ни винин, лиш такий, що трохи ляпав, тако, він язиком... Трохи, там, казав... Дещо казав то на власть, то сяке, то таке... Ти й забрали вночі, ти й тожи нима... Дониньки ни знати, де і що...

А Бегасів⁴⁶, то Бегас старий, то тожи він був за... до риволюції він шось був, там, як служив... Шось він десь був. Ну, али забрали сина його і його. То вже [було] в войну вже в саму... Чи перед самою войною... Вже... Чи то в сорок первім, чи то ще в сороковім, я ни знаю... Та й забрали, ти й...

І того Ваньчика Круця⁴⁷, тового, Фанькового тата... Штифана того, Круця... О... Багато оздо...

Корнійової Настаськи тата тожи... Оздо в Гонтовці. Тои так само риприсірували. Багато... І позабирали, ти й... Чи побили їх десь, чи... Ну, сих то побили, сих десь... Ни дужи навіть далеко побили... А то-йо... А тих, ті [тих], що риприсірували, то тих ни знати, де забрали, куда поклали... Де їх побили чи де що зробили їм... О...

А сих, що вже пирид самою войною... То се... Се, каи, вороги народу... Ти й так. А вони нічого...

---

⁴⁶ “Бегас Дмитро Климович, 1880 р. н., с. Шендерівка Чернівецького р-ну, українець, із селян, малописьменний, колгоспник, одруж. Арешт. 24.06.1941. Звинувач. за ст. 54-10 КК УРСР. Помер під час слідства 24.11.1942 р. Реабіл. 19.10.1990.

Бегас Степан Дмитрович, 1907 р. н., с. Шендерівка Чернівецького р-ну, українець, із селян, малописьменний, колгоспник, одруж. Арешт. 24.06.1941. Звинувач. за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою ОН НКВС СРСР 17.02.1943 ув’язн. на 5 р. ВТТ. Реабіл. 20.02.1990”. (Реабілітовані історією. Вінницька область. – Кн. 2. – Вінниця: ДП “ДКФ”, 2007. – С. 148).

⁴⁷ “Круць Іван Максимович, 1894 р. н., с. Шендерівка Чернівецького р-ну, українець, із селян, письменний, колгоспник, одруж., 1 дитина. Арешт 17.07.1941 р. Звинувач. за ст. 54-10 КК УРСР. За вироком ВТ 55 СД від 17.07.1941 р. розстріляний 19.07.1941 р. Реабіл. 15.05.1992 р.” (Реабілітовані історією. Вінницька область. – Кн. 3. – Вінниця: ДП “ДКФ”, 2010. – С. 373).

– А чим пояснювали? Чому вони вороги?

Б. Ірина:

– Ніхто нічо ни пояснював. Лиш забрали, ти й всьо. Ти й ніхто ни майи нічо пояснювати. Таке було...

Ондо, возьми підсунь ту квартиру, бо ще раз втрутиш її [звертається до д. Пилипа, який заходить до хати].

– А не було ніяких бунтів, невдоволень?

Б. Ірина:

– Та й ни було... Ніхто нічо ни казав [не думав], дитино... Ні за бунти, ні за що, бо тут ни до того було... Бо боялися писка роззявити. Он ниньки шо-нибудь сказав, а завтра забрали... Ти й всьо... Ти й нима...

– А знаєте, хто доносив на сусідів?

Б. Ірина:

– Са-а-а-ми більши “докладав стільчика” [доносив, робив наклепи] Райтаровський Василь [з Гонтівки]. Райтаровського... Знаиш Василя Райтаровського? Ну, то він сами більши був... Він Бегасів тих видав.

Він робив тоді в канторі [колгоспу]... І той Штифан Бегас робив, нібі... Бегас той молодий робив тожи... Ну, і шось там той сказав... Шось, тако, говорили, ни знаиш кантори? А тут уже война почалася. Та й той Штифан каи: “От як прийде німиц, шо ви, – кае, – будете робити?” Ну, а той собі...

Д. Пилип:

– Ти й зробили...

Б. Ірина:

– А Райтаровський взяв ти й доніс. Каи, ворог народу. Він, каи... Тато його там, такий та ни такий [такий-сякий] був, а він... Та й взяли, та й забрали, ти й всьо...

– А хто з нашого села доносив?

Б. Ірина:

– А то, моє, десь ще які були, я що там знаю? Що я там знаю до того, Митю... Я там що, дивилася чи интирисувалася тим?

Д. Пилип:

– Це Райтаровский всьо зробив...

Б. Ірина:

– Ну, Райтаровский... Я ж кау. Бегасів – то Райтаровский і того, Круця, відей, Райтаровский... Али ніхто там ни мав нічого казати, нічого об'яснювати, нічого... Бо тоді такий закон був, що ни майиш права голосу, ни майиш права сказати нічого...

Д. Пилип:

– От зараз... Зараз уже каут, що хтят, та й нічо... (*Сміється*). Ни розстрілюют.

Б. Ірина:

– Та й ни бояця, бо так яось...

Про розстріл у Шендерівці в кручі

– А кого розстріляли у Шендерівці в кручі?

Б. Ірина:

– То після риволуції зараз тожи... То ще я до школи ходила. Коли розстріляли сего Міськи брата – Шутя [Шуткевича] Івана... Такий, що він... Він хароший чоловік був, здаєця... І розстріляли Патріку [вуличне прізвисько Дєдових]...

– Хто розстріляв?

Б. Ірина:

– Я що знаю, хто... Чи то воєнні... Каратільний отрад якісь приїхав.

– Наші?

Пилип та Ірина Крохмалюки з онуком Дмитром. Вересень 1988 р.

Б. Ірина:

– Ньї, ни наші. Воєнні приїхали. Каратільний отряд. Прислали туди.

– Хто прислав?

Б. Ірина:

– Ну, диржава! Власть! Я знаю, хто?..

– А за що їх розстріляли?

Б. Ірина:

– За що? А хто знайи, за що? Того за писок...

Д. Пилип:

– А за цево!.. [показує на губу]. За слова за сі... Той... Тамо...

Б. Ірина:

– Того за писок, шо ляпайи, а того... Оздо цейо (*одне слово нерозбірливо*) Гриць, туто жив оздо коло Гафнюка... І Гафнюка були забрали. І Гафнюка гет мали розстріляти, али той якось втік у Чирнівці, ти й...

Д. Пилип:

– ...Зійдуця, ти й такиво... Та й на савецку власть... А Гафнюк оздо навіть приходив до Марка [Крохмалюка Марка Матвійовича, діда директора Шендерівської школи у 1994 – 2012 рр. Крохмалюка Олександра Григоровича] та й, каи, ідьом, ідьом, там у Бабцинцьох (а він шепеляв трохи)... У Бабцинцьох там, кажи, більшовики... І там, каи, повстання в Бабчинцьох⁴⁸...

– Проти кого повстання?

Д. Пилип:

– Протів власті. Протів совецкої власті. А тото ще було тако...

– В яких роках це було?

Б. Ірина:

– В яких роках було се ще? Се ще...

Д. Пилип:

– Тото ще було... власть совецка лиш почалася.

Б. Ірина:

– Нуда, тото ще було шо там... Я знаю? Я ш кау, шо я ще до школи ходила. Уже шіздисять років оздо, як я тудо [тобто вийшла заміж і перейшла жити до чоловіка. Це було 15 травня 1929 р.]. Шіісять два. А я ще школярка була [тоді]. Вже сімдисят пошти років. Бо я до десіть років кончила школу. Тих три класи кончила...

Д. Пилип:

– А Марко каи: “Іди, – каи, – Данило, шо ти, дурний?”

– А кого ще з нашого села, крім Черепуляка, вислали на Соловки?

---

⁴⁸ Антибільшовицьке Бабчинецько-Ямпільське повстання 03–10.02.1921 р., розпочавшись у с. Бабчинці, охопило десятки сіл тодішніх Ямпільського і Могилівського повітів. На його придушення антинародна влада кинула регулярну армію. Сотні повстанців було вбито, тисячі репресовано. Червоні карателі спалили село Оленівку, багато хат в інших повсталих селах. Згідно з документами шендерівські селяни також брали участь у повстанні.

Б. Ірина:

– На Соловки... Павла Баланюка були забрали цього, де зараз Ру-да Валя постройилася...

Д. Пилип:

– То се тоді Гафнюка мали розстріляти тожи. В кручі. Али Гафнюк утік у Чирнівці, ти й сховався, ти й... Али всьоїдно потому забрали його. Забрали, риприсірували, і око вилізло десь йому... Завезли...

*Про післявоєнні податки на кожне фруктове дерево
та інші побори*

– А було таке, що обкладали податком кожне фруктове дерево?

Б. Ірина:

– Аякжи!

– Які були податки, великі?

Б. Ірина:

– А що ж, малі?! Авжеж були великі!

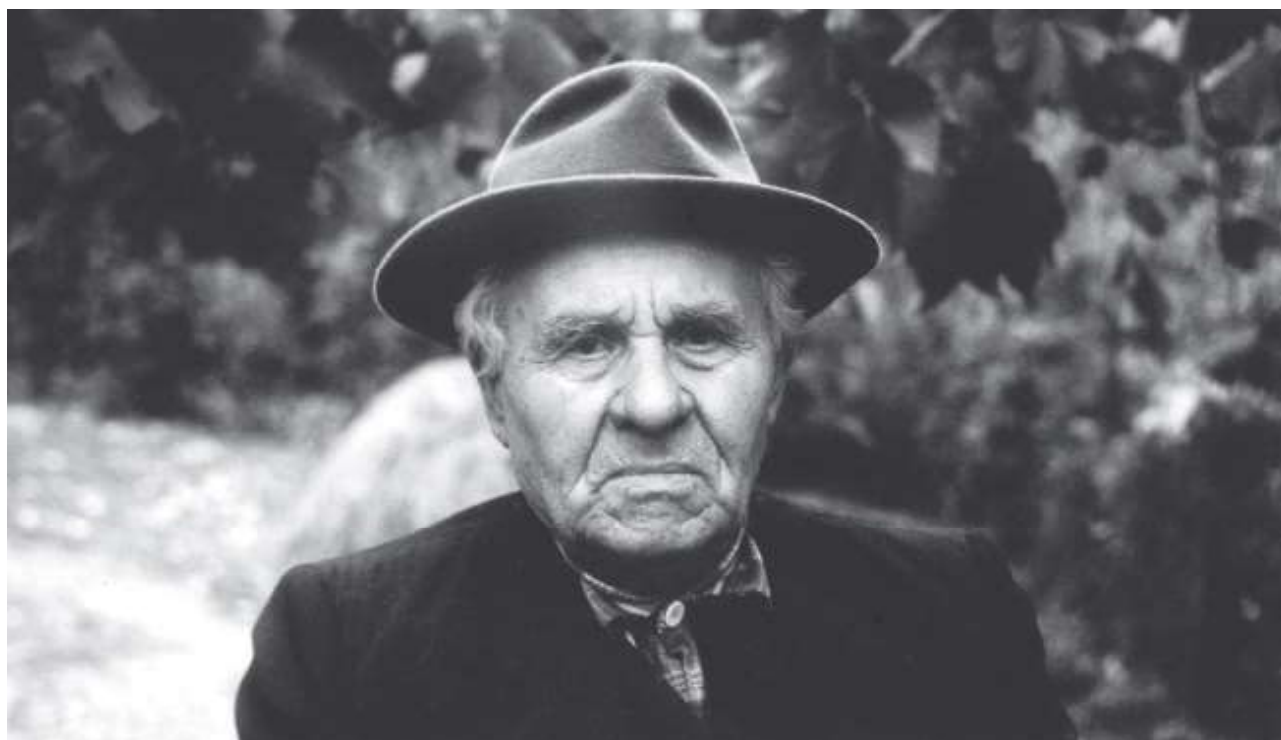
Городу нашого, як я сюди прийшла [у 1929 році], щиталося тут... сорок дві сотих города. Сорок дві. Чи сорок штири, відей... А потому вислали комісію якусь з району, з Чирновиц, жидів якихось різних, сяке, таке, та й лентою зачали мірати – половина річки [заміряли] і цю вулицю, і сей лужок коло кирниці оздо, де горіхи тато [Крохмалюк Іван Пилипович] посадив [на початку 1980-х рр.], і се всьо як обмірали, се всьо, ти й... Шіздісять ідна сота! Нащитали. Ти й за шіздісять ідну соту платити треба! Платити... Три рази платити треба! Ни раз, а три!

Так... первий раз даєш налог. Се тото за город.

– Яка сума?

Б. Ірина:

– А така сума, шо навіть оздо інвалід, і платилисьмо тисячу двісті рублів за рік.

Пилип Крохмалюк. Вересень 1990 р.

– Це вже було після війни?

Б. Ірина:

– Да. Це вже було після війни. Тисячу двісті рублів давалисьмо...

– Що можна було купити за ці гроші?

Б. Ірина:

– Можна було купити, можна було, а що ж... Я знаю, що...

– Що? Корову?

Б. Ірина:

– Ая... Зо дві корови або й зо три. Думайиш, шо що... А потому ще, там, налоги і страховка, і самообкладання, і сорок кіло м'яса, і триста яєц, і триста літрів молока, відей. Се такі... Тих налогів так, шо світа ни видно.

І облігації ще тожи, так як дурно гроші давати таки... Ні за шо. Ні за налог, ні за шо.

Ірина Крохмалюк. Пилип Крохмалюк.

– А хто не хотів платити?

Б. Ірина:

– Хто ни хотів – мучили, ни давали спокóю... Се цілий день робиш, а цілу ніч будут сидіти, мучити тебе, шо ни дадут тобі дихати. Підпи-суйся – і всьо! Ти й підписувалися, аякжи. Та й так, та й...

– А правда, що через податки люди повирубували садки?

Б. Ірина:

– Аякжи! Повирубували, а нащо за диричину платити... Я ж кау, платиш... Це налог за землю. А там скілько дирев є – грушок, яблінок, сливок – всьо, пощитані чисто. Пощитані. Пощитали! І се за кожную диричину треба платити. Сé ще платити. Потóму що посіяв на городі...

Д. Пилип:

– Посіяв жита кусочок в городі – жито треба давати...

Пам'ятники на могилах Ірини та Пилипа Крохмалюків.
Село Шендерівка. Скульптор Олексій Альошкін.

Б. Ірина:

– Потому – що посіяв... Картофлі, кукурузи, жито, там усьо... Гет правдиво давалисьмо! Коноплі сіяли... Що сіяли... Цибулю, всьо давали. Та й тото всьо ще треба було тожи платити...

[Кінець запису на сторони 2].

Зміст

Передмова.....	3
Умовні скорочення до словника.....	10
Список носіїв говірки, на яких у тексті словника зроблено посилання, а також кореспондентів, інформаторів, записувачів лексики, сталих виразів тощо.....	12
Словникова частина.....	17
Окремі сталі вирази, прислів'я, порівняння тощо.....	158
Список використаних джерел.....	168

Додаток

Дослівна фонетична розшифровка записаних у 1991 році на магнітофонну плівку спогадів жителів села Шендерівка подружжя Крохмалюк Ірини Максимівни (08.04.1909–20.07.1993) і Крохмалюка Пилипа Матвійовича (16.07.1903–17.12.1995).....	173
<i>Про гроші “лопаткі” емісії УНР 1918 року.....</i>	173
<i>Про уродження Шендерівки, голову Могилів-Подільської ради робітничих і селянських депутатів Круця Федора Максимовича.....</i>	176
<i>Про врятованого в 1942 році єврея, який ховався від румунів на печі в хаті Крохмалюка Пилипа.....</i>	179
<i>Як Крохмалюк Матвій Арсенійович продав воли за катеринки, відмовившись від золотих імперіалів.....</i>	182
<i>Прапрапрадід Петро сховав гроші у платві.....</i>	186
<i>Про Баланюка Максима Гнатовича – мисливця, коля, чоботаря. Про сільського попа.....</i>	188
<i>Про шендерівського музиканта у вовчій ямі в лісі Білево.....</i>	194

<i>Про монаха Крохмалюка Григорія Яковича.....</i>	197
<i>“Не треба мені Бога, я й сама досапаю” .....</i>	199
<i>Данило Сімінатий: “Хто Бога питає, той с...ку латає”.....</i>	200
<i>“Бог знає, що я їсти хочу”.....</i>	202
<i>Передсмертний сон Михайла Савіна [зятя б. Ірини].....</i>	203
<i>Про прапрадіда Баланюка Гната, сільського ткача:</i>	
<i>“І чим гірше рветься пряжа, тим голосніше співає” .....</i>	203
<i>Як Крохмалюк Пилип Фінляндію “визволяв”.....</i>	204
<i>Д. Пилип про початок війни з Німеччиною</i>	
<i>у 1941 році і про свою невдачу мобілізацію .....</i>	207
<i>Початок війни в Шендерівці.....</i>	209
<i>Червоний терор і колективізація.....</i>	210
<i>Так звані куркулі .....</i>	214
<i>Мій тато Крохмалюк Іван мало не народився в полі.....</i>	216
<i>Про голодомори, або</i>	
<i>Після колективізації “всі роки були голодні” .....</i>	216
<i>Голодомор 1933 року.....</i>	218
<i>Про банду в Могилеві-Подільському, яка в 1933 році</i>	
<i>вбивала людей і продавала з них м'ясо.....</i>	220
<i>Про злочинство в голодні роки.....</i>	221
<i>Голод 1947 року і поїздки за продуктами в Західну Україну .....</i>	225
<i>Голод 1947 року: як коза стягнула бабу з даху вагона .....</i>	227
<i>Голод 1947 року: як під Жмеринкою мішечників гаками</i>	
<i>на ходу стягували з вагонів.....</i>	228
<i>1947-й рік і митарства Крохмалюк Марії Пилипівни .....</i>	229
<i>Як Крохмалюк Марія Пилипівна в 1947 році</i>	
<i>служила в попу в Західній Україні.....</i>	231
<i>Колгоспні бригадири заливали воду в печі.....</i>	233
<i>Як у людей витрушували хліб.....</i>	234
<i>Про політичні репресії.....</i>	235
<i>Про розстріл у Шендерівці в кручі.....</i>	239
<i>Про післявоєнні податки на кожне</i>	
<i>фруктове дерево та інші побори .....</i>	242

Наукове видання

Крохмалюк Дмитро Іванович

**Словник говірки
села Шендерівка та інших населених пунктів
Могилівського Придністров'я**

Редакція та коректура автора
Верстка та дизайн: *Віктор Кузик*
Дизайн обкладинки: *Світлана Козицька*

Фото з особистого архіву автора
та з відкритих джерел

Підписано до друку 05.05.2015. Формат 60 x 84/16.
Папір книжковий. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 14,4. Обл. вид. арк. 14,99.
Наклад 500 прим. Зам. 05052015/К1

Друк ТОВ ВПЦ “Літопис-ХХ”
Україна, 03151, м. Київ-151,
Повітрофлотський пр., 56,
тел.: 050 5158522

Свідоцтво держ. реєстру видавців ДК №1147 від 11.12.2002 року

Папір та поліграфічні матеріали цього видання мають
санітарно-епідеміологічний висновок
згідно із санітарним законодавством України.

Крохмалюк Дмитро Іванович народився 2 листопада 1961 року (за документами – 1 січня 1962 року) в селі Шендерівка Чернівецького району Вінницької області. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка (1984 р.) та Київський національний економічний університет ім. В.П.Гетьмана (1998 р.). Працював у газеті “Сільські вісті”, Секретаріаті Верховної Ради України, протягом останніх двадцяти років – заступник головного редактора журналу “Вісник Національного банку України”.

Автор повісті “Круча”, численних публікацій у періодиці. Один з авторів та упорядників “Енциклопедії банківської справи України”.

П’ятнадцять років працює над підготовкою до друку першої на Вінниччині регіональної енциклопедії під робочою назвою “Енциклопедія Могилівського Придністров’я”.

Лауреат Міжнародного літературного конкурсу “Гранослов” (1997 р.).

Член Національної спілки письменників України (з 1997 р.), Національної спілки журналістів України (з 2004 р.) та Національної спілки краєзнавців України (з 2013 р.).